

A-19391

M. GORKI

NOORSOOST

A-19391

M. GORKI

NOORSOOST

EESTI RIIKLIK KIRJASTUS

TALLINN 1952

Originaali tiitel:

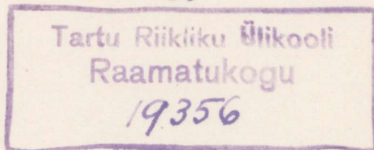
М. Горький. О молодежи.

Составители Е. Балабанович и К. Виноградова.

Tõlkinud:

Н. Tiidus ja E. Saari.

2

SELTSIMEES V. M. MOLOTOVI KÕNE PUNASEL VÄLJAKUL 20. JUUNIL 1936. A.

Seltsimehed! Jättes täna hüvasti Aleksei Maksimovitš Gorkiga on meid, tema sõpru ja loendamatuid lugejaid-austajaid vallanud niisugune tunne, nagu läheks meie igapäevase isikliku elust mingi oluline osake igaveseks minevikku. Miljoneid inimesi on praegu vallanud see tunne. Niivõrd sügaval hinges ja nii otsestes läheduses oli Gorki meile, oma ajastu inimestele, kellele ta andis nii palju oma geniaalse kunstilise sõnaga, oma piiritu armastusega töörahva vastu ja võitlusega vaba inimese eest, kogu oma haruldase, kordumatu elu eeskujuga.

Selleks, et saada suureks kirjanikuks, niisuguseks, nagu me teda tunneme, pidi Gorki pikkade aastate kestel pidama visa võitlust selle eest, et välja murda raskest puudusest ja viletsusest, alates seda juba varajasesest lapsepõlvest. Teda paisati mitmel korral elu põhja, kus hukkus palju andekaid, talendiga inimesi. Igapäevase leiva pärast tuli tal palju töötada kapitalistidele, nii suurtele kui väikestele — maalrina, pagarina, kontori-ametnikuna, laadijana, sulasena.

Ükski meie maa ja ka teiste maade suurtest kirjanikest pole tundnud nii lähedalt rahva «allkihtide» elu kapitalismi tingimustes. Ükski neist pole omaenda nahal tunda saanud nii palju julmust ja räpasust härraste-kurnajate poolt. Ükski neist pole lihtsalt isegi oma silmadega näinud niipalju sunniviisilisest tööst piinatuid ja kapitali survest rõhutuid kui meie Gorki, kelles see kõik tekitas leppimatust ja revolutsioonilist vihkamist kapitalistliku korra vastu ning piiritut usku kommunismi vabastavasse jõusse.

See on põhjus, miks tööliised ja kõik töötajad näevad Gorki iseennast, oma inimest, oma elu — saatust, oma tulevikku. See on põhjus, miks Gorkit nõnda armastati, armastatakse nüüd ja tulevikus meie maa ja teiste maade töötajate poolt.

Gorki lõi oma ajastu inimestest surematud kujud.

Kustumatult jäävad mällu tema kunstilised kujud kapitalistist — saagiahnest kiskjast, provintsikolka paadunud väikekodanlasest, enesega rahulolevast kodanlikust intelligendist-parasiidist ning teistest vana, revolutsioonieelse Venemaa isandatest. Proletaarne kirjanik Maksim Gorki heitis pilgu otse nende hinge põhja ning avas oma teostes nende sotsiaalse loomuse, rahvahulkade rõhujate loomuse.

Ta tõi rohkesti elavaid ja mõjuvaid näiteid selle kohta, milisel määral on kiskjalik kapitalismi süsteem langemisele ja tühisusele viinud isegi mõningaid kodanlikest kihtidest pärinevaid tegelasi, kes olid langenud edutute kilda.

Ühtlasi andis Gorki proletariaadi suure kunstnikuna haruldasi kujusid vabadustarmastavatest ning ennastsalgavatest inimestest, kes ei saa leppida rõhumisega ja elu kõntsaga; andis parimaid ja väljendusrikkamaid kujusid proletaarsetest revolutsionääridest, keda soojendas geniaalse kunstniku siira tunde soojus.

Maksim Gorkil on palju miljoneid lugejaid-austajaid. Nende read kasvavad ja kasvavad veel kaua.

Oma mõjujõult vene kirjandusele seisab Gorki niisuguste gigantide kõrval nagu Puškin, Gogol, Tolstoi, nende suurte traditsioonide parima jätkajana meie ajal. Gorki kunstilise sõna mõju meie revolutsioonile on otsesem ja tugevam kui mistahes teise meie kirjaniku mõju. Seepärast ongi Gorki proletaarse, sotsialistliku kirjanduse tõeline rajaja meie maal ja kogu maailma töörahva silmis.

Oma erilist teed mööda jõudis suur kunstnik Maksim Gorki kommunismi eest võitlejate ridadesse. Ta astus meie ridadesse juba enne 1905. a. revolutsioonilist tõusu, ja juba revolutsiooni tormikotka lehviva lipuga.

Gorki alustas oma revolutsioonilis-kirjanduslikku elu kasvava revolutsioonilise plahvatuse ajastul, ning asus peagi tervenisti ja orgaaniliselt tööliklassi positsioonidele, sai suure Lenini lähedaseks sõbraks võitluses kommunismi eest.

Gorki suurus seisab selles, et tema selge mõistus, rahvalähedus ja ennastsalgav hiiglaslik töö inimkonna kultuurisaavutuste omandamiseks tegid temast töörahva ustava sõbra ja suure innustaja võitlusele kommunismi eest.

Kuni viimse hingetõmbeni elas Gorki oma tunnete ja mõtetega vaid nendega, kes nüüd nii suure entusiasmiga ehitavad Lenini-Stalini partei juhtimisel uut, sotsialistlikku ühiskonda. Tema silmis sädeles kuni elu lõpupäevadeni võitluse ja leppimatuse

tuluke töörahva vaenlaste vastu, fašistide vastu ja kõigi teiste rõhujate, kultuurilämmatajate ja sõjaõhutajate vastu. Töörahva iga edusammu puhul meie maal, stahaanovlaste edusammude puhul, uute liikumisvormide puhul naiste hulgas, viljasaakide suurenemise ja tööviljakuse tõusu puhul, vaenlaste kahjurluse ja riugaste paljastamise puhul ning meie maa kaitse tugevdamise puhul, eriti aga hulkade kultuurilise kasvu, kirjanduse ja kunsti kasvu puhul rõõmustas ta kui tulihingeline noormees ja kui tark isa.

Gorki eeskuju õpetab meile palju.

Gorki on geniaalne sõnakunstnik.

Literaadile, sõnakunstnikule näitab tema eeskuju sõna jõudu, kui see sõna teenib võitlust inimese ja inimkonna õnne eest, kui see sõna jõuab inimeste ja rahvaste südamesse.

Gorki on suure rahva suur poeg.

Lihtsatele inimestele, töörahvale näitab Gorki eeskuju, et meie rahvas, nagu teisedki rahvad, on rikas kuulsate talentide poolest, kellel varem õnnestus vaid erandjuhtumel välja murda rõhumise alt, kellele aga nüüd on avatud vaba tee õitsengule, võitudele ja kuulsusele.

Gorki on töörahva ustav sõber ja kommunismi eest peetava võitluse innustaja.

Kas on tarvis veel tõendeid, et inimkonna parimad inimesed, kes on saavutanud kultuurikõrgused ning rahvaste salajasemate õnneunistuste sügava mõistmise, annavad ennastsalgavalt, jäägitult oma jõud kommunismi üritusele ja näevad selles oma ülimat rahuldust.

Juba üksnes see kõneleb selle kasuks, et kommunismi üritus on teel oma täielikule võidule.

Pärast Leninit on Gorki surm kõige raskemaks kaotuseks meie maale ja inimkonnale.

Meie jõud seisab selles, et Nõukogudemaa rahvas, kellele Gorki andis kogu oma suure talendi ja suure südame, on juba tõusnud oma võimsatele jalgadele, on andnud avaruse oma määratute jõudude ja talentide kasvule, ning viib sellega võidukalt ellu inimkonna parimate esindajate lootused ja unistused.

I

M. GORKI NÕUKOGUDE NOORSOOST

Rõõm on elada ja võidelda maal, kus partei suur tarkus ja tema juhi Jossif Stalini raudne tahe vabastab inimese igaveseks mineviku neetud igandeist ja eelarvamustest.

Elage üksmeeles, seltsimehed, armastage oma teist ema, meie võimsat sotsialistlikku Kodumaad...

Tervitus Bolševskaja kommuunile.

„Pravda“, 11. juunil 1935. a., nr. 160.

Sadu tuhandeid, miljoneid noori „närtsis enne õitsele puhkemist“, hukkus maakonnalinnakeste, külade ja külakeste idiotismi surves; nüüd on sellele noorsoole avatud kõik teed ja teda on üha jõulisemalt edasi kandmas teadmistejanu. Meil ei esine tööpuudust, iga noormees, iga neiu teab, et talle on kindlustatud õigus tööle — sellist õigust ei ole kusagil maailmas, — meie noorsoole ei ole probleemiks tööküsimus, meie noored seavad endile vaid küsimuse elukutse valikust. Üha sügavamale noorsoo hulka tungivad meie partei juured, mis ammutavad pinnasest kõige väärtuslikumaid mahlu, toitudes noorest energiast, seda energiat revolutsiooniliselt organiseerides, seda mitmekülgselt kvalifitseerides, rikastades maad intellektuaalsete jõududega. See on peamine, kõige väärtuslikum, kõige otsustavam kõigest, mida luuakse meie imekaunil, üllirikkal määratu suurel õnnelikul maal.

„Kõige peamisemast“.

Publitsistlikud artiklid. Leningrad, 1932, lk. 394.

1. M. GORKI PUBLITSISTLIKEST ARTIKLITEST JA KIRJADEST

Meie eesmärk on sisendada noorsoosse armastust elu vastu ja usku sellesse. Me tahame õpetada inimestele kangelaslikkust. On vaja, et inimene mõistaks, et ta on maailma looja ja isand, et temal lasub vastutus kõigi õnnetuste eest maakeral ja et temale kuulub au kõige hea eest, mis elus esineb.

Kiri Romain Rolland'ile, 1917.
„M. Gorki kunstist“, lk. 167 (v. k.).

A. MAKARENKO

Õnnitlen Teid ja kolooniat südamest uude kohta asumise puhul.

Soovin teile kõigile uut jõudu, vaimset erksust ja usku oma üritusse!

Toredat tööd teete, see peab kandma suurepärast vilja.

See maa on tõeliselt meie maa. Meie muutsime ta viljakandvaks, meie kaunistasime teda linnadega, võotasime teedega, lõime temal kõikvõimalikke imesid; seda tegime meie, inimesed, kunagi tühised vormitu ja tumma mateeria tombukesed, siis — poolloomad ja nüüd — julged uue elu rajajad.

Jääge terveks ja austage üksteist, ärge unustage, et igas inimeses peitub ehitaja tark jõud ja et sellele tuleb anda võimalusi areneda ja õitsele puhkeda, et ta rikastaks maad veelgi suuremate imedega.

Tervitades

M. Gorki.

Hellitate mind ära, Anton Semjonovitš, oma kiitusega. Tean ju, et ma ei tee koloonia jaoks midagi, mis kas või pisutki kergendaks kolonistide elu ja tööd. Ei tee ega saagi midagi teha. Kas saata Teile raamatukogu jaoks minu poolt läbiloetud raamatuid, tõlkeid võõrkeeltest? Niisuguseid raamatuid ei kogunekski nii väga vähe. Kas tahate? Siis saadan.

Mind liigutavad väga kolonistide armastusväärased kirjad, suure rõõmuga loen neid töökätega kirjutatud varesejalgu. Palun — lugege neile ette minu vastus.

Emban Teid tugevasti, Teie imetlusväärset suur inimene, olete just üks neist, milliseid Venemaa vajab. Tean, et Te kiitust ei armasta, kuid see tuleb kogu südamest ja jääb meie vahele.

Jääge terveks, kallis sõber.

A. Pešk o v.

12. VII 26.

P. S. Aga kuidas elab see kummaline neiu, kellest Te mulle kirjutasite? Mäletate — see umbusklik, kes muudkui vaikis. Kirjutage temast.

A. P.

A. M. Gorki ja A. S. Makarenko kirjavahetusest.
A. S. Makarenko. „Pedagoogiline poeem“.
Moskva, 1944. a., lk. 10—11.

Täna ka õnnitluse eest, see «noorendab», kuigi ma pole veel nii väga vana, s. t. ei tunne ennast veel vanana. «Noorendab»... teadvust töö «vajadusest», teadvust, et elatud elu pole olnud asjata, et see on osutunud vajalikuks ja kasulikuks. Tahaks veel ja veel töötada. Kui ma lõpetan oma romaani [«Klim Samgini elu»] kolmanda köite, siis hakkan tõenäoliselt tegema ajakirjandusega, et asuda lähemale elule ja, mis peasi, lähemale noorsoole. See liik inimesi vaimustab mind. Nii näiteks sain täna Baškiiria vabariigist värsikesi ja kirja kuueteistkümne-aastaselt noormehelt; kirjutab julgelt, kirjaoskuslikult, oma sõnadega ja, mis kõige parem, minevikus on temale juba palju mõistmatut, isegi vaenulikku; see vaenulikkus on aga just see, mis peabki esinema inimese juures. Niisuguseid korrespondente on mul kümneid.

Kiri V. Illarionovile, 15. märtsil 1926. a.
„Nižegorodskaja Kommuna“, 25. märtsil 1928. a.

Aastat nelikümmend tagasi ütles mulle mu õpetaja ja sõber Mihhail Romass: «Eile, vihma ajal, kui ma saunas ahju parandasin, uhkustasid poisikesed sauna eesruumis üksteise ees: kelle ema peksab valusamini. Üks ütleb: minu memm äigas mulle piimapotiga mööda kolu nii, et mu kohe jalust rabas. Teine ei jäänud alla: mulle aga äigab taignarulliga; taignarulliga on valusam. Siis nõustusid kõik, et kõigist emadest kõige sagedamini ja kurjemini peksab Ivanka ema. Vaatasin siis seda Ivankat: heledajuukseline, niisugune karvane, lõustake arukas, silmad tigidad. Jah. Nõnda nad kiitlesid oma emadega nagu kurjade koertega. Seal ta on, see elu, Maksimõtš! Siin on kõik nii seatud, et on lastest kahju, ja eitesid ei saa ka süüdistada — nad on oma sunnitööst surmani kurnatud. Teisest küljest aga — mis inimesed saavad lastest, kes sünnivad ja elavad koormaks emadele? Lastest, keda pole mahti armastada, vaid keda lüüakse kõigega, mis aga kätte juhtub? Ja nüüd mõelge: kas pole õige, et niisugune elu tuleb lammutada?»

Juba enne seda vestlust olin ma ka ise hästi näinud, et emad peksavad lapsi selle eest, et isa palga maha jõi, leib halvasti küpses, kull kanapoja ära viis, kanad aias peenra üles siblisid, kass poti purustas. Peksavad rebenenud särgi või pükste pärast, kaotatud kopika pärast, kogu oma jõudu kuni ogaruseni, kuni enneaegse vanamiseni pingutava naise poolt juhitud kerjuslikule majapidamisele tekitatud iga tühisemagi kahju pärast. Nad ei peksa sellepärast, et lapsed oleksid milleski süüdi, vaid lihtsalt sellepärast, et «viha välja valada». Naiste sunnitööelu õudusi olin juba ammu jälginud nii linnades kui ka külades. Teadsin, et sageli lähevad emad külades isegi niikaugele, et juhul kui difteriit oli tapnud naabri lapse, viis ema oma lapsed surnuga hüvasti jätma selleks, et tema lapsed nakatuksid surnust ja samuti sureksid. Difteriit on kergesti nakkav, kandub hõlpsasti edasi, ja on olnud juhtumeid, kus ema palus nakkushaigusse surnud lapse särgi ja pani selle oma lastele selga. Peab olema meeletuseni piinatud, et nõnda oma lapsukesi tappa. Ent see, ütlen ma, juhtus vana korra ajal, isevalitsuse ajal, mis on nüüd küll kokku varisenud, kuid on järele jätnud küllaltki palju igasugust rämpsu.

Mõistagi tundsin ma, et Romassil on õigus: selleks, et niisugusest õudusest vabaneda, tuleb taoline elu halastamatult lammutada.

Kuni tänase päevani elavad paljud emad nõnda, et neil pole mahti lapse vastu hell olla ja et teda tuleb liiga tihti enesest ära tõugata. Lapsi armastada — seda oskab kanagi. Kuid osata neid kasvatada — see on suur riiklik üritus, mis nõuab talenti ja laialdast elutundmist. Vastata lapsele tema küsimuse peale: «Oota, kui suureks kasvad, saad teada,» — see tähendab lämmatada tema püüdlusi teadmiste poole. Lapse küsimustele arukalt vastata on suur kunst, see nõuab ettevaatust.

Mida saavad lapsed perekonnas, kus nad on juba varajastest eluaastatest peale tülide ja riidude pealtnägijajaks, kus nad näevad sageli hullematki kui ema ja isa vahelist tülitsemist?

Tööst kurnatud, elu suurtest ebaõnnestumistest ja igasugusest tühjast-tähjast ärritatud isad ja emad muudavad lapsed oma meeolude kaasosalisteks, kibedate kaebamiste pealtkuulajajaks, lapsed aga ei armasta eriti kaebajaid ja edutuid.

Emad ja isad mürgitavad märkamatu lapsi perekonnas sellesama mürgiga, mille all nad ise on kannatanud ja kannatavad. Lastesse juurutatakse kõik need käitumisviisid, harjumused, maitsed ja mõtted, mis muutsid inimesed elu vangideks, selle orjadeks, mitte aga isandateks. Nüüd on juba möödunud kümme aastat sellest ajast, kui emadele ja isadele hakati õpetama, et elu tõeline isand on töörahvas ja et on möödas need ajad, kui «iga kilk pidi teadma ainult seda, kus ta lõugas». Inimene peab teadma kõike.

On saanud tavaks öelda lastele: «Näete, kuidas elasime meie, teie vanemad!» Oma mineviku suhtes võib töörahvas kiidelda ainult oma hämmastava kannatlikkusega, ent ta elas rasketes tingimustes ja halvasti kuni selle ajani, millal parimad töölised said aru, et nii elada ei tohi, et nii elada on häbiasi. Tuhanded neist parimatest hukkusid asumisel, vanglais, sunnitööl, võideldes seltsimeeste tööliste ja talupoegade vabaduse eest, tuhanded neist lasti maha viiendal ja kuuendal aastal Peterburi, Moskva ja teiste linnade tänavatel, kümned tuhanded neist hukkusid rinnetel lahingutes valgekaartlaste vastu, kuid ikkagi nad võitsid. Lõppude lõpuks võidab alati elule vajalik õigus.

Minevikust, mis nüüd lahkub, et enam mitte tagasi pöörduda, jutustavad raamatud lastele paremini, arukamalt kui isad ja emad. Raamat ei jutusta ainult sellest, kui halvasti elati, vaid selgitab ka, miks see oli just nõnda ja mitte teisiti. Kaugeltki mitte kõik vanemad ei oska selgitada. Eriti praegu, kus elu on pöördepunktis ning leidub veel palju inimesi, kes ebaselgelt

tulevikku kujutledes kardavad homset päeva ning ikka veel haaravad kinni vanast, kõigest sellest, mis neid kümne aasta eest rõhus ja piinas.

Võib-olla oli kapsasupp vanasti mõnikord rasvasem, ent inimesed polnud targemad nüüdsetest, kes hakkavad mõistma, et heaks eluks on vaja, et kõik oleksid võrdõiguslikud ja elu täielikeks peremeesteks.

Selleks aga, et see arusaamine kiiremini kasvaks, tuleb emadel endid vabastada sunnitööst köögis, «majapidamise alal», tuleb endilt heita piasjade ahelad suure ürituse kasuks, millega on juba hakanud tegelema 620 000 naist. Üritus ei ole kerge. «Harjumus» on vali peremees, ja vana elulaadi tugev võrk ongi kootud vaid harjumustest: seda võrku on kootud sajan-deid, sajan-deid on inimesed takerdunud selle silmustesse, enne kui nad aru said, et need silmused tuleb purustada.

Lapsed tuleb vabastada perekondlike nägelemiste halvast mõjust, ebatervest kitsikusest. Siin tulevad emadele appi laste-sõimed, lasteaiad ja kõik see, mida nimetatakse ühiskondlikuks kasvatuseks. Lapsi peavad kasvatama inimesed, kellel oma loomult on kalduvus selleks tööks, mis nõuab suurt armastust mudilaste vastu, suurt kannatust ja hoolikat ettevaatust käitumi-ses tulevaste uue maailma ülesehitajatega.

Iialgi varem ei ole lapsed olnud nii kallid kui nüüd, millal nende ees seisab ülemaailmse tähtsusega üritus, mida nende emad ja isad niivõrd hämmastava edukusega alustasid, üritus, mis kogu maailma tööraha hulgas äratab järk-järgult mõistuse ja tahte uuele elule.

„Uuest ja vanast“, 1927.

Publitsistlikud artiklid, Leningrad, 1933, lk. 16—18.

Iga kord — see tähendab iga päev! — kui saan kirja kel-lelki noorelt inimeselt, kes hakkab juba midagi taipama, tunnen nagu kõrvetaks, tahaks joostes selle inimese juurde tõtata. Kui huvitavad inimesed, ja kuidas neis kõik keeb ja põleb! Suu-repärane!

Kiri P. Keržentseville [1927—1928].

Valimik „M. Gorki kodumaast“, lk. 157 (v. k.).

Arutada siit kaugelt lastekasvatamise korraldust Nõuko-gude Liidus ei pea ma ennast mõistagi õigustatuks. Kuid ma pean märkima järgmist tõsiasja: juba kolm aastat saadavad

mulle — ma ei liialda — kümned ja isegi sajad lapsed kollektiivseid ja individuaalseid kirju, milledes nad jutustavad õppetöö käigust, loetud raamatuist ja üldse oma elust. Ma ei hakka kõnelemagi sellest, kui suur rõõm on lugeda neid armsaid «varesejalgu», ega ka sellest, et vanal ajal oleks taoline kirjavaheetus literaadiga olnud võimatu, ja pedagoogilt, kes oleks lubanud õpilaste kirjavahetust näiteks Štšedrini, Mihhailovski või isegi vähempopulaarsete kirjanikega, — selliselt pedagoogilt oleks parimal juhul vististi võetud õigus õpetada.

Märgin seda, et laste kirjad, äratamata minus enneaegse arenemise muljet ja kujutamata lapsukeši «imelastena», tekitavad tunde laste sisemisest vabadusest ning sellest, et nad väga hästi mõistavad vene tegelikkuse mõtet, kusjuures — kui ma ei eksi — tegelikkuse mõistmine on realistlik ja suhtumine sellesse «romantiline».

Mulle näib, et ma ei eksi. Siinkohal tuleb selgitada minu suhtumist «romantismi». Ma näen seda kahes tüübis: individualistlikus, selles, mis kirjutab ja hääldab asesõna «mina» tingimata suure algustähega ja mis rebib inimese paratamatult lahti elust, asetab ta üksikuna ja jõuetuna silm silma vastu antud tingimuses lahendamatu isikliku olemise probleemiga. Selle indiviidi enesemürgitamise kõrval elab, arvan ma, inimesele bioloogiliselt omane sotsiaalne romantism — see psüühiline jõud, mis võimaldas varem vaid üksikuile ennast tunda kultuuri loojaina, uute eluvormide loojaina — kes nad ka tõepoolest olid, — ja mis nüüd muutub tervet klassi kultuuri loomisele ergutavaks jõuks.

Endise lapsena, kelles kuuskümmend eluaastat pole kõigutanud «romantismi» inimese suhtes, hindan ma vene tänapäeva — sulgemata silmi selle negatiivsete külgede ees ning hoolimata selle, nagu ütlevad idealistid, «jämedast» materialismist — kui kõige «romantilisemat» ajastut kõigist ajastuist, mida Euroopa inimkond on kunagi üle elanud.

Mulle näib, et sm. Sõssojeva poolt tehtud katse on sügavalt huvitav ja õpetlik.

Esitades õpilastele küsimuse: «Kuidas oleksid kohtunud Tšelkaš ja Gavrila kümme aastat pärast» nende poolt läbi elatud draamat, pani sm. Sõssojeva selle võttega edukalt lapsed läbima elukajastusi kirjanduses ning asuma otse elu enese palge ette, kuid mitte enam elu üle «lugejatena», vaid aktiivse uue tegelikkuse loojatena.

Neljateistkümnest autorist, kes kirjutasid teemal: «Tšelkaši ja Gavrila kohtumine kümme aasta pärast», tegid kaksteist ini-

mest vargast ja majandusmehest head sõbrad: irooniliselt meelestatud inimestele oleks see väga sobivaks juhuseks naerda.

Neljateistkümne-aastane Gusjev pikendas isegi kohtumise tähtaega kahekümne aastani, et panna Tšelkaš võitlema Mahno vastu. Üksnes Pankoval muutus Gavrila ka vargaks, alistudes Tšelkaši mõjule, Vekšina aga tappis mõlemad kangelased.

Seega osutus kaksteist autorit neljateistkümne lapse hulgast sotsiaalseteks «romantikuteks». Mõistagi on see naiivne jne.

Kuid kas ei peitu selle naiivsuse taga instinktiivne soov mitte näha sotsiaalseid draamasid? Kas ei peitu selle taga päritud või meie ajastu kõigi, kõige võimsamate ja tervemate hääle poolt sisendatav jälkustunne sotsiaalsete draamade suhtes? Võib-olla nende vältimatus klassidega riigis on muutumas meie aja lastele instinktiivselt mõistetavaks. Kui see oleks nõnda, siis võiks nõukogude pedagooge siiralt õnnitleda ülisuure teene eest Venemaa ees. Sest minule on antud juhul uue pedagoogika mõju lastele täiesti selge.

Täna Teid südamest, et tutvustasite mind laste ülihuvitavate töödega, ja soovin Teile kõike head.

Kiri A. V. Pikulile. 1928.

„Kolotuška“, 25. septembril 1932. a., Orehhovo-Zujevo.

Mitte vähem kui kõik muu hämmastab andekate laste rohkuses selles palju kannatanud hulkurite ja südide tänavalaste kärarikas hulgas. Tekib veendumus, et paljud neist kasvavad haruldasteks inimesteks. Tahaksin neist mõnede kujusid ja iseloomusid kirjeldada, kuid see ei ole siin kohane. Kardan isegi: kas kiitus ei kahjustaks lapsi, nad hindavad endid juba niigi küllalt kõrgelt. Äärmiselt õpetlik on tutvuda selle noorsooga, kes — kui poleks olnud revolutsiooni — oleks jäänudki elama ühest vanglast teise viivaile teedele. Ent julge ja õnnelik mõte avas neile tee vabale tööle, ja töö kaudu — oma väärtuse tunnetamisele ja kultuurile.

„OGPU töökommun“, 1928.

Publitsistlikud artiklid. Leningrad. 1933, lk. 23.

Kui Euroopas oleks oldud lähemalt tuttav vene rahvaga, siis oleks teatud, et Gorki elukäik pole üksikjuhtum ega kujuta endast mingit erandit. Vene rahva alamkihtidest on üsna tihti võrsunud tublisid, andekaid ja isegi geniaalseid inimesi, täpselt samuti nagu Lääne-Euroopas on võrsunud töötavatest klassidest

niisugused inimesed nagu Faraday ja teised. Kuid endastmõistetavalt oli Venemaal tee alt üles palju kitsam ja keerulisem ning seepärast ka raskem.

Nüüd on see tee muutunud avaramaks ja kergemaks. Sajad vene noored liiguvad kiiresti loodava uue kultuuri poole, ja ma ei liialda põrmugi, kui kinnitan, et Gorki elukäik on nüüd igapäevaseks nähtuseks. Iga aasta saavad teadus, kunst ja tehnika küladest ja vabrikuist tosinaid värskaid noori jõude. Need noored jõud aitavad kaasa tööliste ja talupoegade võimu kindlustamisele. Nende abiga kindlustatud võim võib kergendada noorte teed vabale tööle ja loomingule.

See rahva taassünni protsess on niivõrd silmanähtav, et sellele võivad vastu vaielda ainult need, kes on pimestatud vihast töörahvahulkade vastu; see viha aga, riietagu ta ennast mistahes filosoofilistesse ja esteetilistesse rõivastesse, jääb puhtelajalikuks klassivihaks.

Seda ma tahtsingi öelda neile minu kaasvendadele väljaspool Venemaad, kes on koos minuga võimelised rõõmu tundma vene rahva taassünnist.

„Saksa kirjanikele“, 1928.

„Izvestija“, 6. juulil 1928. a.

PUNAARMEEST

Nõukogude võimu üheks suurimaks ja vaieldamatuks saavutuseks on Punaarmee organiseerimine. Oleks huvitav arvutada, kui palju kirjaoskajaid inimesi andis Punaarmee neil aastail külale. Kui palju võitlejate hulgast kasvanud valla- ja külakomiteede esimehi. Kui palju võitlejaid on läinud ja läheb töölisfakulteedesse ja kõrgematesse õppeasutustesse, kui palju neist töötab Punaarmee ajakirjanduses, kui palju on neist loodud kõrgeltkvalifitseeritud töölisi, ja üldse: kui suur on kultuursete inimeste arv, keda on kasvatanud Euroopa kogu traagilises ajaloos esimene, tõeline rahvaarmee, mis loodi mitte kallaletungiks, vaid enesekaitseks? . . .

Kui ma vaatasin suurepäraselt Moskva Punaarmee Maja, kui kuulasin pealt kirjaoskuse õpetamist võitlejatele, silmitsesin nende harjutusi maastikul, — kerkisid mällu sünged pildid vana aja nekrutiteks võtmistest, soldatite kasarmuelust, õppuse toorus ja julmus ning kogu see «suurtükiliha» vabritseerimise metsik õudus. Kaugele on jõudnud Punaarmee minevikust, ja enam ei luba meie võitlejad kunagi kedagi neid tagasi pöörata, sest iga-

sugune pööre tagasi oleks pöördeks nende võitlusele enese vastu, mitte aga enese eest, mitte selle eest, mille on kätte võitnud nende isad ja vanemad vennad. Meenus ka see, et sel tunnil, millal ma vabalt vestlen punaste võitlejatega, on Euroopa laagrid ja kasarmud täidetud tööliste ja talupoegadega, keda valmistatakse agaralt ette vastastikuseks hävitamiseks, uueks veresaunaks, mis tuleb veelgi kohutavam, kui olid 14.—18. aastate tapatalgud, mis annab maailmale uusi miljoneid laipu, kümneid tuhandeid vigaseid inimesi, tuhandeid hirmust hullunuid, miljoneid leski ja vaeslapsi. Jälle hakatakse lõhkuma linnasid ja külasid, tallama põlde, rikkuma viljakandvat maad ning igati hävitama kauni inimtöö vilja — hävitama kultuuri.

Meenus ka see, et praegu valmistavad kümned ja sajad tuhanded töölised Euroopa vabrikutes suurtükke, püsse, lõhkeaineid ja mürkgaase, — ja seda kõike selleks, et üksteist tappa. Kellele ja milleks on tarvis tööraha iseenda vastastikust hävitamist? Seda on tarvis mõnekümnele tuhandele väga rikkale ja täiesti vastutustundetule inimesele, kes «valitsevad maailma», s. o. elavad võõrast tööst, võõrast verest ja nakatavad töörahvast — nagu täid tüüfusega — ahnuse, kadeduse ja vaenukkuse haigustega.

Sellele käputäiele moraalselt nüridele, degenerereerunud inimestele, kes, tuginedes töölishulkade tahtejõuetusele ja pimedusele, valitsevad maailma, pani nõukogude võim ette kaks relvastuse vähendamise plaani. Esimeses plaanis kõneldi armeede täielikust desarmeerimisest, pandi ette sulgeda kõik vabrikud, mis valmistavad kõike vajalikku inimeste massiliseks tapmiseks — tapmiseks, mida millegipärast ei peeta kuriteoks. Kui Euroopa valitsused oleksid selle ettepaneku vastu võtnud, siis oleks see vabastanud miljardeid kulda, mida kulutatakse üksteise vastu relvastatud tööinimeste hävitamiseks. Sajad miljardid võiksid minna töövaeva kergendamiseks, kergemate elutingimuste loomiseks, kultuuri arendamiseks, põllumajandusele. Inimesed, kes käsutavad vastikut tegelikkust, inimesed, kes on loonud selle raske häbistava elu, mis on tulvil lepitamatuid vastuolusid, vaenu, kurjust ja kuritegusid, — need inimesed muidugi keeldusid desarmeerimisest.

Nad keeldusid ka teisest ettepanekust — desarmeerida mitte täielikult, vaid osaliselt. Selle keeldumisega nad tunnistasid, et ilma sõjata, ilma massilise tapmiseta nad ei saa eksisteerida. Selle keeldumisega nad tunnistasid, et nende võimu aluseks on sajad tuhanded relvastatud töölised ja talupojad, kelle füüsiline jõud on kodanluse võimu ja rikkuse ainus allikas. Kodanlus

riisub tööinimesi ja sunnib tema poolt paljaks riisutuid teda kaitsma. Nõnda lihtsalt on korraldatud kodanluse valitsemine. Peab ütleva, et need inimesed, kes, lubades ennast riisuda, kaitsevad relv käes ja enesele armu heitmata neid röövleid, on samuti... kohtlased. Üldse — kõik on üllatavalt lihtne, täiesti arusaadav; arusaamatuks jääb vaid üks asi: miks töörahvahulga-d nii pikkamööda selle lihtsameelsuse jõledusest aru hakka-vad saama?

Kujutlege endale järgmist stseeni: vilunud mörvar on tabatud, lihtsameelsed inimesed on ta kinni võtnud ja ütlevad talle:

«Viska nuga ära, jäta inimeste tapmine järele, see pole hea.»

«Ei saa,» vastab tema. «Kui ma tapmise järele jätan, siis pole mul millestki elada.»

See lihtlabane vastus ongi Euroopa valitsuste vastus nõuko-gude võimu ettepanekule, mille esitas M. M. Litvinov. Ja on selge, et nii lihtsalt vastates teritab kodanlik Euroopa agaralt ja lakkamatult nuga Nõukogude Liidu tööliste ja talupoegade võimu vastu.

...Punaarmee pole ainult sõjaline jõud, ta on ka kultuuri-line jõud. Ta on võimsaks organisatsiooniks, mis tõmbab Nõu-kogude Liidu töötava elanikkonna määratu suuri hulki ühis-kondlikule ja riiklikule kultuuritööle. Ta aitab väga hästi kaasa kultuurirevolutsioonile, tuues külla kirjaoskust, kultuur aga on see jõud, mis ainuüksi võib abistada Nõukogude Liitu mööduda kapitalistlikest maadest oma tootlike jõudude arendamise alal, majandusliku kasvu kiiruse alal. Valmistudes maa kaitsmiseks on Punaarmee juba asunud pealetungile hulkade majandusliku ja poliitilise tardumuse vastu, nende iidsete eelarvamuste ja väärharjumuste vastu.

Et see on nii, sellest kõneleb ilmekalt maanoorsoo suhtumise fakt väeteenistusse. Vaevalt on kusagil mujal võimalik selline suhtumine armeesse, nagu Nõukogude Liidus, kus noorsugu vaatab armeele kui kultuurilis-kasvatuslikule asutusele. Ma tean tervet rida juhtumeid, kus kutsealuse-eas olevad maanoorte gru-pid nõudsid visalt, et neid võetaks võitlejaiks üle komplekti. See oli käesoleva aasta oktoobris. Keegi ei saa kinnitada, et midagi niisugust oleks võinud juhtuda ka vana korra ajal, millal nekrutid läksid kasarmusse lauluga:

Kasarmutes elu vastik,
Hukka läevad meie pead!

Nõukogude Liidus kasvatatakse Punaarmee võitlejat kui uue kultuuri ehitajat; ta ei ole ainult oma rahva kaitsja, vaid muutub — paljuski ja üha enam — rahva kasvatajaks. Inimesed, kes on kaotanud võimaluse elada võõra jõu arvel, oigavad ja kisaavad: Venemaa hukub! Kuid nad ise hukkuvad, ja hirm paratamatu hukkamise ees sisendab neisse, et koos nendega hukub 150-miljoniline andekas rahvas, kes peaaegu paljaste kätega ehitab endale siiski edukalt riiki.

Palju on sellele suurele ja kaunile «piiramatute võimaluste» maale jäänud veel neetud, räpase, häbiväärse vana aja vastikuid igandeid, kuid siin on saavutatud juba kõige peamine: selle maa töörahvas on juba hästi tundma hakanud teadmiste jõu purustamatust ja õpib seda tundes hästi töötama, uut moodi elama. Koolid, ülikoolid, töölisfakulteedid on tungil täis tervet, tarka noorsugu, ja tema püüd õppida on nii suur, et kuigi 70 tuhat noort on sunnitud õppima «koduülikooli» loenguil, jääb siiski kümneid tuhandeid kõrgemate õppeasutuste uste taha. See on halb, kuid — nagu iga halb asi — ajutine. Punaarmee on samuti kooliks, mis kasvatab noorsugu kultuurselt, ja Punaarmee võitlejad mõistavad hästi, et nad pole ainult maa kaitsjad välisvaenlase vastu, vaid et nad peavad olema ka võitlejateks sisemise vaenlase — vanade rumaluste, näruste harjumuste, ebausu vastu ja uue kultuuri eest.

1928.

Publitsistlikud artiklid. Leningrad, 1933, lk. 40—43.

... Mulle näib, — tuleb meeles pidada, et sisemise ja välise kultuuri arenemise protsess on just raskuste ületamise protsess. Ja tuleb meeles pidada, et kõik need raskused on selleks loomulikuks ja paratamatuks tagajärjeks, mille on põhjustanud uue ajaloo looja — töölisklassi poolt lahendamiseks püstitatud ülesannete suurus ja keerukus. Iialgi varem ei ole nii tohutu suur osa meie planeedi elanikkonnast, nagu seda on meie Nõukogude Liidu kirju elanikkond, ühinenud elu põhialuste muutmise ürituseks...

Mulle näib, et kui noorsugu hästi mõistaks raskuste paratamatust ja sellest tulenevat meie tegelikkuse kangelaslikkust, tema, noorsoo positsiooni kangelaslikkust, siis taluks ta kergemini elukoormat, ületaks kergemini elu raskusi.

„I. Tatšalovi jutustusest“, 1929.

Kogumata artiklid. Moskva, 1941, lk. 121—122.

Meie päevade kangelaseks on inimene «massi» hulgast, kultuuri mustatööline, reaparteilane, töölis- ja maakirjasaatja, sõjaväekirjasaatja, lugemistare juhataja, eesrindlane, külakooliõpetaja, külas töötav noor arst ja agronoom, talupoeg — «katsetaja» ja aktivist, tööline-leiutaja, üldse — inimene massi hulgast! Massile, temas niisuguste kangelaste kasvatamisele peabki olema pööratud peatähelepanu.

„Väikekodanlusest“, 1929.

Publitsistlikud artiklid. Leningrad, 1933, lk. 95.

PIONEERIDEST

... ajakirjas «Naši Dostiženija» puudutasin ma lühidalt ja põgusalt pioneeride tööd maal. See on väike kultuuritöö, kuid tal on suur tähtsus mitte ainult oma tulemuste poolest, mitte ainult sellepärast, et alaealised toovad juba oma jõududega individualistliku küla tardumusse midagi väga olulist, vaid ka sellepärast, et nende töös tuleb selgesti nähtavale uus mõttelaad — kollektivistide mõttelaad.

Üldse võib pioneeride kohta palju head öelda, kuid sellest räägitakse vähe. Meie publitsistid kirjutavad kõigest ja väga ohtralt, säästmata sõnu. Mõistagi tuleb kirjutada kõigest, sealhulgas ka lastest, pioneeridest. Papakesed kirjutavad meil aga nii, nagu oleksid nad veendunud, et neile on määratud elada igavesti ja et ka tulevik kuulub neile. See on eksitus. Tulevik kuulub lastele — selline on «loodusseadus». Lubage meelde tuletada, et pioneerid — need on vahetus, need on reserv, need on kõige selle kõige seaduspärasemad pärijad, mis on tehtud ja mida tehakse. Sotsialistlikku riiki pole võimalik üles ehitada, kui lastest ei kasva sotsialistid. Usun, et seda pole tarvis tõestada.

Eespool on öeldud: lapsed ei tunne mineviku rämpseid õudusi, kuid — nad ei tunne seda sel määral, nagu seda tundsid ja läbi elasid isad. Ei tule unustada, et valdav enamus isad ja emad jääb ikkagi veel mineviku inimesteks ja et nad endas ikka veel kannavad mineviku mürgiseid nakkusi, missuguseid on kasvatanud aastatuhanded zooloogilist, elajalikku individualismi. Ei tule unustada, et meie revolutsioonilis-kultuurilised jõud töötavad õelaima väikekodanluse paksus ja tihedas ümbritsuses, kes pole ikka veel kaotanud lootust «pöörduda tagasi oma jälkuse juurde», lootust vana maailma taassünnile kogu selle ilge toredusega.

Pole tarvis sulgeda silmi selle ees, et paljud kultuurilis-revolutsiooniliste jõudude kandjad, kes on väsinud üliinimlikust kolossaalsest tööst või kes on pettunud soovide ja saavutuste mittevastavuses või keda viib kiusatusse «mugav elu», marja-keedis siirupis, «turaka»-kaardimäng ja muud mängukesed, vajuvad kõrvuni väikekodanliku soo laugastesse.

Mõistagi, inimesed väsivad, — ka see on nende loodusea-
dus. On väga kurb, et isad väsivad, kuid on veelgi kurvem, et lapsed seda näevad. Tuleb ette, et väsinud papake vastab mõni-
kord tütre-pioneeride küsimusele liiga arusaadavalt:

«Käi kuradile koos oma Hiina ja Chamberlainiga. Ma pole veel ivagi hamba alla saanud, aga sina muudkui...»

«Iva hamba alla saama» — see on inimese-isa loomulik kohustus. Ent siit nagu järgneks, et tüdrit kasvatada pole tema asi, vaid mingisuguse muu teguri ülesanne.

Lapsed märkavad, et isad väsivad ja väsimusest pahanduvad. Väsimuse põhjusi ei selgitata alati nõnda, nagu tuleks selgitada seda midugi täiesti seaduspärast põhjust...

See on «elu-olu». Pioneeridel, kes elavad niisuguse «elu-olu» tingimuses, peab olema üsna tugev «sotsialismi tagavara». Ainult niisuguse tagavara olemasolul võivad neist kasvada sotsialistid. Siin kerkib küsimus, millisel määral on pioneerijuhid võimelised andma niivõrd tugevat «tagavara», et see võiks vastu panna «elu-olu» zooloogilistele mõjudele? See küsimus pole mulle selge.

Hiljuti jutustati mulle järgmisest faktist: kümne-aastane pioneer märkas, et raudteeliinil oli purunenud rööbas. Poisike jooksis otsekohe raudteejaama ning teatas oma avastusest. Teda ei usutud, ta veenis kaua, kuni pisarateni erutudes, et ta kõneleb tõtt, ning lõpuks hakati uskuma. Mindi tema sõnu kontrollima: rööbas oli tõepoolest purunenud. See poisike hoidis ära katastroofi, mis oleks tõenäoliselt nõudnud nii mitmeidki elusid. Poisike päästis riigi suurest kahjust...

Lapsed elavad aastatel, mil külas algab oma Oktoober, algab ja võtab üha teravamaid vorme. Kulak, kes näeb kolhooside, sovhooside ja kommuunide kasvu, muutub üha pöörasemaks ning kaitses loomalikult oma kisjalikku elukorda. Lapsed teavad, et kulakud, sulgenud aktivisti tarre, süütasid maja, nad teavad, et teisel juhul, kui poisike tahtis põleva tare aknast välja hüpata, purustati ta pea kirvega. Ka see peab pioneeride «mõttelaadile mõjuma». Üldse on pioneeritöö olukord maal väga raske, kuid just maal on pioneerid eriti vajalikud ja seal on nende töö eriline tähtsus.

Õeldule võiks lisada veel palju sama süngeid fakte tege-
likkusest. Tahtmatult meenuvad värsiread:

Ilukõnesid peeti küll vapralt,
kuid kasu ei sulg mingit toond.
Lolle Venemaal ikkagi ohtralt —
Me tarkadel' tuska vaid loond.

Need on head värsiread, vanad, Nekrassovilt. Kuid ma arvan, et lollid ei olegi meil nii väga rumalad ja et nad on võimelised tõsiselt mõtlema pioneeritöö olukorrale; tarkadele ei loo need värsiread sugugi «tuska», vaid arusaamist, et on vaja tarvitusele võtta mingeid otsustavaid abinõusid laste — ühiskondlike töötajate äärmiselt raske olukorra kergendamiseks ja nende energia tõstmiseks.

Olen vankumatult veendunud, et «kõik möödub, ainult tõde jääb». Partei, töölisklass, nõukogude võim ehitavad väga kindlalt ja edukalt seda tõde linnades ja külates. Töölisklass ja temaga solidaarne nõukogude ühiskond ei või jätta pioneeritööd sellesse olukorda, milles see asub. Usun, et tehakse kõik selleks, et pioneerid lakkaksid olemast tööliste riigi võõraslapsed.

Targad inimesed võib-olla tähendavad, et minu stoitsism on vastuolus minu skepsisega. Minule on need kaks maailmahinnangut — või kaks maailmatunnetust — suguluses ja lahutamatud nagu valgus ja vari. Ma arvan, et see tugev sugulus veendumuse ja kahtluse vahel on nõukogude tegelikkuse iseloomustav ja hea isärasus; nõukogude tegelikkuses teevad inimesed seda, mida enne neid veel keegi ei ole sõandanud ega julgenud teha, ja töötades üle jõu võtavad oma töö tugevasti ja igakülgselt terasepilgulise halastamatu kriitika alla.

Seda pole veel kunagi ega kusagil olnud. Selles peitub meie jõud. Seda jõudu jätkub ka selleks, et põhjalikult muuta mitte küllalt tähelepanelikku suhtumist lastesse.

1929.

Publitsistlikud artiklid. Leningrad, 1933, lk. 69—73.

... me teame liialt halvasti ja vähe seda, mida me teeme. Eriti halvasti teavad seda töölishulgad, kes loovad oma lihast ja verest meie maa industrialiseerimise meistreid.

Veel halvemini teavad nad, kui vajalik neile on luua kultuurimeistreid ja kui vähe on muret selle pärast, et neid meistreid tekiks võimalikult lühema ajaga. Tööstuslik relvastumine tingib üheaegsust intellektuaalse relvastumisega — mõistuse relvastu-

misega, loova revolutsioonilise tahte organiseerimisega. Kultuurinimene kujuneb aeglaselt, suurte raskustega. Sellest kõneleb meile veenvalt kogu kodanliku kultuuri arengu ränk ajalugu, kuigi see kultuur võrsus võõral tööl. Kuid meie tööliklass kasvab kiiresti, nagu seda tõendavad paljude faktide hulgast eriti kaks: komsomol ja pioneerlus. Komsomol on küllaldase kindlusega näidanud ja näitab oma elujõulisust ning loovat jõudu... Pioneerid töötavad anda tööliste ja talurahva riigile sadu ja tuhandeid närvide ja kõlbluse poolest terveid, hämmastavalt andekaid töötajaid. Ma kõnelen sellest teisal, nüüd aga pöördun tagasi oma teema juurde: tööliklass peab looma oma lihast ja verest kultuurimeistreid.

Kaks jõudu aitavad kõige edukamalt kaasa kultuurinimese kasvatamisele: kunst ja teadus. Kõrvuti loodusteadustega on mitte vähem võimsaks — kui mitte võimsamaks — inimese mõistuse ja tahte mõjutamise vahendiks ilukirjandus. Vaevalt küll sõandab keegi seda eitama hakata peale igasuguste fanaatikute ja inimeste, kes, uskudes, et «olemine organiseerib teadvuse», justkui ei näe, ei usu, et teadvusel on omakorda jõudu luua uut tegelikkust, kuigi meie Oktoobri-järgne tegelikkus peaks selles veenma isegi pimedaid ja kurte.

„Tööliklass peab kasvatama oma kultuurimeistreid“, 1929.

„Kirjandusest“, lk. 41—42 (v. k.).

Tema [väikekodanlane] on juba unustanud selle, et Romanovite isevalitsus takistas kunstlikult ja kiriku tegeval kaasabil talupoegade vaimset arenemist, ja ta ei taha midagi teada maa-noorte kaasaegsetest koolidest, sadadest tuhandetest talupoegadest keskkoolides, tehnikumides, agroiinstituutides, kõrgemates õppeasutustes, Punaarmee kultuurilis-kasvatustööst, «kodu-ülikooli» tööst.

Aga ammu see oligi, mil «köögitüdrukute lapsi» ei lastud gümnaasiumi, mil isevalitsuse ideoloog ja inspireerija, kirjaoskamatus kihelkonnakoolide organiseerija Pobedonostsev küünilise avameelsusega kõneles, et «kirjaoskamatu rahvast on kergem valitseda»...

... need lapsed, kes olid 1920. aastal kümne-viieteistkümne aastased, tunnevad minevikku üksnes raamatute kaudu ja nende viha selle mineviku ja põlgus väikekodanluse vastu pole küllalt tugev. Ka nemad ei ela kergetes tingimustes, ent siiski võrratult paremates neist, milles elasid nende isad. Nende laste nõuded elu vastu on tunduvalt tõusnud, ja kuigi maa majan-

duslik arenemine toimub kiirelt, ei rahulda see ikkagi kõiki noorsoo vajadusi. Me elame «ehitusel». Väsinud inimestele, inimestele suurenenud igatsusega «hea elu» järele mõjub väikekoodanlus laostavalt.

Seepärast võib õige sageli kuulda, et kotkaste pojad piiksuvad nagu kanapojad, ja lõvikutsikad käituvad põrsastena.

Seitsmeteistkümne-aastane härra haliseb lüüriliselt:

«Tahaks mingit väga suurt ja kaunist elu, kuid elu, teate, on niivõrd väike, ebahuvitav; sünge rodu halle päevi roomab teadmata kuhu ja miks.»

Üheksateistkümne-aastane härra kisab hüsteeriliselt:

«Mitte mina pole elu jaoks, vaid elu on minu jaoks. Mu vanaisa, mu isa töötasid riigi kasuks, mul on õigus rahulikult õppida ja nõuda, et mind ei aetaks ühiskondlikule tööle.»

«Ainuke» kuuleb seda kõike ja mõtleb kanapoegadele vaikselt järele noogutades võidurõõmsalt:

«Meiesuguste arv on kasvanud!»

Lüürikutele ja hüsteerikutele olen juba korduvalt vastanud, et nad on pöördunud oma kaebamistega ja lohutuse otsimisega vale aadressile — mind ei liiguta parasiidi-kandidaatide oiged ja hädakisa, ning ma ei reageeri nende vingumisele kaastundega. Ma vastan ainult neile kirjajadele, milledest kuulen läbi vingumise siirast nõutut teadmatust, või siis, kui märkan rumalustele tuginemist.

Kui teie, noored inimesed, tahate tõepoolest «suurt, kaunist elu», siis tehke seda, asuge käsi-käes töötama nendega, kes ehitavad kangelaslikult enneolematut, grandioosset. Elusse on kogunenud tohutu hulk kaunist, praktilist tööd meie maa rikastamiseks, inimeste vabastamiseks eelarvamuste, väärveendumuste ja ebaususe häbistavast kütkest. Kõik see, mida on minevikus tehtud üldkasulikkude inimkonnale, see kõik on ainult töö algus, ainult esimesed kivid alusmüürist, millele meie kommunistid, töölised ja talupojad on nüüd hakanud ehitama uut maailma.

Seda on vaja mõista ja tunnetada neil noorukitel, kelle tühjavõitu pead pöörivad «ainukese» mõju all.

Mulle kirjutavad noorukid elavad kusagil väikekoodanluse tihedas atmosfääris. Võhikute vapruselga hindavad nad inimkonna elu — nähtust, mis on erakordne võib-olla kogu maailmaruumis, kogu kosmoses, — kui «sünget rodu halle päevi». See ajab kõigepealt naerma, ja alles hiljem tunned, et see võib saada hukatuseks noortele, kes jäävad pimedateks ja kurtideks, elades maailmarevolutsiooni alguses, vana maailma kokkuvari-

semise vapustavas mürinas, maakera esimese sotsialistliku, klassideta ühiskonna ja võrdsete riigi ülesehitamise aastail. leegitseva entusiasmi atmosfääris, ajaloo poolt surma mõistetud endise inimese pöörases loomalikus vastupanus kõigele uuele.

Kallid noored! Teie endi huvides soovin ma siiralt, et elu teid tublisti kolgiks, et te tunneksite omaenda nahal tema rasket kardat kätt — suure halastamatu õpetaja kätt, keda meie, inimesed, ise küllastame mõistuse ja tahtejõuga. Sama siiralt soovin teile arusaamist, et kaebed on asjatud, ja tõsiselt mõtlema kaebamiste häbitusele, nimelt just häbitusele, ja veel sellele, et kaebamised ei sobi kokku selle «uhke sisemise sõltumatusega», millest te mulle kirjutate. Mida tähendab see teie «sõltumatus»? See on vaid võimetus kinni pidada ja kujundada «olemise muljeid», see on lihtsalt tühjus.

„Paelussist“, 1930.

Publitsistlikud artiklid. Leningrad, 1933, lk. 114—115.

Kasvatades ja esile tõstes enda hulgast kultuurimeistreid on töölisklass kohustatud neist eriti rangelt ja hoolikalt valima inimesi, kes sobivad pedagoogiliseks tegevuseks. Selliste inimeste peamiseks omaduseks peab olema eelkõige armastus laste vastu ja siis — hea haridus.

„Vastutustundetuist inimestest ja meie aja lasteraamatust“, 1930.
„Kirjandusest“, „Sovetski Pissatel“, Moskva, 1937, lk. 95.

LASTEST

Niisuguse kirjakese saatis mulle hiljuti keegi tüdrukuke Ukrainast:

«Kuulge, Gorki, kas te oskate vihastada ja sõimata ja kui te oma laste peale vihastate kas te peksate neid nagu mind peksavad vanaisa ja isa? Kui tulete meie juurde Liitu siis võib-olla tulete ka Kiievisse see on meile lähemal, ainult sada versta, siis ma küsin isalt jumalateenistusele mineku ettekäandel luba tulla Kiievisse ja võib-olla saan teid kuidagi näha.

Te ütlete: missugused vastikud ja madalad inimesed, kui ma olin vaene, siis mind ei nähtudki, ja nüüd räägivad, et kas või eemalt vaadata, mind aga polnud siis veel maailmas, kui teie olite vaene.»

Ma ei tea, kui vana Ganna on, kuid — tema elu isa ja vanaisa juures pole just magus. Tõenäoliselt samasugune kibe

eluke põhjustas Vjatka kubermangu kolmeteistkümne-aastase tütarlapse sellise läkituse:

«Onu Gorki, ma palun teid vastata küsimusele: ma vaidlen sõbrataride ja poistega, mida tähendab vabanemine. Ma ütlen, et see tähendab minna ära tarest ja külaelust üldse, et elada teistmoodi. Ja kõik naeravad, mida ma välja mõtlesin, õpetaja ka naerab. Tema on vana mees, talle võib seda andeks anda, aga kui omad naeravad, siis on see väga valus. Külal on igav elada, pioneere on meil neli, ja midagi ei saa teha. Pioneere ei armastata.»

Samasugusest igavast elust, kus «midagi ei saa teha», kirjutas mulle lastekirjasaatja Andrjuša. Kahjuks olen tema esimese kirja kaotanud, kuid mäletan, et selles kirjas Andrjuša kaebas: isa keelab raamatuid lugeda, peksab, oli viinud selleni, et Andrjuša oli kodunt ära jooksnud, kuid püüti kinni ja peksti julmalt läbi. Kirjas päris ta minult: mida ta peab tegema? Ta tahab õppida, tahab «teha kasulikku tööd». Ja teatas, et kui teda hakatakse peksma, siis «pane ta tare põlema» ja ise «põgeneb kodutute hulka». Ma kirjutasin talle kirja, et ei soovita tare põlema panna, kuid kui tal juba teist välja-pääsu pole — las põgeneb siis Moskvasse. Ma kirjutasin ka tema isale. Kuid isale minu kiri mõju ei avaldanud, nagu see nähtub järgmisest Andrjuša kirjast:

«Tere, M. Gorki!

Teile kirjutab Andrjuša. Küllap te mind tunnete, ma olen teile juba saatnud mitu kirja ja kirjutasin kõigis kirjades kodu-
tuist.

Nüüd ma enam kodututest ei mõtle, ma juba lasksin oma kodunt isa ja ema juurest jalga. Olen nüüd laste kolhoosis «Gigant», millest te võib-olla ajalehest olete lugenud. See kolhoos on meie kodust 800 versta kaugusel, kui mitte rohkemgi.

Nüüd aga kuulake, kuidas ma kolhoosi sattusin. Ma tahtsin õppida, aga ema ja isa ei lasknud mind, peksid selle eest ja ka selle eest, et olin lastekirjasaatja. Isa ja ema peale ma ei kaevanud. Ma teadsin, et mu asi läheks hullemaks. Ma kogu aeg sõbrustasin meie õpetajaga. Tema andis mulle igasugust nõu. Kuid mul läksid lood halvaks ja ma otsustasin kodunt kuhugi jalga lasta, jutustasin muuseas «Sõbralikes Lastes» õpetajale.

Õpetaja seda mulle ei soovitanud, kuid andis muuseas kolm rubla, ja isalt näppasin ka kolm rubla.

Läksin raudteejaama, palun lapsepiletit Moskvasse, mulle ei anta — öeldakse: sa lased kodunt jalga. Siis võtan piletit kuni Novozõbkovi linnani, otsin seal üles tuttavad, nemad võ-

tavad mulle lapsepileti kuni Moskvani. Sõidame, kontrollitakse pileteid. Minult küsitakse, kui vana ma olen. Vastan, et kümme. Öeldakse: läheme OGPU-sse! Ma hakkasin nutma, teesklesin last.

OGPU-sse ei viidud. Ma muutusin lõbusamaks, kuid muidugi keegi seda ei märganud. Sõbrutsen hulkuvate lastega, kuid siis hoidun neist eemale — näen, et minust kasvab niiviisi suli. Lahkun kodutute killast ja sõidan «Sõbralike Laste» toimetaja juurde — ma elasin tema juures, kui käisin lastekirjasaatjate kongressil. Jekater. Jevg. tahab koju tagasi saata. Hakkam vihatama ja endamisi nutma. Elan Moskvast üle kuu aja, ja siis saadab toimetaja mind laste kolhoosi.

Elu laste kolhoosis

Kui ma kolhoosi jõudsin, siis lapsed kartsid mind, hoidsid eemale, kuid nädala pärast harjusid minuga ära ja hakkasid minuga elama sõbralikult ja rõõmsalt. Kolhoosinoorte koolis, endises Gontšarovi-nimelises, võetakse mind vastu viiendasse klassi, kuigi on juba jaanuar. Õpetajad kardavad mind. Ei küsi, peavad mind mitteteadjaks. Kuid saabus sobiv hetk. Meile antakse kirjatöö. Kirjutame. Hakkame lugema. Kõige parem töö on minu oma. Nüüd juba hakkasid õpetajad mind küsima. Vastan. Tuleb esimese poolaasta hinnangute tegemine. Sooritan katsed. Saan nõnda-öelda eeskujulikuks õpilaseks meie grupis. Valitakse juhatus, mind kandidaadiks.

Meie majapidamisest

Meil on kaheksa hektaari maad, kaks hobust, üks lehm, neli põrsast. Varsti saame 24 küülikut, 10 kana ja muud. Ainult üks on halb — ei ole kolhoosi raamatukogu, võib-olla te saadate midagi lugemiseks. Me ootame.

Andrei.»

Sellest kirjast nähtub, et poisike pisut kiitleb oma edusamudega, kuid tema edukust kinnitasid mulle kolhoosinoorte kooli õppejõud. Mulle näib, et poisiklutt oleks võinud kiidelda ka sellega, et ta on «vabanenud», jõuga ületanud selle füüsilise kokkukasvamise omandiga, mis väga varakult ja eriti sügavalt areneb talupoegade lastes.

Hiljuti avaldati ühes emigrantlikus ajalehes taoline fakt:

«Prantsusmaal Poitiers' lähedal asuvasse Boilou Pou farmi oli tulnud hulgas ja palunud perenaiselt luba ööbida heinaküünis.

Hommikul, soovides üles näidata tänu eine ja peavarju eest, pakkus juhuslik külaline oma abi aiatöödel. Tema abi võeti meelsasti vastu, hiljem aga läks palavusest roidunud hulkur kööki ja hakkas tühjendama laual seisvat veinipudelit. Seda nägi farmeri kuue-aastane¹ poeg ja hakkas hulgust noomima. See aga ei pööranud poisikesele tähelepanu, naeris ja jätkas joomist. Siis aga toimus ootamatu ja kiire draama. Poisike jooksis kõrvaltuppa, haaras seinal rippuva vintpüssi, laadis selle ise, astus vaikselt ukse juurde ja tulistas hulgust päris lähedalt. Kuul tabas südamesse ja külaline oli kohe surnud.

Alaealine mõrvar säilitas niivõrd külma verd, et hakkas vanematele ja kohale jooksnud töölistele kinnitama, nagu oleks külaline ise enda tapnud. Alles hiljem jutustas ta sandarmitele kogu tõe.»

Nagu näete, on see hoopis tõsisem kolme rubla varastamisest ja kavatsusest süüdata vanemate tare selleks, et sealt ära jooksta sinna, kus võiks õppida «tegema kasulikku tööd».

Üheks Oktoobri vaieldamatuks ja suurepäraseks saavutuseks on poisid ja tüdrukud, kes tunnevad juba instinktiivselt, et on «suur rumalus elada nõnda, nagu elasid meie isad, kuna nüüd on näha, kuidas võib paremini elada». Need on sõnad kahe-teistkümne-aastase inimese kirjast, kes sai tugevasti selle pärast kannatada, et ta püüdis isale ja onule selgeks teha: kui lehma sööta kartuliga, siis annab ta suurema lüpsi. Kuna isa teda ei uskunud, siis hakkas noor novaator onu tagant kartuleid varastama ja salaja lehma söötma. Piimaand muutus tõepoolest paremaks, kuid onu tabas novaatori «kuriteo paigal» ja peksis ta läbi. Taolised pisidraamad külas, kus vastuolud «isade ja laste» vahel üha otsustavamalt teravnevad ja peavad teravnema, muutuvad nähtavasti üha sagedasemaks. Lapsed kasvavad suurepäraselt.

Vaadeldgem veel esimese astme kooli kaheksateistkümne õpilase kirja:

«Kallis sm. Gorki!

Suur tänu vihikute ja õpikute eest, missugused te meile saatite. Ka meie saadame teile kingituseks industrialiseerimise 3-nda riigilaenu obligatsiooni, mille me ostime utiili müügist saadud raha eest. Saadame teile veel ülesvõtte endist, selle me

¹ See on ilmselt trükiviga, tuleb lugeda: üheksa-aastane; kuue-aastane poisike ei jaksa vintpüssi tõsta.

tegime oma kooli näitusel, mis korraldati lõikuspeo ja kollektiviseerimise tähistamiseks. Sm. Gorki! Meil on teile suur palve: vanemateta ja vaeste laste jaoks otsustasime me kooli juures avada söökla (kuna viimasel ajal lapsed lakkasid õppimast, sest neil ei ole kodus süüa). Kuna meil pole summasid ega toetust meie rajooni kohalike organisatsioonide poolt, siis pöördume teie poole palvega: aidake meid meie ürituses, saatke kas või pisutki raha. Sm. Gorki! Me teame, et pole ilus nuruda, kuid me pöördume teie kui seltsimehe poole ja loodame, et teie ei ütle meie palvele ära.

Saatke meile oma pilt ja joonistage majake, milles elate.

Me tahtsime teile saata obligatsiooni asemel uisud, kuid siis tuli meelde, et Itaalias ei ole talve.

Seltsimeheliku tervitusega! Ljahhi I astme kooli õpilased.»

Millised arukad ja tublid võrukaelad!

Üks taolistest — siberlane Irkutskist — kirjutab «natuke meie koolist»:

«Ma arvan, et teie tunnete revolutsioonielset kooli. Uus kool pole hoopiski enam see, siin võime julgelt arutada iga huvitavat küsimust.»

Ja Liidu teisest äärest — lõunast — teatab väike korrespondent:

«Meid õpetab nõrga tervisega eideke ja aevastab naljakalt, isegi prillid kukuvad maha. See-eest aga teab kõike nagu Moskva professor, millest ka ei küsi — jutustab nagu viit sõrme. Luges meile sinu kirja ja rääkis hästi. Sa ise kirjuta meile, isake, me loeme sinu raamatuid.»

Muuseas, professor A. Tsinger teatab:

«Kaasaegne kooliõpilane ilmutab hoopis enam lugupidamist raamatute vastu kui see oli varem.»

Vaatame veel mõningaid korrespondente, need elavad «põhjas, kolme kilomeetri kaugusel Valgest merest». Nad saadavad mulle «rõõmsaid tervitusi», soovivad «kõige paremat, ning peamiselt tervist ja edu töörahvale väga kasulikus töös». Nad teatavad:

«Meil on ka pioneerirühm, kuid kõiki lapsi vanemad sinna ei luba, kuna mõned on tugevasti usu küljes kinni.»

Leidub ka niisuguseid kirju:

«Kallis isake Gorki!

Me saadame isa teadmata pildi, kus oleme temaga koos üles võetud. Tema ei ole nõus, mina aga tahaksin nii väga ennast sinule näidata. Kuidas me tahaksime sind elusalt näha, ja mitte

ainult pildil. Sa vaata, ela kauem, ja kirjuta meile kooli mingi raamatukene. Tule meile külla, küll oleks siis tore. Jääme ootama. Vava ja Arkaša Tsarkov.»

Lapsed kirjutavad mulle väga palju. Mõistagi olen ma sellele uhke ja leian, et mul on õigus uhke olla. Olen veendunud, et ma pole ainus literaat Nõukogude Liidus, et ka teistele langeb osaks samasugune laste tähelepanu.

Kuid veelgi kindlamalt olen veendunud, et kodanlikes riikides pole kirjanikke, kellele langeks osaks niisugune laste tähelepanu ja sümpaatia, millega austavad meid, nõukogude kirjanikke, meie nõukogude lapsed. Jah, seal pole niisuguseid kirjanikke ega võigi olla, kuna seal pole veel sotsialistliku revolutsiooni poolt sünnitatud lapsi. Seal ei saa veel olla niisuguseid lapsi, kes kirjutaksid:

«Kallis isake!

Meie, esimese üleliidulise lastekirjasaatjate kongressi delegatsiooni esindajad, tulime kokku ajakirja «Naši Dostizenija» toimetusse selleks, et tutvuda ajakirja tööga ning saada vanematelt seltsimeestelt kogemusi.

Olles tutvunud tööga, anname vastutavale toimetajale, meie aupioneerile, lubaduse, et me hakkame ajakirjale saatma materjali meie osavõtu kohta ülesehitustööst viisaastaku täitmisel nelja aastaga.»

Kapitalistlikes maades on lapsed mõnevõrra teist tüüpi. Nii näiteks teatab Pariisi emigrantide ajaleht «Poslednije Novosti» oma 9. septembri numbris New Yorgist:

«Neli poissi Patersonist (New Jersey osariik) ilmusid õppeaasta algul oma kooli kuulsustena. Poisid olid püstitanud uue jalgrattasõidu rekordi, kattes 1285 tunni jooksul 9581 miili pikkuse vahemaa. Kogu selle aja tiirutasid nad kordamööda ja vahet pidamata ümber oma maja, kattes nii ööd kui päevad ühe miili teise järel. Võib-olla, et «kangelased» oleksid saavutanud veelgi enam, kui nende vanemad poleks nõudnud, et nad lõpetaksid sõitmise üks päev enne õppeaasta algust puhkamiseks.»

Ja juunis kirjutas sama ajaleht niisugusest imeväärsest poisist:

«Raamatukaupluste vitriinidele ilmus uus kirju kaanega raamat: «President Hooveri elu».

Selle raamatu autor sai hiljuti üheteistkümne aastaseks, tema nimi on William March.

Eessõnas teatab noor presidendi biograaf motiividest, mis sundisid teda «kirjanikuks hakkama». Ta oli kuulnud, et mõned kirjanikud teenivad palju raha. Ja kuna ka William March va-

jab raha ja tahab rikkaks saada, siis haaras ta kätte sule. Eessõna viimane lause viib praktilised jänkid vaimustusse. «Ma palun härraseid raamatukaupmehi müüa võimalikult rohkem selle raamatu eksemplare ning mind sellega abistada kapitali kogumisel.»

* Erilist tähelepanu on raamatus pühendatud... naistele.

Üheteistkümneme-aastane biograaf jutustab naiivselt Hooveri kohtumisest tema tulevase naisega Stanfordini ülikooli seinte vahel, nende romaanist ja pulmadest. Kogu jutustus on täis puistatud üldise iseloomuga märkusi naiste salakavalusest, meeste osast abielus jne. Raamatul on suur edu.»

Ma ei ole küll kehalise karistuse pooldaja, kuid ma ei hakkaks protesteerima, kui see sepitseja saaks keretäie. Mulle näib, et on palju loomulikum, kui poiss kirjutab nõnda:

«Tervist! Õpetage mulle raamatute kirjutamist. Ma olen juba mõned kirjatööd kirjutanud. Mu nimi on Gunar. Saan varsti üheksa aastaseks. Ja ütlege, kas te tõesti siis, kui kirjutate raamatut mitte enda kohta, lähete kuhugi majja ja kuulate ja kirjutate? Üldse jutustage mulle sellest, kuidas kirjutatakse raamatut mitte enda kohta...»

Meie lastel on päris suuri kalduvusi kirjanduslikuks tööks, ja on väga hea, et neil on olemas oma ajakiri, oma ajaleht, — koht, kus nad õpivad kõnelema elust, kujutama elu. Hiljuti kirjastas «Krestjanskaja Gazeta» väikese kogumiku «Me elame Gigandis». Selle kogumiku organiseeris Vsevolod Lebedev, andekalt kirjutatud raamatu «Polaarpäike» autor.

Selles kogumikus jutustavad lapsed värssides ja proosas sellest, kuidas nad elavad «Gigandis». Toon mõned read Lebedevi kirjutatud eessõnast sellele raamatule, mis pälvis tõsist tähelepanu:

«Raamat on kirjutatud Jelani küla kahe kooli — esimese astme kooli ja kolhoosinoorte kooli õpilaste poolt. Jelan on suur küla Irbiti ringkonnas. Nende paikade elanikud on kõik põlluharijad. Selle raamatu kirjutanud 12—17-aastased lapsed mäletavad kodusõda. Oma varases lapsepõlves pidid nad elama vaesuse ja sulasepõlve rasketes tingimustes. Paljude isad on sõjainvaliidid. Lastel tuli alustada töötamist põllumajanduses juba kuue või seitsme aastasel. Ja seda sageli väljaspool oma perekonda, palgalisena kulaku juures. Ning lapsed mäletavad hästi peremehe rõhumist. Pärast valgete väljakihutamist kraist — talupoegade partisanisõja tulemusena koltšaklaste vastu — hakkasid kõige aktiivsemad peremehed kommuunidesse ühinema.

Küladest veeti välja vanad tarekesed, viimaste jõududega püstitati tühjadele, üksikmajandeist kaugelasuvaile kohtadele uued majad — ja tekkiski kommuun.

Kommuuni elanikud olid valmis igaveseks minevikuga hüvasti jätma: loomad ja põllutööriistad anti ühismajandile. Seati sisse ühissöökla. Lapsi ei peetud enam peredes, vaid mängumurudel ja sõimedes.

Majand vajas traktorit. Kommuunil oli vähe jõudu traktori omandamiseks. Kommuunid eksisteerisid üksteisest kaugel ning otsisid üldist juhtimist.

1929. aastal tegi kolme rajooni — Jelani, Baikalovo ja Znamenka rajooni kommuunide ja artellide kongress otsuse organiseeruda ühte kolhoosi keskusega Krasnopoljanski külas.

Nii tekkis täielikult kollektiviseeritud Krasnopoljanski rajoon.

Selles on veel palju üksikmajapidajaid. Samal ajal, kui ühinenud kolhoos muretseb traktoreid kõigile artellidele ja kommuunidele, kutsub välja agronoomi, et korraldada üht organiseeritud suurmajandit, künnavad peremehed üksikutes «Gigandi» nurkades vanade atradega, nad ei ole veel otsustanud kolhoosi astuda ja arvavad, et talupoegade vara «Gigandis» läheb tuulde.

Talupoeg klammerdub oma üksikmajandi külge sellepärast, et ta on selle isadelt pärinud — ta on sellega harjunud; sellepärast, et «Gigandis» on veel vähe inimesi, kes võiksid talle jutustada uue majandi jõust.

Lapsed saabusid Jelani kolhoosinoorte kooli õppima kehvikute majandeist, kommuunidest. Nad olid oma majandis näinud kommunaaride võitlust kulakluse vastu ning selles võitluses kasvanud.

Lapsed ei ela jõukalt — nad elavad ühiselamuis, toituvad ühisest katlast toiduainetega, mida kolhoosid neile saadavad. Õpikuid on neil vähe, juturaamatuid pole aga peaaegu üldse.

Äsja majandeist saabunud lapsed, kuuldes kõikjal põllumajanduse ja kogu kultuuri valmistatavast tõusust, soovisid teada ning said kuulda võõratest maadest, Moskvast, tehaste ehitamisest. Sinna saabunud seltsimehelt päriti, kas seltsimehed Puškin ja Turgenev on elus.

Peale Lenini, Stalini ja Kalinini nime olid nad kuulnud ka Puškini ja Turgenevi nime, kuid lugeda olid nad saanud vähe. Mõnedel lastel on raamatuist välja rebitud kohti — nende järgi õpivad nad kirjanikke tundma.

Moskvast saabus siiski õpetajaid «Giganti»: avati kaks kolhoosinoorte kooli, kolhoosi õppekool ja kõrgem õppeasutus —

talurahva-ülikool, kuhu saabus õppima 150 täiskasvanud kolhoosnikut.

Üht selle ülikooli õpetajat, noort seltsimees Gontšarovi, pidas üks tütarlaps kirjanik Gontšaroviks, kes on kirjutanud romaanid «Järsak» ja «Oblomov» ning juba ammu surnud.

Lastel pole täpset kujutlust, mida tehakse Moskvas, ja kas on elus need inimesed, kellest nad on lugenud ja kuulnud; ent nad teavad, et kõik, mis on kirjutatud ja tehtud Moskvas ning teistes linnades, peab saama ka nende omanduseks, peab minema kommuuni kasuks.

On selge, et lapsed ootavad täielikku muudatust, nõuavad, et õpetajad õpetaksid neile uut elu.

Nägin, kuidas kommuuni «Putevodnaja Zvezda» saabus peremehe poolt vallandatud nooruk-sulane.

Kommuun ei teadnud temast midagi. Ta ei olnud kommunaaride sugulane, kuid siin on iga sulane oma inimene. Noorukile anti sööklas süüa ja nurgake ühiselamus. Ta hakkas kõikidega koos elama. Tema heaks tehti rohkemgi — ta saadeti külla õppima. Kommunaaride lastepere ühiselamus suurenes ühe noore võrra.

Nii satuvad lapsed kommuuni: üks isaga, teine isa maha jättes, kolmas tuleb ära peremehe juurest — vana külaeluga on nad kõik sidemed katkestanud. Esineb juhtumeid, kus lapsed veenavad vanemaid kolhoosi astuma, ähvardades vastasel korral perekonnast lahkuda. Selles raamatus kirjutavad lapsed kangekaelsetest vanameestest, kes loobuvad igasugusest sugulusvahekorrast selleks, et elada väljaspool kolhoosi, vana moodi, jutustavad vanaeitedest, kes elavad muinasjuttudest. Traktor on neile «maailma lõpu kuulutajaks», «antikristuse märgiks». «Gigandis» on enamik kirikuid elanike eneste poolt suletud. Need on muudetud klubideks, ja elanikud ei meenutagi jumalateenistusi. Püha-päevad on kaotatud.

Kolhoosinoorte kooli õpilased hakkasid raamatut kirjutama.»

Selles eessõnas on eriti väärtuslikud muidugi järgmised sõnad: «... lapsed veenavad vanemaid kolhoosi astuma, ähvardades vastasel korral perekonnast lahkuda.» Mina isiklikult teen neist sõnadest niisuguse järelduse: lapsed hakkavad nimetuses Sotsialistlike Nõukogude Liit õigustama ja kinnitama mõistet: sotsialistlike.

Ja edasi näib mulle, et meil oleks aeg luua eriline häälekananja, mis jutustaks üleliiduliselt isadele ja emadele, kuidas mõtlevad ja töötavad lapsed kogu ääretu Liidu avarustel.

Muistne kõnekäänd «muna kana ei õpeta» on ilmselt juba kaotanud oma tardunud, konservatiivse mõtte. Ja esiteks — «kõik tekib munast», ning teiseks on kõne all tibud, kelledest paljud on väljunud kotkapesadest ja kelle enamiku on kasvanud elu enda karm käsi. Neid on kasvanud elu ja nad võtavad aktiivselt osa uue maailma ülesehitamise tööst. Tõendeid selle osavõtu kohta on palju, märgin neist üht: 30-nda aasta, s. o. 13-nda revolutsioonista kevadel avaldasid põllumajanduslik laboratoorium «Bednota» ja laste põllumajanduslik keskjaam pioneeride, kooliõpilaste, noorte katsetajate, noorte leidurite massiliste katsetustööde programmi põllumajanduse alal: see programm organiseerib laste mitmekesisist tööd Nõukogude Liidu erinevates kohtades, tööd põllumajanduse kemikaliseerimise alal, uute kultuuride alal, lihtsaimate agrovõtete alal, aianduse, köögiviljakasvatuse alal, võitluse alal umbrohtude ja muude parasitide vastu. Laboratoorium «Bednota» saatis pioneerirühmadele materjali 21 500 katse jaoks. Laboratoorium «seab endale ülesandeks arendada «rohelist leiundust» (elu ei ole veel kujundanud uut, õnnestunud terminit — sõna, mis väljendaks selle kogu sügavat mõtet) Nõukogude Liidus samas ulatuses, nagu on arenenud leiundus vabrikutes ja tehastes.

Me usume, et pioneeridest ja kooliõpilastest, noortest katsetajatest võrsub Nõukogude riigile kümneid ja võib-olla isegi sadu mitšurineid, dunineid, burbanke, kes ei anna inimkonnale mitte ainult põllumajanduslike kultuuride kasvatamise uusi, viljakust stimuleerivaid võtteid, vaid leiutavad ka uusi taimekultuure ja -sorte. Nad teostavad revolutsiooni põldudel, puu- ja köögivilja-aedades.»

See pole ainus fakt laste kaasatõmbamisest laialdasele ja aktiivsele kultuurilis-revolutsioonilise iseloomuga tööle. Ja tuleb märkida, et elulistest üritustest vahetult osavõtmise initsiaatoreiks on lapsed ise.

Üldreeglina tunnevad isad üldse halvasti oma lapsi, ent meil tunnevad nad oma lapsi nähtavasti mõnevõrra paremini kui kodanlikes riikides. Paremini, kuid siiski mitte sel määral, nagu oleks vaja tunda. Ja seepärast ma kordan veel: on vaja välja anda häälekandja, mis jutustaks isadele laste tööst.

Mõistagi, ka kodanlikes riikides võtavad lapsed jõukohaselt osa elulistest üritustest — isade tegevusest.

«— Suvel ilmus Inglismaal, Norfolkis valimisagitatsiooni ajal konservator Cooki kahe-aastane tütar šoti poni seljas turupäevadel väljakutele, kusjuures tema väikese hobuse sadulatekile oli kirjutatud: «Valige papa».

— Kansases teatatakse, et neljateistkümne-aastane Jack Richards istus 140 tundi ühtjärke puuksal ning ta isa ja ema ei saanud kuidagi poega puu otsast alla. Mitukümmend poissi ja tüdrukut järgnevad praegu tema eeskujule, ja mõned neist loodavad ületada Richardsi poolt püstitatud rekordit. Nende «sportlaste» vanematel ei jää midagi muud üle, kui seista puude all ja toetada laste mehisust.

— New Jerseys sõidavad neli poissi kordamööda ühel ja selsamal jalgrattal juba üheksa ööpäeva, ning nad teatavad, et jätkavad seda tegevust seni, kuni purunevad jalgrattakummid.

— Täiskasvanud ei jää alaealistest maha. Neli noormeest Saint Louis'ist siirdusid New Yorki autoga tagurpidi sõites ning nad loodavad selle vahemaa katta 26 päevaga.

Neist veidraist rekordeist on nakatunud nähtavasti ka loomad zooloogia-aias. Igatahes teatavad ajalehed, et üks ahv ripub juba kolmandat päeva sabapidi puu otsas.»

Pärast börsikrahhi New Yorgis ütles seitsme-aastane mister oma isale:

«Kui sa enese maha lased, nagu seda tegi mister G. R., siis anna mulle sada dollarit, et ma võiksin alustada oma äri.»

Ma võiksin tuua mitukümmend taolist anekdootlikku fakti, mida olen leidnud emigrantlikest ajalehtedest, kuid ma arvan, et seda ei maksa teha. Oma lastest kirjutavad emigrandid nukrusega.

Näiteks on vene tütarlastekodu sisustus selline:

«Seintel piltpostkaardid: kadunud tsaar (Serovi maali järgi); suurvürst Pavel Aleksandrovitš; vürstinna Palei. Siinsamas vürstinna Irina Pavlovna mõtlik neiunägu. Keskel ümmargune hõberaam aastaarvudega 1841—1866. Keiser Aleksander II oma lastega; tähtsamad momendid tema valitsemisajast: Peterburi, Kaukaasia, Sevastoopol, ja õukonna hiilguse kõrval — hallivammuselised rahvahulgad kuulavad manifesti.»

Näib, et «kõik on korras», vene keelt aga kõnelevad tütarlapsed nõnda:

«Teate, ta suri ära, ta maeti maha, ja äkki hakkas ta jälle elama.»

Lapsed eelistavad omavahel kõnelda prantsuse keelt: «vene keeles on kõik raske ja arusaamatu». Väga levinud on prantsuse illustreeritud ajakirjad. Sageli võib kuulda järgmisi fraase: «Ma olen issii!», «sa depešee vuu», «anna sükr silvuplee» jne. Vene keeles õigesti kirjutada ei oska enam peaaegu keegi.

«Õelge palun,» päris neil päevil täiskasvanud neiu, kes kõne-

les ilma aktsendita vene keelt, «ma pean kirjutama «a teper»; eks ole, pärast «a»-d tuleb asetada kõvendusmärk?» . . .

«Mis on teie arvates elu mõte?» pärisid nad.

«Aga teie arvates?»

«Oh, mitmesugune. Mõned meist ütlevad: tuleb elada perekonnale, minna mehele, kasvatada lapsi. Siis veel — elada jumalale ja teha heategusid . . . Mina aga arvan, et midagi niisugust pole, ja et elada tuleb iseendale, oma lõbuks . . .»

Tütarlastes valitseb segu elukogemustest ja täielikust oskamatusest orienteeruda loetus,» konstateerib autor-emigrant.

Kuid see pole nii huvitav ja õpetlik, nagu seda on näiteks suhtumine lastesse Inglismaal.

18. juulil Londonis:

«Alamkojas toimus eile suur skandaal, millist pole seni veel esinenud selle asutuse kroonikas. Istung algas sellega, et üks parlamendi liikmeist päris siseministrilt, kas on tõsi, et üheksa-aastast poissi karistati kohtuotsuse põhjal nelja piitsalöögiga? Siseminister vastas sellele küsimusele jaatavalt, kuid keeldus kohtu tegevust kritiseerimast.»

Dickensi kuulsate romaanide kaudu on meil teada, kuidas kasvatati inglise kooliõpilasi. Dickens suri 1870. aastal. Sellest ajast on möödunud 60 aastat. Liberaalse «Russkije Vedomosti» tuntud kaastööline ja meie praegune äge vaenlane Šklovski-Dioneo teatas Pariisi emigrantide ajalehes järgmist:

«Bromleys — väikeses unises linnakeses, 25-minutilise raudteesõidu kaugusel Londoni «Victoria» jaamast, — arutatakse politseikohtus lastekaitseühingu poolt üles tõstetud süüasja. Kostjaks on «poiss- ja tütarlaste kõrgema kooli» pidaja proua Hilda Fearne. Selles koolis põdes 11 kaheksa- kuni viie-aastast pansionäri rasket nahahaigust peas (arvatavasti pearaig. M. G.). Proua Fearne'i pansion-kooli antud laste vanemad on provintsi advokaadid, doktorid ja ametnikud. Need väikese sissetulekuga inimesed püüavad kõigest jõust säilitada «respektaabellust». Üks «respektaabelluse» koodeksi paragrahv nõuab, et lapsed õpiksid kinnistes koolides. Selle tulemusel ilmuski proua Fearne. Ta asutas kinnise kooli ruumides, mida väikese sissetulekuga inimesed võivad oma tuttavaile uhkusega näidata: «Näete, kus õpivad meie lapsed.» Kool asub suures ilusas majas, mida ümbritseb park. Maja oli varem kuulunud skvairile, kellele need ruumid polnud enam taskukohased. Kuid direktriksil on millest kasu saada. «Kasusaamine» toimub laste toitmise ja õpetamise arvel. 1930. aastal sünnivad taas Dickensi poolt kirjeldatud kombad. Proua Fearne'i «kõrgemas» koolis on lapsed halvasti

rietatud ja alati poolnäljased, see-eest on aga direktriiss eeskujulikult riides ja hästi söönud. Kooli suurepäraistes ruumides pole arsti, sest arstile pole juba üle aasta makstud tasu ja ta ei külasta kooli. Raskesti haiged lapsed lebavad ilma mingi abita. «Direktriissil» pole mahti — ta tõttab ratsavõistlustele. Ja väikesed, 8—5-aastased haiged lapsed jäävad üksi, pesemata ja poolnäljastena. Miks aga elavad kinnises koolis nii väikesed lapsed, kui nad peaksid veel kodus olema? Sellepärast, et lapsed «segavad» kodus emasid, kes soovivad «elada». Tagasihoidlikud provintsi arstide ja advokaatide naised soovivad samuti tantsida, nagu jõukad naised Londonis. Proua Fearné'i kohtuasi annab tunnistust mitte ainult sellest, et Dickens'i «Skearse'i Akadeemia» on veel elus, vaid ka sellest, et on olemas veel palju vanemaid, kes «respektaabelluse» pärast või muil põhjusil annavad oma lapsi neisse «akadeemiatesse».

Nähtavasti on väikekoodanlus lõplikult otsustanud elada põhimõtte järgi: «kas või üks päev, kuid hästi». See on nende inimeste põhimõte, kes on pettunud võimaluses kestmalt ja kindlamalt eksisteerida. «Perekond» on neile juba lakanud olemast riigi «aluseks».

Seesama Dioneo, kuid nüüd juba haruldaselt labases ajalehes «Segodnja», kirjutas följetoni inglise koolide metsikust kombest, mida nimetatakse «fetšintšiks».

«Mida tähendab «fetšintš»? Iga poiss, kes astub inglise kinnisesse keskkooli, satub teatud ajaks «monitori» korraldusse, s. o. poisi korraldusse, kes on klassis esikohal, kuid mitte õppeedukuse suhtes. «Fetš» täidab «monitori» kāske, toob viimasele teed ja on selle käskjalaks. Ja kui «monitori» kāske ei täideta kiiresti ja täpselt, siis saab «fetš» peksta. Aasta pärast on uustulnuk ise muutunud «vanaks» koolis, siis drillib tema omakorda uustulnukaid.

Ihunuhtlus pisut pehmemal kujul on säilunud peaaegu kõigis inglise koolides, nii kesk- kui ka algastme koolides. Vahetevahel lõpeb see tragöödiaga, ja siis kajastuvad sedalaadi sündmused kohtus. Vanemad kaebavad kohtusse õpetajaid, kes on läbi peksnud nende poisi. Vanemad ei kaeba tavaliselt kogu ihunuhtluse süsteemi üle, vaid ainult karistuse ülemäärase karmuse üle. Ja kuigi ma võiksin nimetada õige mitut kohtuprotsessi «keretäie» pärast koolis, ei mäleta ma siiski juhtu, kus kohtunik oleks välja astunud peksusüsteemi vastu koolides. Tavaliselt lõpeb protsess vanemate kahjuks, kuigi kohus mõnikord tunnistab, et karistus on olnud pisut «karm».

Ka «fetšintši» süsteem on vana inglise komme, mida koolides

hoolikalt säilitatakse. Kui ajakirjanduses tõuseb kära, siis nime-tatakse juurdluskomisjon, mis uurib igakülgset «fetšintši» süsteemi, kusjuures selgub järgnev: seletusi andvate tunnista-jate hulgas on mõned absoluutselt «fetšintši» vastu. Nad too-vad hämmastavaid näiteid toorest omavolist uustulnukate kal-lal, kuid nende kõrval esineb teisi tunnistajaid, kelle seletused kalduvad selle poole, et «fetšintš» olevat väga hea süsteem, mida olevat tarvis iseloomu kujundamiseks.

Nelsonis (Lancashire'i krahvkonnas) arutasid vannutatud mehed ja kohtunikud neljateistkümne-aastase poisi Geoff-rey Fairhearsti, pastori poja enesetapmist. Inglismaal, nagu luge-jail on tõenäoliselt teada, kuuluvad külavaimulikud tavaliselt kõrgemasse klassi. Tavaliselt on niisugune vaimulik lordi noo-rim poeg. Ta sissetulek on aastas 1800—2000 naelsterlingit. Geoffrey Fairhearst oli viibinud lihavõttepühade vaheajal kodus. Koolis oli ta õppinud mitte ainult hästi, vaid isegi hiilgavalt. Ja saabus selle päeva eelõhtu, millal poiss pidi kodunt kinni-sesse kooli tagasi sõitma. Selles koolis õppis ta alles 1929. aasta septembrist alates. Poiss oli kodus viibides olnud kogu aja lõbusas tujus, ta oli enne ärasõitu ema ja isaga hüvasti jät-nud ning oma tuppä läinud. Kui ema läks kella üheteistkümne paiku õhtul poissi vaatama, leidis ta lapse juba surnuna. Ta oli enese üles poonud.

«Ta oli kõige õnnelikum poiss,» tunnistas ta isa kohtus. «Ma võin tuua sada tunnistajat, kes seda võivad kinnitada. Kus Geoff-rey ka viibis, kõikjal kõlas naer. Kõigega, mida ta tegi, käis kaasas lõbus tuju. Poiss oli alati kõige elurõõmsamas meeleolus, ja kõige vähem võis arvata, et ta lõpetab oma elu enesetapmi-sega.»

Tunnistaja selgitas, et poisi surma tingis ainult vastumeelsus minna kooli tagasi ja tema vastikusetunne «fetšintši» süsteemi vastu.

Iga uustulnuk oli selle süsteemi järgi kohustatud täitma moni-tori (s. o. vanema õpilase) 20 käsku nädalas; käsud anti kate-goorilises vormis. «Fetšintš» seisab «monitori» teenindamises. «Fetš», s. o. uustulnuk, pidi sõnakuulelikult monitori kutse peale kohale jooksuma ja täitma tema mitmesuguseid korraldusi. Kui «fetš» ei täitnud küllalt kiiresti seda, mida monitor oli käskinud, siis sai ta peksta. «Fetš» oli muuseas kohustatud tooma moni-torile teed, praadima temale võileibu ja tegema muud sellist. Kadunud Geoffrey ei suutnud küllalt kärmesti täita monitori käske, kuna ta väga tõsiselt õppis ja valmistus pingeliselt juulis eelseisvateks eksamiteks. Mõned «monitorid» olid uustulnukate

vastu väga toored. Taoline oli ka see poiss, kes käsutas Geoffreyd.

«Niisiis, te olete veendunud, et Geoffrey lõpetas oma elu vaid sel põhjusel, et teda kohutas «fetši» osa koolis?» küsis kohtunik kadunu isalt.

«Jah, see on minu sügav veendumus,» vastas tunnistaja. «Poiss oli kodus täiesti õnnelik, õppis väga hästi, ja tal polnud mingit teist põhjust oma elu lõpetamiseks peale «monitori» erakordse tooruse.»

Tunnistajatena esinesid samuti Sedbergi kooli direktor ja mõned õpetajad.

Direktor kaitses «fetšintši» süsteemi. Tema sõnade kohaselt ei olevat selles süsteemis midagi hirmsat, vaid vastupidi, süsteem olevat kõikide poolt koolis väga «armastatud». ««Fetšintš» on inglise kasvatussüsteemis otse hädavajalik,» selgitas direktor. «Meie arvates,» jätkas ta, «pole sugugi halb õpetada sellisele poisile distsipliini.» Pärast direktori tunnistust jäi selgitamatuks järgmine asjaolu: miks siis Geoffrey end üles poos, kui «fetšintši» süsteem on niivõrd hea? Vannutatud mehed ilmselt ei nõustunud täielikult direktori arvamusega. Nad langetasid otsuse Geoffrey surma põhjuste kohta. Selles verdiktis öeldakse, et poisi surma põhjustas toores «fetšintši» süsteem. Geoffrey enesetapmine kutsus esile juhtkirju inglise ajalehtedes, kuid jällegi oli «fetšintši» süsteemi vastu suunatud artiklite arv palju väiksem seda süsteemi kaitsvate artiklite arvust.»

Niisuguseid fakte trükitakse emigrantide, kodanliku kultuuri ees lõmitajate, sotsialistliku kultuuri ägedate vaenlaste ajalehtedes, nende inimeste ajalehtedes, kes laimavad päevast päeva küüniliselt oma kodumaad, kus neile ei leidu kohta praegu ega edaspidi. Nad trükivad oma ajalehtedes näiteks niisuguseid sõnu-
meid saksa lastest:

«Ühe Berliini algkooli õpilastele esitati klassitöö teemana küsimus:

«Kuidas te kujutlete paradiisi?»

«Töö» kirjutamisest keelduda ei tohtinud. Tahestahtmata hakkasid vaesed kooliõpilased, kümne- või üheteistkümne-aastased lapsed, pead murdma selle kallal, missugused õndsused ootavad neid tulevases elus.

Mõned neist kirjutasid:

«Paradiis — see on paik, kus valitseb alati vaikus. Linnud laulavad okstel ja paistab hele päike. See, kes sinna satub, ei lahku enam kunagi sellest kohast. Jumal käib järjekorras kõigi paradiisi elanike juures ja räägib kõikidega.»

«Paradiisis võib mängida, laulda, tantsida ja jooksta niipalju kui tahad. Kõige maitsvamaid asju on virnadena laudadel. Rohkem ma ei oska midagi kirjutada, sest see on kõige parem. Arvatavasti on paradiisis kõik nõnda.»

«Paradiis asub taevas, pilvede taga. Inimesed veel ei tea, kuidas sinna lennata. Mina aga arvan, et need lennukid, mis tõusid õhku ja pärast kadusid, lendasid võib-olla paradiisi. Nad ei tahtnud sellest rääkida, et teised neid ei segaks.»

Lõpuks kõige väiksem õpilane klassis vastas lakooniliselt ja lihtsalt:

«Paradiis on seal, kus on kõike.»»

Vastused on niivõrd selgesõnalised, et ei ole tarviski nende haletsemisväärse mõtte selgitamist.

Neile täienduseks võib tuua veelgi mõned laste mõtteavaldused ajalehest «Berliini Börsiteataja».

«Väikeselt Peterilt, kes kogub innukalt penne hoiukarpi, päritakse, mida ta kavatseb kogutud raha eest osta.

Peter vastab: «Ainult toiduaineid, tahan kangesti kaua elada!»

Usuõpetuse tunnis veenab õpetaja lapsi, et ei tohi midagi karta. Kui meid valdab hirm, siis tuleb pöörduda jumala poole. Jutustades sellest oma vanematele, lisab poisike juurde: «Kuid õpetaja ei öelnud meile, millise telefoninumbriga saab jumalat välja kutsuda.»»

Sama ajalehe tellija teatab, et ta külastas oma väikese poja Fritzuga dioraami, milles näidati muuhulgas ka rooma tsirkust, kus kristlasi heideti metsloomade ette. Poisi küsimusele, mida see tähendab, selgitas ema, et oli kunagi aeg, millal julmad inimesed andsid kristlasi tiigritele ja lõvidele lõhkikiskumiseks. Fritz süvenes tema ees avanevasse pilti ja tähendas siis: «See vaene tiiger seal üsna taga jäi ilma toiduta.»

Oletame, et need on näited raskekaalulisest saksa teravmeel-susest ja mitte «faktid elust». Kuid seda tõsiasja, et saksa lapsed elavad rasketes tingimustes, kinnitab üha sagedamini ja soliidsemalt saksa kirjandus. Lapsi moonutav raske elu perekonnas — see on viimase 12 aasta jooksul sakslaste poolt trükitud kümnete raamatute teemaks. Jakob Wassermann kujutas romaanis «Perekond», mis ilmus vististi 26-ndal aastal, eriti üksikasjaliselt laste meeoleu kodanlikus ühiskonnas. Selles romaanis ütleb kuulsa advokaadi Friedrich Laudini tütar isale, et kogu kasvatus- ja haridussüsteem on täiesti võlts. Tema, kuue- teistkümnepäevane tütarlaps, ei usu õpetajaid, ei usu kooli kasulikkust. Talle tundub, et «tema nina ees suleti uks, kust ta

peab tingimata läbi minema.» Enamik tema vanusekaaslastest pole samuti eluga rahul. Nad tahavad «midagi uut, tõeliselt uut. Nad tahavad iga hinna eest muuta maailma õnnelikumaks ja paremaks. Tahavad hävitada kogu vana vale, kõik iganenud seadused. Talle näib sageli, et tema oma seltsimeeste mõtteosalistega moodustab mingisuguse vaenuliku leeri täiskasvanute maailmas. Nagu nii paljudki, liigub ta isa ja ema majas justkui sõdur võõral maal.»

Mõistagi on see kõik väga ebamäärane, kuid see on mäss, ning üldised elutingimused on niisugused, et mäss võib vaevalt jääda tulemusteta. Igal juhul peab see üha enam vapustama «perekonda», väikekodanlaste riigi alust.

Mulle näib, et need märkmed võib täiesti sobivalt lõpetada järgmise, 23. juulil New Yorgist saadetud sõnumiga:

«Mõned kongressi liikmed, kes kuuluvad komisjoni, millele on tehtud ülesandeks uurida kommunistide tegevust Ameerikas, külastasid kommunistide poolt ülalpeetavat lastekolooniat.

Kongressi liikmete ilmumisel hakkasid lapsed «Internatsionaali» laulma, vilistama ja hüüdma tulnukate aadressil mitmesuguseid solvavaid sõnu.

Siis alustas lastekoor, millega liitusid ka laagris asuvad täiskasvanud, laulu:

„Me vihkame teid! Kasige minema!
Käige kuradile ja ärge tulgegi tagasi...“

Mõned komisjoni liikmed püüdsid seda kõike pöörata naljaks ja katsusid isegi vastata oraatoritele, kes süüdistasid valitsust vaenulikes kavatsustes NSV Liidu suhtes.

Külaskäik lõppes ilma eriliste intsidentideta, kuid seda vaid sellepärast, et kongressi liikmetele tõttasid appi politseinikud.»

Üleliidulisel pioneeride kokkutulekul Moskvas päris keegi külaline ühte Kesk-Aasia gruppi kuuluvatelt lastelt:

«Mis rahvusest te olete?»

Talle vastati:

«Pioneerid.»

See sarnleb anekdoodile, kuid see oli nõnda. Ja sellele järgnes poolel häälel lausunud teise külalise märkus:

«Vaat kus tegelikult on alanud rahvuslike eelarvamuste maha-hõõrumine.»

See suur järeldus tehti mitte väikese sõna pärast, vaid suurepärase vaatepildi puhul, mida pakkusid nelikümmend tuhat last, kes olid kogunenud kogu Sotsialistlike Nõukogude Liidust Moskva staadionile, — «uute lindude» enneolematu kokkulennu vaatepildi puhul.

See harukordne vaatepilt sundiski Kesk-Aasia lapsi unustama oma põlise nime ja vastama uue sõnaga:

«Pioneerid!»

1931.

Publitsistlikud artiklid. Leningrad, 1933, lk. 172—186.

Meie noorsool peab olema selge ettekujutus luule kohast ja tähtsusest kultuuriajaloos, sellest, missugust osa etendas luule kodanliku ühiskonna tõusu, languse ja lagunemise ajaloos. Miks XIX sajandi algusest peale kodanlus — «võitja»-klass — andis oma keskkonnast nii palju suuri luuletajaid-pessimiste? Miks nemad, mitmesuguste maade, erineva keelega inimesed, otsekui seadsid endile ühe eesmärgi — lepitada võitjaid ja võidetuid õpetuses olemise mõttetusest, inimeste mõistuse ja tahte jõuetusest lahendada elu «neetud küsimused»? Miks kodanlus — «võitja» — ei loonud mehise, kangelasliku iseloomuga luulet? Kas sellepärast, et ta ehtas oma elu töötava rahva orjastamisele ning sai seda teha mehaaniliselt kergelt, ilma et see oleks temalt nõudnud eriti suurt energiapingutust? Kas sellepärast, et ühiskondlik kord, kogu selle mõtte seisis ja seisab ebainimlikus, rāpases kasusaamises, rahakogumise meeletus protsessis, sellepärast, et XIX sajand paljastas eriti hämmastava selgusega selle oma mõtte kodanluse kõige andekamate ja ausamate inimeste ees, ja siit arenes lastes elu mõtte eitamine, põlgus elu vastu, kalduvus «maailmamurele», pessimismile ja misantroopiale?

Sellest meeoleolust olid teatavasti nakatatud Byron ja Leopardi, Lenau ja Alfred Musset, Baratõnski, Lermontov, Baudelaire, Sologub ja paljud teised, see ei olnud tundmata isegi «olümplasele» Goethele ja tulihingelisele Schillerile.

Kõigile neile küsimustele vastaks väga hästi Euroopa XIX sajandi luule ajalugu, kuid kirjastus, jättes endale õiguse ja kohustuse anda see ajalugu välja tulevikus, peab vajalikuks alul tutvustada Nõukogude Liidu noori vene luule kasvu ja arengu ajalooga XIX sajandil.

Meie noorsugu on kasvav, tõusev jõud, keda ajaloo loogika on kutsunud looma uusi eluvorme ja -tingimusi. Ta peab tundma kodanluse arengu ja lagunemise ajalugu, teadma, millised põhjused tekitasid kodanluse languse, millele komistas Euroopa ja Venemaa väikekodanlus, millise täiuse ja tõepärasusega kujutasid luuletajad, kodanluse lapsed, oma isade jõu allakäimise protsessi ja oma isiklikke draamasid — «üleliigsete inimeste»

draamasid, kes ei olnud rahul isade poolt loodud tegelikkusega. Kõigest sellest peavad meie noored lugejad tingimata aru saama.

Meie luuletajail on peale kõige selle vaja hästi tunda vene luule ajalugu ja teada, milliseid sõnatehnika võtteid kasutasid möödunud aja luuletajad, kuidas arenes, rikastus vene luulekeel, kuidas mitmekesisustid värsivormid. On vaja tunda loomingu tehnikat. Töö tehnika tundmine ongi töö tundmine. Tehnika, võetult tervikuna, kõigil töö- ja loominguvaladel, on üks kultuurilise kasvu peamisi jõude, jõud, mis juhib kogu kultuuri-protsessi. Võib palju näha ja lugeda, võib üht-teist kujutella, kuid selleks, et teha, on vaja osata. Oskus aga omandatakse ainult tehnika tundmaõppimisega. Tööst sõnaga ja sõna kallal võtab osa võime leiutada. Me teame hästi, kui piinav ja viljatu on selle leiutaja töö, kes ei ole tuttav tehnikaga, ja kui sageli leiutatakse asju, mis on ammu ja hästi tuntud.

Meie luuletajate hulgas ei ole palju neid, kes võivad uhkustada sellega, et nad tunnevad oma tööd nii hästi, kui seda tuleb tunda. Ja pole palju neid, kes saavad aru, kui sügavalt erutab Nõukogude Liidu töölisklassi poolt loodav tegelikkus kogu töötavat maailma enneolemata lootuste ja eelaimustega ülemaailmse võitluse paratamatust tragöödiast: omandita, kuid revolutsioonilise energia poolest rikka proletariaadi võitlusest kulla poolest rikka, kuid vaimust vaese maailmakodanluse vastu. Elu nõuab kangelaslikku luulet, valmiva tragöödia mõttesse süvenemise luulet. Veel kunagi pole elu luuletajalt ja üldse literaadilt nõudnud nii palju, ja veel kunagi pole kirjandus andnud nii vähe, nii kitsilt, kui meie päevil. Seda võib seletada ainult literaatide silmaringi kitsusega, nende tähelepanu puudusega elu vastu, teadmiste puudusega elust. Kultuuriajalugu tundmata on võimatu olla kultuurne inimene, minevikku tundmata on võimatu mõista oleviku tõelist mõtet ja tuleviku eesmäärke...

«Luuletaja biblioteek» seab oma eesmärgiks tutvustada noori vene luule ajaloo ja anda algajale luuletajale materjali tehniliseks õppetööks. Ma lõpetan need märkmed V. I. Lenini sõnadega. Võtsin need raamatust «Lenin kunstist», kirjastus Kubutš., 1926. a.: «Mispärast peame me loobuma tõeliselt kaunist kui lähtepunktist edasise arengu jaoks, — kas ainult sellepärast, et see on vana?»

Seda loobumist «tõeliselt kaunist kui lähtepunktist edasise arengu jaoks» nimetas Vladimir Iljitš «mõttetuseks, lausa mõttetuseks». Tema, Lenin, on aga enneolematult gigantse jõulisusega revolutsionäär, ja ta on uue, sotsialistliku kultuuri rajaja.

Tema võimas mõistus, mis on alati pandud lihtsatesse, selgetesse sõnadesse, näitas meie kätte tee uuele kultuurile ja õpetas selle ehitamise tehnikat.

„Luuletaja biblioteegist“, 1931.

„Kirjandusest“, lk. 96—97, lk. 104 (v. k.).

Meie aja kangelasteks on teadlane, leiutaja, ehitaja, kommunistlik noor, pioneer.

„Luuletaja biblioteegist“, 1931.

„Kirjandusest“, lk. 103 (v. k.).

ÄRGE MADALDAGE TOONI!

Juba kuus aastat on «Komsomolskaja Pravda» olnud noorsoohulkade elustava energia väsimatuks ergutajaks ja organiseerijaks. See ei ole öeldud kiituse pärast ja see on suurem suurimast kiitusest, ükskõik kelle suust see ka tuleks. Komsomoli häälekandja töö tähtsus — avarus ja sügavus — kerkiks meie silme ette kõige selgemini siis, kui «Komsomolskaja Pravda» avaldaks lihtsa loetelu kõigist neist praktilistest võitlusülesannetest, mida ajaleht on neil sotsialismi eest peetava lakkamatu võitluse aastail enda ette seadnud ja lahendanud. Mina isiklikult arvan, et komsomoli häälekandja on kõige elavam ja kõige erksam kõigist meie ajakirjanduse organeist. Ta oskab väikese hulga lihtsate, tabavate ja alati tuliste sõnadega kõnelda vajalikust ja olulisest, oskab «süüdata südameid» tööentusiamiga, see aga on meie oludes kõige tähtsam.

Soovin «Komsomolskaja Pravdale» vaid üht: mitte madaldada tooni, mis loob meie loova töö muusika, — muusika, mis äratab suurele tööle kõigi maade proletaarlased.

Ja — olgu tervitatud meie kangelaslik noorsugu!

„Komsomolskaja Pravda“, 24. mail 1931. a.

Meie nõukogude tegelikkuses töötavad kümned tuhanded maanoored, kellel pole päris selge revolutsiooniteooria arenemise ajalugu, pole selge, millistest faktidest see on tekkinud. On vaja, et see noorsugu tunneks põllumajanduse arenemise ajalugu ürgajast peale kuni meie päevini, teaduse, tehnika, tööstuse

arenemise ajalugu, väikekodanluse rämpase ja verise praktika ajalugu. Meie noorsugu peab tundma «vabrikute ja tehaste ajalugu», «kodusõja ajalugu» ja revolutsiooniteooria esimest suurt võitu väikekodanluse rämpase ja verise praktika üle. Meie noorsugu peab tundma ka jooksvat tegelikkust, s. o. noorsoo kangelasliku töö ajalugu. Noorsoo hulgas võib leiduda noorukeid, kellele tegelikkuse tormiline liikumine on niivõrd arusaamatu, et nad esitavad küsimuse: «Milleks seda kõike?»

Küsimus: «Milleks seda kõike?» esitati mulle kahel korral täpselt niisugusel kujul ja kümneid kordi vähem täpsel kujul. Seda küsimust esitavad noorukid, keda võib jagada kahte gruppi: «ideoloogias» väsinute gruppi, kes soovivad, nagu üks nendest kirjutab, «et põldudel kasvaks naelte asemel rohi ja et talupoeg embaks talunaist, mitte aga traktorit». Teise grupi moodustavad noorukid, kes on veendunud oma geniaalsuses ja kindlad, et nad on täiesti «võimelised lahendama kõiki kaasaja küsimusi, tuginemata minevikule, mida teie kutsute meid üles õppima sellepärast, et te olete vana mees ja et teile on minevik kallis, mida meie ei tunne ega tunnista». Selles grupis leidis noor ulakas, kes vene keelele eelistab kirjaoskamatu keelt ja arutab järgmiselt: «Mulle tuleb veel tõestada, et õppimine on pidevalt kasulik ega ole harjumus koguda tutvusi mittevajalike faktidega elust.» Inimene aga, kes on vaevalt küll noor, kuid väga tige ja anonüümne, ütleb: «Te pole juba enam kunstnik, vaid didaktik ja vanamees, vanamehed aga on auahned ning armastavad õpetada, kuigi neid enam keegi ei kuula sellisel maal, kus elu juhivad kirjaoskamatud kojamehed ja köögitüdrukud...»

Neile näidetele, mis selgitavad minu korrespondentide meeolusid, lisan veel järgmist: lugesin hiljuti kümnekopikalist raamatukest, milles kirjeldatakse kellegi professori diskussiooni üliõpilasega. Professor väidab, et ainult siis, kui oleme omandanud inimkonna teaduslikud kogemused ja tundma õppinud inimkonna intellektuaalse kasvamise ajalugu, võime kiiresti ja edukalt teadust edasi viia. Üliõpilane vaidleb vastu: tormiliselt liikuva elu ja ülesehitustöö praktikale piisab sellest, kui osatakse kasutada valmis valemeid, ja selleks on tarvilik tehniline käsiraamat; kuid «teadusliku mõtte sügavuste tundmaõppimine tuleb edasi lükata tulevikule, millal õppimiseks jääb rohkem vaba aega». Professor kahjuks nõustub üliõpilasega, paneb sellele isegi fiktiivse hinnangu ja laseb seega vastutavale tööle poolharitud inimese, kes tõenäoliselt midagi segi ajab, ära rikub, riigile kahju tekitab.

Tiitel «auahne vanamees» pole mulle uudiseks, selle tiitli andis mulle juba ammu emigrantlik ajakirjandus; didaktiku aukraadiga aga austati mind juba aastat kolmkümmend tagasi. Ma ei pea end süüdlaseks selles, et olen vana; minu arvates pole vanadus kuritegu, vaid ainult vältimatu ja väga suur eba-meeldivus. Pean ütleva, et mul pole erilist sümpaatiat vanainimeste soo vastu, kuna mul on noorpõlvest väga hästi teada, et paljud inimesed kasvavad vananedes tihedalt inim-«tarkuse» karvadesse ja isegi harjastesse, nii et nende mõistus muutub sallimatuks, pealetükkivalt autoritaarseks ja tahab, et tema järeldusi võetaks kui aksiome, mis ei vaja tõestamist ega kuulu kritiseerimisele.

Geniaalsed ulakad võivad kujutleda, et ma kõnelen nõnda kavatsusega libitseda nende ülemäärase ja kirjaoskamatu kriitika meeleolude ees. Ei, ma teen seda kakluse soodustamiseks, selleks, et neile oma vanamehelikku jõudu mööda anda keretäis. Ma tean, et kuked, kes kujutavad endid kotkastena, ei lenda siiski kõrgemale varbaiast või plangust, — kuid milleks siis vaikimisega ergutada mõnede noorukite viljatuid katseid tõusta maast verssoki võrra kõrgemale, tirides ennast omaenda kõrvust?

Rumalus on arvata, et mulle on «minevik kallis». Kui see oleks nõnda, siis elaksin ma põhimõtte järgi: «Pärast mind tulgu kas või veeputus», ja ma töötaksin teises leiris, mitte aga selles, kus ma peale oma otseste kohustuste literaadina pean tegelema sanitarina, katsuma elust välja pühkida igasugust nakatavat pori ja saasta.

Selle sanitaritööga seletubki anonüümi poolt märgitav minu kalduvus didaktismi — õpetamisele, mis jutustuste ja romaanide autorile polevat omane ja olevat isegi kahjulik. Ma ei tunne kunsti, milles puuduks didaktika, ja ma ei arva, et didaktism võiks madaldada kunsti mõjujõudu lugeja kujutlusele, mõistusele ja tahtele.

Mind isiklikult on kogu eluaja õpetatud ja õpetatakse veelgi. Mind on õpetanud Shakespeare ja Cervantes, August Bebel ja Bismarck, Leo Tolstoi ja Vladimir Lenin, Schopenhauer ja Metšnikov, Flaubert ja Darwin, Stendhal ja Haeckel, mind on õpetanud Marx, samuti ka piibel, mind on õpetanud anarhistid Kropotkin, Stirner ja «kirikuisad», folkloor ja puusepad, karjused, vabrikutöölised ja tuhanded teised inimesed, kelle keskel olen elanud poolsada aastat teadlikku elu. Ma ei leia, et koolis, mille ma lõpetan, oleks õpetatud või õpetatakse minule midagi üleliigset. Jätkates õppimist Leninilt ja tema õpilastelt,

tunnen ma, et mind õpetavad samaaegselt nii meie mitte just väga kirjaoskajad lõõktöölised kui ka kirjaoskaja Spengler, ka minu korrespondendid õpetavad mulle üht-teist. Lõppude lõpuks nimetan ma seda niivõrd kirju teaduste kursuse «läbi-võtmist» õppimiseks tegelikkuselt ja ütlen, et oma õigust õpe-tada pean ma küllaldaselt põhjendatuks.

Mõned korrespondendid õpetavad mind: «Võta kepp, pane kott kaela ja rända jalgsi, vaata ringi...» Seda ma ei tee, mul pole jalutamiseks aega. Omal ajal jalutasin ma küllalt ja tean päris hästi, millistes pöörastes sunnitöö tingimustes, millises viletsuses elas talurahvas. Tean, et viiskümmend aastat tagasi käis talumees «üksi adraga ees, seitse lusikatega taga», et tal tol ajal oli väga palju peremehi, kuid õpetajaid ei olnud: tema ise aga, olles elanud tuhat aastat, polnud midagi õppinud.

Nüüd on tal suurepärase õpetaja — tööline-kommunist, ta on vahetanud adra traktori vastu, sirbi ja vikati — kombaini vastu, ta vabastab talurahva sunnitööst, viletsusest ja iidsest «maa võimusest», mis hoidis talurahva mõistust igasuguse eba-usu pimeduses, raskes vaimu moonutavas võhikluses. Ma tean, kui kiiresti kasvab talurahva hulgas kirjaoskus ning koos sellega inimväärtuse tunnetamine ja kollektivismi tõe mõist-mine.

Muidugi, «pole peret oma vördjata», ja kuna meie peres on 162 miljonit liiget, siis on loomulik, et selles on ka vördjaid rohkesti. Vördjad on isekad ja solvuvad: vördjas peab ennast erakordseks inimeseks, ja mõistagi on tal alust ennast niisu-guseks pidada, kuna ta on vördjas.

Vaimse vördjalikkuse aluseks on mõistuse laiskus, tema tahtmatus õppida ja teada, tema rahulolu iseendaga või rahul-dumine tühiste teadmistega. Seda vördjalikkust nimetatakse tavaliselt ühe sõnaga rumaluseks.

Nii näiteks kirjutab keegi endaga rahulolija: «Kui tege-likkus on minu loomingu vastu, siis on mul õigus seda tege-likkust eitada. Dostojevski vist ütles, et inimene on fantastiline olend, ja see on tõsi. Ma sean oma fantaasia kõrgemale kõigist teie Dnepri, Magnitogorski ja Nižni-Novgorodi saavu-tustest.» Niivõrd geniaalsele vördjale vastu vaielda on kasutu, kuna ta nähtavasti pole orgaaniliselt võimeline mõistma, et igasu-guse fantaasia aluseks on tegelikkus ja et inimene ei saa midagi välja mõelda, tuginemata millelegi, mis on tehtud enne teda, tema jaoks või tema vastu. Võib ka nõustuda, et «inimene on fantastiline olend», kuid selleks on vaja temale vaadata väga suurest kaugusest, isegi «kosmose sügavusest» kui olendile,

mis tärkas ja kasvas üles ühel suuruselt tühisel punktil maailmaruumis ja saavutas sellel punktil kümnete aastatuhandete vältel uskumatute jõupingutuste teel, raske füüsilise töö ja mõistuse loova energia pingutamisega harukordset edu. Kõige imetlusväärsem, mida ta saavutas, on tema teadus, mille häbemata suur töö ei tunne piire ega peagi neid tundma. Siis on see veel tema tehnika, mis tekkis teaduse alusel ja mis üha hõlpsamini ületab inertse materia vastupanu. Siis on see veel tema kunst, mis lubab teda luua sõnadest, helidest, värvidest, kividest ja metallidest kauniduselt ja jõult ideaalseid kombinatsioone ja vorme.

Kui nii võtta, siis on inimene tõepoolest fantastiline suurus, kuid tema töö ajalugu, kultuuriloomingu ajalugu — see on kõige fantastilisem, mida võib üldse kujutleda. Kuid selleks, et kujutleda niisugust inimest kogu tema hiiglasuuruses, peab meelles pidama, et tema nimi on Inimkond ja et tuleb tunda tema võitluse ajalugu looduse vastu ja klassivõitluse ajalugu tema sisemuses. Kuid ülaltoodud tsitaadi autori taoliste noorukite «geniaalsusega» kaasneb paratamatult sügav ja pime võhiklus.

„Anekdootidest ja — veel millestki“, 1931.

Publitsistlikud artiklid. Leningrad, 1933, lk. 312—316.

Nõukogude Liidus on alustatud sotsialismi ülesehitamise tööd, ja see töö kasvab iga aastaga üha võimsamalt, edukamalt. Selle suure töö raudses müras, tööenergia vahetpidamatus kangelaslikus pingutamises liigub aeg kiiresti, ja me unustame kergesti selle, kuidas elasime eile. Kodusõja võitlejad unustavad ka lahingud, mis viisid Sotsialistlike Nõukogude Liidu töölisklassi võidule tsaari, mõisnike ja vabrikantide ebainimliku, vastutustundetü võimu üle.

Meie tööliste ja talupoegade noorsugu peab hästi tundma oma isade tööd ja kangelastegusid, peab üksikasjaliselt tundma töölisklassi ja tema kommunistliku partei osa kõigi maade proletaarlaste eesmise väesalga suure võidu organiseerimisel.

Noorsoole on vaja jutustada sellest, kuidas töölised ja talupojad pidasid tsaari-Venemaal relvastatud võitlust nõukogude võimu eest, oma õiguse eest korraldada majandus ümber sotsialistlikele alustele, õiguse eest luua orjade maast vaba proletaarlaste riik. Neli aastat sõdisid poolnäljas, poolalasti töölised ja talupojad peaaegu paljaste kätega armee vastu, mille olid organiseerinud õpetatud tsaari-kindralid mõisnike ja vabrikantide summadega, polkude vastu, kus peaaegu iga reamees

oli ohvitser, sõdisid sõja-eriteadlaste vastu, kes olid hästi relvastatud välismaiste kapitalistide poolt, kellele vene kapitalistid olid selle eest lubanud müüa töölisel ja talupojal samasugusesse orjusse, milles elavad neegrid Euroopa asumaades Aafrikas või ülemaailmse kapitali ebainimliku surve all vaevlevad töölisel Hiinas. See lahing kestis neli aastat ning lõppes tööliklassi ja töötava talurahva — meie pioneeride ja kommunistlike noorte isade ja vanemate vendade täieliku võiduga.

Meie tööliste ja talupoegade noorsugu peab teadma, et selle võiduga pandi alus uuele maailma-ajaloole, töörahva elu uutele, sotsialistlikele vormidele. Seda kõike peab teadma mitte ainult meie noorsugu, vaid seda on vaja teada kogu maakera proletariaadil ja töötavil hulkadel; järgides ajaloo ettekuulutusi ja teie eeskju, valmistuvad ka nemad otsustavaiks võitlusteks oma vaenlase vastu, ülemaailmse kapitalismi vastu, mis on lõhestatud ja õõnestatud temas peituvate vältimatute lepitamatute vastuolude tõttu, mis aga ikka veel mehaaniliselt välja pigistab tööliklassi verd — ainsat jõudu, millest ta elab.

Eesmärgiga tutvustada kõigi Sotsialistlike Nõukogude Liidu perre ühinenud meie rahvaste noorsugu, tutvustada kogu Liidu töörahvast lähema minevikuga — tööliste ja talupoegade poolt kommunistliku partei juhtimisel vabrikantide ja mõisnike vastu peetud kangelasliku võitluse ajaloo, alustatigi «Kodusõja ajaloo» väljaandmise töö.

Seda tööd organiseerivad inimesed, kes on Nõukogude Liidu töörahvale küllaltki tuntud.

Selleks, et selle «Ajaloole» raamatuid oleks ladus lugeda ja et need oleksid kõikidele arusaadavad, tõmmatakse dokumentide läbitöötamisele kaasa kõik meie paremad sõnakunstnikud. Nende kohustuseks on jutustada kodusõja võitlusaastatest äärmiselt lihtsalt, selgelt ja tõepäraselt.

Dokumente on palju, kuid ikkagi ei ole neid küllaldaselt kõigi aastail 17—21 toimunud sündmuste täielikuks ja tõepäraseks valgustamiseks. On vajalik, et sellest suurest ja raskest tööst võtaksid aktiivselt osa kodusõjast otsesed osavõtjad: nende aastate punakaartlased, partisanid, punaarmeelased, komandörid ja sõjakomissarid, samuti inimesed, kes on kannatada saanud valgete armeede, interventide salkade, bandiidijõukude jne. röövimiste ja vägivalla läbi.

On vaja, et kõik inimesed, kes mäletavad nende aastate sündmusi ja sündmuste tegelasi, paneksid need kirja ja saadaksid oma märkmed «Ajaloole» toimetusele.

«Ajalugu» seab endale eesmärgiks valgustada üksikasjaliselt kodusõja arenemist ja tingimusi kõigis Nõukogude Liidu oblastites ja vabariikides.

Teos peab käsitama võitlust Leningradi pärast, Põhja-aladel, Volgamaal, Donbassis, Ukrainas, Valgevenemaal — võitlust poola panide vastu, võitlust Põhja-Kaukaasias, Taga-Kaukaasias, Kesk-Aasia vabariikides, Lääne- ja Ida-Siberis, Kaug-Idas, kogu Nõukogude Liidu pinnal. Toimetus pöördub peale partisanide, punaarmeele ja üldse sõjategevusest aktiivselt osavõtnute ka kõigi kohalike kultuuri alal töötajate poole, nagu näiteks külakooliõpetajad. «Ajalugu» seab endale eesmärgiks tööliklassi ja töötava talurahva kuulsusrikaste lahingute näitamise, üksikute tehaste ja vabrikute, punakaardi- ja partisansalkade ning Punaarmee polkude kangelastegude näitamisega anda noorele põlvkonnale edasi proletariaadi võitluse parimaid traditsioone . . .

Niisiis — asja juurde. Üritus on suur ja hea. Kui see on tehtud, siis näevad meie võitlejad end inimestena, kes on sooritanud enneolematuid, hämmastamapanevaid kangelastegusid, ja meie noorsugu ammutab sellest «Ajaloo» uue laengu töö- ja loovat energiat, mis on vajalik suure inimkonna ajaloo enneolematu ürituse lõpuleviimiseks.

„Kodusõjast osavõtnuile“, 1931.

Publitsistlikud artiklid. Leningrad, 1933, lk. 268—271.

Meil on väga palju inimesi ja teemasid, missuguseid kirjanodus pole puudutanud. Meie ei tea üldse, kuidas elavad pioneerid. See aga on ülimal määral huvitav rahvas. Täna tuli neid neli minu juurde, üks neist oli inglane.

Hakkasid jutustama, — nad on ju päris täiskasvanud inimesed, kes töötavad; ehtasid näiteks kusagil kolhoosis paisu ning hoidsid riigile kokku mitu tuhat rubla. Võtta niisuguseid poisse ja neid kujutada — see oleks ülihuvitav ülesanne.

Vestlus kirjandusalale asunud noorte lööktöolistega, 1931.

Kogumata artiklid, lk. 173—174 (v. k.).

Noormees maalt, ilmudes tööle uusimate ja kõige täiuslikumate tehnika saavutuste alusel ehitatud tehasesse, satub nähtuste maailma, mis üllatavad tema kujutlust ja äratavad mõtteid, vabastades need põlistest metsikutest eelarvamustest ja ebausust. Ta näeb ülikeerukates masinates ja tööpinkides kehastunud mõis-

tuse tööd. Oma kogenematuses rikub ta muidugi midagi ära, kuid tema poolt tekitatud materiaalse kahju katab tema intellekti kasvamine. Ta näeb, et tehase peremehed on samasugused töölised nagu tema ise, et noor insener on töölise või talupoja poeg. Ta veendub õige pea, et tehas on talle kooliks, mis annab talle võimaluse oma võimeid vabalt arendada. Kui ta võimed on juba arenenud, saadab tehas ta mingisse kõrgemasse õppeasutusse; kuid on juba ka tehaseid, millede juures on avatud kõrgemad tehnilised koolid. Tema ajuerkude energiat, milles peitub meie võime maailmanähtusi uurida ja tunnetada, erutab võimsalt kõigi nende tingimuste summa, mis olid täiesti tundmatud tema isale.

Ta külastab teatreid, mis on tunnistatud Euroopa parimateks, loeb Euroopa ja vana Venemaa klassikalist kirjandust, käib kontsertidel, külastab muuseume, õpib tundma oma maad nagu ei keegi enne teda.

Hiljuti tegi sm. Kuibõšev kommunistlikele noortele ettepaneku võtta osa kogu maal toimuvast maakide ja muude maapõuevarade leiukohtade uurimistööst. See tähendab, et kümned tuhanded noored hakkavad töötama Nõukogude Liidu suurimate geoloogide juhtimisel ning peavad rikastama oma maa majandust uute tooraine-leiukohtade avastamisega ning rikastama iseennast uute kogemustega. Taolistel eesmärkidel niisuguste armeede organiseerimine on kapitalistlikes riikides võimatu, ja ega neis kapitalistide vastutustundetu peremehetsemise tõttu paljaksriisunud riikides olegi midagi otsida. Sel juhul, kui Euroopa kiskjad katsuvad ikkagi toime panna röövellikku kallaletungi Nõukogude Liidule, kohtavad nende armeed võitlejaid, kelledest igaüks hästi teab, mida ta nimelt kaitseb.

„Vanast ja uuest inimesest“, 1932.

Publitsistlikud artiklid. Leningrad, 1933, lk. 360—361.

Igäihel meist on siirate püüdluste kõrval uue poole ja uue ehitamise kõrval räbalavõitu vistrikke, kõlvatu vana-aja paiseid ja kasvajaid. Kogu see vilets ja häbiväärne rämps kajastub kõigil meie töö aladel.

Me mõistame ikka veel halvasti, et kõike, mida me teeme, seda teeme endale ja ainult iseendale, et võim kuulub täielikult meile, et peale meid pole riigis teist peremeest ja et kõigis korratuses, nurjumistes ja puudustes pole keegi süüdi peale meie. Meile on ikka veel omane laiskus, hooletus, ulaklik suhtumine meie

endi poolt toodetud materjalidesse ja asjadesse, närune, isegi rõve-väikekodanlik suhtumine naisesse, ebaseltsimehelik suhtumine üksteisesse ja palju muud häbiväärset, millest oleks aeg vabaneda. Meil tormatakse üksteise kallale kolmest küljest korraga, — see on paljuvõitu, seltsimehed! Üldse esineb meil kollektiivse töö kangelaslike, üllatavate edusammude kõrval veel palju halba tööd. Kuid meie nõukogude tingimustes on halb töö autu töö. Teisiti ei saa seda nimetada.

Teie, lapsed, võitlete masside kasvatamise suure, tõsise ja vastutusrikka ürituse eest. See kohustab kõigepealt teid ennast hoolega tegelema enesekasvatamisega. Selleks, et õpetada, on tarvis väga palju õppida. Ja on tarvis alati, nii ilmsi kui unes, meeles pidada, et meie maal on ligikaudu viiesteist miljonit talupoega — eriti konservatiivse, eriti väikekodanliku mõttelaadiga inimest. Vabrikud ja tehased vormivad ja taovad neid ümber tööliseks, kõik töölised aga tuleb ümber kasvatada sotsialistideks ja sotsialismi eest võitlejateks.

Mu kallid lapsed, teie asute kõrgeväärtuslikule tööle, ja te peate seda sügavalt mõistma. Ma arvan, et te mõistate. Soovin teile enam sõbralikku ühtekuuluvustunnet, enam sisemist ühtsust.

„Näidendist“, 1932.

Ajakiri „Rabotši i Teatr“, Leningrad, 30. veebruaril 1932. a.

TÄHTIS OTSUS

Seltsimehed!

3. mail otsustas komsomoli Keskkomitee:

«Pidada tarvilikuks teostada linnades ja tööstusrajoonides komsomoli- ja pioneeriorganisatsioonide jõududega, tõmmates kaasa ühiskonda, raamatute kogumine küla jaoks. Kogumist alustada 1. juunil k. a.»

See asjalik ja tähtis otsus kõneleb veel kord selget keelt komsomoli-noorsoo sotsialistlikust aktiivsusest, hulkade kultuuriliste vajaduste õigest hindamisest tema poolt, tema oskusest töötada ja tema tööjanust.

Seltsimehed! Igaühel teist, kes saavad rikkalikku «raamatuvara», on kindlasti kogunenud rohkesti teie poolt läbi loetud ja teile juba kasutuid raamatuid; need kitsendavad ainult elamis- pinda. On tundemärke, et teatav osa neist raamatutest saabub bukinistide kauplustesse.

Selle üksikute isikute üleliigsete raamatutega «üleküllastamise» fakti kõrval areneb tööliste ja talupoegade hulkades kõigile tuttav teadmistejanu kasvu protsess, kuid see protsess kutsub omakorda esile «kultuursele» Euroopale ja mõlemale Ameerikale tundmatu «raamatunälja» nähtuse, — niisugune on paradoksaalne «õnnetus», millele bolševike maa võib olla uhke.

Ei ole just kõige sobivam viidata isiklikele kogemustele, ent antud juhul pean end õigustatuks ütleva, et nõudmine raamatute järele tõuseb järsult iga aastaga, — see on mulle teada igal talvel minule saadetavate nõudmiste arvu põhjal raamatute järele. Raamatunälg seletub paberinappusega, see on nõnda!

Me peaksime raamatuid kirjastama sadades tuhandetes eksemplarides, kuid me kirjastame neid harva isegi kümnetes tuhandetes. Olen täiesti veendunud, et komsomoli poolt kättenäidatud teel me võiksime koguda sadu tuhandeid raamatuid ning nendega varustada kolhooside raamatukogusid.

Komsomoli Keskkomitee otsuses on mainitud ainult «küla», kuid meie määratu suure maa kõrvalistes kohtades on vabrikuid ja tehaseid, mis ka vajavad raamatuid. Vastates komsomoli üleskutsele teen ettepaneku võtta minult mõnisada raamatut.

Olen kindlasti veendunud, et teie, seltsimehed, sellele meie noorsoo üleskutsele otsekohe aktiivselt vastate, täielikult mõistes selle tõsise kultuurilis-kasvatustliku tähtsusega «väikese ürituse» sügavat mõtet.

„Pravda“, 11. mail 1932. a.

Nõukogude Liidus areneb lakkamatult ja kiiresti selle energia vallutamise ja organiseerimise protsess, mis on varjul maapõues maakide ja muude maavaradena, energia, mis voolab maapinnal, nagu seda on meie arvukad ja võimsad jõed, energia, mis voolab maapinna kohal, nagu seda on tuulejõud ja päikesesoojus. Kümned meie teadusliku uurimise instituudid, sajad suurimad teadlased, tuhanded insenerid ja tehnikud, miljonid lööktöölised — kogu see mõistuse hulk on tegev ühe ja sellisama üritusega: kõigi loodusjõudude rakendamise ja inimeste vabastamise tehniliselt ebatäiusliku töö rasketest tingimustest, kõigi eluvajaduste rahuldamise eesmärgil, uue inimese loomise ja kasvatamise eesmärgil. Tööd, mida on alustatud ja arendatakse meil, ei ole ega võigi olla selles kapitalistlikus maailmas, mis on väga mugav tuhandete parasiitide eluks ja piinavaks, häbistavaks sadadele miljonitele tööinimestele.

Töö, mida meil on alustatud ja arendatakse, organiseerib üha märgatavamalt kõigi maade proletariaati Marxi ja Lenini ideede vaimus, nende ülemaailmse mõistuse juhtide andekate ja tugevate õpilaste ideede vaimus. Punane Hiina pole muinasjutt. Euroopa proletariaat, kelle on mürgitanud väikekodanlus, hakkab paranema; 10 miljonit töötut Ameerika Ühendriikides peavad juba mõistma, kes on nende vaenlane ja kuidas tema vastu võidelda. Kapitalismi hävimise protsess muutub üha silmanähtavamaks, hävimise kaost ei suuda kapitalistid peatada suur-tükkide, kuulipildujate, pommituslennukite tootmise suurendamisega.

Noores sotsialistlikus maailmas koguneb energiat, mis võib sundida suurtükke mitte tulistama, pommituslennukeid mitte lendama.

Meil on raske elada, sest vaenlane on veel küllalt tugev, kuid me teame, et vaenlane on tugev ainult sellepärast, et ta on meist tehniliselt rikkam. Meie käime halbades saabastes, sest meil on kõigepealt tarvis häid masinaid; me kanname näotuid pintsakuid, sest meil on esialgu tarvis riietada kogu maa raudbetooni ja terasesse. Harva kujutleb meist keegi täie selgusega, millisele kõrgusele on töölisklass jõudnud oma 15-aastase imetlusväärse kangelasliku tööga. Kuid juba hakkavad välismaalased — need, kes on arukamad, — meist paremini, sügavamalt mõistma, kui suured on meie töö edusammud.

Arvan, et kõik see, millest ma kõnelen, ei väljenda üht sajan-dikkugi sellest rõõmust, sellest uhkusest, mis põleb mu südames, kui ma teen kokkuvõtteid meie imetlusväärsest tööst, seltsimehed, tööst, mis keeb Nõukogude Liidu seitsmes vabariigis, tööst, mida juhib partei — teie jõudude, maa parimate jõudude kehastus.

Olgu tervitatud meie töötav noorsugu tööpinkide juures, põldudel, laboratooriumides, teadusliku uurimise instituutides, kõrgemate õppeasutuste ja tehniliste instituutide auditooriumides!

Olgu tervitatud need võitlejad — bolševikud-leninlased, kes liiguvad kõrvalekaldumatult mööda sirget peajoont ajaloo poolt töölisklassi ette seatud kõrgete eesmärkide poole!

Olgu tervitatud töölisklassi terane valvur meie maa piiridel ja tema südames, valvur, keda nii väga vihkavad töölisklassi avalikud ja varjatud vaenlased!

11. oktoobril 1932. a.

Kirjast Gorki linna tööliste ja töötajaile.

„Pravda“, 19. oktoobril 1932. a.

KAASMAALASTELE-DÜNAMOLASTELE

«Meie nähvits jõuab kõikjale.» See kõnekäänd on väga lihtsaks ja küllaltki täpseks iseloomustuseks tegevuse mitmekesisusele, kiirusele, osavusele, teiste sõnadega «dünaamilisusele». Tutvudes üleliidulise organisatsiooni «Dünamo» kõige mitmekesisema tööga, eriti Gorki krai dünamolaste tööga, meenutan tahtmatult, lõbusa naeratuslega südames seda naljakat kuid tabavat kõnekäändu. Ma ei hakka loetlema kõigi nende aktide mitmekesisust, millega dünamolased lülitavad oma noort ja võimsat energiat meie tegelikkusesse selle vahetpidamatuks muutmiseks ja arendamiseks üksikute inimeste ja inimeste gruppide revolutsioonilise sotsialistliku organiseerimise suunas. Nende aktide loetelu võtaks liiga palju ruumi.

«Dünamo» põhitööks on terve keha kui terve «vaimu» asupaiga kasvatamine. Kas kehakultuur ja — ainult see? Ei, mitte ainult see! Lihastekultuuriga tegeldakse innukalt kõigis kodanlikes riikides, ja seal tekitab see ihukultuur ilmselt kahju ajukultuurile. Seal on spordile antud väga lihtne ja selge eesmärk: teha inimene veel rumalamaks kui ta on. Seal kostab üha valjemini karje: küllalt mõistusest, kustutage mõtel!

See on hirmu ja meeleheite karje. Mõtlemist on vaja pimestada ja jõuetuks teha selleks, et ta ei eraldaks klassivastuolusid, et mõistuse jõudu asendada nüri usuga klassiriigi ja kiriku autoriteeti, mõistust tuleb pimestada selleks, et see ei märkaks Sotsialistlike Vabariikide Liidus süüdatud tulesid. Kodanlikes riikides kasvatatakse spordiga suurtükiliha ja veiderdajaid. Pole vajadust tõestadagi, et «Dünamo» ülesandeil ja tööil, mis on lähedased vormilt ja võtetelt, ei ole midagi ühist kodanliku spordiga nii oma olemuselt kui ka mõttelt.

«Dünamol» on palju teeneid meie avalikkuse ja proletaarse kultuuri ees. Dünamolane näitab ennast parimast küljest vabriku tööpingi taga, Punaarmee kasarmutes ja laagrites, kolhooside ja sovhooside põldudel; dünamolaste hulgast kerkib üha enam esile «lööktöölisi» mitte ainult tööstuse, vaid ka kultuuritöö alal. Asjatundjad inimesed teatasid mulle tõsiasjana, et «Dünamo» ja kehakultuuri-organisatsioonide töö on tunduvalt pehmenanud ja korrastanud seda emotsionaalset kaost, mida võis mõned aastad tagasi märgata suguliste vahekordade alal ja mis tekitas paanikat lühinägelike inimeste hulgas, selliste inimeste hulgas, kes usuvad mineviku räpasuse jõusse meelsamini kui sellesse jõusse, mis loob kaunist tulevikku. Tahaksin dünamolastele meenutada, et kreekakeelne sõna «dynamis» tähendab jõudu, «dynamikos» —

liikumist, dünamiit aga lõhkeainet. «Dünamo» tähendab jõudu liikumises, mis on kutsutud lõhkuma ja purustama pihuks ja põrmuks kõike vana, pehkinut, räpast, mis raskendab uue, mõistliku, ausa ja helge kasvu, — üldproletaarse sotsialistliku kultuuri kasvu.

Võtke vastu minu palay, südamlük ja sõbralük tervitus, seltsimehed dünamolased, võtke vastu mu tänu selle eest, et arvasite mind eneste hulka.

1932.

„Izvestija“, 20. oktoobril 1932. a.

Kodusõja ajalugu on tööliklassis kehastunud suure tõe võidu ajalugu. Seda ajalugu peab tundma iga võitleja kultuurirevolutsiooni rindel, iga uue maailma ehitaja...

See «Ajalugu» on vajalik mitte ainult vanadele võitlejatele, kes nüüd, töötades väsimatult sotsialismi ülesehitamisel, võidavad põlise inimliku tardumuse materjalide vastupanu, inimeste uskumatust oma jõusse, mitte ainult selleks, et nad võiksid uhkusega meenutada oma lahinguid ja võite. See on vajalik meie noorsoole selleks, et noorsugu õpiks tundma oma isade kangelaslikkust ning oskaks mõista, kes võitles oma tare ja lehma eest, kes tööliklassi vabaduse eest, sotsialismi eest. See on vajalik kõigi maade miljonitele proletaarlastele, miljonitele, kelledest pole enam kaugel suurte lahingute päevad. See raamat peab olema kangelaslikkuse eredaks kroonikaks ja kangelaslikkusele innustajaks.

„Rahvas peab tundma oma ajalugu“, 1931.

Publitsistlikud artiklid. Leningrad, 1933, lk. 154.

Ei saa jätta kiitmata seda, ei saa jääda vaimustumata sellest, uhkust tundmata selle üle, mida teeb proletariaat, mida teeb partei, mida teeb meie noorsugu.

Tõsta esile isiksust — kas see ei vii «kangelaste-individualistide» kasvatamiseni? Me oleme huvitatud sellest, et luua eradat sotsialistlikku individuaalsust, sugugi aga mitte individualisti, kes mõtleb endale, kes ainult ennast näebki. See on juba olnud ja see on kahjulik...

Mida ma siis võin teile soovida? Te olete siin kõik siirad inimesed, inimesed, kes mõistavad ülihästi selle töö tähtsust, mille juurde te asute. Sellest, mida nimelt te tegema hakkate, jutustas mulle hiljuti keegi seltsimees.

Mingis meie suuremas tehases nägi ta järgmist pilti: ühe võimsa masina ees seisab talupoeg viiskudes, kott õlal, kepp käes, ja kaheksateistkümne-aastane noormees seletab talle, mida see meie poolt ehitatud masin peab ja hakkab tegema.

Näete, sel talupojal Ukrainas, Doni ääres, Kubanimaal, Volga kesk- ja alamjooksul, Siberis tuleb õppida mingisuguse noormehe juures. Niisiis, mõistate isegi, milline vastutus lasub noorel inimesel.

Selle vastutuse tunnetamine, teie kutsumuse tunnetamine — olla kõige suurema tõe teejuhiks, mida nii geniaalselt, nii võimsalt teenisid Marx, Engels, Vladimir Iljitš Lenin ja mida nüüd teenib Stalin, — see tunnetamine peab teid innustama.

Sõnavõtt poliitiosakondade ajalehtede toimetajate nõupidamisel, 1933.

Kogumata artiklid, lk. 224—225 (v. k.).

KIRI JAROSLAVLI TÖÖLISTELE

Mida teile öelda, seltsimehed?

Neil päevil külastas mind grupp töölisi ja nad jutustasid mulle sõbralikult sünteetilise kautšuki vabriku tööst, suurepärasest kommuunist endises Korzinkinskajas, tööstuste ja elamute ehitamisest kraides ja linnades. Sellele «visiidile» eelnenud päeval olid mu juures kolhoosnikud Tatarist — pioneerid, kommunistlikud noored, parteilased, parteitud, vanad inimesed, keda oli autasustatud nende kangelasliku töö eest ordenitega. Nad jutustasid oma tööst põldudel, oma igatsustest tehnilise agrokultuuri järele ja oma vabariigi kultuurilisest kasvust. Iga päev näen ma Nõukogude Liidu noorsugu, kes töötab kirjan-duse, tehnika, teaduse alal, administraatoreid, filosoofe, Puna-armee võitlejaid ja proletariaadi terast valvurit —GPU võitle-jaid.

Äärmiselt raske oleks mahutada selle päeva rikkalikke mul-jeid ühte jutustusse, ühte pilti; ja aegagi ei jätkuks selleks, et katsuda seda teha. Kuid üha veendunumalt hakkad mõtlema: kui mõistlikuks, kauniks muutub elu, milliseid suurepäraseid inimesi kasvatatakse meil, rahvaste Liidus, kus, luues klassi-deta ühiskonda, on peremeesteks vabrikute ja põldude töölised, kus nad iga aasta üha laiemini avavad oma lastele vaba teed sotsialismile. Tunned ennast märke sammujana, kust üha laie-malt avaneb võimas ajalooline pilt miljonite mitmekesisest

tööst, tööst, mis kiiresti muudab meie maa ilmet — tema füüsilist geograafiat — ning sama kiiresti kasvatab ümber inimesi, kelle määratu suur enamus töötas 15 aastat tagasi kiskjatele ja sulidele, suhtus töösse kui karistusse pattude pärast, elas mõttetult, ilma lootuseta tulevikule; ent nüüd ehitavad samad inimesed ise kangelaslikult oma ja oma laste tulevikku.

Põhjustades võõrast tööst, rumalalt ja autult elama harjunud inimeste klassi metsikut viha, ehitavad meie maal tema paremad inimesed klassideta ühiskonda — mõistlikku ja ausat elu, kus iga inimene on oma ala peremees ja kus maa üldiseks peremeheks on kõik tööinimesed. Üha laialdasemalt areneb meil parimate inimeste valikuprotsess, kes peavad muutma kogu Nõukogude Liidu töörahva kõige tugevamaks, targemaks ja töökamaks rahvaks maakeral, kogu maailma töörahva õpetajaks, eeskujuks ja vabastajaks kapitalismi läbiroostetanud ahe-laist. Meie noor nõukogude haritlane — see on uus inimene. Tema ei pea ennast «vaimu aristokraadiks» ja süütuks «ajaloo ohvriks», milleks ennast pidas revolutsiooniaelne intelligents. On võimalik, et viimane mõtles siiralt, et ta võib oma elu ausalt elada peremeeste ja tööliste vahel; ja nõnda mõeldes etendas ta ohjade osa kutsari ja hobuse vahel, isegi sadula osa ratsaniku ja hobuse selja vahel.

Meie haritlane on kõigepealt töäjõud, veri töörahva verest, on temaga seotud mitte ainult vere poolest, keemiliselt, vaid ka aktiivse osavõtuga ühtsest tööprotsessist. Kui oli tarvis inimesi kolhooside poliitosakondadesse, siis võeti meil sellele tööle muuseas sada kaksikümmend inimest Kommunistlikust Akademiast, kui on tarvis inimesi Moskva metroo töödele, siis mobiliseeritakse 20 tuhat kommunistlikku noort. Maailma muutvate tööprotsesside vahetu tundmine, isiklik osavõtt neist protsessidest — see ongi, mille poolest nõukogude, proletaarne intelligents järsult ja õnnelikult erineb kodanlik-demokraatlikust intelligentsist. Enamik revolutsiooniaelsetest haritlastest elas «ideedega» ja unustas, et ideed kasvavad välja faktidest ja tuginevad faktidele. Vanale haritlasele ei olnud nii praktiliselt kui ka teoreetiliselt päris selge vahekord ideede ja faktide vahel. Meie haritlane tunneb neid vahekordi, sest ta võtab oma enamuses otseselt osa faktide loomisest ning oskab dialektiliselt mõelda. Töölisklass loob kõrgeväärtusliku haritlase tüübi, aktiivse osavõtja kogu proletariaadi-diktaatori tegevusest. Kvaliteet on hea, kuid kvaliteedist on vähe. 160-miljonilise elanikkonnaga maal on puudus õpetajaist, arstidest, agronoomidest ja veel paljudest kõrge kvalifikatsiooniga kultuurimeistritest.

Tuleks laiendada ja kiirendada tööd «parimate inimeste» kasvatamise alal. Jõukaks muutuv kolhoosnik peaks nüüd oma ülejäägid suunama koolide ehitamisele, hoolitsusele laste kasvatamise eest, nende ettevalmistamisele tööks kultuuri alal, millest meil on puudus nii üldriiklikus töös kui ka meie igapäevases elus.

Võimalik, seltsimehed, et ma liialt palju «unistan» ning püstitan «enneaegseid» nõudmisi. Kuid ka Oktoobrirevolutsioonist kõneldi, et see olevat «enneaegne», tema aga ilmus ja tegutseb pidevalt tänapäevani, muutes vanu, sunnitöö elutingimusi hämmastava kiirusega. Me kõik näeme, et proletariaadi reservenergia on ammendamatu, ja on selge, et selle tegudeks realiseerimise kiirust võib suurendada. Mina aga olen kultuuri arendamisele suunatud energia suurendamise poolt.

Bolševistlik tervitus teile, seltsimehed.

1933.

„Pravda“, 25. juunil 1936. a., nr. 173.

Meie maal tähendab kasvatamine revolutsioneerimist, s. o. lapse mõttemaailma vabastamist tema vanaisade ja isade mineviku poolt kätenäidatud tehnilistest mõtteharjumustest, mõtte eksirännakuist, mille aluseks on konservatiivse elulaadi paljude sajandite kogemused, elulaadi, mis on rajatud klassivõitlusele ja üksikisikute enesekaitse püüdele, püüdele kinnitada individualismi ja natsionalismi kui sotsiaalse olemise «igavesi» vorme ja seadusi.

Laste kasvatamist tuleb korraldada nõnda, et lapsed varajast noorusest peale isegi mängudes otsustavalt lahti saaksid teadlikust ja ebateadlikust tõmbejõust mineviku poole. Sellest järgneb, et lastele tuleb selgeks teha mineviku protsessid. Seda ei saavutata ainult faktide, ideede ja teooriate tutvustamise abil, seda võidakse saavutada üksnes jutustustega tööprotsessidest, sellest, kuidas need protsessid löid fakte ja kuidas faktidest tulenesid mõisted, ideed ja teooriad. Tuleb näidata, et mõttevabadus on võimalik ainult töö-elutegevuse täieliku vabaduse juures, mis sugugi ei leidnud ega leia aset kapitalistliku ühiskonnakorra tingimustes ja mis on endastmõistetav igaühele sotsialistliku korra juures.

„Teemadest“, 1933.

„Kirjandusest“. Moskva, 1937, lk. 186.

Nõukogude Liidu laste intellektuaalne ja emotsionaalne kasvatamine peab olema korraldatud niivõrd hästi, laialdaselt ja niivõrd kergesti vastuvõetavates vormides, et lapsed saaksid oma tunnetusvõimet võimalikult vähem pingutades võimalikult rohkem teadmisi maailma ja oma maa elust. See on täiesti saavutatav lõbusa, arukalt ja lihtsalt kirjutatud raamatukese abil, ja seda võib veelgi hõlpsamini saavutada huvitava mängu- asjaga.

„Lastele — huvitav mänguasi“, 1933.
„Pravda“, 17, aprillil 1933. a.

Üldiselt annab raamat minule kui lugejale selge kujutluse sellest, kuidas elasid ja millistes tingimustes töötasid tuhanded noored, kellede hulgast «ainult vähesed jõudsid kasvada kahekümne viie aastaseks».

Ma nägin seda noorsugu «tegevuspaigal» 1928. aastal, milal keset hiiglasuurt lagedat välja kerkis vaid mõnes kohas selle tulevase hiiglase raudskelette, mida nende noorte energia oli loomas tolmupilvedes, kõrvulukustavas rauakolinas, kivilõhkimis- ja betoonisegamismasinade kärinas ja raginas.

Väga raske oli kujutleda, et väikeste inimeste sipelga-askeldus suudab rauaga aheldada kõrbe; tekkis mõte, et vast ei jätku rauda, ja et ka jõudu ei jätku. Kuid näete — jätkus. Ning see fakt koos paljude teistega kinnitab veel kord veendumust, et meie noorsoo jõust jätkub kuhjaga kogu Nõukogude Liidu sotsialistliku ehitustöö plaani elluviimiseks.

Raamatus kirjutavad 32 autorit. Varjamata oma puudusi, näidates, kuidas puudused ületati, kuidas tekkis individualistis töö sotsiaalse ja riikliku mõtte tunnetamine . . .

Kiindumus tehasesse, armumine sellesse kui noorsoo energia näitlikku ja võimsasse realiseeringusse, kui monumenti, mille noored on endale ise püstitanud, — see armumine on loomulik kõigile autoritele ja kindlasti ka sadadele nende töökaaslastele.

«Stalingradi traktoritehase inimesed» näitab, kuidas tehas kasvatab keelte erinevuse juures tunnete ja mõtete ühtsust. «Stalingradi traktoritehase inimesed» näitab meile miniatüüris seda lihtsat ja tarka teed, mida mööda liigub Sotsialistlike Nõukogude Liidu proletariaat oma kauni ja suure eesmärgi poole — klassideta ühiskonna ja mitte ainult kõigi Nõukogude riigi rahvaste vendluse, vaid ka kõigi maade proletaarlaste tõeliselt aktiivse vendluse organiseerimisele. Sellest raamatust näeme, kui kiiresti oma partei poolt juhitava proletariaadi-diktaatori kollek-

tiivne töö ühendab eri rahvustest inimesi, kusjuures see sugugi ei kaota — ei «nivelleeri» — individuaalsusi, vaid avab neist igäühele oma võimete, oma talendi avara arenemisvõimaluse.

Läbi lugenud selle raamatu, näeb Nõukogude Liidu parteitu noorsugu, kuidas inimesed ehtasid tehase ja kuidas tehas kasvatas ümber inimesi. Ausad, arukad noorukid mõistavad arvatavasti, et nõukogude tehas on sotsialistliku kultuuri kooliks ja mitte kapitalistlikuks nüljimiskohaks.

Eessõna raamatule „Stalingradi traktoritehase inimesed“.
„Komsomolskaja Pravda“, 17. juulil 1933. a., nr. 164.

KIRJADEST O. I. SKOROHODOVALE, PIMEDALE KURTTUMMALE TÛTARLAPSELE

...Teie kiri on ime, üks neist suurtest imedest, mis on meie mõistuse saavutuseks, mõistuse, mis vabalt ja julgelt uurib loodusnähtusi, mis sügavasti erutades sisendab veendumust mõistuse jõusse, selle võimesse lahendada kõiki elumõistatusi, mis toimuvad nii väljaspool meid kui ka meie sisemuses.

See fakt, et Teie, inimesele, kel puudub kõnelemise, kuulmise ja nägemise võime, on ikkagi antud võimalus tutvuda materiaalse maailmaga ja mõistete maailmaga, mõistete, mis on kujunenud materia uurimisel, — see fakt on minu arvates ülisuure ja sügava tähendusega...

Fantaseerimine pole alati kahjulik: minu sõber, suur proletariaadi õpetaja Vladimir Lenin kaitses fantaasia õigust elule ja tööle.

Fantaseerides ma lubangi endal mõelda, et gnošeoloogia — maailmatunnetamise teooria — muutub võib-olla aja jooksul samasuguseks teaduseks, nagu seda on kõik teised teadused, mis rajanevad eksperimendile.

1933.

Teie ei ole mulle ainult üllatavalt eduka teaduslikult tähtsa eksperimendi objektiks, mitte ainult looduse saladusi uuriva mõistuse võimsuse eredaks tõendiks, — oh ei! Teie olete mulle nagu «sümboliks» uuest tegelikkusest, mida nii kiiresti ja mehiselt loob meie andekas töörahvas — töölised ja talupojad.

Selle rahva rõhuv enamus, omades nägemise ja kuulmise organeid ning kõnevõimet, elas mitte väga ammu isevalitsuse ja kapitalismi ränga rõhumise all ka pimedana, kurdina ja tummana.

Kuid vaevalt sai sotsialistlikult teaduslikult organiseeritud mõistus tungida sellesse paljumiljonilisse mitmekeelsesse massi, kui ta eraldas ja eraldab lakkamatult selle rüpest tuhandeid andekaid ja julgeid uue elu ehitajaid.

Kas mõistate, mida see tähendab?

Kõigi NSV Liidu vabariikide ja oblastite rahvaste miljoni-tele meestele ja naistele avanevad iga aastaga üha avaramalt teed nende jõudude, talentide, võimete vabaks arenemiseks; tohutule hulgale passiivsele ajule on antud õigus ja vabadus olla aktiivne, piiramatult arendada ja tõsta oma väärtust. See ajaloos enneolematu protsess äratab täissöönud kodanluse hirmu ja viha, äratab näljase proletariaadi revolutsioonilist tunnet.

Kodanluse viha tööliste vastu nimetame me ebaõigesti ja liiga pehmelt loomalikuks, sest täissöönud loom ei tapa, äärmuseni täissöönud kodanlus aga tapab vahetpidamatult ja üha raevukamalt töölisi...

...Meie päevade grandiossete sündmuste taustal omandab Teie isiksus minu — literaadi ja seega ka pisut fantaseerija — silmis just inimõistuse võidurikka energia sümboli tähenduse, üliväärtusliku energia, mille on loonud loodus — materia nagu enesetunnetamiseks.

1934.

„Radjanska Literatura“, 1938, nr. 6, lk. 184—185.

[MÄNGUASJAST]

Sain kätte Vjatka savimänguasjade albumi. See on vana ja muidugi mitte see, mida me vajame. Värvirikkus on nende ainus voores, meie aga peame kasvatama lapsi kaasaegsete vormide alusel: part peab olema tõepoolest part. Pole sugugi tarvis, et ta viiks lapse vastuvõtuvõime segadusse oma sarnadusega pörssale või jänesele. Vjatka savihobused on väga primitiivsed ja vördjalikud tegeliku hobuse projektid. Ei, seda kõike tuleb muuta vormi täiuslikkuse suunas pluss värvirikkus.

Samuti tuleb taotleda köitvust. On tarvis, et mänguasi kut- suks lapses esile enam või vähem kestva imetluse, kuna imetus on mõistmise algus ja tee tunnetamisele. Mänguasjad on tehtud selleks, et laps ei tunneks igavust ega tüütaks ema. Just äsja jälgisin ma kolme-aastast tütarlast. Ta isa on doktor, ema — jurist, kes on ülepea-kaela tegevuses. Tütarlaps on harjunud

niivõrd mänguasjadega elama, et läbikäimine «inimestega» tema aastais või vanematega huvitab teda vähe, need ainult segavad tema elu.

«Minu,» karjub ta, kui teised lapsed puudutavad mänguasju.

Mänguasjad arendavad lastes vanemate poolt neile pärandatud omanduseinstinkti, omandus aga on teatavasti individualismi aluseks tema zooloogilises, rebaselikus ja hundilikus vormis.

Me siirdume järk-järgult ja aeglaselt laste kasvatamise ühiskondlikele vormidele ja meilt nõutakse niisuguste mänguasjade loomist, mis põhjustaksid neile kollektiivse lähenemise vajadust, s. o. ärataksid seltsivust, mitte aga seltsimatust. Teiste sõnadega: on tarvis mänguasju, mis nõuavad nendega kollektiivselt mängimist.

Kas aimate?

Sõimedes riidlevad lapsed õiguse pärast üksi mängida ühe või teise asjakesega. Asjakeste ühetaolisus ei kõrvalda pahet, see võib üksnes põhjustada igavust.

Selles on asi, ja meil on tarvis väga palju, väga tõsiselt mõelda meie originaalsete mänguasjade loomisele, mis ärataksid lastes sotsiaalseid tundeid ja mõtteid, tõestaksid neile vastastikuse suhtlemise kasu, vajalikkust ja huvitavust.

Uute mänguasjade loomise alguseks soovitaksin ma anda karja: puust voolitud mänguasjad — lehmad, lambad, sead ja vasikad. Igaüks neist tuleb lahutada osadeks, s. t. olgu eraldi pea, kael, jalad, saba — las laps õpib ühendama osasid, moodustama tervikut. Samuti tuleb teha linde, väikseid närijaid ja suuri kiskjaid.

Nõukogude Liidu kaardi. Võtta kaks maailma, võimalikult mitmekesisemalt värvida oblastid, rajoonid, võimsamate ehituste paigad, ja lõigata kaart väikesteks erineva kujuga tükikesteks. Värvida tuleb nõnda: kui oblast on värvitud siniseks, siis tuleb ka rajoonid värvida siniste toonidega; kui oblast on roheline, siis olgu ka rajoonid roheliste toonidega jne. Ühendades neid osakesi õpivad lapsed tundma oma kodumaa geograafiat kui ka täpselt eraldama värve ja värvitoone. See tuleb kasuks nägemisorganite teravuse normaalsele arenemisele, mis on eriti tähtis meie lastele, kellel tuleb väsitada silmi ohtra raamatulugemisega. Samuti tuleks anda Euroopa, Ameerika, Aasia, Austraalia maade, Vaikse ookeani saarte ja muud kaardid. Võib anda ka eraldi Liidu Euroopa-osa, Siberi ja Kesk-Aasia metsade ja jõgede kaardi.

Lahtivõetava maakera pappmassist maapõue sisemuse, erinevate pinnaste, mäeahelike jne. näitamiseга.

Kõige levinumaid masinaid ja tööpinke: vedur, trükimasin, kangasteljed.

Detailide kaupa osadeks lahtivõetava auriku või mootor-laeva.

Maja mudeli kogu sisustusega.

Rahvusvähemuste esindajate kujud rahvusrõivais: väikesed, et neid võiks asetada vastavatele kohtadele kaardil.

Sellest tulebki alustada mänguasjade reformi ja hiljem järk-järgult keerulisemaks muuta, arendada seda üritust, juhindudes loosungist:

Mäng on laste teeks tunnetada maailma, milles nad elavad ja mida nad on kutsunud muutama.

Peale selle tuleb hoolitseda uute massiliste vabaõhumängude väljatöötamise eest, mängude, mis soodustaksid laste füüsilise tervise arengut ja tugevnemist.

1933.

„Komsomolskaja Pravda“, 3. septembril 1933. a., nr. 204.

EDASI JA KÕRGEMALE, KOMMUNISTLIK NOOR!

Iialgi ega ühelgi maal pole noorsugu töötanud nii mitmekehiselt ja edukalt nagu ta töötab meil, Sotsialistlike Nõukogude Liidus. Väga raske on teha kokkuvõtet sellest tööst, raske on meenutada kõiki osi, mida on täitnud meie noorsugu ühiskondlikus, üldriiklikus töös.

See töö algab juba lapsepõlves. Pioneerid hävitavad taimede ja loomade kahjureid: kitkuvad umbrohtu, püüavad suslikuid ja mutte, abistavad organiseeritult kolhoosnikuid põllutöödel, köögivilja kogumisel; on organiseeritult demonstreerinud isade joomise vastu; on energiliselt püüdnud suurendada oma armeed maalaste arvel. On olnud juhtumeid, kus konservatiivse küla isad ja vanaisad reageerisid nendele katsetele kaigaste ja harkidega käes, on esinenud pioneeride peksmise ja vigastamise juhtumeid.

Võitlus väikeste kahjuritega — umbrohu ja närijatega — õpetas lapsi võitlema ka suurte, kahejalgsete kahjurite vastu. Siin on kohane meenutada pioneer Pavlik Morozovi kangelas-tegu. See poisike mõistis, et inimene, kes on vere poolest sugulane, võib väga hästi olla vaimult vaenlane, ja et niisugusele inimesele ei saa halastada. Sugulased vere ja klassi poolest

tapsid Pavel Morozovi, kuid mälestus temast ei tohi kaduda — see väike kangelane pälvib monumenti, ja ma olen veendunud, et see monument püstitatakse.

«Pioneerijuhiks» on komsomol. Komsomol töötab adra ja tööpingi taga, töötab elukorra reorganiseerimisel, vabrikute-tehaste ajakirjanduses. «Komsomolskaja Pravda» on keskajakirjanduse kõige elavam ja andekam häälekandja. Komsomoli ridadest kerkivad niisugused organisatsioonid nagu kergeratsavägi; komsomol on andnud lugemistubade juhatajaid ja maakirjasaatjaid — kulakud on hävitanud kümneid maakirjasaatjaid, ja kulakute viha rõhutab eriti selliste isoleeritud maakirjasaatjate töö revolutsioonilist tähtsust, kes on sattunud kuhugi meie maa pimedasse kolkasse, missuguseid oli veel hiljuti väga palju, — kes töötavad omandi-ebajumala elajalikult raevunud orjade keskel.

Maakirjasaatjad pole ainsad, kellele komsomol võib uhke olla kui oma kangelastele, — kommunistlik noor paistab suurepäraselt silma Punaarmee võitlejate hulgas, piirivalvurite hulgas ja kõikjal, kus vajatakse ausaid, omakasupüüdmatuid ja julgeid inimesi.

Kogu maal töötavad komsomoli kooliga inimesed. Enamik neist olid 1917. aastal kümne-viieteistkümne aastased, võtsid osa nelja-aastasest kodusõjast ning astusid pärast selle lõpetamist otsekohe võitlusse, mis nõuab intellektuaalset energiat märksa rohkem kui sõda püssiga käes.

Mida on komsomol teinud viieteistkümne aastat kestnud kultuurirevolutsioonilise töö alal?

Ta on olnud sotsialistliku võitluse ja lööktöö algatajaks.

Ta püstitas organisatsioonilise võitlusloosungi: «Ärgu olgu ühtki kommunistlikku noort ilma keskhariduseta.»

Ta on oskuslikult võidelnud ja võitleb õppetöö kvaliteedi eest.

Ta on internatsionalismi juurutajaks Punaarmees ja Punalaevastikus.

Ta on võtnud maa elektrifitseerimise oma šefluse alla.

Ta võtab osa kõigist ehitustest: Stalini traktoritehas on täielikult kommunistlike noorte kätes, Magnitogorskis on komsomoli kõrgahi.

Komsomol töötab sadades Nõukogude Liidu kirjandusringides, annab iga aastaga üha enam inimesi ajalehtedele ja ajakirjadele, kunstile, tehnilisele leiundusele, teadusele. Skeptikud võivad öelda: noh, see on «nagu igal pool» Euroopaski: elu alustasid vaarisad, vanaisad ja isad, seda jätkavad lapsed. Võib nõustuda sellega, et noorsoo osavõtt teaduslikust ja kunsti-

alasesest tööst on «nagu igal pool», kuid ainult pime ei märka sügavaimat erinevust «igal pool» ja «meil» vahel; meil ei sarnane ajaloooptsess kuidagi kodanlikule vanaeidele, kes koob mehaaniliselt lõputut sukka ja laseb poolpimedana üha sagedamini ja kohmakamalt «silmi välja langeda».

Meil noorsugu «muudab maailma», loob oma uut, sotsialistlikku ajalugu.

Kuulsin, et avaldatakse üleskutse kahekümne tuhande vaba-tahtliku värbamiseks komsomolist töödele metroos. Täie veendumusega võib öelda, et komsomol annaks ka viiskümmend tuhat, kui seda oleks tarvis. Ta annaks veelgi rohkem, kuna ta läheb igasugusele ühiskondlikule tööle täiesti teadlikult kui tööle oma tuleviku heaks. Antud juhul peab ta mõistma, et mida kiiremini ehitame valmis metroo, seda kiiremini hoiab töölisklass kokku miljoneid tunde, mida raisatakse viljatult trammi oodates, aega, mida võib palju kasulikumalt kulutada oma hariduse täiendamisele. Kogu meie proletaarse kodumaa raske ja pingeline töö «väikesest kuni suureni» on töö, mis avab pärast teist viisaastakut veelgi suuremal määral kogu meie maa noorsoole vaba ja avara tee isikliku kultuuri arendamiseks.

Komsomoli viieteistkümne-aastase töö ajalugu näitab meile veenvalt, et potentsiaalse energia varud Nõukogudemaal on tohutud, et selle kvaliteet on suurepärase, ja et selle energia muutmise kiirus aktuaalseks on küll muinasjutuline, ent vaieldamatu, kuna see avaldub reaalses, füüsiliselt tajutavates uue elu ehitamise faktides, uue inimese — sotsialisti loomises.

Edasi ja kõrgemale, kommunistlik noor!

„Izvestija“, 29. oktoobril 1933. a.

Nõukogude lugeja ruttab tegema oma maad võitmatuks, ja sellepärast ei jätku tal aega relvastada end küllaldase hulga teadmistega. Ta õpib, elades ikka veel väga rasketes olutingimustes. Tema intellektuaalne relvastus ei ole ikka veel küllalt tugev ja mitte päriselt, mitte alati ei lämmata temas mõningaid emotsioone, mis on päritud esivanemilt, keda kasvatas klassi-ühiskond, milles loomade toored zooloogilised instinktid on ülekaalus inimeste kultuuriliste harjumuste üle. See vanaisadelt ja vaarisadelt päritud mõistuse varjutus takistab väga paljudel noortel inimestel aru saamast nende grandioosse töö ülemaailmalisest mõttest. Segab ka see, et noored ei ole küllaldaselt tuttavd mineviku sunnitöövanglaga, milles elasid nende isad.

Kuid kõigi oma puuduste juures, millest ülesaamine on antud tingimustes väga raske, kasvab meie noorsugu kvalitatiivselt hämmastava kiirusega. Ma ei hakka meenutama tema töö heroismi ega edusamme. Sellest kõnelevad valju häälega iga päeva faktid, neid edusamme tunnustavad juba vaenlasedki. Ent küllalt valjusti ja veenvalt ei räägita sellest, et mitte ainult Nõukogudemaa tööstuslik-tehniline übersündimine, vaid ka kultuurirevolutsiooniline ülesehitustöö muutub järk-järgult noorsoo ülesandeks. Noorsugu tõstab esile sadu andekaid inimesi teaduse, kunsti, tehnika ja administratsiooni alal. Ometi on kõigile teada, et sageli inimene, hoolimata tema emotsionaalsest andekusest, ilmutab oma tehnilise relvastuse nõrkust kultuuritööks. Eriti sageli ja teravalt on seda nõrkust märgata kirjandusliku töö alal, mida meil on kombeks nimetada uduse ja rumalavõitu sõnaga «looming».

„Proosast“, 1933. a.

„Kirjandusest“, 1937, lk. 118—119 (v. k.).

Me elame maal, kus kõik teevad üht ja sedasama tööd — rikastavad meie kodumaad, ja kus igaüks peab jagama teistega oma kogemusi. Mida paremini me töötame, seda kiiremini saavutame oma suure eesmärgi — kogu töörahva, meie kodumaa õnne.

„Molodoi Žurnal“.

„Rabotšaja Moskva“, 22. juulil 1934. a.

Meie «kuulsad inimesed» on seepärast kuulsad, et nad hästi tunnevad oma elu eesmärki, üha kindlamini mõistavad kollektiivse töö otsustavat tähtsust ja teavad, et nii praegune aeg kui ka tulevik on nende võimsates kätes. Töö on neile muutumas kunstiks, ja nad näevad juba, et nende töö kunst muudab, kujundab ümber nende kodumaad. Oma maa tõeliste peremeestena, väsimatute töötajatena loovad nad vahetpidamatult uusi fakte; faktide arvu suurenemine aga muudab sügavamaks nende arusaamise töö mõttest kui jõust, mis loob kõike, lahendab kõik elu mõistatused, võidab kõik elu raskused. Meie «kuulsad inimesed» on uue, revolutsioonilise energia ja mõtte inimesed.

„Vestlus“, 1934.

Kogumata artiklid. Moskva, 1941, lk. 515.

KANGELASTE SUGUPÕLV

Sotsialistliku ülesehitustöö võimsas müras, proletariaadi purustamatu kindluse — esimese maailmas — loomistöös ei pööra me just eriti palju tähelepanu meie noorsoo üllatava mehisuse faktidele; neid fakte aga on väga palju, neid sünnitab peaaegu iga päev. Nii näiteks said inimesed võitu Kara-Kumi kõrbe liivast, tõusid stratosfääri sellisesse kõrgusse, missugust enne neid polnud veel keegi saavutanud, ent kolm teist lendasid veelgi kõrgemale. Nad kukkusid alla ja said surma. Valmistatakse kolmandaks lennuks.

Inglise ajalehtede teate järgi jäi La Manche'i väinas avariid poolt tabatud auriku «Rosa Luxemburg» seitsmeteistkümne-aastane nais-raadiotelegrafist pardale ning andis signaale katastroofi kohta seni, kuni kogu meeskond oli paatides vette laskunud.

Inimesed läbisid suuskadel 5200 versta, inimesed kulutavad iga päev ja vahetpidamatult energiat sotsialistlikule võistlusele töös, töötavad saartel, Jäämere jääs ja tormides, Pamiiri mägedes ja kuristikudes, Alagezi mäe jalamil, Siberi taigas, Valgevene soode keskel, Kaspia ja Ohhoota merel.

Kaugel põhjas, Ameerika ja Aasia vahel, hõljudes jääl sügava ookeani kohal, mis neelas nende laeva, elab grupp inimesi, keda jääpank võib iga hetk endalt maha heita. Seal nad elavad ja ootavad, millal neil õnnestub mandrile pääseda, ning vestlevad rahulikult Moskvaga.

Meie tohutu mitmepalgelise ülikka maa kõigis paikades ilmutab ennast noore ja tarmuka energia täiesti üllatav visadus, vastupanuvõime ja ammendamatus.

Mis äratas meie noorsoos selle energia, mis üha sagedamini ja eredamalt avaldudes kutsus esile isegi vaenlaste juures üllatust ja vaimustust?

Selle äratas kõrge eesmärgi tundmine, mille seadis meie ette Lenini geenius, eesmärgi, mille poole meid nüi otsustavalt ja edukalt juhivad Jossif Stalin seltsimeestega. See energia kasvab veelgi võimsamalt ja ohtramalt vastavalt sellele, kuidas meie maal tasanduvad ja kaovad individualismi omandiliku, zooloogilise mõttelaadi tühiste ja labaste aluste jäänused. See mõtte-laad, mis neelas tervenisti tööliklassi ja talurahva hulka kuuluvate inimeste enamuse füüsilise energia, piiras igati nende intellektuaalse energia kasvu, jättis nende ette vaid ühe kitsa tee, mis moonutas inimesi, — iga hinna eest individuaalsele heaolule viiva tee, tee üksikutele, kõige hakkajamatele, kohanejatele, kellel ei olnud häbi elada «muganedes alatuses».

Õeldakse: «Sõda sünnitab kangelasi.» Kuid mõistagi hävitab ta kangelasi palju rohkem. Meie võitlev loominguiline elutegevus aga kasvatab tõepoolest kangelaste sugupõlve, sugupõlve, kes vastandab oma mõistuse energia mehaanilisele «looduse mõistusele» ja kes kõikjal ning üha sagedamini võidab looduse inertset vastupanu tegudele, mis muudavad maailma.

1934.

„Komsomolskaja Pravda“, 12. märtsil 1934. a.

Teadmised arenevad võrdlemise teel; kuid meie noorsugu ei saa millegagi võrrelda seda, mis talle on antud ja mida ta omab. Just sellepärast ja ka terve igatsuse jõul hea elu järele võib noorte hulgas sageli kohata noormehi ja neidusid, kes ei oska hinnata kõike seda, mis neile on kätte võidetud; leidub trotslikke kotkaid, kes unistavad enneaegselt mugavast kanalast. Mineviku tundmine raviks neid liiga kärsitust püüdlusest kasutada oleviku saavutusi, mõtlemata tulevikule, püüdmata süvendada ja laiendada meie kaunite, kuid mitte veel kergete päevade hüvesid, mis ei ole kätte võidetud ega teenitud nende poolt.

„Küla ajalugu“, 1935.

„Pravda“, 25. veebruaril 1935. a.

UUEST INIMESEST

Seltsimees Stalin jutustas meile stahaanovliku liikumise põhjustest ja mõttest. Stahaanovlik liikumine oli tööliste ja kolhoosnikute kultuurilise kasvu tulemuseks, nende poolt sotsialistliku töö võiduka jõu ja riikliku tähtsuse mõistmise tulemuseks, tehnika omandamise ning selle tulemuseks, et inimestes oli kasvanud vastutustunne kodumaa ees oma töö, oma käitumise suhtes.

Mõningate tunnuste järgi võib arvata, et seltsimees Stalini tarka kõnet pole mõistetud kogu selle sügavuses. Mõistetakse seltsimees Stalini poolt arendatud stahaanovliku liikumise tähtsust tootmises, kuid ei tehta järeldusi meie elukorra alal, ei mõisteta selle lõpukõne sotsiaalset pedagoogikat. Ja seda pedagoogikat ei mõisteta sellepärast, et enamikule meie noortele pole selge põhiline erinevus mõistete vahel — konkurents ja võistlus. Sellele tähelepanu juhtimine ei ole etteheide, kuna ta ei osuta siin kellegi süüle; ei saa teha etteheiteid inimestele selle eest, et neil on raske mõista elu, mille raskust nad ei ole tunda saanud.

Siin seisab asi selles, et revolutsioonieelne inimeste klassielu põhines tervenisti vägivaldale, vahetpidamatule pingelisele konkurentsile inimese ekspluateerimise alal teise inimese poolt. Inimese energia ekspluateerijaiks polnud ainult mõisnikud, vabrikandid, poodnikud, külade kulakud, mõisavalitsejad, vabrikute direktorid; ka poesellid olid omakorda neile alluvate inimeste — kontoriametnike, tehnikute, nooremate poesellide, sulaste vereimejateks. Kutsar ekspluateeris tallipoissi, mölder — veski-poissi, kümnik — puuseppa, papp — köstrit, haritlane — koduteenijaid: toatüdrukuid, lapsehoidjaid, köögitüdrukuid jne. Polnud inimest, kes nii või teisiti, ühel või teisel kujul poleks tundnud vägivalda enda kallal: kõik «madalama klassi» inimesed olid sunnitud müüma oma jõudu. Kõik inimesed kogu elukorras, alates perekonnast ja koolist, said kasvatuse vägivaltselt, ja igaüks, keda ekspluateeriti, nägi, et vägivald on elu seadus, ja et selleks, et oleks kergem ja parem elada, tuleb kasutada kellegi võõra jõudu, makstes selle eest võimalikult vähem. Lõppude lõpuks tugines konkurents just inimese ekspluateerimisele teise inimese poolt, klassi ekspluateerimisele teise klassi poolt. Sellele rajaneb ta ka meie päevil kodanlikes, klassikorraga riikides.

Meie noorsugu muidugi tunneb seda ülimalt alatut ja häbitavat elu raamatute järgi, kuid ikkagi pole raamatud suutelised näitama selle elu häbiväärsust ja jälkust kogu selle vastikus olemuses. Inimest vägistati mitte ainult füüsiliselt, temast tööjõudu imedes; ka poliitiliselt hoiti teda kõrist, et ta ei karjuks ega kaebaks elu üle kellelegi peale jumala, keda ei ole olemas; ja ka jumalat paluda lubati ainult vaikselt, mitte kuuldavalt. Inimest alandati kõigiti, temast imetakse välja elumahlad, ta tehakse jõuetuks ja tema jõuetuse üle irvitatakse, et lõplikult hävitada temas võimalus protestiks, mitte veel päris välja rebitud eneseväärtuse tunde tunnused, soovid paremusele, unistus mingist teisest elust maa peal. Inimene kartis inimest, igaüks kahtlustas teises võimalikku vaenlast, konkurenti tema kohale, tema leivatükile. Inimest hoiti nõnda, et ta võiks kuni hingevaa-kumiseni töötada. Ja leidus väga palju üsna «haritud» inimesi, kes seda alatut elu veres ja räpasuses pidasid «kauniks», kurt-sid selle üle, et barbarid-bolševikud selle hävitasid. Veel hiljuti, aastat kuus tagasi, kisendas üks taolistest, emigrant, kirjas oma õdedele: «Ajalugu ei andesta kunagi bolševikele, kes võtsid meilt võimaluse kasutada meie poolt loodud kauni elu vilja.»

Stahaanovlik liikumine on masside energia tuline plahvatus,

plahvatus, mille kutsusid esile töö kolossaalsed edusammud, tema kultuurilise tähtsuse mõistmine, tema jõud, mis vabastab töötava inimkonna mineviku ikkest. Stahaanovlik liikumine on sotsialistlik võistlus töös, mis on tõstetud veelgi kõrgemale tasemele. Mulle näib, et mõiste «võistlus» täieneb nüüd uue sisuga ja peab väga kasulikult mõjuma elukorrale, aitama Nõukogude Liidu inimesi kehtestada nende vahel uusi suhteid.

Sotsialistliku võistluse eesmärgiks on meid kõiki, sotsiaalselt võrdõiguslikke teha võrdjõulisteks ja võrdväärtuslikeks, takistamata seejuures igapäevaste võimete arengut, vaid abistades nende kasvu. Mida mitmekesisemad on inimeste anded ja võimed, seda eredamalt põleb elu, seda rikkam on ta loomingulistest faktidest, seda kiirem on tema liikumine suure eesmärgi poole — kogu töörahva maailma organiseerimine uutel, kommunistlikel alustel. Stahaanovlikus liikumises ei tohi olla kohta inimese väikekodanlikele, individualistlikele püüdeile tõusta kõrgemale teisest ja vägistada viimase võimeid oma isiklikuks kasuks, nagu see on kombeks ja reeglilik klassiühiskonnas...

Me oleme elanud 18 aastat võitlevat, väga rasket ja täiesti muinasjutulist elu. Kõnelemata sellest, kui palju — kolossaalselt palju! — on nende aastate jooksul loodud, peame meeles pidama, et selle kolossaalse töö on teinud kümned tuhanded täiesti uue mõttelaadiga inimesed. Milles peitub see uus? Maria Demtšenko kirjutab mulle: «Töö — see on suurim pühadus meie maal.» «Vaba töö meie sotsialistliku isamaa hüvanguks — see on suurim õnn ja rõõm minule,» kelle vanemad on kogu eluaja töötanud, tundmata tööst naudingut. Nii ei kõnele ainuüksi Demtšenko ja need ei ole ainult uued sõnad, vaid see on uus tunne. Millal on tööinimesed tundnud tööst õnne, rõõmu ja naudingut? Kuna nad polnud veel kunagi töötanud isamaa hüvanguks, mida neil ei olnud, siis ei võinud neil olla neid tundmusi.

Nüüd on meie noorsoole kätte võidetud isamaa. Tema, noorsugu, on nüüd määratu suure ülikka maa täielik peremees, mis avab tema ees heldelt, peaaegu iga päev üha uusi ja uusi aardeid. See peab õpetama noorsugu avama ja arendama endas oma talentide ja võimete aardeid.

Meie elukorras leidub veel palju niisugust, mis tuleks välja rookida, hävitada. Meil tuleb luua uus, sotsialistlik elukord. On vaja, et sõnad seltsimees ja sõber ei oleks ainult tühjad sõnad, nagu seda võib elukorras märgata. Tuleb üksteist kasvatada kui võrdväärtusliku energia — võrdväärtusliku, mitte ühtlaselt arenenud energia — mahutit. Nõukogude inimene on olend, kes

kõidab üha enam maakera töörahva tähelepanu, — on vaja, et ta oleks eeskujulik inimene nii oma tööalase tegevuse poolest kui ka oma elukondlikes suhetes.

Nõukogude Sotsialistlike Vabariikide Liidus peavad kõik kodanikud hoolitsema selle eest, et igaüks nendest oma võimed lõplikult välja arendaks ja täielikult ilmutaks. Seepärast on meil sotsialistlik võistlus oma olemuselt ja mõttelt 170-miljonilise rahva — miljonite tööliste, kolhoosnikute, inseneride, teaduse teoretikute ja praktikute, literaatide, mitmesuguste kunstide kunstnike — vastastikune abistamine sotsialistliku kultuuri loomise alal. Stahaanovlased näitavad meile kujukalt, et iga inimene võib olla kunstnikuks oma alal — kui ta seda tahab. Mida tugevamini, mida eredamalt väljendab kunstnik meie ees oma talenti, seda enam me teda austame ja armastame. Võtkem kätte ja järgnegem stahaanovlaste eeskujule, püüdkem olla samasugused ausad kunstnikud igaüks oma alal. Sellele eeskujule järgnemisega lahendaksime nii kaadriküsimuse kui looksimise ka niisuguse meeoleolu, niisuguse atmosfääri endi ümber, mis raviks meid kiiresti kogu sellest väikekodanlikust, labasest ja rumalast pahnast, mis meis kahjuks veel elab ja meid väga segab elamast nii, nagu elama peaks ja milleks oleks juba aeg!

... me loome elutingimused, milledes võib armastada inimesi ilma teesklemata, — armastada neid nende töökangelaslikkuse pärast, nende kauni töö pärast, mis on suunatud meie kodumaa igakülgsel arendamisele ja kindlustamisele, meie kodumaa, millele ihub hammast ja teritab küüsi kõigi maade hingevaakuv väikekodanlus ning millele kõigi maade proletaarlased harjuvad vaatama kui oma isamaale.

1935.

„Kirjandusest“, 1937, lk. 428—431 (v. k.).

Oma klassi suurte eesmärkide selge tunnetamine, tugev parteiline seltsimehelikkus, sõprus töös ja igapäevases elus, üksteisest lugupidamine — see kõik kokku on vääramatu, imettegev jõud. Selle jõuga organiseerime sõpru kogu maailmas ja purustame vaenlased...

Kiri I. Rõbakovale, 30. jaanuaril 1935. a.

„Kolhoznoje Priazovje“, 5. mail 1938. a.

[A. M. GORKI KEHAKULTUURLASTE PARAADIST]

Iga aastaga muutuvad meie kehakultuurlaste paraadid üha rõõmsamaks, eredamaks ja rikkalikumaks. Üha enesekindlamaks muutub noorte samm ja eredamalt leegitseb nende silmis rõõmelada maal, kus nii kiiresti ja kaunilt kasvatatakse keha ja kus nii tuliselt, võidukalt õitseb kehaes võitlev, kangelaslik vaim, mis ilmutab end iga päev töös rahva rikastamiseks, Kodumaa kaitseks vaenlaste vastu, vaim, mis särab peaaegu iga päev julgete kangelastegudega oma maa hüvanguks.

Nähes neid kümneid tuhandeid noormehi ja neidusid, kes sammuvad sirgetes ridades suurde tulevikku, tunned erutust, millest süda ähvardab lõhkeda. Tunned aga ka nukrust, et sul ei ole enam kohta selle võimsa armee ridades, et sa ei ole enam võimeline temaga sammu pidama ja mausoleumi kohale jõudes hüüdma siiralt «hurraa!»

Kuid see on isiklik nukrus, ja see põleb kiiresti läbi nagu tuletiku sähvatus. Võidule pääseb rõõm elada nende inimeste keskel, kes ajaloo poolt on kutsutud vabastama kogu töörahva maailma. Selles rõõmutules põlevad tuhaks kõik mured, saad kergesti üle kõigist, isegi mitteisiklikest õnnetustest. Rõõm ja uhkus tööalaste ja kultuurilise kasvu edusammude üle, — milal ja kes on seda tundnud niisuguse jõuga, nagu meil on õigus tunda nende jõudude ülendavat mõju?

Olgu tervitatud meie juhtide lihtne, selge tarkus, maailma esimeste ja ainsate juhtide tarkus, kes ei saada, kunagi ei saada oma rahvast orjastama mandžuurilasi, abessiinlasi, hiinlasi ja hindusid!

Olgu tervitatud Jossif Stalin, inimene erakordselt avara südame ja mõistusega, inimene, keda noored eile nii liigutavalt tänasid selle eest, et ta on neile andnud «rõõmuküllase nooruse»!

Olgu tervitatud noorsugu, kes on õnnelik selle poolest, et tal on võimalus vabalt arendada oma võimeid, kõiki talente, õnnelik selle poolest, et tal on võimalus vabalt õppida suurt ja tõelist, vaieldamatut tõe!

1935.

„Pravda“, 2. juulil 1935. a.

«KAKS VIISAASTAKUT»

1937. aastal pühitseb Nõukogude Sotsialistlike Vabariikide Liit pidulikult oma olemasolu ja oma töö kahekümnendat aastapäeva, selle töö, mille abil Liit organiseerus enneolematu, ülemaailmse tähtsuse ja mõjuga jõuks.

Enne 1917. aastat vaatasid Euroopa kapitalistid tsaaride barbaarse isevalitsusega aheldatud määratu suurele, toorainetelt rikkale, kuid tehniliselt kerjuslikule Venemaale kui oma tulevasele asumaale, «orjade maale». Ja siis, seitsmeteistkümne-aastase väsimatu, hämmastavalt eduka tööga, töötades «isevalitsuse barbaarsuse» poolest kuulsal maal, kirjaoskamatul, poolkerjusliku talurahva maal, kasvatas Lenini partei ideaalseks revolutsioonäriks-bolševikuks täissöönud väikekodanluse poolt põlatud «poolnäljase vabrikutöölise». Ta pühkis oma maalt kõik tema töö parasiidid kui kasutamiseks kõlbmatu rämps, kihutas minema armeed, mida Euroopa kapitalistid olid saatnud abistamise ettekäändel oma teist keelt kõnelevate, kuid klassikuuluvuselt nendega suguluses olevate vene mõisnike ja vabrikantide päästmiseks, ja olles tsaaride poolt orjastatud teistele rahvastele tagasi andnud nende õiguse rahvuskultuuri vabaks arendamiseks, muutis oma häbiväärselt mahajäänud maa võimsaks industriaalriigiks.

See on peaaegu ime. Kuid imesid ei juhtu, ja see on nende inimeste töö loomulikuks tulemuseks, kes, omades kompleksseid, igakülgeid teadmisi minevikust, mõistes kõiki käesoleva aja nähtusi, määratledes täpselt ja selgelt tuleviku eesmäärke, on julgelt asunud tööle, ajaloo juhendite realiseerimisele. Need on inimesed loova energia ülima pingega, Lenini õpilased, võitluskaaslased ja sõbrad. Nemad, eesotsas Jossif Staliniga, võimsa organisaatorliku jõuga inimesega, kasvatavad üksmeelselt endisel «barbaarsel» ja «kerjuslikul» maal uut, kultuurset peremeest-sotsialisti.

See uus peremees, endine palgatööline ja sulane, mõistab väga hästi, et kõige väärtuslikumaks loovaks, kõikelahendavaks, kõikevõitvaks energiaks on sotsialistlikult organiseeritud mõistuse energia. See uus peremees on rikastanud ja rikastab pidevalt oma maad ülikoolidega, kõrgemate tehniliste õppeasutustega, kümnete instituutidega, mis uurivad mateeriat ja loodusjõude. Ta demonstreerib oma võimeid ja andeid kõigil töö ja loomingu aladel. Naisele, kes oli sajandeid olnud koduloomaks oma isale ja mehele, avas ta kõik teed vabale tegevusele, ja lühikese ajaga on naine juba näidanud, kui mõttetu, kui idiootlik oli hoida

poolt elanikkonda riigis õigusteta inimese, «teise järgu inimese» seisundis.

Meie maa uus peremees sooritas Herkulese töö küla puhastamisel alatuimast parasiidist—kulakust, kes imes talurahva verd sama aplalt kui parasiit-mõisnik. Ta on kaotamas ja kaotab varsti täielikult erinevuse linna ja maa materiaalse kultuuri vahel, ta püüab kehtestada võrdsust teadmiste omandamisel, mis on rikkalikuks allikaks mitmesugustele talentidele.

Noore peremehe julge mõte ei piirdunud sellega, et ta masinate abil kergendas kolhoosnike tööd, vaid ta hoolitseb juba selle eest, et muuta rasket tööd nõudvate taimede kultuurid mitmeaastasteks, ta tahab kasvatada nisuteri niisugusteks, et nad üks kord külvatuna annaksid mitme aasta jooksul saaki, nagu seda annavad marjapõõsad. Ta püstitab õigesti ja ulatuslikult looduse loovate jõudude uurimise ülesande, et sundida neid töötama masinate täpsuse ja produktiivsusega. Kõige selle tulemusena on Nõukogude Sotsialistlike Vabariikide Liidus Lenini-Stalini partei energiaga organiseeritud ja organiseeritav töö inimeskonna uue, sotsialistliku ajaloo alguseks. Kas tarvitseb veel mainida, et sellega seletubki kodanluse metsik viha Liidu vastu?

Käesoleval ajal väljendub see viha kõige avalikumalt ja eradamalt Hitleri ja Ko Saksamaal. «Ajalugu kordub». Saksamaal omistavad ajaloo vördjad — pankurid, vabrikandid, mõisnikud ja poodnikud — jällegi, nagu see oli XIX sajandi algul, sõdurile maailmavallutaja osa. Kõigis teistes maades on võim tööliste ja talupoegade üle samuti alles vördjate käes. Saksapärane Napoleon ei meeldi neile ja hirmutab neid, kuid oma Napoleone ei ole neil vist millestki ega kellestki teha. Asi ei seisa mõistagi ainult Napoleonides, vaid ka suurtükkides, kuulipildujates, mürkgaasides, lennukites ja muus, mis on määratud miljonite inimeste hävitamiseks vördjate ja äbarike rahuloluks. Kõike, mida vajatakse niisugusteks kõrgekultuurilisteks eesmärkideks, valmistatakse vahetpidamatult ja palavikulise kiirusega. Euroopa proletariat töötab sõjatööstuses endahävitamiseks, oma välismaiste klassivendade hävitamiseks.

Senikaua kui veel mitte kõik neist ei ole taibanud oma töö tõelist mõtet, peab ka Nõukogude Sotsialistlike Vabariikide Liidu noor peremees kulutama aega, energiat ja metalli oma kodumaa kaitsmise eesmärgil, sest ei ole teada, kuhu suunab kodanlus oma hoolikalt teritatud kuldikihvad. Tänaste Punaarmee võitlejate isad ja vanemad vennad löid valgete kindralite ja Euroopa kapitalistide armeesid, löid neid peaaegu paljaste kätega. Nüüd on see tugev töölikäsi muutunud sada korda

tugevamaks. Mitte ainult iga punaväelane, vaid ka iga nooruk kuni pioneerini peab nüüd teadma ja teab, mille eest ta hakkab võitlema ja mida tal tuleb kaitsta. Seda teavad ka naised, meie kodumaa perenaised. Mida aga hakkab kaitsma proletariaat, keda kapitalistid saadavad meie vastu? Revolutsioonilise proletariaadi käitumine Hiinas, Indo-Hiinas, Austrias, Hispaanias, Hollandis ja kõikjal maailmas annab tunnistust sellest, et töörahvas teab hästi, kes on ta vaenlane.

Võimalik, et kõik eespool öeldu on üleliigne, kuna see artikkel on mõeldud kirjaoskajate inimeste — literaatide kollektiivi tähelepanu köitmiseks, kes on võtnud endale ülesandeks raamatu «Kaks viisaastakut» kirjutamise, ja kogu literaatide liidu tähelepanu köitmiseks, kes vastavalt kongressi otsusele peab kollektiivse töö tegema oma südameasjaks.

Määrame kindlaks lugejaskonna, kellele on meie töö väga olulise tähtsusega. Suures enamuses on meie lugejad inimesed, kes 1917. aastal olid kümne aastased, ja inimesed, kes 1937. aastal saavad kahekümne aastaseks. Nemad ei ole haistnud kodusõja püssirohulehka ja nende lapsepõlvemuljed kujunesid «nepi» aastail. Nad tunnevad äärmiselt halvasti oma vanaisade ja isade elu ja töö ajalugu, s. o. oma kodumaa ajalugu. Nad õpivad raamatute järgi, mis ei kujuta küllalt eredalt ega mõistetavalt orjade ranga sunnitööelu muutumise protsessi maailma ümberkujundavaks kangelasteoks. Neile pole selge selle ideoloogiliselt kontsentreeritud energia osa, mis oli selle muutumise ergutajaks ja mis lakkamatult, üha edukamalt tegutseb, laiendades ja süvendades maailma ümberkujundamise tööd, sotsialistliku kultuuri ülesehitamise tööd. Teadmised on organiseerivaks ja otsustavaks jõuks siis, kui need on komplekssed teadmised, s. o. kui nad selgitavad kõigi elu faktide ja nähtuste põhjusi, seoseid, vastastikust mõju ja mõtet.

Me peame mõistma, et on olemas kaks suhtumist teadmistesse: kodanlikus ühiskonnas hinnatakse neid kui üksikisiku enesekaitse-vahendeid, kui «intellektuaalse kvalifikatsiooni tõstmist» kõrgema palga saamiseks, soodsama positsiooni saavutamiseks omavahel lakkamatult ja julmalt konkureerivate üksikisikute kaootilises saginas. Meie tegelikkuses, kus üksteise vastu kaitsmise eesmärgil toimuv individuaalsuste konkurents on asendatud sotsialistliku võistlusega kodumaa huvides, tuleb teadmisi võtta kui jõudu, mis on suunatud kogu üksikisikute massi intellektuaalse relvastamise eesmärgile nende täielikuks vabastamiseks klassiajastu, väikekodanliku ajastu kahjulikest, inimesi moonutavaist igandeist, hulkade kaitsemiseks nende sise- ja välisvaenlase

vastu. Meile on võimete võistlus vajalik nende eesmärkide kiireimaks saavutamiseks, mis on otse vastandlikud väikekodanlaste eesmärkidele.

Klassiühiskonnas on teadmised koondatud käsutava klassi võimusesse, teenivad tööliste, talupoegade ja väike-teenistus-intelligentsi sotsiaalse orjastamise eesmärki, arenevad äärmiselt aeglaselt, püüavad kehtestada vankumatuid dogmasid ja norme ning on oma olemuselt konservatiivsed, kuna nende põhiline, peamine eesmärk on kehtivate klassivahekordade kaitsmine ja kinnitamine. Meil on tee teadmistele laialt avatud kogu elanikkonnale, meie eesmärk on inimeste võrdsus maailma mõistmisel, s. o. looduse jõudude tunnetamisel. Ja me peame kasvatama hulkades püüdlust teadmiste poole sama tugevaks, nagu seda on niisugune bioloogiline instinkt kui soojätkamise instinkt, — meie peame muutma teadmiste omandamise töö naudinguks. Niisugune on meie, materialistide, revolutsionääride, leninlaste eesmärk.

Meie raamatu põhiteemaks on: sotsialistlik töö kui uue inimese organiseerija ja uus inimene kui sotsialistliku töö organiseerija. Tuleb näidata tehtava ja tehtu vastastikust mõju tegijale ning näidata vastupidist vastastikust mõju. Seda kahepoolset protsessi pole veel kusagil arendatud nii laialdaselt kui meil. Selles protsessis peitub sõnakunstimeistrite terve hulk mitmesuguseid ülisuure sotsiaalse huviga teemasid. Selleks, et neid leida, arendada ja läbi töötada vajaliku ja äärmise selgusega, tuleb minu arvates arvestada kolme tegelikkust: minevikku, kust väljuvad kõik eeldused, olevikku, mis võitleb mineviku vastu, ja tulevikku, mis juba üldjoontes on näha. Peale selle tuleb arvestada ka kunsti õigust hüperboliseerimiseks. Sõnakunstis väljendub hüperboliseerimise õigus väikeste, kuid kõige sagedamini esinevate nähtuste tüpiseerimises, ühendamises ühtseks suureks, mis näitabki sadade väikeste faktide üldist mõtet. Ei tohi unustada, et elu on katkestamatu, et revolutsioon, mis on määranud mineviku hävingule, ei ole seda veel hävitanud, et minevik on veel elus ja et see on võimeline end avaldama kramplikes puhanguis, mida tuleb armutult lämmatada.

Kuid kujutades, fikseerides mineviku igandeid tuleb meele pidada, et «fikseerimine» tähendab kinnistamist ja et individuaalsete pahede juured peituvad klassiühiskonna sotsiaalses struktuuris. XIX sajandi Euroopa ja Vene kirjandus armastas kujutada kammitsais inimesi, kes kannatasid võimaluse puudumise pärast avaldada vabalt oma taht. XIX sajandi kirjanduslik kangeline oli sügavalt õnnetu inimene, sest kõik, mis ta kõneles

ja tegi, on läinud peaaegu jäljetult kaduma, sest elu ei ole muutunud põrmugi paremaks. Vaene, kuid aus üliõpilane, tuginedes üpris naiivsele loogikale, tapab vanaeidest liigkasuvõtja, et pärast seda «ausalt inimesi teenida»; teised «üliõpilased», kulutanud määratu suurel hulgal energiat, rebisid tsaaril jalad alt, uskudes, et pärast seda «saab rahvas vabalt hingata». Neist kangelaslikest vägitagedest ei saanud elu tõelised peremehed — poodnikud ja liigkasuvõtjad — vähemalgi määral kannatada, elu häbi-väärse, ebainimliku ja anarhistliku segaduse peamine põhjus jäi kõigutamata. Mõned literaadid imetlesid individuaalsete pahede «kaunidust» ja «jõudu» ning aitasid neid ilustades kaasa nende kasvamisele. Teised jälle ülistasid ja ülistavad tänapäevani jultunult häbiväärset tegelikkust, kusjuures läbi selle jultumuse kostab aeg-ajalt usukaotanute meeleheidet.

Me peame teadma ja meeles pidama, et nurjatud inimesed ei sünni, vaid et neid loob nurjatu ühiskond. Tegutsedes olevikus rämpase mineviku poolt saadetutena püüavad nad takistada tuleviku lähenemist, seepärast aga tulebki nad hävitada. Nende kangelaste iseloomus on koos nende silmakirjalikkuse, kavaluse ja valelikkusega midagi melodramaatilist ja meie unustame neid kujutades seda omadust esile tuua. Ei tohi säästa eredaid värve vaenlase kujutamisel.

Suurkoodanluse hundi-mõttelaad, väikekoodanluse rebase-mõttelaad tekitab pidevalt, tapamaja masina mehaanilise täpsusega valetajaid, silmakirjatsejaid, reectureid, nurgataguseid mõrvareid. Ülemaailmsete poodnikute ja kirikumeeste moraalikoodeksi kohaselt peetakse ausaks niisugust inimest, kes ei varasta oma peremehelt kuigi palju, kes aga on valmis paljaks varastama, laimama ja hävitama iga inimest, kellele peremees näitab.

Üldriikliku, üleliidulise tähtsusega grandioosel ehitustöödel me «sepištame ümber» sadu ja tuhandeid «sotsiaalselt ohtlikke» inimesi ausateks inimesteks, andes neile võimaluse avaldada oma võimeid ja talente selle töö protsessis, mis muudab kiiresti meie maa palet ja näitab sellega kõigi maade proletarlastele, kuidas majandust peab juhtima ja võib juhtida proletariaat. Ent leidub veel inimesi, keda isegi selle meetodiga ei saa ravida, kuna nende inimeste peamiseks püüdluseks on mineviku tagasitoomine, s. o. inimeste jagamine klassideks, peites klassialused rassiteooria taha. Nad tahavad peatada ajaloo vedurit, asetades rööbastele ölekubu.

Raamatut «Kaks viisaastakut» tuleb alustada jutustusega V. I. Lenini plaanist elektrifitseerida kogu maa kümne aastaga, s. o. olles varustanud maa odava energiaga, ta tehniliselt, indust-

riaalselt ümber kujundada. See tema plaan ja juhised on peaaegu täidetud partei tööga J. V. Stalini juhtimisel. Seejärel me peame ulatuslikult andma pildi neist tingimustest, milledes partei alustas võitlust rahvahulkade puuduliku kirjaoskuse vastu ning ideoloogilise ja tehnilise kasvatuses tööd, selle kaadri, selle kollektiivse energia organiseerimist, mis täitis esimese viisaastaku nelja aastaga. Tuleb anda ülevaade pärandist, mille nõukogude võim ja partei said pärast kodusõja purustusi ja 1921.—22. a. näljahäda, pärast seda, kui tuhanded kvalifitseeritud töölised olid hävinud poodnike imperialistliku sõja rinnetel ja kangelaslikult hukkunud lahinguis Euroopa kapitalistide poolt relvastatud valgete kindralite armeede vastu. Tuleb näidata komsomoli kasvu, talupoja-individualisti ümbersüüdi kollektivistiks, naise vabaneemist, tema väärikuse tunnetamise kasvu, tema arusaamist oma töö kultuurilisest väärtusest.

Põhiteemaks on «Kaks viisaastakut ja inimesed, kes need löid». Kuid tuleb mõista, et samal ajal, kui esimene viisaastak täideti intensiivse ja igakülgse ülesehitustööga, on teine veelgi keerukam ja raskem: see mitte ainult jätkab ja laiendab ülesehitustööd, vaid selle aja jooksul tuleb ka omandada esimese viisaastaku saavutused. See omandamine, nagu näeme, on võimas vahend uute inimeste kasvatamiseks vabrikutes ja põldudel. Arktise vallutamine, uute linnade rajamine, uute nafta- ja söevarude avastamine, meie maa rikastamine maakide ja muude maavaradega, masinate ja tööpinkide tootmine, lennuasjandus, Jaroslavl'i sünteetilise kautšuki tehas, loomakasvatuse, uute põllumajanduslike kultuuride kasutamisele võtmine, teadusliku uurimise institutide töö ning kümned ja sajad muud algatused, protsessid ja saavutused, — seda kõike tuleb näidata uusi inimesi kasvatava kolossaalse Üleliidulise koolina.

Üleliidulisust tuleb eriti tugevasti rõhutada, kuna inimesed kõigis vennasvabariikides ja autonoomsetes oblastites teevad üht ja sedasama suurt, ülemaailmset tähtsusega tööd. On vaja, et iga lugeja saaks võimaluse leida meie raamatust kajastust oma osavõtule sellest enneolematust, kangelaslikust tööst.

Mida võidab literaatide kollektiiv selle raamatu koostamise tööst? Kõnelemata aust niisugust raamatut hästi teha saab iga literaat selle töö protsessis võimaluse omandada kompleksseid teadmisi oma kodumaa elust, tema ülemaailmsest kasvust, tema inimeste iseloomude ja tüüpide üllatavast mitmekesisusest. Just niisugused teadmised ongi vajalikud nõukogude literaatidele, ainult niisugused laialdased teadmised annavadki neile jõudu luua ilmekaid raamatuid, mida üha tungivamalt nõuab lugeja-

sõber, missugust ei ole kirjandusel kunagi ega kusagil olnud. Niisugust sõpra ei ole olnud ega ole ka edaspidi kodanlike maade literaatidel, ei ole senikaua, kuni nad ei otsusta asuda avarale, sirgele revolutsioonilise proletariaadi teele ja heita eneselt ahnete, alatute poodnike kõdunenud võim, kes on valmis üritama veel üht verist tapatalgut ja hävitama kümneid miljoneid noori terveid töölisi ja talupoegi.

1935,

„Kirjandusest“, lk. 406—412 (v. k.).

RAAMAT VENE NAISEST ¹

Kolm koormat karm saatus ta turjale seab:
üks see, et peab taluma kaasana orja,
siis — emakski orjale olema peab,
ja kolmandaks — surmani orjata orja;
need kolm ränka koormat, nii piinavat, maist,
siis rõhusid Venemaa naist.

Nii lühidalt ja tabavalt kujutas pärisorjast talunaise olukorda meie imetlusväärne luuletaja-publitsist N. A. Nekrassov. See olukord ei kergenunud ka pärast «talupoegade vabastamist pärisorjuslikust sõltuvusest mõisnike poolt» 1861. aastal.

Talunaine ja nais-vabrikutööline pidid nagu varemgi kuni surmani alistuma mehe, peremehe, tööandja tahtele, omandi-ebajumala orjade tahtele. Kirik õpetas mehi vaatama «eitedele» kui «teise järgu» inimestele, kui madalama väärtusega olendeile. Kirjaoskamatut, ränga tööga kuni tülpimuseeni kurnatud naised elasid koduloomadena ja «suurtükiliha» tootjatena kasarmute jaoks, armeede jaoks — vene mõisnike, vabrikantide, poodnike ja liigkasuvõtjate kaitseks samasuguste saksa, prantsuse, inglise või teiste töörahva riisujate eest, — kaitseks nende eest või neile kallaletungimiseks. «Eided» elasid oma alandavat ja hirmsat saatust kaeblikes lauludes kurtes, elasid meeste peksta ja pere-meeste mõnitada ning asjatus lootuses välja rabelda viletsusest, «teenida» lehm, hobune, suurendada maalappi, et aidata jalule lapsed. Ja kui mehel õnnestus muutuda külakulakuks, siis muutus naine tavaliselt oma mehest veelgi ahnemaks, inimeste vastu halastamatumaks, omandi päästvasse jõusse veelgi sügavamalt uskuvaks olendiks. Ja üldse oli oma tare, oma viletsa, kuid raske majapidamise külge aheldatud, kirjaoskamatu, jumalakartlik naine oma mehest ebateadlikum, ebausklikum, meeletum ja vastustundetum.

¹ Eessõna A. Korevanova raamatule „Minu elu“. Riikliku kirjastuse „Istorija Zavodov“ väljaanne, 1936. a. (v. k.).

Nõukogude Liidu tütarlapsed mõistavad, tunnetavad alles siis Lenini partei töö täit suurust, kui nad tutvuvad oma emade ja vanaemade ranga minevikuga. Naised, talunaised ja naistöö-
lised, kes enne Oktoobrirevolutsiooni olid tummad, hakkavad ise, oma sõnadega jutustama minevikust. Nad kirjutavad raamatuid, ja neil raamatutel on ajalooliste dokumentide tähtsus.

Just niisugused on Jelena Novikova, Galina Grekova ja Agrippina Korevanova raamatud. Need on autobiograafiad, mis on kirjutatud selleks, et noorsugu teaks, kuidas elasid enne proletaarset Oktoobrirevolutsiooni «hukkumisele määratud inimesed» — just niisuguste sõnadega väljendas Korevanova oma põlvkonna saatust.

Me õpime tundma «kodumaa möödunud aegu» ainult siis, kui me hästi teame töörahva elu- ja töötingimusi, kui me hindame tema «vaimset pagasit», mis on kogutud sajanditepikkuse orja- ja sunnitööeluga. Seda teada saades me mõistame, mille vastu me peame iseendas võitlema, mida me peame enesest välja juurima. Noorsugu peab olema vääriline ajastule, milles ta elab. Tavaliselt jääb inimeste teadvus mõnevõrra maha nende olemisest — nii on see alati olnud ja nii see on — kodanlikus ühiskonnas, mis ühtse rikastumispüüdluse juures on killustatud eraomandulike huvide lõputust mitmekesidusest ja mis jõuetult takerdub kirjutes teoreetilistes formuleeringutes nende tühiste, nä-
ruste, parasitlike huvide õigustamiseks ja kaitseks.

Me elame maal, kus mineviku kõiki sotsiaalseid elunähtusi valgustab ühtse teadusliku teooria ere valgus, teooria, mida kasutatakse kõigi inimeste töö praktiliseks organiseerimiseks ja mis annab enneolematult kauneid, imettegevaid tulemusi. Me elame maal, kus omand inimeste ühiskondliku killustamise alusena on hävitatud ja kus üha ulatuslikumalt juurdub kollektiivse omandi alus, mis vabastab inimesed idiotlikust loomali-
kust vajadusest üksteise vastu võidelda. On täiesti arusaadav, et me pole veel saanud küllalt mahti selleks, et vabaneda selle individualismi poolt sisendatud pahedest, millest inimesed juhindusid sajandeid. Tuleb aga siiski energilisemalt võidelda mineviku vördjaliku pärandiga, ja selleks — ma kordan — on tingimata tarvis tunda minevikku, kuna sageli juhtub, et tema ilge väikekodanlik lõust ikka veel kusagilt põrnitseb, tähendab minevik elab meie keskel.

1936.

„Pravda“, 6. juunil 1936. a.

2. M. GORKI KÕNED

No näete, ma ei ulatu teid kõiki, nii täiskasvanuid kui ka lapsi, suudlema, kuigi ma seda nii väga tahaksin. Vaatan ma teid... Kui palju häid, noori, tugevaid, säravaid nägusid. Näete, ka Venemaa on nüüd niisugune — noor ja uus. Seepärast te teetegi uut ja suurt tööd. Kõik on teil värske ja noor ning seepärast te võib-olla veel ise ei teagi, kui määratu suurt ja tähtsat tegu te korda saadate. Ja sellest tulebki, et te ehitate kõike uut moodi — nii riiki kui ka elu. Peab olema käinud Euroopas, et seda nagu kord ja kohus mõista. Elate hoopis teises õhkkonnas. Jah. Olen teie keskel viibinud kõigest mõne tunni, kuid tunnen, et olen noorenenud...

Kõne Možaiskis 28. mail 1928. a.
„Izvestija“, 29. mail 1928. a.

...tõesti ma ei liialda, sõna tõsisel mõttes tervendab mind füüsiliselt see atmosfäär, milles elan, see tõeliselt töötavate inimeste rohkus, inimeste, kes ei tööta endale, vaid hiiglasuure ürituse heaks, — te teate, kuidas seda üritust nimetatakse. Tööliste hulk, kultuurne jõud areneb nüüd kõikjal ja igal pool, alates neljateistkümne-aastastest lastest. Te võite kujutleda, kui üllatunud ma olin täna hommikul, kui minu juurde tulid kolm poissi, kes olid saanud Harkovist, kus seitse aastat eksisteerib minu nimeline koloonia. See on sotsiaalselt ohtlike koloonia, seal on 400 inimest. Ja kolm neist sõitsid nüüd minu juurde. Üks on olnud üsna suur varas-retsdivist, kes on kolm korda kohtu poolt karistatud kokku seitsme-aastase vabadusekaotusega; nüüd on ta Harkovi ülikooli üliõpilane... Tema kõrval oli neljateistkümne-aastane poiss, kodutu, vaeslaps ja samuti taskuvargake. Ta on neljateistkümne aastane, kasvult väike, jässakas, tedretäheline, pisut rõugearmiline, väga elava,

väga armsa pilguga. Ta juhib rühma, mis koosneb 70-st sama-
sugusest poisist nagu ta ise. Kolmas poiss on muusikant,
mängib mingisugust instrumenti. Näete, niisugused asjad mind
otse üllatavad: kohata vargapoissi, kellel on 70 alluvat. Kogu
koloonia jaguneb 24 rühmaks, ja iga kolme kuu tagant saan ma
24 kirja. Ja näete, kolm kuud tagasi kirjutasid nad halvemini,
nüüd aga kirjutavad õigemini ja paremini. Või siis see, mida
ma nägin GPU koloonias. Seda võib teha ainult uskumatult
südide ja kohutavalt andekate inimeste maal, — see on ju kurat
teab mis rahvas! Andekas rahvas! Ma ei tea ühtki maad, kus
kunst alal — teatrist ei maksa rääkidagi — ja kirjanduses
oleks nii palju tehtud, edasi jõutud, — see on midagi fantasti-
list. Isegi praegu, mil ma näen enda ees mitusada teaduse alal
töötajat, mõtlen ma — on see ikka ilmsi? ...

Kui mul oleks pikk käsi, sirutaksin ma selle teile, igaühele
teist, et suruda tugevasti teie käsi ja teile edasi anda, noh, kas
või kümnendikkugi neist tundmustest, mis mind praegu valda-
vad. Toredad inimesed elavad Venemaal, olete toredad inimesed!

Kõne Koduloo Keskbüroo istungil 12. juunil 1928. a.

Koduloo Keskbüroo istung A. M. Gorki osavõtul, Moskva, 1928,
lk. 31—32.

SIRGEL TEEL

Sõnavõtust pioneeride ees 13. juunil 1928. a.

Ma tahan teile, lapsed, jutustada näete mida: sel ajal, kui
ma olin teie vanune inimene, siis selliseid inimesi nagu teie ei
olnud olemas. Noored istusid linnakoolides, istusid gümnaasiumi-
dides, gümnaasiumidest läksid ülikoolidesse, said advokaati-
deks, kantseleiametnikeks jms. Need, kes olid lõpetanud üli-
kooli, gümnaasiumi, astusid komandöridena ellu, need, kes olid
lõpetanud linnakooli, said pärast pikki aastaid ja rasket tööd
oma vanaduse-aastail parimal juhul enesega rahulolevaiks väi-
kekodanlasteks, kel oli väike majake kolme aknakese ja aia-
kesega. Näete, missuguseid teid käidi, ent juhtus ka halvemat,
satuti kaltsakproletariaadi, paljasjalgsete ja muude taoliste
kilda. Nagu ma oma eluajal võisin tähele panna, ei pidanud
arvutu hulk üsna andekaid lapsi vastu, minna polnud kuhugi,
kirjandust ei olnud.

UUS MAAILM

Nüüd ma vaatan teid, kuulen, kuidas te kõnelete, näen, kui palju te mõistate. See on imekspandav nähtus. Seda ei ole kusagil mujal. Miski selletaolist, mida praegu kavatsetakse Euroopa maades, ei tõuse veel nii kõrgele astmele, missugusel see meil juba asub. Peale selle on teil olemas reserv, oma Oktoobri-retsept. Teie olete komsomoli reserviks. Komsomol omakorda on reserviks neile töötajaile, neile sotsialismi ehitajaile, kes on koondunud parteisse.

Nüüd, kui ma näen teid, näen, kuidas seda ehitatakse, tundub mulle, nagu oleksin ma sattunud uude maailma, sellesse maailma, millest ma varem undki ei näinud, mida ei suutnud endale ette kujutada isegi sotsialistid-utopistid, kes maalisid endale tulevast korda eredate värvidega. Need sotsialistid-utopistid ei suutnud kujutleda kõike seda, mis nüüd on olemas.

ÖPPIGE MINEVIKKU

Vaadake, seda te peate mõistma, lapsed. Selleks, et hästi hinnata seda, mis on olemas praegu, peate hästi tundma minevikku. Ärge jätke omandamata teadmisi minevikust. Need aitavad teid paremini mõista olevikku, näitavad teile kätte tee, selle sirge tee, millelt te ei tohi kõrvale astuda ei paremale ega vasakule, ja lõpuks, need näitavad teid endid tegelikkudena, sellistena, missugused te olete, näitavad teile, kui kaugele te olete jõudnud sellest elust, mis oli 40—45 aastat tagasi.

„Pionerskaja Pravda“, 23. septembril 1932. a.

Täna teid, et te mind külla kutsusite, — see on mulle suureks auks. Mind liigutab teie seltsimehelik suhtumine. Muidugi, ma ei saa teile olla heaks pedagoogiks. Ma võin olla ainult heaks seltsimeheks. Olen alati hea seltsimees — headele inimestele. Oma lapsepõlves istusin ma vanaema kõrval, tema heegeldas pitsi peeru valgusel, mina aga istusin samas ja niistasin seda peergu, et see ühtlaselt põleks, mõnikord lugesin raamatut või kuulasin, mida vanaema mulle jutustas. Hiljem ilmusid meile kahekümne viie kopikalised petrooleumilambid. Neid ei osatud käsitseda, lambid tahmusid, klaasid purunesid. Hiljem tuli gaas, nüüd on meil elekter. Ja kui ma vaatan seda, mis nüüd on juba saavutatud, kui heidan pilgu kogu läbitud

teele, siis ma näen, kuidas elu on muutunud. Mulle selgub, mida inimene võib saavutada. Kui ma suutsin halvadest tingimustest välja rabelda, siis seda sellepärast, et ma juba varakult hakkasin uskuma inimese võimetesse. Õnnitlen teid sel puhul, et te elate niisugusel imeilusajal ja et te olete nii toredad ja kenad lapsed. Uue elu ehitate te muidugi üles. Kodanlik maailm on verega läbi imunud ning väljasuremisele määratud. Teie üritus aga on nii olevikus kui ka tulevikus ülemaailmne.

M. Gorki sõnavõtt temanimeselises koolis.
„Utšitelskaja Gazeta“, 15. juunil 1928. a.

. . . Olen vaadelnud Nõukogude Venemaad paljudest külgedest, ja palju on mind viinud vaimustusse. Bakuu Azneftis nägin ma suurepäraselt majapidamist. Palju suurepäraselt olen näinud ka reas teistes linnades. Ma nägin aga ka palju niisugust, mis tekitas minus tunde, nagu ei oleks olnudki neid aastaid, mis läksid meile maksma nii palju verd. Võiksin palju jutustada sellest halvast.

Mind süüdistatakse selles, et ma halba ei näe, et ametiisikud veavad mind ninapidi, näitavad mulle ainult head. Kuid mind on raske ninapidi vedada, olen palju läbi ja üle elanud. Mul on niisugune võime, millega ma ei uhkusta, kuid mida ma tahaksin näha igapähe teist. Noorusaastatel elasin ma väga rasketes ja väga karmides tingimustes. Kui minult ei võetud seitse nahka, siis viis nahka kindlasti. See õpetas mind palju nägema, palju tundma. Ja ma tunnen, et te võidate kõik oma puudused, et te astute üle võidutseva väikekodanlase, et te võidate vaenlase, kes istub teis endis. Kõigest hoolimata usun ma, et võidab see hea, mille kehastuseks olete teie.

Te olete õppinud võitma. Teilt õpivad lääne seltsimehed. Teie teed mööda sammuvad nad töölisklassi võidule, ja töölisklassi võit kogu maailmas on kindlustatud. Seda tuleb uskuda.

Vana maailm puruneb. Tal ei ole enam kaua elada. Seda peab hästi meeles pidama. Ja selle suure ülemaailmse võidu ees ei sobi pead norgu lasta, tuleb end eriti kokku võtta, tuleb tugevneda, sest lõppude lõpuks võidab siiski hea.

Peab meeles pidama, et meie argipäev ei ole rahulik elu, vaid võitlus, karm võitlus kapitalismi määratu suure organisatsiooni vastu. Proosalises argipäevaelus ei tohi unustada, millised suured kaunid ülesanded seisavad meie ees.

Viimasel ajal kõneleme palju oma puudustest, tuleb aga mitte ainult kõnelda puudustest, vaid ka näha head. Tuleb rohkem üksteist uskuda.

Usu iseendasse, usu inimestesse...

Rohkem austust üksteise vastu!

Mina aga soovin edu teie raskele, kangelaslikule tööle. Ma soovin olla teie võitude nägijaks veel paljude aastate kestes!

Sõnavõtt komsomoli Leningradi konverentsil, 1928.
„Smena“, 31. augustil 1928. a.

Tunnen ennast õnneliku inimesena. Suur õnn on elada niisuguste päevadeni, millal fantastika muutub reaalseks, füüsiliselt tajutavaks tõeks. See on suur õnn!

Ma sooviksin, et teie kõik, siinviibivad noored, kui te olete saanud viiekümne aastaseks, tunneksite ennast nõnda, nagu mina ennast tunnen praegu tänu teie tööle. Ma tahaksin, et teie tunneksite seda tänu tööle, mille on korda saatnud teie lapsed, kes lähevad kahtlemata ka teie poolt kätte näidatud teed, hakkavad töötama sama kangelaslikult, nagu teie olete töötanud, töötate praegu ja edaspidi.

Meil, meie suurel kodumaal on olemas tohutu jõud, mis oma tähtsusest on suur ja kaunis selle poolest, et inimesed mõistavad: on võimalik elada nõnda, et pole tarvis haarata üksteist kõrist, pole tarvis pidada inimest oma klassivaenlaseks. On tarvis hävitada need vaenlased, kes seisavad meil teel ees, ning asuda meie iidse peavaenlase vastu — võitlusse loodusega, tema stiihiliste jõudude vallutamise eest.

Kui kõik need jõud on vallutatud, mis suudab meid siis veel võita! Siis me saame tõelisteks kuningateks maakeral, kõigi tema jõudude valitsejaks. Just selle poole te sammute, lööktöölised! Teist võrsuvad just võitlejad looduse vastu, tema võitjad, kõigi tema stiihiliste jõudude valitsejad.

Õnnitlen teid sel puhul, et te olete niisugused, missugusteks te olete saanud. See on suurepärane, seltsimehed!

Kõne Belomorstroi lööktööliste kokkutulekul, 1928.
„Pravda“, 8. septembril 1928. a.

KÖNE PIONEERIDE KOKKUTULEKULE PUHENDATUD MURMANSKI LINNANÕUKOGU PLEENUMIL

Kogu teie ülesehitustöö, seltsimehed, iga teie poolt püstitatud maja, — see on kivi, mille te loote oma kaitseks, oma vaenlase vastu, iidse vaenlase vastu. See on baasiks nii tema ründamiseks kui ka tema võitmiseks. Et te võidate, et te temast jagu saate, — selles pole kahtlust. See on ainult aja küsimus.

Tuleb ainult meeles pidada, et te ei ela veel rahulikul ajal, vaid võitluse perioodil, võitluse ajastul, kodusõja ajastul. Te võitlete nende moraalselt juba surnud inimestega, kes on niivõrd tugevasti seotud minevikuga, iganenuga, et suudavad märgata teie elus, teie tegevuses ainult seda halba, ainult neid vigu, neid ebaõnnestunud tegusid, mida te teete, ja seda sellepärast, et te ei ole veel sellisel määral kui teie vaenlased võimelised võitlema tegelikkuse vastu, ja sellepärast, et teis enestes (te ärge solvuge) elab see vanaaegne inimene.

See kisub paljusid tagasi ja, alistudes sellele nurinale, sellele meie suure ja võimsa tegelikkuse, teie poolt loodava tegelikkuse halbade külgede rõhutamisele, alistudes sellele tegelikkusele tehtavaile etteheidetele, te andute sellele sageli ise ning hakkate pisut kahtlema ja kurtma, kas te ikka sammute õiget teed.

Ma ütlen, et see on ainus tee, mis võib inimesed juhtida tõelisele õiglusele, tõeliselt kultuursele elule ning teha inimese mitte orjaks, vaid vabaks inimeseks, oma maa peremeheks, oma töö peremeheks, kõigi oma aarete, oma määratu suurte rikkuste peremeheks.

Peab ütlema, et te elate läbi väga rasket momenti. Kuid, seltsimehed, kui teie, noored inimesed, keda ma praegu näen, teaksite, kui raskelt elasid teie isad, kui raske neil oli, kui kohutav oli nende olukord, kui ülekohtune see oli ja millist kohutavat koormat pidid nad oma turjal kandma, et üles ehitada seda, mida teie kasutate ja millele teie olete jõudnud lisada oma vähese... tööpoolest suurepärase.

Seltsimehed, tahaksin kogu südamest, ja seda dikteerivad mulle kogemused, minu kogemused, tahaksin öelda, et neil hetkil, millal teid valdavad mingisugused kahtlused, seda aga nagu ma tean, juhtub tihti, sest ma saan sadasid kirju ohkumiste ja kurtmistega... peab ütlema, et kõik see, mida teeb tööliklass meie maal, ei ole teile veel teada. Te asute siin

meie maa äärel ja olete ka juba mõne aastaga ära teinud määratu suure töö... Kui teile maalida pilt kõigest sellest, mida tehakse Murmanskist kuni Taškendini, Odessast kuni Vladivostokini, kõigis külades ja linnades, kõik need võib-olla mitte suured, kuid kõikjale hajutatud uue tegelikkuse võrsed — kui te seda kõike teaksite, siis ei piinaks teid kahtlus ega tungiks teie hinge (peate teadma, et see on minu isiklik, subjektiivne mulje); te ei ohkaks siis, kui te seda kõike teaksite. See energia, mille te olete selle mõne aastaga arendanud, on tõepoolest midagi imeväärset.

Kõik see, mida tehakse, on niivõrd grandioosne, et meil praegu lihtsalt ei ole inimest, kes oleks võimeline andma teile täielikku pilti teie endi tööst. Ja siin, seltsimehed, arvan ma, et elades niisuguste laste ümbritsuses, nagu need, kes alles äsja saabusid ja keda ma ei saa näha, olemata kõigest hingest erutatud, kui näen teie abilisi ehitustööl, teie oma lapsi, — siin tahan ma öelda... Neile tuleb eriti ettevaatlikult läheneda, neisse tuleb suhtuda eriti ettevaatlikult ja eriti neil hetkil, mil meil on raske ja vaevarikas, kui hakkate mõtlema sellele, kas te lähete ikka õiget teed.

Ma ütlen, et need kahtlused ei tohi tungida noorsoo hulka. Kahtlemata te ületate selle vana, te teete määratu suuri edusamme, kuid te ei märka ise seda suurt tööd, mida te olete korda saatmas. Teie kahtlused ei tohi riivata lapsi.

Pidage silmas, et igauks teist on tõenäoliselt lapsepõlves tundnud, kuidas emade ja isade meeoleolu on teid mõjutanud. Seda ei pea tundma meie noor sugupõlv, kes nii julgelt, hästi ja mõistlikult tuleb teile appi, inimesed, kes juba homme saavad samasugusteks peremeesteks nagu teie.

Nüüd peate jõudma arusaamisele, et maa kuulub teile. Teie olete maa peremehed, ja ei ole olemas teisi inimesi, kellel võiks olla selleks õigus. See arusaamine on väga tähtis, ja mulle näib, et selle ei ole veel kõik omandanud. Kui see oleks omandatud, siis oleks välja uhutud kõik see, mis segab teid töötamast. Ja kõik inimesed, kes tegutsevad mehaaniliselt, võivad teile jala taha panna, ja nii nad teevadki. Teil aga järgneb aste astmele: komsomol, pioneerid ja nende järel oktoobrilapsed — see määratu suur armee kasvab üha, astudes sellesse uue maa, uue, sotsialistliku kultuuri, uute eluvormide loomise protsessi.

Seltsimehed, kui ma sellest kõnelen, tunnen ma ennast tõepoolest noore inimesena, sest sellise hetkeni elada on suur õnn. Oma mitte päris ladusa ja sorava kõne lõpul tahaksin teid

kogu südamest sel puhul õnnitleda, et te seda õnneküllast aega endale ise lootegei.

Tervitus teile, seltsimehed, tervitus!

1929.

„Poljarnaja Pravda“, 27. juulil 1929. a., Murmansk.

KAUNI, KANGELASLIKU TÖÖGA TE ÜLLATATE MAAILMA

(Kõne ÜLKNÜ VII üleliidulisel konverentsil)

See, millest ma tahan kõnelda, seltsimehed, ulatub võib-olla väljapoole küsimuste ringi, missuguseid te siin arutasite. Kuid te olete «tööliste ja talupoegade noor kaardivägi», te olete oma maa peremehed, ja ei ole ega võigi olla ühtki meie tege-
likkuse küsimust, mis seisaks väljaspool teie tähelepanu. Nii-
sugust küsimust ei tohi olla.

Teie, seltsimehed, olete minuaegse noorsooga võrreldes teist-
suguses, võrreldamatult paremas olukorras. Minusugusel tuli
takerduda mitmesugustes liberalismi, narodnikluse, passiivse
või aktiivse anarhismi — Tolstoi, Kropotkini jt. teooriates.
Anarhism — see on väikekodanliku ideoloogia kõrgem saavu-
tus, sellest elasid paljud meist kogu oma elu tühjalt.

Teie olete teistsuguses olukorras. Teile on avatud tõeline,
puhtaim vaieldamatu ülemaailmse tõe allikas, selle tõe allikas,
mille avastasid ja millest jutustasid Marx ja Engels «Kommun-
nistlikus manifestis». Marxi ja Engelsi poolt öeldu, nende
poolt etteaimatu, on nüüd, nagu näete, teostamisel. Kapita-
listlik maailm roiskub, laguneb. See, mida õpetas Vladimir
Iljitš Lenin, viiakse teie poolt ellu...

Kõige selle alusel, mis on tehtud, ja püüdlustes nende ees-
märkide poole, mis on kindlaks määratud, peab sotsialistlik
kasvatustöö meie kodumaal muutuma üha edukamaks ja hõlp-
samaks tööks.

Mulle tundub, et veelgi edukamaks tööks peab olema meie
noorsoo ja meie laste sotsialistlik kasvatamine. Kas see muu-
tub niisuguseks? Selle küsimuse esitan ma iseendale ja teile.
Mulle näib, et see töö ei lähe nii edukalt nagu vaja ja nagu
see minema peaks. See ei lähe küllalt edukalt sellepärast,
näete, et meil esineb perekonna ja kooli vahel mõnesugune
lõhe. Kool on sotsialistlikum kui perekond.

Kool on perekonnast sotsialistlikum ja lapsed on meeles-
tatud pahempoolsemalt kui nende vanemad. See on fakt.
Paljud teist on seda oma nahal tundnud. Koolis lapsed mitte
ainult õpivad, vaid neid teatud määral ka kasvatatakse sotsia-
listlikult. Koolis kõneldakse lastele ülesehitustöö kõrgetest üles-
annetest, neile räägitakse, missugune peab olema tulevik. Ent
kui nad koolist koju tagasi perekonda tulevad, satuvad nad
minevikku. Vaadake, seltsimehed, missuguseid asju esineb. See
aga on muidugi erakordselt tähtis. Perekond korraldab ikka
veel suuri vaevu ümber vana, väikekodanlikku elulaadi. Lapsed
aga hüppavad juba sellest elulaadist välja.

Siiski on võimalik, et see elulaad paljusid neist rikub. Mine-
vik, nagu te teate, kasvatas inimese-individualisti. Meie oleme
kodanliku individualismi vaenlased. Meie taotleme luua inimest-
kollektivist, inimest-internatsionalisti. Kas me selle loome?
Teie, kommunistlikud noored, olete selleks teguriks, mis vastab
küsimusele «kas loome?» jaatavalt ja otsustavalt: jah, loome!

Kuid on olemas teine fakt, mida ei saa märkimata jätta.
Meie noored astuvad suurte hulkadena tehnikumidesse, tahavad
saada insenerideks. See, seltsimehed, on täiesti loomulik. Meie
industrialiseerime oma maad. Meil on tarvis määratu suurt
inseneride kaadrit. See on tõsi. Kuid selle kõrval, seltsimehed,
on meil tarvis palju muud. Meil on näiteks tarvis määratu
suurt meditsiinilist kaadrit, maa tervist kaitsevate inimeste
kaadrit. Neid on meil vähe. Ja võrreldes inseneridega on nad
asetatud teistsugustesse, palju raskematesse tingimustesse. Sel
põhjusel astub noorsugu arstiteaduskonda mitte just väga meel-
sasti nagu te seda ise teate, nagu seda kinnitavad paljud meie
õppejõud, professorid. Ma juba märkisin, et on tarvis inse-
nere. Sama palju on tarvis ka arste, spetsialiste lastehaiguste,
hügieeni ja muul alal.

On tarvis mingit õiget jõudude jaotamist. On tarvis, et meie
noorsugu läheks kõikjale, kus on puudus kultuursetest jõudu-
dest, kes võivad meie maad ümber ehitada ja kes seda juba
teevad. Ma võiksin tuua terve rea fakte, kus meditsiinilistest
koolidest lähevad üliõpilased üle industriaaltehnikumidesse.
Võiksin esitada ka niisuguse fakti, et inimene, kes on õppinud
arstiks, sõidab kuhugi, elab seal, arstib halvasti, ja tema peale
kaevatakse. Ja ta teab isegi, et ta on halb arst. Ta kirjutab,
et «mind arstiteadus ei huvita, mul on kalduvusi kirjandusele».
Sellele vaatamata jääb ta kohale ja jätkab oma tööd.

Ma ei hakka peatuma neil faktidel. Kuid mul on neid väga
palju.

Seltsimehed, küsimus, mille ma üles seadsin, on määratu suure tähtsusega. Arstiteadus on teadus, mis kaitseb maa tervist. Arstiteaduse kätes on laste tervis, nende tervis, kes mõne aasta pärast asuvad teie kohale. Meil on vähe, väga vähe vanu andekaid spetsialiste, ja need surevad järk-järgult välja. Sellele vaatamata on nad loonud määratu suure ja kauni pärandi. Kuid nad ütlevad, et meie noored ei oska seda pärandit kasutada ning et võib kujuneda selline olukord, kus me jääme halbade arstidega, väga halbade arstidega mitte ainult maal, vaid ka linnas. Siin on vaja midagi ette võtta.

Ma kordan veel kord, et teile ei tohi see küsimus olla kõrvaliseks küsimuseks. Üldse ei ole teil sellel maal midagi kõrvalist, ei või olla midagi, millele te ei peaks reageerima. Täna olete kommunistlikud noored, homme parteilased, asute vastutusrikastele kohtadele. Ning mulle näib, et teil tuleb pöörata tõsist tähelepanu asja sellele küljele, tegelda õige kasvatamisega ja oma jõudude õige jaotamisega.

Me jääme kultuuri alal pisut maha. Kuid teie nooruses on niipalju energiat, et ei tohi esineda ei paanikat ega etteheiteid. Te oskate suurepäraselt töötada. Te töötate suurepäraselt. Teid jätkub kõikjale. Te olete tugevad, energilised inimesed, kes mõistavad elu revolutsioonilisi küsimusi ja sotsialistliku töö tähtsust.

Ma kordan veel kord: ei või olla ega tohi olla ühtki küsimust, mis seisaks väljaspool teie tähelepanu. Ja seepeale, seltsimehed, ma lõpetan, soovides teile veelgi enam pingutada oma energiat, näidata veelgi rohkem kaunist kangelaslikku tööd, millega te üllatate kogu maailma.

1932.

„Pravda“, 7. juulil 1932. a., nr. 186.

3. NÕUKOGUDE NOORSUGU M. GORKI OLUKIRJELDUSTES

Kodžorõs, Tiflisi rikaste suvilates on pioneerilaagrid, puhkekodud ja lastekodud. Lapsi on seal tõenäoliselt üle tuhande. Kodžorõ õitses ja erendas lippudest, orkestrite vasest. Seal toimus vist naisõpetajate kongress, ja me kuulasime tundi kolmnende poolt suurepäraselt esitatud Gruusia rahvalaule. Eriti meisterlikult laulsid kaks tütarlast, üks — blondiin, hiiglasuurte lõbusate silmadega, kauni rikkaliku häälega, erakordselt andekas inimene, nagu tema sõbratargi, kes oli samuti meisterlik ja südi lauljatar. Liigutav oli naisõpetajate südamlük külalislahkus, nende lihtsus ja nende meeldiv uhkus oma rahva haaravalt kaunite laulude üle. Grupp neidusid ja lapsi aias, künkal, vanade puude okste all, päikesekiirte võrgus meenusid mulle pärsia miniatüüride lüürilist ilu.

Ohtul pärast miitingut demonstreerisid Erevani noored linna aias sassuuni armeenlaste tantse, midagi üsna erakordset oma originaalsusest ja kaunidusest...

Sassuuni armeenlaste tantsud ei üllata keerukusega, figuride mitmekesisusega ega püüagi seda, — neis on midagi muud, tähtsamat ja sügavamat. Estraadile ilmuvad kaks muusikanti eredates rahvariides, kaks instrumenti — suur trumm ja läbilõikavalt kriiskav vilepill, — nende järel tuleb nähtavale pimestavalt särav mitmevärviline keha — kakskümmend meest. Nad liiguvad õlg õla kõrval, hoides üksteist seljatagant kätest, nad moodustavad ühtse keha, mille paneb liikuma ühtne, üllatavalt rütmiliselt mõjuv jõud. See keha moodustab ringi, spiraali, õgveneb sirgjooneks, kujundab mitmesuguseid kõveraid; rütmi ideaalsus, kujundite moodustamise kergus ja sujuvus üha süvendab ühtsuse, liituvuse võluvut illusiooni. Üksikuid tantsijaid on raske eraldada, näed ainult, kuidas su silme ees võngub rida kauneid nägusid, näed nende naeratust, silmade sära, näib, nagu oleks neid äkki rohkem, järgneval

hetkel aga vähem; iga üksiku näo individuaalsed jooned on peaaegu tabamatud, ja kogu aeg kõneleb teiega, naeratab teile justkui üks nägu — fantastilise olendi nägu, mille sisemaailm on väljendamatult rikas. Ärritavalt laulab vilepill, kuid tema kõrge hääl ei tundu enam läbilõikavana; valjusti kuid pehmelt lööb takti trumm, ja selle muusika tagant märkad teist muusikat — paindliku inimkeha imeväärset kaunite liigutuste muusikat, tema vaba mängu eredate rõivaste mitmevärvilises laines. Hetkil, mil hulgapäise keha liigutuste hoog muutus kasvades kuldseks ja vikerkaarevärviliseks keeriseks, ootasid ma, et tantsijate ahel katkeb üksikuteks lülideks; kuid ka selles keerises säilitasid nad liigutuste üksmeelse sujuvuse, suurendades ja süvendades jõu ja ühtsuse muljet. Ma ei olnud veel kunagi näinud ega osanud kujutleda pilti paljude niivõrd täiuslikust liituvusest ja ühtsusest ühises tegevuses. See nähtavasti väga vana tants pidi kahtlemata väljendama midagi sümboolset, kuid mul ei õnnestunud teada saada, mis see oli: kas preestrite religioosne tants või sõjameeste tants. Mulle tundub, et selles on midagi ühist guurialaste sõjatantsuga, — ei mäleta enam, kuidas seda nimetati, kas «perhuli» või «horuli». Kuid selles ei olnud midagi, mis oleks kas või pisutki meenutanud pööraseid usutavandeid, mida ma nägin Nižni Novgorodi Bolutina «laeval», — või «pöörlevate dervišite» hüsteerilist vappumist, millest, nagu räägitakse, olevat nakatunud hüsteeriast ka meie sektandid — «Kaukaasia kargajad». Sassuuni armeenlaste tants on tõenäoliselt sõjameeste võidutants.

Sama originaalselt ja sama veetlevalt ilusti tantsisid naised, kes olid rietatud idamaiselt eredalt ja värvirikkalt. Tantsides näitasid nad, kuidas kammitakse juukseid, värvitakse nägu, söödetakse linde, kedratakse, — ja jälle olime kõik võlutud liigutuste üllatavast rütmilisusest, žestide kaunidusest. Naised tantsisid igaüks teistest eraldi ja igaühe žestid olid individuaalsed. Seda raskem oli säilitada nende rütmilisust ja ühtsust ajaliselt, kuid see säilitati ideaalselt. Siis esitasid nad koomilise lonkajate tantsu, — nad tantsisid nõnda, nagu oleks neil kõigil puus vigastatud, ja kuigi nende naljakad liigutused ulatusid vördjalikkuseni, hämmastasid nad siiski oma harmoonilisuse ja graatsiaga.

«Kui palju talente on meie ajastu ellu kutsunud, kui palju kaunidust on sünnitanud revolutsiooni elustav torm,» mõtlesin ma tagasiteel Erevanist.

„Mööda Nõukogude Liitu“, 1929.

„Naši Dostizenija“, 1929, nr. 1. lk. 28—29, 33—34.

... Juba neljandat korda olen Gruusia Sõjateel. Kõik on tuttav peale «Ekskursantide baasi» Kazbeki jaamas. Ekskursioonid liiguvad lõputute ridadena: sammuvad sajad terved, lõbusad inimesed, noormehed ja neiud, komsomol, üliõpilased. Need on inimesed, kes tahavad tunda geoloogiat, petrograafiat, ajalugu, etnograafiat, — tahavad tunda kõike ja justkui ruttaksid liialt teadmisi omandama. Kui palju küsitakse, siis vähe mõeldakse ja peetakse halvasti meeles. Inimesed, keda isad on viinud oma maa täielike peremeeste olukorda, peavad meeles pidama, et iga nende maa kivi nõuab tõsist tähelepanu enda vastu.

Iialgi varem ei ole noorsoole avanenud nii avar ja vaba tee oma maa igakülgseks tundmaõppimiseks. Ta võib laskuda šahti, maa kõva koore alla, tõusta mägede tippudele, igilume valdkonda, temale on avatud kõik tehased ja vabrikud, kus luuakse kõike vajalikku elu jaoks, — õpi, relvastu! Pole olemas universaalsemat ülikooli kui meie poolt kasutamata energiast ikka veel rikas loodus ning inimese tahte ja mõistusega loodav tegelikkus.

„Mööda Nõukogude Liitu“, 1929.

„Naši Dostizeniija“, 1929, nr. 1, lk. 36.

Moskvas, 56. kooli peol pidasid kõnesid neljateistkümne-aastane poiss ja pärast teda tütarlaps, kes oli temast mitte üle aasta vanem. Poiss kõneles «käesolevast momendist ja kasvatuse ülesannetest», tütarlaps «teaduse tähtsusest». Oli ilmne, et need mõlemad teemad ei olnud oraatorite poolt «pähe õpitud», vaid juurdunud laste teadvusse, ilmne sellepärast, et lapsed esitasid need oma sõnadega. Poiss lausus võib-olla endalegi ootamatult ennekuulmatud, mind hämmastavad sõnad:

«Meie sõbrad isad ja emad, meie seltsimehed!»

Ta kõneles kui vilunud oraator vabalt, huumoriga, isegi ilusti; tütarlaps kõneles suure tundepingutusega, samuti oma sõnadega, teadmiste võitlusest eelarvamuste ja ebaususe vastu, «teaduse vägilastest».

«Noh, need kaks on erakordselt andekad», mõtlesin ma. Hiljem aga kuulsin ma mitmesugustel koosolekutel kõnelemas kümneid samasuguseid oraatoreid-pioneere. Igaüks neist astub ellu loosungiga «Alati valmis». Ja selles valmisolekus jätkata oma «sõprade»-isade vabastustööd, uute eluvormide ehitamise tööd, kuulsin ma muidugi võrratult rohkem nii mõtteid kui jõudu, kui 50-ndate aastate üllameelsete noorukite «Hannibali

vandeis» ja kõigi rahvaarmastajate ilukõnedes. See ei ole juba enam «halastus» ülaltpoolt, mõistuse humanism, vaid loov energia elu pinnasest, juurtest.

Mulle tulid külla Tveri pioneerid, kümmekond poissi ja tüdrukut. Tuba oli väike, kitsas, kolm last istusid toolidele, ülejäänud põrandale. Kohe torkas silma nende liigutuste vabadus ja kergus, oma seesmise sõltumatuse tunnetamine laste poolt, harjumus kõnelda täiskasvanutega, oskus esitada küsimusi. Nad istusid vististi tundi poolteist või kaks, jutustasid oma õppimisest, ekskursioonidest, «isetegevusest», pärisid Itaalia kohta, minu muljete kohta Moskvast. Kui nad lahkusid, jäi mulle mulje: mind oli külastanud täiskasvanud inimene, huvitav, lõbus, pineva ihaga kõike teada, kõike mõista.

«Tingimata, lapsed, tuleb õppida keeli,» ütles üks tütarlastest. «Tingimata, kui me oleme III Internatsionaali inimesed,» lisas ta karmilt, kuid temagi ei olnud vist vanem kui viieteistkümne aastane. Kui nad olid lahkunud, meenus mulle, et mina nende vanuses ei teadnud kümnendikkugi sellest, mida teavad nemad. Meenutasin veel kord andekaid lapsi, kes olid hukkunud minu silme all — see on üks kõige süngemaid laike minu mälus.

... Pioneeride kommuunis, kusagil Moskva servas asuvas vanas kahekordses majas juhtisid mind lapsed uhkusega mööda oma majapidamist, mööda väikesi puhtaid tube, ja jutustasid vaimustusega sellest, kuidas neid olid koloonias külastanud pioneerid-prantslased ja kuidas väike prantslane Leon, kes ei tahtnud kodumaale tagasi minna, oli peitu pugunud oma kaasmaalaste eest, nutnud ja manguanud, et teda jäetaks Venemaale. Koloonia tubade seinad olid täis kleebitud kirjute plakatite, diagrammide ning laste joonistustega mitmesugustel kangelaslikkuse teemadel.

«Noh, neil — pole viga,» ütles üks pioneeridest õigesti piltide kohta. Jah — «pole viga». Ühel neist olid prantssaiakujuised oranžid pilved, rohekassinised puud sarnlesid maalripintsele, kuid helesinised laigud pilvede vahel, kuldne liiv ja see kõik kokku oli tehtud väga harmooniliste värvidega. Ja nii sätendasid alati kõikjal, kus ma nägin lapsi, andekuse sädemed.

Lapsed näitasid mulle «elavat ajalehte» — tervet rida väikesi näidendeid, mis olid kirjutatud hea kerge värsiga. Värsseite autoriks oli üks tunnustatud luuletaja, ei mäleta kes. «Juhtkirjas» deklameeris tütarlaps-pioneer suurepäraselt värsse kultuuritöö vajalikkusest külas. Siis etendas grupp tüdrukuid südilt artikli lastesõime kasulikkusest, üks tüdrukutest mängis külanaise osa, kes ei mõista laste ühiskondliku kasvatamise

võimalusi. Ta ilmutas vaieldamatut koomilisuse talenti. Järgmine näidend-laul jutustas tuberkuloosi nakkavusest, ja nii mängiti läbi kogu «elav ajaleht» lõbusa följetonina, naljaka «kroonikana». See kõik toimus pianiino helide saatel ja kõik oli tehtud nii, et lapsed enestelegi märkamatuult lähenevad tulise innuga tegelikkuse nõudeile, õpivad teadlikult suhtuma oma määratu suure kodumaa ellu.

Pioneerid näitasid mulle «10 Oktoobrit», huvitavat luuletust deklameerimiseks. «Oktoobrid» kandsid punaväelaste nuppmütse, odasid ja kilpe ning olid esimesest kuni kümnendani üksteisest järjest suuremad. Lapsed oskasid suurepäraselt kooris deklameerida, muusika saatel ilusti, kergelt ja vabalt liikuda. Nad olid terved ja lõbusad, ning kõik, mida nad tegid, köitis neid siiralt.

Olen näinud sadu pioneere Moskvast, Ukrainast, Kaukaasias, Volga ääres. Nad jätavad suurepärase mulje. Viie kuu jooksul meenutasid lapsed mulle vaid ühel korral vana Venemaad. See juhtus Morozovka küla tänaval. Seal kõndis kümneaastane poisike, teine samavanune istus trepil, ning nende vahel areneski väga tuttav, väga vana ja peaaegu allegooriline dialoog:

«Miš, kuhu lähed?»

«Ei kuhugi. Aga sina kuhu?»

«Ma ka ei kuhugi.»

«Siis läheme koos.»

Ja nagu meenutades, etendades vana anekdooti lasteraamatust läksid nad vaikides ja aeglaselt põllule.

Pioneerid teavad hästi, kuhu nad peavad minema.

On täiesti vaieldamatu, et meil Nõukogude Liidus on kümne aasta jooksul tublisti arenenud vastutustunne laste suhtes, sellest kõnelevad kõige ilmekamalt kuni viie-aastaste laste surevuse kahanemine ning 6—12-aastaste ja «noorukite» tervis. Võimatu on eitada ka seda tõsiasja, et vaatamata elamispinna kitsikusele linnades, on laste elukondlikud tingimused tunduvalt paranenud. Juba esimestest elupäevadest alates hakatakse nende eest mõistlikult hoolitsema. Lastesõimed, lasteaiad, võimlemine, ekskursioonid — see kõik peab andma ja annab mõistagi suurepäraseid tulemusi. Mõnikord näib, et lapsed on oma vanuse kohta liiga arenenud. Kuid see tundub neil hetkil, kui meenutad mineviku ühekülgsust ja unustad uute «olemise muljete» lakkamatu voolu.

Organiseeritud ja täieõiguslik osavõtt ühiskondlikest pidupäevadest mõjutab laste mõistust ja kujutlusvõimet loomulikult tuge-

vamini, kui suutsid «endisi lapsi» mõjutada pealesunnitud osavõtt jumalateenistustest, ristikäikudest ja sõjaväeparaadidest «kroonupühadel». Imede asemele, milledest «endistele lastele» — isadele ja emadele — rääkisid vanemad ja vanaisad, on tulnud tõelised, meeltega tajutavad imed; lapsed näevad neid ja teavad, et neid imesid loob nende isa. Isad olid need, kes paigutasid radiovaljuhääldajad linnade väljakuile, korteritesse, külaklubidesse ja lugemistaredesse. Isad lendavad õhus nende endi poolt tehtud masinatel, — lapsed teavad seda, nad on käinud lennukitehases, autotehases ja jõujaamas.

Kõike seda, mis ergutab lapse mõtet ja kujutlusvõimet, tehakse mitte mingi tundmatu jõuga, vaid selle armsa, raske käega, mis praegu silitab oma oktoobrilapse või pioneeri pead. Temale, oktoobrilapsele, jutustatakse koolis arusaadavalt sellest, kui lihtsad on kõik imed ja kui aeglaselt, millise vaevaga õppisid isad neid tegema. Igav on juba kuulata «lendavast vaibast», kui taevas põriseb lennuk, ja «seitsmepenikoorma saapad» ei või hämmastada, nagu ei hämmasta «Nautiluse» reis vee all ega «Rännak kuule». Lapsed teavad ja näevad, et isad on muinasjuttude kogu fantastika muutnud tegelikkuseks ja et isad päris tõsiselt valmistuvad kuule lendamiseks. Isa võib jutustada muinasjutu vägilaste kangelastegudest ja võib jutustada oma kangelastegudest partisanina, milles ei ole imesid vähem kui ükskõik millises hirmuäratavas muinasjutus. Tegelikkus hargneb laste ees mitte kui arusaamatute nähtuste ja vastuoluliste faktide keerukas segadus, vaid kui näitlik isade töö protsess, kes, lõhkudes oma aja äraelanud tegelikkust, loovad uut tegelikkust, milles lapsed hakkavad elama veelgi vabamalt ja kergemalt.

Ma ei ole muinasjuttude fantastika vastu, — nad on ka hea, tubli inimlooming, ja nagu me näeme, on paljudega neist ette aimatud tegelikkust, paljudega on ette aimatud ka neid imestamapanevaid kangelastegusid julguse ja ennastsalgavuse alal tööliste klassiürituse nimel, millest jutustavad 18.—21. aasta klassisõja kirjeldamisele pühendatud raamatud. Ei, ma ei ole vanade muinasjuttude kangelasfantastika vastu, ma olen uute, niisuguste muinasjuttude loomise poolt, mis peavad inimese ümber kasvatama käsualusest lihttöolisest või ükskõiksest meistrist uut kultuuri loovaks vabaks ja aktiivseks kunstnikuks.

Teel kultuuri loomisele asub isikliku heaolu soo. On märgata, et mõned isad on juba vajumas sellesse soosse, vabatahtlikult minemas väikekodanluse vangi, kelle vastu nad nii ennastalgavalt ja kangelaslikult võitlesid.

Need isad, kes mõistavad kättevõidetud positsioonidelt sellise taganemise kogu ohtlikkust, peavad hästi meeles pidama oma vastutust laste eest, kui nad ei soovi, et uuesti korduks igav, väikekodanlik «isade ja poegade» lahkkelide draama, et ei tekiks uue kodanliku riiu tragöödia.

„Mööda Nõukogude Liitu“, 1929.
„Naši Dostiženija“, nr. 2, lk. 35—38.

Sõitnud Petrozavodskist kaks-kolm jaamavahet Kemi poole, peatus meie rong ning jalamaid vilksatasid vaguni akende ees mitmekesiselt riietatud laste kujud. Neid käsutas elurõõmsa näo ja tarkade silmadega lühikesekasvuline, väle tütarlaps.

«Kus ta siis on? Miks ta ei näita end meile?» hüüdis ta nõudlikult ja püüdis nagu pall kergelt hüpates akendest sisse vaadata. Jutt oli minust, tütarlaps aga osutus Põhja krai pioneeride delegatsiooni «juhiks». Nad sõitsid Murmanskisse «kokkutulekule». Öhtul tuli kogu delegatsioon — kaksteist armSAT hinge — meie vagunisse ning demonstreeris meile tundi kolm «elavat ajalehte» ja müraorkestrit, laulis ja deklameeris. Kõike seda tehti väga kunstipäraselt, palava innuga, tehti «vabalt», kutsumata esile mingeid mõtteid «päheõppimisest». Eriti paistis oma ilmse andekusega silma kolmeteistkümne-aastane tütarlaps, endine «kodutu». Omades eeskujulikku kuulmist ja juba üsna head tehnikat mängis ta «mürategevas» kitarril. Oli selge, et sellel tütarlapsel on millegagi vastata seltsimeestele nende armastusväärse suhtumise eest temasse. Trummi lõi kõhn, nõsuninaline poiss, arvatavasti juut, kuna trianglit mängis vist karjalane. Karjalasi oli ka tütarlaste-pioneeride hulgas. Mul on huvitav märkida rahvuslikke erinevusi ainult sellepärast, et see lapsi nähtavasti enam ei huvita, nende jaoks ei ole enam olemas soomlasi, juute, tatarlasi.

See on juhtum, kus paljud vanad kuked ja kanad võiksid õppida tibatelt!

Paljud laste laulukesed olid tehtud väga teravmeelselt. Ensekriitika toonis naeruvääristatakse neis tabavalt laiskust, hoolimatut suhtumist oma pioneeritöösse ja ülesannetesse. Nende laulude järgi on hästi näha, kui võrd sügavalt on lastes arenenud sotsiaalne instinkt, kui lähedane nende tunnetele ja mõistusele on kiiresti kulgev tegelikkus, kui laialt nad seda tunnevad. On ka teisi laule. Need on juba riimitud võmmid kuklasse täiskasvanutele ja arvatavasti kuulavad paljud täiskasvanud neid laulakesi, tundmata mingisugust mõnu.

Kui lapsed väsisid meid tutvustamast oma ammendamatu repertuaariga, algas kena vestlus. Mu seltsimehed küitlesid lapsi nende elu ja töö kohta, mina aga kuulasin ja mõtlesin sellest, kui laialdane on laste huvi meie maa poliitilise ja kultuurilise elu vastu. Materjale sellisteks mõteteks ei andnud mulle muidugi see juhuslik kohtumine pioneeridega.

Mul on kogunenud suur hulk kooliõpilaste, pioneeride, endiste «kodutute» ja «üksikute» — linna ja küla laste kirju Nõukogude Liidu kõigist paikadest. Need kõik on äärmiselt huvitavad ja tõsise sotsiaalse tähtsusega dokumendid, kuigi enamus kirjade autoritest on inimesed vanusega 7 kuni 16 aastani. Ei usu, et enne Oktoobrirevolutsiooni oleks lastel olnud võimalik selline elav ja, mis peaaegu, nõudlik huvi literaadi vastu. Loomulikult ei pea ma ennast ainsaks kaasaegsete kirjanike hulgas, kes äratavad laste sellist pinevat ja, ma kordan, nõudlikku tähelepanu. Arvatavasti on ka teisi literaate, kellele lapsed saadavad kümneid kirju. Need kirjad on ümberlukkamatuks tõendiks selle kohta, kuid võrd sügavalt tungib laste teadvusse uue kultuuri kasvu protsess. Neil kirjadel on ülisuur kasvatuslik tähtsus ka isadele ja seepärast soovitaksin ma seltsimeestel literaatidel töödelda need dokumendid olukirjeldusteks ja need avaldada.

Laste laialdane huvi poliitilise ja kultuurilise elu vastu kasvab silmanähtavalt aastast aastasse, nende küsimused muutuvad üha mitmekesisemaks ja juba füüsiliselt pole võimalik vastata laste-kirjasaatjate igale kirjale. Mul polegi oskust kõnelda lastega küllalt lihtsalt, nii arukalt, nagu nad esitavad oma mitmekülgseid ja keerukaid küsimusi.

Mind häirib: millisel määral peavad lapsed tundma minevikku, tundma kogu seda inetut ja jubedat, ebainimlikku ja labast tegelikkust, mille rõhumise all elasid vaarisad ja vanaisad ning mille vastu tõusid üles isad, et luua lastele uut tegelikkust? Minevikus on palju sellist, mida ma isegi nüüd, oma elu lõpupäevil, tahaksin unustada. Lastega rääkides segab mind väga veendumus, et maailm vajab inimesi teistsuguste kogemustega ja teiste teadmistega kui minu kaootilised teadmised, minu rasked kogemused. Kaasaegsed lapsed näivad mulle inimestena teistsuguse tarkusega kui nende isade tarkus. Ma mõtlen, et suur hulk laste kirju ja laste vaatlemine annavad mulle õiguse öelda: lastes on märgata ja kiiresti kasvamas kollektivismi tunne, mis rajaneb teadvusele kollektiivse töö edukusest. Lapsed kasvavad kollektivistidena. See on meie tegelikkuse üheks suureks saavutuseks, mida ma loen vaiel-

damatuks ja üha sügavamalt ellu sissekasvavaks. Sotsialismi vaenlased arvatavasti ütlevad: individuaalsuse kasv on ras-
kendatud, individuaalsus kaob kollektiivi mõjul ja surve. See
vana kulunud vastuväide ei kao mõistagi oma tähtsust vaim-
selt pimedatele inimestele, kuid nägijaile on päris selge, et kol-
lektiiv loob inimese sootuks teistsuguse, aktiivsema, püsivama
individuaalse hingeeluga, mis ammutab tahet tegutsemiseks,
tahet elu ehitamiseks kollektiivi tahtest.

Ühe minu seltsimehe kõrval istuv tütarlaps-pioneerijuht ütleb
temale, kortsutades laupa:

«Te olete nähtavasti viina joonud? Vaadake ette, puhasta-
vad teid välja parteist.»

Lihtne, mõtlik, järsu otsaesisega väike inimene lisab hele-
siniste silmade välkudes tasa:

«Kõik joodikud puhastaksin parteist välja.»

Teisest, arvatavasti samasugusest väikesest inimesest jutustati
mullu Murmanskis. Ta isa jõi tugevasti. Väikesele inimesele see
ei meeldinud ja ta seadis oma kodus sisse «alkoholikuvastase
nurga». Hankis kusagilt plakateid ja pilte, mis kujutasid alkoholi-
ismi kahjulikkust, kleepis need seinale, hankis brošüüri ja hak-
kas isa manitsema. Isa peksis teda, rebis puruks brošüüri ja pil-
did. Kuid väike võitleja osutus tugeva tahtega inimeseks: ta
korraldas «nurga» uuesti. Isa aga peksis teda jälle ja purustas
kõik. See kordus üksteist korda. Kaheteistkümnendal korral
ärkas isas inimene ja siis ütles ta pojale-võitjale:

«Noh, aitab! Ma ei joo enam.»

Ja räägitakse, et ei joovat. Ma usun, et ta tõepoolest ei joo.

„Mööda Nõukogude Liitu“, 1929.

„Naši Dostiženija“, 1929 nr. 4, lk. 3—5.

«Nõukogude Liidus on avatud miljonitele lastele avar tee tõe-
liselt uude maailma,» ütles keegi neist vähestest välismaalastest,
keda polnud pimestanud vaen Nõukogudemaa vastu. Ta oleks
võinud juurde lisada, et Nõukogude Sotsialistlike Vabariikide
töölise ja talupoegade lapsed sammuvad teadlikult ja julgelt
oma isade ees seda teed mööda, ja see poleks olnud liialdus.

See on meie tegelikkuse üheks tähelepanuväärsemaks nähtu-
seks, üheks neist «saavutustest», mida meie poolt veel küllalda-
selt pole mõistetud ega küllaldaselt hinnatud. Viis aastat tagasi
ei olnud võimalik laste selline aktiivne ja laialdane osavõtt nõu-
kogude ümbervalimistest, millisena see arenes käesoleval aastal.
Samal aastal toimus erakordselt huvitav lastekirjasaatjate kong-

ress. Lisage siia juurde maalaste töö võitluses uute võtete eest karjakasvatuses, võitluses põldude umbrohtu kasvamise vastu ja üldse «väikest», kuid äärmiselt tähtsat kooliõpilaste poolt tehtavat tööd põllumajandusliku kultuuri uute võtete praktilise propaganda alal. Siia tuleks lisada laste demonstriivsed väljastumised isade alkoholismi vastu . . .

Põhja krai pioneeride kokkutulekule Murmanskis ma hilinesin, kuid kontsertidel olin nende külaliseks, istusin nende keskel ning vaatlesin ja kuulasin suure mõnuga uue maailma väikseid inimesi. Nägin sm. Palkinit, väga head deklamaatorit, kuigi ta veidi pudistab. Sm. Palkin on üksteist aastat vana, kuid nähtavasti on ta juba tunnustatud artist. Kui ta väljus lavale, astus eesriide ette, võtsid teda viissada pioneeri ja kõik täiskasvanud vastu üksmeelse käteplaksutamisega. Tugev, suure pea ja põlevate silmadega, deklameeris ta mulle tundmatut Hugo kangelaslikku luuletust ja veel «Kommunaaride seina». Ta deklameeris tõesti näitlejalikult ja oli selge, et see poiss on andekas. Kuid asi ei ole selles, vaid selles, et ma kuidagi ei mõista: kuidas see juhtus, et üheteistkümne-aastane laps tunneb sellise sügavuse ja jõuga revolutsioonilise ürituse paatost. See on üks meie ajastu väikseid imesid ja see inimene on tõeliselt tiivustatud revolutsiooni vaimust. Teda juba ei unusta ja muidugi ta ei hukku. Ta on tööliste, lukksepa poeg. Esines kõhn, hämmastavalt kerge tütarlaps, samuti mitte vanem kui kaheteistkümne aastane. Ta seisis kuidagi küljega kuulajaskonna poole ja, välgatades trotslikult silmadega, luges samuti päris hästi luuletusi. Esinesid väga paljud ja ka see delegaatide grupp, kellega ma tutvusin teel. Endine kodutu Siima osutus osavaks tantsijaks ja heaks näitejuhiks. Tema poolt lavastati väike stseen, millest võtsid osa inimesed kõigist rahvustest, igaühest üks paar. See oli väga naljakas, kuid kahjuks ma ei mõistnud, mis see oli: kas Noa laev või Internatsionaal?

Puupüsti täis saalis oli lõbus, kärarikas ja ometi valitses «distipliin»: iga kord kui keegi tuli estraadile, tekkis tähelepanelik, ergas vaikus. Lõpuks tulid lavale minu tuttavad kitarride, balaikade, trummi ja triangliga, ning esitasid mürgise muusikalise följetoni.

Nende juht Ljuba küsib:

«Mida me soovime Petrozavodski sellele ja sellele organisatsioonile?»

Orkestrandid mängisid: ühele organisatsioonile — «Asjatult kõnnid Vanja», teisele — «Kuiva koorukest sööksin», kolmandale — «Maga, armas maimukene» jne. Pioneerid ja kuulajas-

kond nähtavasti teadsid, milles siin asi seisab ja kogu saal naeris üksmeelselt, kui orkestrandid vastasid Ljuba küsimustele tabavalt valitud laulude motiividega. Naerdi isegi siis, kui mängiti mõni takt leinamarssi. Lõpuks küsis Ljuba:

«Mida me ütleme hüvastijätuks seltsimeestele ja kodanikele?»

Ja väike orkester mängis kiiduavalduste saatel «Viimane tänane päevake». See kõik oli imestamisväärselt hea ja kinnitas veelgi enam minu usku töörahva imekaunisse tulevikku. Mälestus, mis «elustab isegi mineviku kivid», elustas minu ees teisi aegu, teisi mängu ja lõbusid. Kaugele minevikku on see kõik läinud, on läinud kaugele ja — ei pöördu enam tagasi!

Ma kujutan endale ette pioneere — talupoegade lapsi, — nad teevad külades suurt, mitmekesist tööd ja neil pole kerge elada...

Lastekirjasaatjate kongressil juhtisid lapsed tähelepanu sellele, kui raske neil on töötada: külanõukogud neid ei abista või abistavad puudulikult. «Keegi ei taha teostada šeflust rühmade üle.» «Kirjandust ei ole» või «on vähe». «Palusime rakukest, et ta aitaks meil üles künnda kooli põllulappi, kuid ta ei aidanud ja see tuli anda rendile.» «Kommunistlikud noored ei abista.» «Häid pioneerijuhte on vähe.» «Pole ruume koosolekute jaoks.» «Pole kohta näidendite lavastamiseks.» «Pioneerijuhiks anti passiivne kommunistlik noor». — Selliseid ja taolisi avaldusi tehti palju.

Mida nad teevad nüüd sellistes tingimustes? «Valvame selle järele, et puskarit ei aetaks.» «Täitsime valimisteks 600 kaarti, maalisime plakateid, käisime mööda maju kutsekaarte laiali kandmas, kui täiskasvanud läksid valimistele, siis jäime lapsi hoidma.» «Enne külvikampaaniat tellisime kooli rahaga põllumajanduslikku kirjandust ja levitasime seda.» «Lugesime kirjandust kirjaoskamatutele talumeestele.» «Õpetasime talumehi vilja puhastama, seda puhtima.» «Istutasime endale kooli juurde söödanaereid, kapsast ja muud köögivilja, kogusime saagi ja saime 300 rubla sissetulekut.» «Istutasime kooli põllulapile söödanaereid, need kasvasid suureks, poolepuudasteks, näitusel anti meile nende eest 32 rubla preemiat ja selle raha eest ostsime laste raamatuid.» «Mõnedes külades saavutasid laste linnukasvatustartellid täiskasvanute ühinemise linnukasvatustühistusesse.» «Organiseerisime metsaurijate ühingud.» Pole ainsatki nurka külas, kuhu ei ulatuks pioneeri terane silm, kus tema käsi põlgaks töötamast.

Kongressil rääkisid lastekirjasaatjad vajadusest võidelda lütikate ja tarakanide vastu, puhtusest taredes, sellest, et talupoegi

on vaja õpetada oskuslikult kasutama põllumajanduslikke masinaid, sellest, et «Pionerskaja Pravda» ja «Družnõje Rebjata» veergudel on vaja anda arstlikku nõuannet, lehekülg muusikakultuurist, artikleid küülikuist ja mesindusest, avaldada võorkeelte õppetunde jne. Lõpuks esitati nõudmine: «avaldada artikleid vanadest kirjanikest, sest neilt me õpime kõike. Meil on vaja võrrelda vanu kirjanikke meie kirjanikega.» Tehti ettepanek «anda artikleid kõigist tähtsaist ja õpetatud inimestest, kes on teinud midagi head elule...»

... On päris selge, et küla pioneerid teevad mitmekülgset kultuuritööd, et nad on uueks ja suureks jõuks, mis organiseerib uut elulaadi.

«Rohkem tähelepanu lastele, alaealistele, noorsoole!» See on veel üks loosung, mis tuleb lülitada viisaastaku loosungite ritta.

„Mööda Nõukogude Liitu“, 1929.

„Naši Dostiženija“, 1929, nr. 4, lk. 7—10.

Dneprostroil muudavad töörahva tahe ja mõistus maa kuju ja ilmet. Kümned ja sajad töölisud uuristavad Dnepri kalda kive elektripuuridega, purustavad vanu kivimeid vedela õhuga, teised kümned kannavad, veavad ühest kohast teise sadu tuhandeid kantmeetreid mulda, seda hammustavad ekskavaatorite raudsed lõuad, see näib kerge tolmuna kollektiivse inimese kätes, kes ehitab endale uut elu. Kui näed, kui julgelt ja lihtsalt käsitseb seda tavaline tööline, väike inimene, kui kuulekalt see alistub tema mõistuse jõule, siis näib lapselikult naiivsena vana muinasjutt vägilasest Svjatogorist, kes ei suutnud ületada «maa külgetõmbejõudu». See muinasjutt kohutas oma lootusetu müstikaga üpris ära need, kes armastavad filosoferida looduse salapärasest jõududest ja inimeste nõrkusest nende jõudude ees. Kohkusiid ja rahunesid.

Mõlemalt kaldalt raudtammidega kokkusurutuna marutseb Dnepr, kuid tema lainete kurja laksumist vastu rauda ja kive pole kuuldagi läbi puuride lõgina, läbi vasarate löökide vastu kõinisevat rauda, läbi tööliste hüüete, läbi selle võimsa hääle-«toormaterjali». Mulle näib, et inimesed juba varsti lahutavad selle mitmehäälelise toormaterjali nootideks, harmoniseerivad selle ja loovad kangelaslikke sümfooniaid.

Terasest puuriterad tungivad sügavale kivisse, täites õhku imelikult kuiva heliga. Eemalt kostub see heli paljude tsellode bassikeelte üheaegse lauluna. Kõmisevalt ja rangelt rütmiliselt langevad ameerika kraana löögid, millega taotakse sisse «sulun-

deid». Tahtmatult meenuvad Aleksandr Bloki sõnad: «Kultuur on muusikaline rütm.» «Muusika hing ühines nüüd uue liikumisega, mis tuleb vana asemele.»

Imetledes siin inimeste julget tööd meenutad kogu aeg minevikku, mis väga aitab õigesti hinnata olevikku.

Plahvatustega puruks rebitud kaljude keskel, paksult tolmuga üle puuderdatuna, puurib kive rässakas noormees, tegutsedes jõuga, millest tema käed ja õlad pidevalt vabisevad. Kui ma võtsin kinni puuri käepidemetest, raputati mind kui väikest last, raputas mind mitte ainult see, et olin kokku puutunud välgutaolise jõuga, vaid ka see, et seda jõudu valitseb üheksateistkümnendaastane talupoeg Smolenski kubermangust, inimene, kellel seisab tõenäoliselt ees pool sajandit ülihuvitavat elu ja tööd. Ma muidugi kadestan teda, kuid olen tema üle ka rõõmus. See rõõm on loomulik: mõõtes aega mitte ainult oma isikliku elu aastatega, ei suuda ma unustada, et minu elu algas peerutule ja rasva-küünla valgusel. Kuid ma mäletan sama hästi, et 96. aastal, kui Nižni Novgorodi uulitsaid mööda sõitis esimene trammi-vagun, samasugused noormehed kui see, — ka Smolenski mullatöölised — jooksid üle pea-kaela eemale «kuraditõllast»...

Ma olen tunnistajaks kohtuprotsessis vana ja uue vahel. Ma tunnistan ajaloo kohtus töötava noorsoo palge ees, kes vähe teab neetud minevikust ja seepärast sageli liiga halvasti hindab olevikku ning tunneb seda puudulikult.

Tean muidugi, et Dneprostroid külastavad suurearvulised noorte ekskursioonid, olen aga näinud inimesi, kes elavad kümne versta kaugusel sellest grandioosest ehitusest, kuid ei ole seal käinud ega oma isegi ettekujutust sellest, milleks see töö alustati ja mis tähtsus sellel on Ukrainale.

Noored ei tunne ikka veel küllalt sügavalt tööprotsesside poeesiat, kuid on juba aeg seda tunda. Sotsialistlike Nõukogude Liidus ei tööta enam alandlikult peremeeste käske täitvad orjad, Liidus töötavad iseendale vabad inimesed. Kui varem töö mõte ei olnud töölisele selge, kui varem vähemik rikastus, töörahvas aga jäi puruvaeseks, siis nüüd on see suhe põhjalikult muutunud ja kõik selle, mida teevad töölised, teevad nad endale, homsele päevale.

Kuid ka varem, sunniviisilise ja sageli mõttetu töö tingimustes, võis ja oskas tööline siiski töötada sellise palava naudinguga, mida nimetatakse «loomingu paatoseks» ja mis võib väljenduda kõiges, mida inimene teeb: tehku ta kas sööginõusid, mööblit, riideid, masinaid, pilte või raamatuid. Just töös ja ainult töös on inimene suur, ning mida palavam on tema armastus töö

vastu, seda ülevam on ta ise, seda viljakam ja kaunim on tema töö.

On olemas «loodusega ühtumise» poeesia, looduse värvidesse ja joontesse süvenemise poeesia, — see on nägemise ja taju poolt antule passiivselt allumise poeesia. Ta on meeldiv, rahustav, ja ainult selles on tema kaheldav väärtus. Ta on elu alandlike vaatlejate jaoks, kes elavad elu kõrval, kusagil ajaloovoolu kaldail.

Kuid on olemas ka inimtahte jõul loodusjõudude ületamise poeesia, elu rikastamise poeesia mõistuse ja kujutlusvõimega, see on ülev ja traagiline, see äratav tahet tegutsemiseks, see on surnud, kivistunud tegelikkuse vastu võitlejate poeesia, sotsiaalse elu uute vormide, uute ideede loojate jaoks.

„Mööda Nõukogude Liitu“, 1929.

„Naši Dostiženija“, 1929, nr. 3, lk. 9—11.

Meie vana kirjandus Pomjalovskist Tšehhovini andis määratu suure pedagoogide-sadistide ja ükskõiksete tšinovnikute, «tupes inimeste» portreede galerii, ta näitas meile Peredonovi koletut kuju, klassikalist «libitseva» orja tüüpi. Vanas ilu- ja memuaarikirjanduses vilksatab niisama harva ja episoodiliselt kui tegelikkuseski õpetaja, kes armastas oma õpilasi ja mõistis, et tänapäeva lapsed saavad homme elu ehitajateks, hakkavad homme kontrollima isade tööd ja halastamatult paljastama kõiki nende vigu, nende silmakirjalikkust, argust, ahnust ja laiskust.

Mulle on saanud osaks näha Nõukogude Liidus mees- ja naisõpetajaid, kes äärmiselt rasketes, kohutavalt rasketes tingimustes töötavad kunstniku innu ja paatosega.

Ma olin Kurjaži kloostris 91. aasta suvel, vestlesin seal tol ajal kuulsa Joann Kronštadtskiga. Kuid see, et ma selles kloostris kunagi olin olnud, meenus mulle alles sealviibimise kolmandal päeval, tema neljasaja peremehe — minu korrespondervate sõprade, endiste «kodutute» ja «sotsiaalselt ohtlike» keskel...

Selle koloonia lastega olin ma kirjavahetuses neli aastat, jälgides, kuidas järk-järgult muutub ortograafia, grammatika, kasvab nende sotsiaalne haridus, laieneb tegelikkuse tunnetamine, — kuidas väikestest anarhistidest, hulkureist, vargapoistest ja noortest prostituutidest kasvavad head tööinimesed.

Koloonia tegutseb seitse aastat, neli aastat asus ta Poltaava kubermangus. Seitsme aasta jooksul on temast läinud mituküm-

mend inimest töölisfakultetidesse, agronomilistesse ja sõjakoolidesse ning samuti teistesse kolooniatesse, kuid juba laste «kasvatajatena». Lahkunute asemele tulevad kohe poisid, keda saadab kriminaalmiilits, keda miilits toob tänavalt, paljud hulkurid ilmuvad vabatahtlikult. Kolonistide üldarv ei lange kunagi alla neljasaja. Möödunud aasta oktoobris kirjutas mulle üks kolonistidest, N. Denissenko, kõigi «komandöride» nimel:

«Kui te teaksite, kuidas meil kõik on muutunud pärast teie ärasõitu. Paljud meie vanad kolonistid on astunud iseseisvasse ellu: tootmisse, töölisfakultetidesse ja vabrikukoolidesse. Väga vähe on jäänud vanu poisse, kõik on uued. Elu on uutega muidugi raskem korraldada kui nendega, kes on juba harjunud töö ja ühiskondliku eluga. Pärast vanade poiste lahkumist hakkas distsipliin koloonias langema. Kuid meie, kohalejäänud vanad, ei tohi seda lubada ega lubagi. Meie koloonias on nüüd kogu kool ümber korraldatud, on uuelts organiseeritud seitsmeklassiline kool, ealt vanemate jaoks aga õppetöökojad. Tung õppimiseks on liiga suur, kuid ometi ei lähe ükski neljasajast kooli udest mööda.»

Praegu on koloonias 62 kommunistlikku noort, kellest mõned õpivad Harkovis, üks juba meditsiinilise fakulteedi teisel kursusel. Kuid nad kõik elavad koloonias — sealt linna on 8 versta. Kõik võtavad aktiivselt osa seltsimeeste igapäevastest töödest.

400 inimest on jagatud 24 rühmaks, tislriteks, lukkseppadeks, põllu- ja aiatöolisteks, karjasteks, seatalitajateks, traktoristideks, sanitarideks, valvuriteks, kingseppadeks jne. Koloonia majandus: kui ma ei eksi 43 hektaari põllu- ja aiamaad, 27 hektaari metsa, lehmad, hobused, 70 tõusiga, keda õige meelega ostavad talupojad. On põllumajanduslikke masinaid, kaks traktorit, oma valgustusjaam. Tislerid töötavad lõhkeainetetehaselt 12 000 kasti valmistamiseks saadud tellimise täitmiseks.

Koloonia kogu majapidamine ja elu korraldamine on tegelikult tööühikute kahekümne nelja valitava ülema käes. Nende käes on kõigi ladude võtmed, nad ise koostavad tööplaani, juhivad tööd ja võtavad sellest tingimata koos kogu rühmaga isiklikult, aktiivselt osa. Komandöride nõukogu otsustab küsimusi: kas vastu võtta või mitte vabatahtlikult tulnuid; mõistab kohut hooltult töötavate seltsimeeste, distsipliini ja «traditsioonide» rikkujate üle. Süüdlaseks tunnistatule teeb koloonia juhataja A. S. Makarenko kolonistide rivi ees teatavaks komandöride nõukogu otsuse: noomitus või tööle määramine väljaspool järjekorda. Tõsisemate ja korduvate eksimuste: laiskuse, raskest tööst kangekaelse kõrvalehoidumise, seltsimehe solvamise ja

üldse igasuguse kollektiivi huvide rikkumise eest karistatakse süüdlase väljaheitmisega kolooniast. Kuid need on äärmiselt harvad juhtumid, komandöride nõukogus mäletavad kõik hästi oma elu vabaduses, mäletab seda ka süüdlane, keda ähvardab elu lastekodus, asutuses, mida «kodutud» üksmeelselt ei armasta.

Koloonia üheks traditsiooniks on «mitte sobitada romaane oma tütarlastega». Sellest peetakse rangelt kinni ja kogu koloonia tegutsemisaja jooksul rikuti seda vaid üks kord ning see lõppes draamaga — lapse tapmisega. Noor ema peitis vastsündinu voodi alla ja ta lämbus seal, ema aga mõisteti kohtu poolt mitmeks aastaks vangi, kuid anti tagasi kolooniasse tagatise vastu ja abiellus vist hiljem lapse isaga. Teine traditsioon: kui tuuakse poiss või tütarlaps kriminaalmiilitsast, siis on valjusti keelatud temalt pärida, kes ta on, kuidas ta on elanud, mille eest sattus kriminaalmiilitsa kätte. Kui «uus» ise hakkab endast jutustama, siis teda ei kuulata, kui ta kiitleb oma kangelasategudega, siis teda ei usuta, ta naerdakse välja. See mõjub poisile alati hästi. Talle öeldakse:

«Sa näed: siin ei ole vangla, peremehed oleme siin meie, samasugused kui sina. Ela, õpi, tööta meiega, kui ei meeldi — lähed ära.»

Ta veendub ruttu, et see kõik on tõsi ja kasvab kergesti kokku kollektiiviga. Koloonia olemasolu seitsme aasta jooksul ei ole vist olnud üle kümne «lahkumise» sellest.

Üks «ülematest» D. sattus kolooniasse kolmeteistkümne aastaseks, nüüd on ta seitseteist. Viieteistkümne aastaseks hakkas ta juhtima poolesajast inimesest koosnevat salka, kellest enamik on temast vanemad. Mulle jutustati, et ta on hea seltsimees, väga vali ja õiglane komandör. Oma elulookirjelduses kirjutab ta:

«Olles kommunistlikuks nooreks, tegelesin anarhismiga, mille pärast välja heideti.» «Armastan elu, aga temas eriti muusikat ja raamatut.» «Armastan hirmsasti muusikat.»

Tema initsiatiivil tegid kolonistid mulle suurepärase kingituse: 250 inimest kirjutasid ja kinkisid mulle oma elulookirjeldused. D. on luuletaja, kirjutab ukraina keeles lüürilisi luuletusi. Luuletajaid-koloniste on mitu inimest. Antakse välja eeskujulikult illustreeritud ajakiri «Promin», mida toimetab kolm inimest. Illustraator T. on samuti «komandör», kahtlemata andekas ja tõsine inimene, kes oma andekusse suhtub umbusklikult ja ettevaatlikult.

Ta on põgenik Poolast ja alustas oma hulkurielu kaheksa aastaseks. Oli Jaroslavlis lastekoloonias, kuid põgenes sealt ja

hakkas trammides vööraid taskuid tühjendama. Siis sattus hambatehniku juurde, kus «kiindus lugemisse ja joonistamisse». Kuid «tänav ahvatles», ta jooksis ära hambatehniku juurest, võttes kaasa «mõned tsaari kuldrahad». Kulutas need ära raamatutele, paberile ja värvidele. Sõitis Valgel merel katlakütja abilisena, «kuid oli nõrga nägemise tõttu sunnitud minema kaldale». Töötas «naturaalmaksu kogumise instruktorina» Petšoras, iževski komide keskel, õppis komide keelt, elas samojeedide juures, ületas koertel Uraali mäeaheliku Obdorskisse, sattus Arhangelskisse, varastas seal, elas linna öömajas, hakkas siis maalima silte ja dekoratsioone. Töötas Kujutavate Kunstide Osakonnas, samal ajal valmistus ette seitsmeklassilise kooli lõpetamiseks, võltsis dokumendid ja astus Vjatka Kunstitööstustehnikumi. «Eksamil olin parimate hulgas, kuna maalimises ja joonistamises tunnistati andekaks, seda ma aga ei uskunud.» Ta valiti üliõpilaste komiteesse, tegi kultuuritööd. Talvel, õppevaheajal, areteeriti, «kukkus sisse» dokumentidega, istus kevadeni parandusmajas. Kuid ka seal ei loobunud tööst raamatuga ja tegi ka seal kultuuritööd. Hiljem oli «Severnaja Pravda» reporteriks.

Seda kõike jutustatakse hooplemiseta ja muidugi ilma soovi varjutagi äratada kaastunnet. Ei, jutustatakse lihtsalt, nii: läksin mööda sood, hiljem mööda metsa, eksisin ära, väljusin külavahe- teele, liiv, raske käia.

Ümber jutustada kogu T. elulugu võtaks kaua aega. See lõppes esialgu sellega, et ta vabatahtlikult tuli Kurjaži kolooniasse, elab seal, töötab agaralt, õpib ja õpetab väiksemaid. «Tahan endiselt olla inimene, armastan raamatut ja pliiaitsit,» kõneleb ta. Ta on ilus, sihvakas prille kandev noormees, tal on uhke nägu, kõneleb lühidalt, tagasihoidlikult. Ta on haruldaselt tähelepanelik väiksemate, haruldaselt pehme omavanuste seltsimeeste vastu. Võib-olla sellepärast, et ta elus oli selline juhtum: Arhangelskis sai ta «tuttavaks ühe noormehega, samuti kunstnikuga, kes ka jumaldas kirjandust. Teda hüüti Vaskaks. Meie ei saanud aga kuigi kaua koos elada, ta poos enese üles, olles oma rinnale kinnitanud sedeli: «Võlgnen perenaisele kaheksa kopikat, kui saad — maksa ära.»»

T. on kahtlemata väga andekas noormees ja nüüd ta juba enam ei hukku, arvan ma. Ta elulugu pole erand, selliseid on enamik minu poolt loetud ja mulle jutustatud elulugudest. Ma nõustuksin meeeldi mitte teadma neid elulugusid, millest ühed on õndsed oma lühiduse, teised oma värvirikkuse poolest. Mulle piisab juba igasugusest jubedusest.

Kust on pärit «kodutud»? Need on läänepoolsete kuberman-
gude «põgenike» lapsed, keda sõjakeeris on mööda Venemaad
laiali paisanud, nende inimeste orvud, kes hukkusid kodusõja-
heitluste, epideemiatega ja nälja-aastail. Halva pärilikkusega ja
täna kiusatuste suhtes ebakindlad lapsed on tõenäoliselt juba
hukkunud, järele on jäänud ainult tugevad lapsed, kes on
täiesti võimelised enesekaitseks ja võitluseks elu eest. Nad lähe-
vad meeeldi igasugusele tööle, alluvad kergesti töödistsipliinile,
kui see on taktiline ja ei solva nende enesevärtuse tunnet. Nad
tahavad õppida ja õpivad hästi, neile on arusaadav kollektiivse
töö tähtsus, on arusaadav selle kasulikkus. Ma ütlesin, et elu,
mis on küll karm, kuid suurepärase kasvataja tugevatele, kas-
vatas need inimesed «oma hingelaadilt» kollektivistideks. Kuid
samal ajal on peaaegu igäüks neist individuaalsus, mis juba
enam või vähem teravalt välja paistab, igäüks neist on inimene
«oma näoga». Kurjaži töökoloonia kolonistid jätavad «hästikas-
vatatute» veidra mulje. Seda võib eriti tähele panna nende suh-
tumisega «väikestes» uutesse, kes alles tulid või keda kohale
toodi. Väiksed satuvad kohe nende noorukite aruka hoolitsuse
üllatavasse tingimustesse, kes olid olnud hirmuäratavad täna-
val. Just sellised noorukid neid ju kolkisid, ekspluateerisid,
õpetasid varastama, viina jooma, õpetasid neile veel palju
muudki. Üks «väikestest» — karjapoiss — puhub koloonia
orkestris eeskujulikult flööti, ta õppis selle selgeks viie kuuga.
Lõbus on vaadata, kuidas ta lööb palja, malmivärvi kápaga
takti. Ta ütles mulle:

«Kui ma siia tulin, siis ehmatasin. Oi-oi, mõtlesin ma, kui
palju neid siin on! Kui hakkavad taguma — ei siis pääse.
Kuid ükski ei puutunud näpugagi.»

Imekergena ja -lihtsana tundsin ma ennast nende hulgas.
Olen aga inimene, kes ei oska rääkida lastega, kardan alati,
et ütlen neile midagi ülearust, ja see kartus teeb mind kida-
keelseks. Kuid Kurjaži koloonia lapsed ei tekitanud minus
seda kartust. Muuseas, polnudki vaja nendega rääkida, sest
nad olid ise head jutustajad ja igäühel neist oli midagi
jutustada.

Nende vahel eeskujulikult välja töötatud seltsimehelikkuse
tunne hõlmab muidugi ka tüdrukuid, keda koloonias on üle
poolesaja. Üks neist, kuueteistkümneme aastane, punajuukseline,
lõbus, tarkade silmadega, jutustas mulle tema poolt loetud
raamatutest ja ütles äkki mõtlikult:

«Räägin teiega, aga ise olen kaks aastat olnud tänavatüd-
ruk.»

Need vapustavad sõnad öeldi selliselt, nagu oleks tütarlaps meenutanud halba unenägu. Esimesel hetkel võtsin ka mina tema sõnad vastu nii, nagu oleksid nad ainult ootamatu «sissejuhatav lause», mis öeldi tarbetult elava jutustuse sekka.

Samuti nagu noorukid, nii on ka tütarlapsed terved, käituvad sama «hästikasvatatult», töötavad kõigest jõust ja sellise innuga, mis isegi raske töö teeb lõbusaks mänguks. Nad on koloonia «perenaised», on samuti jagatud rühmadeks ja ka neil on oma «komandörid». Nad pesevad, õmblevad, parandavad, töötavad põllul ja aias. Koloonia söökla ja magamistoad on puhtad ja ehkki mitte «rikkad», vaid pigemini hallid, siiski mugavad. Tütarlaste käed on kaunistanud nurgad ja seinad roheliste okste, põllulillekimpude ja kuivade lõhnavate rohuustidega. Kõikjal on tunda tööarmastust ja neljasaja väikese inimese elu kaunistamise püüet.

Kes võis küll nii tundmatuseni muuta, ümber kasvatada sadu lapsi, keda elu on nii julmalt ja solvavalt maha tallanud? Koloonia organiseerijaks ja juhatajaks on A. S. Makarenko. See on kahtlemata andekas pedagoog. Kolonistid armastavad teda tõeliselt ja räägivad temast sellise uhkusega, nagu oleksid nad ise tema loonud. Ta on välimuselt karm, sõnaaher, üle neljakümne-aastane inimene, suure nina, tarkade ja teravapilguliste silmadega. Ta sarnaneb sõjaväelase ja «ideelise» külakooliõpetajaga. Räägib kähisevalt, katkendliku või külmetanud inimese häälega, liigub aeglaselt, jõuab kõikjale, näeb kõike, tunneb iga kolonisti, iseloomustab teda viie sõnaga ja selliselt, nagu teeks ta momentülesvõtte selle iseloomust. Tal on nähtavasti arenenud vajadus möödaminnes, märkamata hellitada lapsi, öelda igapähele neist lahke sõna, naeratada ja silitada põetud pead.

Komandöride koosolekuil, kus nad asjalikult arutavad tööde käiku koloonias, toitlusküsimusi, juhivad üksteise tähelepanu eksimustele rühmade töös, mitmesugustele hooletustele ja vigadele, istub Anton Makarenko kõrval ja ütleb vestluse sekka ainult harva kaks-kolm sõna. Peaaegu alati on need sõnad etteheited, kuid ta lausub neid nagu vanem seltsimees. Teda kuulatakse tähelepanelikult ega häbeneta temaga vaidlemast kui kahekümne viienda seltsimehega, kes on tunnistanud kahekümne nelja poolt targemaks ja kogemusterikkamaks kui kõik nemad.

Ta rakendas koloonia tavade hulka midagi sõjakoolist ja see on tema lahkkelide põhjuseks Ukraina Hariduse Rahvakomissariaadiga. Kell 6 hommikul mängib pasun koloonia õues

signaali: «Üles tõusta!» Pärast hommikueinet kell 7 uus signaal, ja kolonistid rivistuvad keset õue karreesse. Karree keskel on koloonia lipp, lipukandja kõrval seisab kaks seltsimeest-kolonisti püssidega. Rivi ees räägib Makarenko lastele lühidalt päeva tööülesandeist, ja kui on millegi vastu eksinuid, siis avaldatakse komandöride nõukogu poolt tehtud noomitusi. Seejärel viivad komandörid oma rühmad töökohtadele. Lastele meeldib kogu see «tseremoonia».

Kuid veelgi tseremoniaalsemalt ja koguni pidulikult andis koloonia üle viis vagunitäit kaste tellija-tehase esindajale. Mürtsus koloonia orkester, peeti kõnesid kultuuri loova töö suurest tähtsusest, sellest, et ainult vaba, kollektiivne töö viib inimesed õiglasele elule, et ainult eraomanduse hävitamine teeb inimesed sõpradeks ja vendadeks, hävitab kõik eluhädad, kõik tema draamad. Võimatu oli sügava erutuseta vaadata nende armsate, tõsiste näokeste ridasid, neljasada erivärvilist silmapaari, kui nad uhkelt ja naeratades vaatasid vankreile, mis olid raskelt laaditud kolonistide-tislerite poolt ümber töötatud puiduga. Toredasti ja üksmeelselt kostis uhke «hurraa» neljasajast rinnast. A. S. Makarenko oskab lastega rääkida tööst sellise vaikse, varjatud jõuga, mis on arusaadavam ja veenvam kõigist ilusatest sõnadest. Minu arvates jutustab temast imehästi järgnev katkend tema poolt kirjutatud väikesest eessõnast tema poolt kasvatatud kolonistide elulugudele.

«Kui ma trükkisin sajandat elulookirjeldust, mõistsin ma, et ma loen kõige vapustavamalt raamatut, mida mul on kunagi olnud juhus lugeda. See on laste kontsentreeritud häda, millest jutustatakse nii lihtsate, nii halastamatute sõnadega. Igas reas tunnen ma — need jutustused ei pretendeeri sellele, et äratada kelleski kaastunnet, ei pretendeeri mingile efektile; see on väikese üksi jäetud inimese siiras jutustus, kes on juba harjunud mitte arvestama mingisuguse kaastundega, kes on harjunud ainult vaenuliku stiihiaga ja harjunud selles olukorras mitte kohmetuma. See on muidugi meie aja kohutav tragöödia, kuid seda tragöödiat märkame ainult meie, gorkilastele ei ole siin tragöödiat — neile on see harilikuks suhtumiseks nende ja maailma vahel.»

«Minule on selles tragöödias paraku rohkem sisu kui kellelegi teisele. Kaheksa aasta jooksul olen ma pidanud nägema mitte ainult rentslissevisatud laste kohutavat häda, vaid ka nende laste kohutavaid hingelisi murranguid. Piirduda neile kaasa-tundmise ja nende haletsemisega ei olnud mul õigust. Ma olin juba ammu aru saanud, et ma nende päästmiseks olen kohus-

tatud olema nende vastu kõrvalekaldumatult nõudlik, vali ja kindel. Ma pidin nende muredesse suhtumisel olema samasuguseks filosoofiks, nagu olid nad ise endasse suhtumisel.»

«Selles on minu tragöödia ja ma sain seda eriti tunda neid märkmeid lugedes. See peab olema meie kõigi tragöödia ja meil ei ole õigust sellest kõrvale hoiduda. Aga need, kes võtavad vaevaks läbi elada ainult magusat kahetsustunnet ja suhkurlikku soovi teha neile lastele midagi meeldivat, need lihtsalt varjavad oma vagatsemist selle rikkaliku ja seepärast nende jaoks odava laste hädaga.»

„Mööda Nõukogude Liitu“, 1929.

„Naši Dostizenija“, 1929, nr. 2, lk. 22.

NÕUKOGUDE ESKAADER NAPOLIS

«Lubage ette kanda, seltsimehed.» 12. jaanuari hommikul tulid minu juurde üheksa meremeest ja nende juht ütles mulle:

«Kaks Balti laevastiku lahinguüksust — «Parižskaja Kom-muna» ja «Profintern» — saabusid õppereisil Napolisse ja nende laevade meeskonnad paluvad teid külla.»

Ma arvan, ei ole vaja rääkida sellest, et kui uuest maailmast tuleb üks inimene, see väga erutab ja tekitab piduliku meeolu; kui aga korraga tuleb üheksa, siis erutud üheksa korda rohkem: peas ja veel kusagil sisemuses lööb lökkele elustav, noorendav soojus, tunned end õnnelikuna ja seepärast pisut rumalana, naerata palju, ei oska algul midagi küsida, midagi öelda ja üldse on «hingel» väga hea olla. Sellepärast seltsimehed, et — kuigi see on eelarvamus — mul on olemas hing ja selles elab suur armastus noorte rässakate poiste vastu, kes kannavad madruste, punaarmeeaste, tööliste ja teisi selliseid riideid. Kuid selle armastuse väljendamiseks ei ole mul küllalt eredaid sõnu ja tahtmatult kõneled neist naljatoonis.

Noored meresõitjad jutustavad naerdes sellest, kuidas torm neid Biskaia lahes «raputas», torm, millest kõigi ookeanide ja merede tormidega hästi tuttavad vanad meremehed räägivad kui jõu poolest enneolematust. Sellest tormist, mis hukutas sadu inimesi, ja tema poolt tekitatud kahjust kirjutasid ajalehed väga palju. Tehti kokkuvõtte, et «selle tormi ajal hukkus ja paisati madalikule kuni 60 laeva, avarii tabas umbes 606 laeva.» Hukkunud inimeste arvu unustati vist kokku võtta.

Juht jutustas sellest, kuidas käitused tormi ajal «Biskaiakeses» kaks tuhat noort poissi, samasugused kui need üheksa, kuidas noormehed Pihkvast, Orjolist, Nižni Novgorodist, Leningradist ja mujalt esmakordselt elus sattusid stiihia meele-
letusse ja mõttetusse mängu, kui vähe oli nende hulgas mere-
haigeid, kui mehiselt nad töötasid, aidates üksteist seltsimehe-
likult väljaspool järjekorda, ja kui vähesed langesid reast
välja, kuigi torm mängis laevadega nagu pallidega ja poisid
lendasid nurgast nurka «nagu udusuled».

«35 võnget minutis, kas kujutate endale ette, mida see tähendab?»

«Kujutan küll; see on väga räbalasti.»

«Oli ka selliseid, kes hakkasid kartma,» märgib üks noor
meremees; teine täpsustab jutustust:

«Umbes kakskümmend tuhande kahesaja kohta.»

Juht kõneleb noore meeskonna käitumisest ilmse uhkusega. Poisid kuulavad tema kiitvat jutustust tähelepanelikult ja just-
kui kontrollides: kas oli kõik nii? Naerdakse, vahetevahel lisa-
takse juurde lõbus või tabav märkus. Halvustavalt suhtudes
«kultuursete» inimeste juhmuse väljendusse, kes hirmust tule-
viku ees on juba metsistunud, jutustatakse kohtumisest prants-
lastega Brestis:

«Näidati meile mingisugust prahti täis aetud platsi ja öeldi:
siin võite jalutada, aga linna minna ei tohi.»

Plats ei olnud suurem vangide jalutusõuest tsaarivanglas...
Loobusime muidugi sellest lahkusest...»

Eneseväärtuse tunne avaldub neil poistel kogu nende käitu-
mises...

Sorrentos sõid hommikueinet kultuursed, poliitiliselt haritud
noored inimesed, inimesed, kes väga hästi saavad aru oma täht-
susest ja oma klassi eesmärgist. Istunud tundi kolm, võtsid nad
minult sõna, olla järgmisel päeval nende külaline, ja läksid
Sorrento sadamasse. Kuid hommikul hakkas sadama padu-
vihma ja seltsimehed teatasid hoolitsevalt telefoni teel, et ma
ei sõidaks. Liigutav hoolitsus. Vihm ei seganud neid käimast
terve päev mööda Napolit, muuseumis, bioloogiajaamas, sõit-
mast Pompeisse. Järgmisel päeval säras pidulikult itaalia päike
ja ma olengi «liinilaeval», mis kaalub 26 700 tonni, s. o. üle
1 600 000 puuda, ja — nagu mulle öeldi — on neljakordse
maja kõrgune. Üldse nimetati mulle väga palju rabavaid arve,
näidati koletuslikke masinaid ja veelgi koletislikumaid kahu-
reid. Kuid nagu alati ja kõikjal huvitasid ja erutasid mind
kõige rohkem noored inimesed, kes elavad sellel terasmasinal

ja juhivad seda samuti neljakordse maja kõrguste maruliste lainete keskel. Nende lainete löögid olid kõveraks painutanud raudredelid ja tekitanud terashiiglasele veel «mõnesuguseid väikseid vigastusi». Ma pärisin: kas haigeid on? «Mitte ühtegi, laatsaret on tühi. On kaks, kuid need on jalgadel, ühel valutab pea, teisel on käsi muljutud.»

Küsin: kas oli jube?

Laiailgne noormees vastab:

«Ma õõtsusin mastikorvis ja, teate, mõtlesin korda kümme: hüvasti «Parižskaja Kommuna», hüvasti seltsimehed. Põrutab lainemägi vastu parrast, meie pihta ja raputab, — noh, mõtlen, ega me siit välja roni. Aga ometi ronisime...»

Laeva ajalehe «Na Vahte» 26. numbris on trükitud:

«Kolme ööpäevane tormiproov ookeanil oli meile eksamiks ja lahingkontrolliks kogu laevale, kuid ka üksikult igale punalaevastiklasele, komandörile ja poliittöölisele.

Paljud punalaevastiklased ja komandörid sooritasid tõelisi kangelastegusid, täitsid elu kaalule pannes oma kohuseid ja pidasid võitlust vee määratseva stiihiaga, säilitades laeva ja tema mehhanismide eluvõimet.»

Inimestel on laeval kitsavõitu, — neid on 1200. Üks meeskonnaruum on laaditud söega ja paljud magavad laevatekil. Üldmulje on: vali distsipliin, sealjuures tõeliselt hoolitsevad ja seltsimehelikud suhted komandöride ja meeskonna vahel. Üks madrus selgitas seda ülihästi:

«Distsipliin on meil niisugune, nagu see olema peab, kuid see ei rajane vastu lõugu löömisel, nagu tsaari ajal, vaid meie austusel inimeste vastu, kes teavad meist rohkem ja tahavad, et meie teaksime niisama palju kui nemad.»

Teine lisas:

«Muidugi, meie teame edaspidi rohkem kui nemad.»

Seda öeldi kindla veendumusega, hooplemata, ja võib-olla peitub neis sõnades lihtne ja täiesti loomulik mõte: lapsed peavad teadma rohkem ja põhjalikumalt kui isad.

Pärast möllu Biskaia lahes tunnevad noored meremehed endal ilmselt olevat jõudu vastu pidada veel paljudele samasugustele tormidele. Need kaks- või kolmkümmend noormeest, kes tormi ajal andsid järele loomulikule hirmutundele, teenisid seltsimeeste ühiskondliku laituse ja määrati tööle väljaspool järjekorda. Kuid mõne päeva pärast, kui seltsimehed nad vabastasid sellest «õppetunnist», teatasid nad, et jätkavad sellist töötamist senikaua, kuni nad ennast ise tunnevad vabadena etteheidetest. Kui mulle sellest jutustati, tuli mulle jälle meelde

halb ja pime «vana aeg». Mõnedes joontes on temast kaugemale eemaldunud meie noorsugu. Kas võis arvata, et laevastik ja armee hakkavad kunagi etendama nii tõsist kultuurilis-kasvatulikku osa, missugust nad etendavad Nõukogude Liidus.

Kahjuks on kombeks külalisi kostitada. Ma ütlen «kahjuks» mitte kui peremees, vaid kui külaline. Mind kostitati eeskujuliku rukkileivaga, dagestani kurkidega, heeringate ja laanepüüdega. Kümnele inimesele kulutati pudel mingisugust magusat ja nähtavasti alkoholita jooki. See ei kõnele muidugi peremeeste ihnusest, vaid sellest, et:

«Lahingulaeval ei jooda.»

Sellega rikuvad nad üldeuroopalikku traditsiooni, mille kohaselt peab meremees olema alkoholik, — traditsiooni, mida kirjanduses, eriti inglise kirjanduses agaralt rõhutatakse.

Einestamine kestis vähemalt tunni, mille ma suure kasuga endale võisin kasutada vestluseks noorte meremeestega. Pärast lõunat kogunes ülemisele tekile mitusada meeskonna liiget ja seal korraldati «kultuurilise isetegevuse õhtu».

See, et meie noorsugu on andekas, on loomulik. Selline ta peabki olema, kui temale on avatud kõik teed oma võimete avaldamiseks. «Parižskaja Kommuna» meeskond näitas, et tema hulgas on väga palju lauljaid, muusikante, tantsijaid ja eeskujulik, teravmeelne improvisaator — «klubi juhataja». Esines elegantne baleriin; kui ma ei eksi, oli ta päritolult katlakütja. Kolm külatüdrukut lugesid, õigemini laulsid ajalehte ja teravmeelseid «päevakajalisi» kupleesid. Tüdrukuid mängisid muidugi ka madrused. Trio mängis «bajaanidel», keegi mängis havai kitarri, kaks meest tantsisid tšetšetkat. Minuga kaasas oli kunstnik F. S. Bogorodski, minu kaasmaalane, endine tsirkuseja estraadiartist. Tema arvamine «Parižskaja Kommuna» artistide kohta on väärtuslikum minu omast, kuid temagi oli nende andekusest siiralt vaimustatud.

«Küpsed kas või kohe esinema mistahes estraadil,» ütles ta nende kohta, see aga on «spetsi» suus soliidne kiitus.

Haruldaselt mõnus oli see õhtu Nõukogude lahingulaeva tekil. Määratu suur teraskindlus kiikus vaevalt märgatavalt sadama tumedal, õliselt paksul veel. Napoli tuhanded tuled paistsid kitsasse sadamasse, kus külg külje kõrval seisis kaks halli hirmutist kaugelt maalt. Poolkirjaoskamatute jutustustega sellest maast hirmutab kodanlik ajakirjandus rahuarbastavat väikekoodanlast, kes oma rahuarmastusega on moonutanud kogu elu. Soomuslaeva korstna juures, seljaga väikekoodanlike pesade toreduse ja näoga mere poole istuvad

sajad noored inimesed, kes juba kindlasti teavad, milleks nad on sündinud ja missuguse eesmärgiga nad nii julgelt astuvad sellesse vanasse maailma. Nad aplodeerivad üksmeelselt ja naeravad laginal, vaadates mõnuga oma seltsimeeste-artistide veidraid vempe. Võib-olla ei ole see päris sobiv, kuid seda tervet, siirast naeru kuuldes tuleb äkki meelde, et nende kahekümneaastaste poiste vastu, kes üle neljakümne päeva sõidavad mööda meresid, tutvusid ookeani määratu tugeva stiihilise jõuga, elasid äsja üle «enneolematu tormi», nüüd aga laulavad, tantsivad, mängivad, naeravad, — et nende tugevate sitkete poiste vastu on kogu vana maailma sajanditepikkune muda ja kõnts, kõik lurjused, kelmid, valerahategijad, lordid ja kindralid, papid ja kaupmehed, parasiitide ja reeturite bessedovskite, solomonide, paltšinskite kogu maailm ja miljonid külakulakud ja veel paljud teised. Kuid see kõik ei kohuta ega vii segadusse. See kõik meenub ainult kui vajalik töö maa puhastamiseks kõntsast, — töö, mille peavad tegema ja teevad need meie poisid . . .

1930.

„Naši Dostizhenija“, 1930, nr. 2, lk. 10—14.

I. POISS

Mind hoiatati, et tuleb külaline, luuletaja, poiss. Noh, mis siis? Värsse sepitsevad poisid ja tüdrukud on meil üpris tavaline nähe. Ja alati on nendega veidi raske, sest enamikul juhtudel ei oska nad veel kirjutada luuletusi. Näed tihti, et nad ei peaks üldse tegelema selle raske alaga, sest neil ei ole seda sõnade kõla täiuslikku kuulmist, mis peab olema värsiloojal samuti nagu helikunstnikul. Ka lastel on häid luuletusi, kuid seda neil juhtudel, kui neid luuletusi on sisendanud mingi suur luuletaja minevikust või «moodne» olevikust. Ja mitte ainult sisendanud, vaid kui need on peaaegu maha kirjutatud. Sellistele liiga noortele luuletajatele tuleb öelda mitte just väga meeldivaid sõnu. Neil luuletajatel on aga juba ärganud väike enesearmastus. Sugulased, tuttavad vanusekaaslased ja kooliseltsimehed on neid juba nimetanud «andekaiks». Kuna meie üldse «ruttame elama ja kiirustame tundma», siis ruttame ka enneaegselt kiitma inimest. Kuid enneaegne kiitus meie ajal, kus areneb töökangelaste lakkamatu võistlus, ei mõju lastele kuigi hästi, vaid isegi väga halvasti. Meie lapsed on eeskuju-

likud lapsed. Kuid neisse tuleb suhtuda äärmiselt tähelepanelikult ja väga tõsiselt.

Saabuski luuletaja. Väga priske ja ilus poiss. Ta oli üheksa ja poole aastane, tundus aga olevat aastat kolm vanem. Juba selles, kuidas ta mind teretas, märkasin ma midagi mulle tundmatut ja raskesti määratletavat. Oma andekuses veendunud ja ka arglikud ei tereta selliselt. Temas ei olnud tunda seda lõtvust, mis nagu ütleks:

«Selline ma olen, tundke minust rõõmu!»

Polnud märgata ka kohmetust, mis on omane neile noortele luuletajaile, kes tulevad kirjaniku juurde nagu kooliõpilased eksamile. Oleks võinud arvata, et see üheksa-aastane tunneb rahulikult oma samaväärsust täiskasvanuga...

«Missugune luuletaja minevikust teile eriti meeldib?» küsisin ma.

«Muidugi Puškin,» vastas ta veendunult.

«Aga proosakirjanikest?»

«Turgenev.»

Turgenevit ei nimetanud ta nii veendunult ja lisas kohe:

«Kuid ma lugesin teda juba ammu.»

«Kui ammu?»

«Umbes kuus kuud tagasi...»

Tahtmatult meenus, et mina tema vanuses oskasin vaevalt lugeda, lugesin ainult slaavi-kirikukeelset «Taaveti lauluraamatut», ja et hiljem tuli aeg, kus ma kuue kuu jooksul ei hoidnud käes ühtki raamatut. Küsisin luuletajalt:

«Te kirjutate lüürilisi värse?»

«Ei, poliitilisi. Kuid olen kirjutanud ka lüürikat. Mu arhiivis on vist kaks-kolm luuletust säilinud. Olen tõlkinud saksa keelest Schillerit ja Heinet.»

Siinkohal, olles nagu pisut segaduses, teatas ta:

«On isegi ilmunud väike raamat minu luuletustega.»

Tundsin, et ma ei tea, ei leia teed, kuidas ja millest rääkida selle inimesega. Et mul on isegi piinlik talle otsa vaadata. See külaline sarnanes müstifikatsiooniga. Ta kõrval istus ta ema ja mulle näis, et poeg viis ka teda segadusse nagu mindki. Kinnitades minu oletust jutustas ema tõtates:

«Hirmsasti huvitub poliitikast. Kui isa tuleb teenistusest, võtab ta isalt kõigepealt ajalehed. Ta on pioneerirühma juht. Suur ühiskondlik koormus. Ja kujutage ette, ei väsi. Üldse, lapsed muutuvad... imetusväärseiks. Ta õde hakkas rääkima seitsmendal kuul, nüüd on ta poolteist aastat vana ja räägib juba hästi. Lihtsalt ei tea, mis niisugustega teha...»

Ma tegin luuletajale ettepaneku lugeda oma luuletusi. Ta vaikis mõned sekundid ja see ergutas mind ütleva, et «on juhuseid, kus pole vaja häbeneneda oma andekust».

«See on Potjomkini kirjast Rajevskile,» ütles kümne-aastane inimene.

«Luuletaja Potjomkinilt?» küsisin ma.

«Ei, Katariina Teise soosikult. Kas siis on olemas luuletaja Potjomkin?»

«Oli.»

«Ma loen väikese poemi Hitlerist ja Goebbelsist,» ütles luuletaja.

Ma mõtlesin, et nüüd toimub arvatavasti midagi naeruväärset ja ilmneb «ebatavalise» pankrot. Kuid ei ilmnenu. Ebatavaline suurenes, sisaldamata ainsatki naeruväärsuse nooti. Poiss luges halvasti, nende pahandavate ulgumistega, mida täiskasvanud luuletajad püüavad esitada paatosena. Kuid tema luuletused, mis olid kirjutatud Majakovski luuletuste vaimus, näisid mulle tehniliselt õigetena. Võib-olla, et ma selles eksisin, sest ma olin päris rabatud poisi imestamisväärsest emotsioonijõust, tema sügavast ja teravast vihast vördjate vastu. Luuletused võisid küll olla äbarikud, kuid suurepärase ja rõõmustavalt ootamatu, sotsiaalselt uus oli lapse viha kurjategijate ja kuritegude vastu. See füüsiliselt terve poiss luges sellise mahlaka jõuga, et ma minutit kaks ei julgenud talle näkku vaadata — ei tahtnud seda näha moonutatuna. Kuid ta nägu lõkendas sügavpunaselt ja selgelt särasid tumedad silmad — mitte enam üheksa-aastase poisi, vaid täiskasvanud inimese silmad, kes paneb igasse oma sõnasse selle palava ja hõõguva inimliku viha, mille võib tekitada ainult sügav armastus tööinimeste vastu, inimeste vastu, kes hukuvad lurjuste ja mõrvarite võimu all, viha nende vastu, kes püüdsid ära vaevata Dimitrovit ja tahavad tappa Thälmanni, nagu nad on tapnud paljusid proletariaadi vabaduse eest võitlejaid.

Raske, otse võimatu on jutustada väikese lauliku revolutsioonilise tunde jõust, kes meile — mulle ja teistele, kes teda kuulavad, — laulis oma vihast, mis võitleb armastuse eest. Oli isegi veidi õudne tunne, et seda laulu laulab laps ja mitte täiskasvanud. Kuid pärast, kui ta oli lõpetanud, valdas mind nukrus, et täiskasvanud luuletajate sõnades ei ole seda imetlusväärsust jõudu, mille on endas kasvanud see väike inimene, kes oma lühikese elu jooksul ei ole veel kannatada saanud, kuid kes nii sügavalt vihkab kannatusi ja neid, kes panevad üha rohkem kannatama töörahvast, kes on aheldatud kapitalismi ahelatega

väljastpoolt ja mürgitatud ülemaailmse väikekodanluse mürgiga seestpoolt.

Lõpetanud luuletuste lugemise ja istunud minutit kaks üllatusest tekkinud vaikuses läks luuletaja lastega palli mängima. Ta mängis kisades, valjusti naerdes ja mängust nii kaasa kistuna, nagu see on omane normaalsete närvidega kümne-aastasele lapsele. Üldse ei sarnanenud ta põrmugi «imelapsele», missuguseid mul on olnud juhus näha ja keda hüütakse «Mitjaks, Mišaks, Jašaks» isegi veel siis, kui nad on juba elanud poolsada aastat.

Kahetsen väga, et ma ei kirjutanud üles kas või mõne reagi tema poeemist.

Hüvasti jättes ütlesin talle, et ma teda ei kiida ega anna talle mingisugust nõu, peale ühe: õppige, ennast liialt väsitamata ja meeles pidades, et olete veel laps.

Ta tänas ja lausus aruka naeratusega:

«Mingisugused professorid veenavad mind mitte upsakaks muutuma. Kuid ma ei ole rumal. Tahan ja armastan väga õppida. Kõike teada ja hästi töötada — milline õnn!»

II. POISID JA TUDRUKUD

Muidugi on poiss — luuletaja-publitsist erandlik kuju. Võimalik, et ta paljus meenutab Mozartit, kes hakkas komponeerima kuue aastasena. On täiesti võimalik, et see poiss üheksateistkümne või kahekümne üheksa aastaselt ennast näitab ülitähtsa sotsiaalse jõuna. See ei olene niipalju temast, kui täiskasvanute arukast ja hoolitsevast suhtumisest tema arenguprotsessi. Käesoleval momendil on see poiss üheks meie laste ereda õitsemise tunnuseks.

Elu negatiivsete nähtuste kogujad, kes on meelestatud kriitiliselt, otsivad — ja leiavad — ka meie laste hulgas negatiivseid nähtusi. Teatavasti on «igas perekonnas oma vördjas». Seda kinnitab laste-huligaanide olemasolu fakt, kuid samuti nende labasuse ja alatuse ülesmärkijate — registreerijate ja tabelipidajate — olemasolu fakt, kes mõnuga registreerivad vanaaegseid labasusi ja alatusi kui midagi ületamatut isegi klasideta ühiskonnas. Kriitika — see on poliitika teine nimetus. Väikekodanlastel on väga meeldiv märgata pinda nõukogude võimu silmas. On ju märksa kergem öelda «mitte nii» kui «nii on vaja».

Emigrandid, pidades isasid ikka veel poolkirjaoskamatuteks barbariteks, armastavad tähelepanu juhtida ka meie laste puudu-

likule kirjaoskusele. Kuid nende ajalehtedes võib leida selliseid märkmeid:

«Inglise ajalehed avaldavad mõningaid pärleid kooliõpilaste kirjatöödest käesoleval aastal:

Caesari tappis Pompei.

Kalasoomus oli inglaste sõjaväevormiks.

Cromwell tapeti märtsikuu saatuslikel päevil.

Kolumbus avastas Ameerika 1892. aastal.

Roosevelt on Nõukogude Venemaa esimene minister.»

„Poslednije Novosti“, 9. VII 34

Ka meie lapsed ei tea oma enamuses arvatavasti, kes kelle tappis muinasajal, kuid neil on hästi teada, kuidas üksteist hävitavad kaasaegse Euroopa kahejalgsed sead ja ämblikud. Tundes võitlevat, revolutsioonilist kaasaega suhtuvad nad täiesti teadlikult tulevikku.

Tatarlaste-literaatide konverentsil Kaasanis ütles neljateistkümne-aastane pioneer kirjanikele, et nad tõlgivad halvasti vene keelest tatari keelde, et pioneeridel tuleb võrrelda tõlkeid venekeelse tekstiga ja et ei tohiks välja mõelda uusi sõnu selliste asendamiseks nagu «piilkond», «vahtkond», «luure» jne. «Meie, pioneerid, oleme tulevased punaarmeealased,» ütles ta; «seepärast ei tohi muuta venekeelseid sõjalis-tehnilisi sõnu ja käsklusi.»

«Kas kõik umbrohud on tõepoolest kasutud või kahjulikud?» küsib kaheteistkümne-aastane tütarlaps ja märgib, et mesikut on peetud kahjulikuks, võilille — kautšukitaime «krõmsagizi» aga kasutuks.

Matvei Dudakov, kes unustas teatamast oma aadressi, palub vastata: kas on tõsi, et «pappide nurganaisi ei lastud kuus nädalat kirikusse ja mis kasu neil sellest oli?» Võib tuua kümneid ja sadu selliseid küsimusi. Pioneeriala eluliste küsimuste ulatus on imetlusväärne, kuid loomulik.

Kaasanis esinesid literaatide ees kaks pioneeri, üks kaheteistkümne ja teine neljateistkümne aastane. Esimene kritiseeris ühe tatari kirjaniku, Amirovi, jutustust:

Jutustuses on pioneer, kes oma rühmas on tuntud aktiivsuse poolest. See pioneer tuleb kell 12 öösel koosolekult, istub ja hakkab kirju kirjutama. Kui pioneer pärast kella 12 öösel asub veel kirjutama värse, millal ta siis peab magama? Pioneer ei tohi kuhugi jääda pärast kella 8 õhtul. Autor ütleb: «Varem heida, varem tõuse». Ise aga paneb oma pioneeri töötama kaua pärast keskööd. (Naer.)

Me palume seltsimehi kirjanikke anda meile selliseid raamatuid, mis aitaksid meid omandada haridust. Meile kasulikke raamatuid aga on veel väga vähe. Me palume meile anda kunsti-päraselt, hästi kirjutatud raamatuid.

Sm. Kavi Nadžmi lubas lõpetada oma jutustuse «Ložkamän-gijate laul». Kuid vaatamata lubadusele, millest on möödunud juba kaks aastat, ei ole lubatud jutustust ikka veel olemas.»

Teine, neljateistkümne aastane, pidas üsna pika kõne, millest esitan allpool väljavõtted.

«Meie 13. koolis on kirjandusring. See ring töötab päris hästi. Ringist osavõtjad — pioneerid on kirjandusest huvitatud. Nad püüavad tõsta oma teadmisi, sügavamalt tundma õppida kirjandust. Kuid ei ole kedagi, kes meie kirjandusringe juhataks. Meie ringe juhatavad kirjanduse- ja keeleõpetajad. Kuid meie õpetajad tunnevad ise halvasti kirjandust. (Naer, kiiduavaldused.)

Teostes ei ole elavaid seiklusi, pole huumorit. Ma palun pioneeride nimel, et teostesse paigutataks naljakaid momente.

Vene lastekirjanduses on väga palju häid raamatuid. Ma paluksin seda, et huvitavamad raamatud tõlgitaks tatari keelde.

Selline raamat on olemas — Robert. Selle raamatu arutasime läbi oma kirjandusringis. Ainuüksi sellises väikeses raamatus on viis ebaõiget sõna. Sõna «iljak» (sõel) asemel on kirjutatud «išiljak» (ämber) ja veel rida teisi.

Meil, pioneeridel, ei ole raha. Raamatute hinnad on kõrged. Sellest hoolimata ei ole raamatute kaaned kuigi nägusad. Me palume kirjastust ja orgkomiteed, et lasteraamatuid kirjastataks tehniliselt hästi ja et nende hinnad oleksid meile kättesaadavad. (Naer, kiiduavaldused.)

Sm. Rozanov ütles oma ettekandes, et jutustuses «Tašbai» on lastele arusaamatuid sõnu. Selles jutustuses on punaarmee-laste sõnu. Meie, pioneerid, saame tulevikus punaarmee-lasteks ja see-pärast ei ole siin meile arusaamatuid sõnu. Meie pioneerid tea-vad juba punaarmee-laste sõnu.» (Tormilised kiiduavaldused.)

«Seltsimehed kirjanikud, ma tahan veel peatuda tõlgete küsi-musel. Kaheksandale klassile ilmus geomeetria õpik. Seal on olemas teoreemid. Selles tõlgitud raamatus on väga paljud lau-sed kirjutatud venekeelsete sõnadega. Kaheksanda klassi õpila-sed loevad ja loevad, kuid ei saa sellest raamatust midagi aru. Seejärel võtavad nad õpetajalt venekeelse raamatu ja hakkavad selle järgi ette valmistama õppetundi. Ma märgin ära, et meie õpetajad ja tõlkijad peavad pöörama tõlkimisele tõsist tähele-panu.

Seltsimehed suured kirjanikud, me palume teid osa võtta meie

ajalehtedest ja ajakirjadest. (Tormilised kiiduavaldused.) Me soovime, et meie vanemad kirjanikud läheneksid meile.» (Tormilised kiiduavaldused.)

Ma mõtlen, et kommentaarid neile laste kõnedele on üleliigsed. On täiesti loomulik, et lapsed muutuvad haritumaks ja arukamaks isadest. Kuid arusaadavalt on palju vähem loomulik see, et poisikesed on sotsiaalselt haritumad kui literaadid, ja on täiesti võimalik, et see on viimaste mitteküllaldase arengu kurvaks tunnuseks.

Meie lapsed elavad fantastiliste sündmuste maal. Nende mõteted ja ettekujutus on peaaegu pidevalt ärevuses, olles ergutatud lendudega stratosfääri, uskumatute hüpetest kõrgusest langevarjuga, lendudega plaanereil, «tšeljuskinlaste» epopöaga, lendurite kangelaslikkusega, «silmapaistvate inimeste» töökanalastegudega ja muude selliste nähtustega, mida loob nende isade vabanenud energia. Leningradis teostatud laste andekuse kontroll on vaieldamatuks tõendiks komsomoli «vahetuse» kiirest ja õnnelikust arengust. Muuseas: ajakirjandus ei osanud märkida selle katse tähtsust.

Minu ees on Irkutskis kirjastatud raamat «Nösuninade baas», «Pioneerid enesest».

«Nösuninade baas» on kolmekümne kahe pioneeri — kümne kuni viieteistkümne-aastaste poiste ja tüdrukute kollektiivne töö. Viieteistkümne-aastane on üks tütarlaps-pioneer. Nende «juht» on kaheksateistkümne aastane. Nad kirjutasid kaks ja pool trükipoognat, 56 000 märki poognas. Raamat on illustreeritud, lisan juurde joonise näite. Lühikeses eessõnas «Neile, kes hakkavad lugema» on öeldud: «Meie raamatu iseärasuseks on see, et temas on kõik tõsi. Peast ei ole midagi välja mõeldud. Olime nii otsustanud.»

«Tõde» on jagatud rohkem kui 60 väikesesse peatükki ja kõneleb pioneeride koolitööst, kirjeldab nende puhkust ja ekskursiooni Kuzbassi.

«Miks me räägime peamiselt õppimisest?» küsib noor kollektiiv ja vastab: «Partei Keskkomitee otsus pioneeride kohta kajastus baasis. Meile anti hea juht ja vahendeid, meil hakkasid sagedamini käima kommunistlikud noored vabrikust, rajoonikomiteest.» 17 last premeeriti sõiduga Novosibirski. Lääne-Siberi pealinna kirjeldatakse selliselt: «Novosibirsk — see on juba linn, majad on üksteisest ilusamad, tänavad laiad, hoopis midagi muud kui Irkutskis.»

Lõpuks läksid «Dünamo» spordiväljakule. «Siin on neil suurepärase veejaam, ilus klubi. Ainult Ob meile ei meeldinud.

On väga vaikne, ei saa aru, kummale poole voolab. Ja porine, mitte selline nagu Angara.»

Saabusid Kuznetski—Stalinskissé: «Linna alles ehitatakse, kuid juba kerkib esile kivimajade kvartaal. Varsti ei jää kogu linna ühtki barakki, varsti hakkab siin kergesti ja kiiresti sõitma tramm.» «Vasakul, suure mäe lähedal keeb elu. On kohe näha, et seal on suur tehas. Selgesti eraldub kaks kõrgahju, veidi kaugemal suitsevad elektriijaama korstnad. Siin ja seal on näha suitsu, vist veduritest. Äkki tekib tehase kohale aurupily. Meid huvitas väga, kust see võis tulla. Kuigi tüdrukud rahustasid Petjat, ärkas ta siiski ja — nagu alati — teistest varem, ja tal tuli äratada kõiki.

«Mis te mu kallal norite?»

«Andke padi tagasi, ma tahan magada.»

«Noh, unimüts, kas sa tehasesse ei tulegi?»

«Mis? Tehasesse? Kohe.»

Ja nii oli see igapähega. Ei taha tõusta ja jutul lõpp. Kuid tarvitses vaid lausuda maagilist sõna «tehas», kui silmapilkselt ärkab. Kuidas siis mitte ärgata — läheme ju kohe vaatama üht viisaastaku hiiglast. Keegi ei olnud veel iialgi näinud tõelist kõrg- ega martäänahju.»

Mööda laia maanteed, mis viib otse tehase juurde, sammuvad üksmeelselt ja sammu pidades viisteist päevitunud last punastes kaelarättides.

Juba värava juures panid meie kõrvad lukku kära, vedurite viled, möödasõitvate rongide mürin, mingisugused kellahelinad ja inimeste hüüded. Kui me aga sisse olime astunud, ei siis enam tohtinud suud ammuli ajada — satud veel kuhugi auku või elektriveduri alla.

Pioneerijuht Galjal on käies pea veidi kõrvale ja ülespoole kallutatud.

«Oh, lapsed, kui tore, küll siin oleks alles huvitav töötada.»

«Vaata ette, vaat, vagonett...» Põmm! Ja Galja lamas lubjahunnikus, hästi veel, et kuivas.

«Noh, Galja, kui sa nii vahtima hakkad, siis me sind enam kuhugi ei lase,» hoiatas Klava, «muidu kukud veel kõrgahju.»

«Nüüd läheme koksipatareile,» hoiatas onu Saša.

Väike kitsas trepp viis meid koksiahjule.

«Oh, kui palav.»

«Oi, mul kõrbeavad saapad.»

Ka siin ei tohtinud haigutada.

Kostis kellahelin ja me hüppasime kiiresti kõrvale.

Tööline avas põrandas mõned avaused. Mööda kihutas eriline masin, mida nimetatakse söevaguniks, ja peatus just avauste kohal. Samas kostis mürin, korstnast paiskus suitsu ja tuld. Muutus veelgi palavamaks. Kahe minuti pärast jällegi kella-helin ja vagun sõitis tagasi. Kohe suleti avaused ja määriti saviga kinni, et õhk läbi ei pääseks, sest muidu rikneks kogu koks.

«Nüüd, lapsed, siia,» ning juhataja järel astusime patarei äärele. All vedas elektrivedur samal ajal kohale umbes kaheksa meetri pikkust «vankrit», teiselt poolt aga sõitis lähemale hiigla-suur masin, avas ahju uksekese — see «ukseke» aga oli mitu korda kõrgem inimesest, — ja tõukas raudse käega välja kuuma koksi elektriveduri vankrisse. Sinna voolas lausa tulelaviin.

Elektrivedur viis koksi kiiresti ülevalamisele. Patarei lähedal tõusis valge aurupily, mis oli meid juba jaamas üllatanud ja niipalju vaidlusi põhjustanud. Nüüd teame tema lugu, see on koksi ülevalamine.»

Vaadanud seda tehast, võtsid vastu praktilise otsuse: «Kui oleme tagasi jõudnud Irkutski, siis kogume võimalikult palju vanarauda ja kirjutame «Vostotšno-Sibirski Komsomoletsi» kaudu kõigile meie krai pioneeridele ja kooliõpilastele üleskutse.

«Aga meie,» haaras mõttest kinni sekretär, «valame esimesest terasest midagi ja saadame selle teile.»

«Ja hakkame kirjavahetust pidama.»

«Olgu meil tugev side!!!»

Koduteel luuletasime laulukese:

Ees on tee — kui lindiga veeiud,
Süda meil rinnus — kui süsi ta hõõgub, jne.”

Selles väikeses raamatukeses on jutustatud väga palju. Kahel ja poolel trükipoognal on lapsed osanud osavasti anda lõbusa ülevaate oma elust koolis ja perekonnas, kusjuures perekonnale on pühendatud märksa vähem ruumi kui koolile. Muuseas, raamatus on peatükk «Aga kirjanikud . . .» ja selles peatükis jutustatakse järgnevat:

«Meie juurde laagrisse tahtsid sõita kirjanikud. Ootasime neid rõõmuga, — kuidas siis mitte rõõmustada, meie juurde sõidavad ju Siberi kirjanikud. Õppisime luuletusi, koristasime ühiselamuid, pühkisime puhtaks õued, maalisime plakateid jne. Jõudis kätte kirjanike saabumise päev. Ootame ega jõua ära oodata! Kuid kirjanikud ei tulnud. Võib-olla tulevad homme?! Äkki näeme, et laagrile läheneb auto.

«Hurraa, kirjanikud! Hurraa!» kostis kõikjal laste kisa. Siis aga näeme, et auto on tulnud hoopis lubja järele. Suur oli laste kurvastus. Noh, võib-olla tulevad homme, — mõtlesid lapsed. Arvatavasti ei olnud linnas autot ja ka tee on halb. Olgu siis, «homme».

Rivistume lõunaks. Äkki näeme lähenemas sõiduautot. «Kirjanikud,» kostub rivi ühest otsast teise.

«Muidugi kirjanikud!»

Lapsed kargavad oma kohtadelt ja jooksevad auto juurde. Kõik pioneerijuhid koos Galjaga hüüavad: «Rivistuge!»

Kuid lapsed ei kuula neid ja jooksevad. Piirasid auto ümber ja see ei pääsenud enam edasi. Autost väljusid mamma ja papa, ise sellised tähtsad.

Säh sulle kirjanikud! Ei tulnudki meie juurde laagrisse. Asjata oli laste rõõm.»

Mõistagi ei ole see «midagi erilist», kuid — see ei ole ilus... Kui Siberi kirjanikud seda laste väga pehmet etteheidet lugedes häbenevad, võin ma neile öelda, et Moskva kirjanikud suhtuvad pioneeridesse niisama hoolimatult ja solvavalt. Seda ei ütle ma aga selleks, et lohutada siberlasi.

Näib, et see raamat on pioneeride esimeseks katseks jutustada endast. Ja minu arvates on eriti hinnatav see, et kollektiivse töö katse individuaalselt piiratud alal ei ole varjanud ega kustutanud mõnede autorite omapära. Rääkida nende andekusest on enneaegne, kogu kollektiivi andekus aga on vaieldamatu. Ja mulle näib, et tuleb igati tervitada seda Irkutski 6. vabrikukooli kirjandusringi iseseisva «kirjandusliku õppetöö» väga huvitavat katset.

Ma olen veendunud, et me õpime väga hästi töötama, kui me mõistame meie elu keerukate nähtuste tähtsust, õppides neid nähtusi tundma kollektiivselt. Siira, sõbraliku vastastikuse abi olemasolul ja seejärel omandatud kogemusi individuaalselt, kujudes, piltides, romaanides ja jutustustes organiseerides.

1934.

„Pravda“, 8. augustil 1934. a.

4. M. GORKI KIRJAD NOORTELE

Minu kallid lapsed!

Teie kirjad tegid mulle palju rõõmu ja mul on muidugi väga hea meel teie edusammude üle.

Teie tahate, et ma sõidaksin kolooniasse. Ma oleksin õnnelik, kui saaksin teiega vestelda, vaadata, kuidas teie elate. Kuid ma vist juba kirjutasin teile, et mul on alustatud suur töö ja et ma seda ei saa katkestada. Ma tean, et kui ma praegu sõidaksin NSV Liitu, siis siia enam tagasi ei pöörduks. NSV Liidus ma aga ei töötaks, vaid hakkaksin hulkuma ning sõitma ühest kohast teise — Moskvast Astrahani, Kaukaasiast Siberisse, et näha oma silmaga, kuidas meie maa on kasvanud, ja näha rohkem selliseid inimesi nagu teie.

Miks just selliseid nagu teie? Sellepärast, et ma väga hindan inimesi, kellele saatus on nende lapsepõlvest peale jaganud hoope küll vastu pead, küll kuklasse.

Hiljuti kirjutasid ja trükkisid kaks sellist imehuvitava raamatu (Belõh ja Pantelejev, «Škidi vabariik»), arvatavasti tutvustab teid A. S. Makarenko sellega. Autorid on noored poisid, üks seitsmeteistkümmene ja teine vist üheksateistkümmene aastane. Raamatu kirjutasid nad aga andekalt, palju paremini, kui kirjutavad paljud küpses eas kirjanikud. Minule on see raamat pidupäevaks, ta kinnitab minu usku inimesse, kõige imetlusväärsemasse, kõige suuremasse, mis on olemas meie maakeral.

Ma tahaksin, kallid seltsimehed, et ka teie usuksite üksteist, usuksite seda, et igapäev teist peitub suurel hulgal väärtuslikke võimalusi, ärkamata andeid, originaalseid mõtteid, et igapäev teist on suur väärtus. Alati on parem oodata üksteiselt head, kui halba. Oodates inimestelt halba, me rikume neid. Inimesed sellepärast ongi halvad, et nad halvasti vaatavad üksteisele.

Olen rõõmus, et te organiseerite orkestrit ja et teil töötab hästi teater. Ja et töö läheb hästi.

Igasugune töö on ka mäng, kui tööd armastada.

Olge siis terved, seltsimehed, soovin teile kõike head ja vaimuerksust.

Surun kõvasti teie 350 kämmalt.

Kiri M. Gorki nimelise koloonia kasvandikele.

Maksim Gorki. Jogo listi do bezpřitulnih.

Vidannja kiivskoi okružnoi komisi dopomogi ditjam. 1927. a. (ukraina keeles).

KIRI 9. JAANUARI MÄLESTUSE NIMELISE KOOLI ÕPILASTELE

Olen väga rõõmus, seltsimehed, et teile Ilja Gruzdevi raamat meeldis. Teile on väga kasulik, kui jutustus minu elust tugevdab teie tahet õppida, tundma õppida elu ja inimest.

Teie seinalehele ma jutustust kirjutada ei saa, olen väga kinni suure ja raske tööga. Varsti trükitakse aga Moskvast minu artikkel, ja sellesse on paigutatud väike jutustus sellest, missugune vaenlane mul oli, kui ma olin üheksa aastane. Lugege seda jutustust, ta on naljakas. Ma ütlen, et see teile saadetak.

Saadan teile oma pildi, saadan ka ülesvõtteid Sorrentost, kus ma elan.

Selliseid koole nagu on teie kool Itaalias ei ole, ja siin ei õpetata koolides sugugi seda, mida õpetatakse meil, Venemaal, vaid seda, mida õpetati meil enne revolutsiooni. Seda selgitavad teile õpetajad.

Võin teile aga öelda, et Rumeenia, Prantsuse ja Tšehhoslovakkia õpetajate ühisel arvamusel on vene poisid kõige andekamad ja paremad õpilased. Mõnesid ma tunnen, näiteks Ilja Volnovit, kirjaniku poega. Teda peetakse Napoli koolis esimeseks õpilaseks ja teda viiakse ühest klassist teise eksamiteta, eeskujuks teistele. Imetusväärset tore ja andekas poiss!

Üldse tuntakse siin suurt huvi Venemaa vastu. Meie kirjanike raamatuid tõlgitakse ja loetakse, nagu seda pole tehtud kunagi varem.

Olge siis terved, soovin teile kõike head.

26. III 27.

Sorrento.

„Majak Kommunõ“, Sevastopol, 24. septembril 1932. a.

Teile nõu anda, missugust minu jutustust võiks trükkida «Smenas» [noorte ajaleht Kalinini linnas], on mul raske...

Võib-olla sobib «Inimene», «Laul Jahikullist», «Laul Tormikotkast». Soovitaksin vast «Ema» «Itaalia muinasjuttudest». Mulle näib, et emade ees seisavad nüüd uued ja määratu suured ülesanded suhtumises lastesse ja et tütarlastel — kommunistlikel noortel oleks vaja mõelda ka oma sellele osale elus. Võib-olla paneb minu «Ema» selle üle järele mõtlema.

Kiri kommunistlike noorte ajalehe „Smena“ toimetusele, 18. novembril 1927. a.

Tsiteeritud B. Polevoi ja G. Kuprijanovi raamatu järgi.

„Pisma iz Sorrento“, Kalinin, 1936, lk. 11.

Stepan Antonovitš — sain kätte teie seltsimeheliku kirja, rõõmustasin väga.

Iga kord, kui ma kuulen ja loen, kuidas Teie, tänapäeva noorsugu õpite, kui kirglikult te tahate mõista elu ja teda teha paremaks, kergemaks kõigile inimestele, rõõmustab see mind.

Samuti rõõmustab see ka Teid, kui Te olete elanud minu aastateni, veel parem aga oleks, kui Teie kogeksite seda rõõmu 20—30 aastat varem kui mina seda kogesin.

Minu raamatuid ärge ostke, vaid minge juurdelisatud sedeliga kauplusse ja tooge need sealt.

Surun tugevasti kätt.

A. Pešk o v.

4. XII 27.

Kiri punaarmeele S. A. Bednovile.

„Krasnoarmejets“, 1940, nr. 18, lk. 20.

Teie küsite: «Kas jätkata kirjutamist või loobuda sellest vähese kirjaoskuse tõttu?»

Te kirjutate tõepoolest vähese kirjaoskusega, kuid see on ju parandatav ja pealegi kergesti parandatav haigus. Te oleksite pidanud küsima: «Kas mul on vaja või ei ole vaja õppida?»

Õppida, seltsimees, on vaja alati, kogu eluaeg, see on hea asi ja see teeb inimesele palju rõõmu. Õppida on aga Nõukogude Liidus kerge.

Teie hakakegi sellega tegelema, kirjutamisega aga oodake seni, kuni olete omandanud kirjaoskuse.

A. Pešk o v.

26. II 28.

Kiri punaarmeele S. A. Bednovile.

„Krasnoarmejets“, 1940, nr. 18, lk. 20.

Ma tahtsin — ja tahan — näha kõiki inimesi töö ja loomingu kangelastena, uute, vabade eluvormide ehitajaina. Me peame elama nii, et igaüks meist, vaatamata individuaalsuste erinevusele, tunneks ennast kõigi teiste ja iga teisega üheväärsena inimesena.

Kiri Kurski punaarmeele 20. aprillil 1928. a.
„Vetšernjaja Moskva“, 30. mail 1928. a.

Teie küsite: «Missuguste tunnuste järgi võib kindlaks teha tõeliselt proletaarset kirjanikku?» — Ma mõtlen, et selliseid tunnuseid ei ole palju. Nende hulka kuulub kirjaniku aktiivne viha kõige vastu, mis orjastab inimest nii väljast kui ka seestpoolt, kõik, mis segab inimese vaba arenemist ja võimete kasvu, halastamatu viha logardite, parasiitide, labastajate, libitsejate ja üldse iga mesti lurjuste vastu.

Kirjaniku austus inimese kui loova energia allika vastu, kõigi asjade, kõigi imede looja vastu maakeral, kui looduse stiihiliste jõududega võitleja ja selle uue «teise» looduse looja vastu, mida inimene rajab oma tööga, oma teaduse ja tehnikaga selleks, et vabastada ennast oma füüsilise jõu asjatust kulutusest, kulutusest, mis on paratamatult juhm ja küüniline klassiriigi tingimustes.

Kollektiivse töö poetiseerimine kirjaniku poolt, mille eesmärgiks on uute eluvormide loomine, selliste vormide, mis täielikult väldivad inimese võimu teise inimese üle ja tema jõudude ekspluateerimise mõttetuse.

Kirjaniku hinnang naisele kui ustavale seltsimehele ja abilisele elu raskes heitluses, mitte aga kui füsioloogilise naudingu allikale.

Suhtumine lastesse kui inimestesse, kelle ees meie kõik oleme vastutavad kõige eest, mida me teeme.

Kirjaniku püüe igati tõsta lugeja aktiivset suhtumist ellu, sisendada talle usku oma jõusse, oma võimetesse võita nii iseendas kui ka väljaspool ennast kõike seda, mis takistab inimestel mõista ja tunda elu suurt mõtet, tööst rõõmu tundmise määratu suurt tähtsust.

Selline on lühidalt minu vaade kirjanikule, kes on vajalik töötavale maailmale...

Ja kui te tahate olla ausad inimesed, siis te peate olema revolutsionärid.

Kiri Pokrovski tehnilise kutsekooli kirjandusringile, 1928.
„Pravda“, 21. aprillil 1928. a.

Võite olla kindel, et ma ei kirjuta Teile «kohusetunde» pärast, samuti mitte sooviga Teid «õpetada», vaid lihtsalt sellepärast, et on huvitav ja meeldiv vestelda inimesega, kes on minust 40 aastat, s. o. peaaegu kaks sugupõlve noorem ja keda erutavad väga tõsised mõtted.

Teie vanuses ma ju ka «vihkasin alatut, nõrka, ennastarmastavat, valetama harjunud inimkonda». Kuid hiljem, saanud vanemaks, märkasin ma, et «valetama harjunud» inimkond väga hästi ja halastamatult paljastab oma valet piibli prohvetite, kirikuisade, luuletajate, selliste satiirikute nagu Swifti, Lesage'i, P. L. Courier', nagu Baudelaire'i, meie Šišedrini ja sadade tuhandete inimkonna pahede paljastamise spetsialistide suu läbi.

Mõistagi on see suurepärane ja muidugi kasulik töö, pealegi on see kerge ja meeldiv töö. Mis võib olla kergem inimese puuduste allakriipsutamisest? Neid on nii palju, nad on nii silmanähtavad ja leida on neid kergem kui seeni metsas.

... Seda «väiksema vastupanu joont» mööda, lähedaste inimeste kritiseerimise joont mööda arenevad mõtted noorusaastail eriti kiiresti. Elad — olevikule, sajanditepikkust kangelaslikku ja tragöödilist kultuuri loomise tööd minevikus — tunned halvasti, tuleviku eesmärgiks sead «enesejaatamise». Jah. Noh, ja räägid mõtlematult kõigest, mis segab «enesejaatamist»! Jah. Ja alles väga küpses eas hakkad mõistma, et oleks olnud nii sotsiaalselt kui ka isiklikult kasulik, kui «kriitilise analüüsi» jõud oleks suunatud mitte inimestele, vaid iseendale, et oleks olnud parem pöörata tähelepanu inimeste väärtuslikele omadustele ja vähem nende puudustele, sest osutub, et kultuuri arengu ajalugu on oma peamises osas töötavates hulkades nende väärtuse tunnetamise arengu ajalugu, ja et ainult selle tunnetuse jõud on võimeline «ümber pöörama maailma», nagu Teie kirjutate. Teist «tugipunkti» selleks ei ole.

Tuleks pisut «filosofeerida», tuleks endalt küsida «mispärast?». Hädavajalik aga on olla täpsem inimeste käitumise kritiseerimisel. Täpsus — see on õiglus. Täpsusel rajaneb meie imetusväärne, imettegev teadus — kõige võimsam kõigist meie poolt loodud relvadest võitluseks looduse vastu.

Ma saan hästi aru, kui raske on teil, töölistel, sammuda oma eesmärgi poole läbi 25-miljonilise väikeomanike pimedada metsa. Tean ka seda, kui palju juuakse, kui palju on logardeid, rumalaid, upsakaid lurjuseid. Kuid peale selle tean ma, et minu ajal

— ma ei tee komplimente — ei olnud selliseid noormehi kui Teie, nüüd aga on neid tuhandeid.

Asi ei seisa Dneprostrois, Volga—Doni kanalis jne., vaid selles, et kasvab kiiresti tõeliselt «uus» inimene. Minu õigus vaimustuda ja imestuda rajaneb just selle inimese kasvul. Tõeliselt «suurteks» inimesteks on mulle nõndanimetatud «väikesed» inimesed. Sellest ei saa Teie praegu paraku aru.

Pisiasjad: ei ole õige, et «ilukirjanduslikku» proosat võib kirjutada «talendita», «üksnes tahtejõuga». Nende vahenditega ei tehta tooligi hästi. Kui aga teha tooli armastusega, siis tuleb sellest kuulsate meistrite Boullé'i või Jacobi kõrgeväärtuslik tool. Jack London oli «voluntarist», kuid väga andekas.

Teil tuleks astuda mingisse kõrgemasse õppeasutusse ja üldse õppida. Kas Te ei vaja raamatuid? Saatke nimekiri, lähetan. Ärge häbenege.

Noh, surun kõvasti kätt.

A. P e š k o v.

21. XII 28.

Sorrento.

„Pravda Ukrainõ“, 11. juunil 1946. a., nr. 114.

Seltsimehed dzeržinskilased! Nägemiseni!

Loodan, usun, et saan teid näha veelgi tugevamate noortena. Armastage tööd. Ükski jõud ei tee inimest suureks ja targaks nii, nagu seda teeb töö jõud — kollektiivse, üksmeelse, vaba töö jõud.

Kiri koloonia kasvandikele.

„Harkovski Proletari“, 11. juulil 1928. a., nr. 160.

ANNA AGAPKINALE

Ütlen üsna lihtsalt, vanamehelikult: tubli tüdruk olete, Anjuta, tarkpea!

Minule, inimesele, kes alustas elu raskel, pimedal ajal, valmistab suurt rõõmu teada, et vahetuseks meile, vanadele, on sündinud sellised arukad ja head inimesed nagu olete Teie, Anna Agapkina, maakirjasaatja.

Kui saad sõbralikke kirju sellistelt inimestelt, siis tugevneb veendumus, et kõike seda, mida on kätte võitnud talurahvas ja töölisel, ei suuda ükski jõud nende käest ära kiskuda. Öppige

usinasti, sm. Anna, töötage enda arendamisel, ärge laske ennast kaasa kiskuda odavast isiklikust heaolust, valmistuge oma tööinimeste riigi juhtimise raskeks ülesandeks, püüdke kiiremini hävitada kõik, mis inimestele teeb elu veelgi raskemaks. Teadke, et elu võib kergemaks teha ainult teie jõud, tööliste ja talupoegade noorsoo jõud, et teie oletegi oma maa tõelised peremehed.

Teie märkustega minu raamatu puuduste kohta olen nõus. Kuid raamat on kirjutatud 906. aastal. Ka seal, kus Te kirjutate et läbiotsimiste ja arestide puhul peavad tingimata kohal olema juurdekutsutud isikud, vallavanem või -kirjutaja, on Teil täielik õigus; kuid sellest seadusest ei peetud vabrikuasulates kinni.

Raamatukeses «Kuidas ma õppisin kirjutama» jutustan ma asja tehnikast. Sünnipärasesse andekusse on mul vähe usku. Minu arvates on olemas ainult üks anne: oskus teha iga asja armastusega selle asja vastu. «Nutunaisi» ja «juttuvestjaid naisi» tunnen ma, olen neid kohanud, olen kuulnud kõige kuulsamat neist — Orina Fedossovat. See oli andekas eideke, kuid just sellepärast, et ta hakkas oma tegevust armastama kaheteistkümne aastasena ja kogu eluajaks.

Teie luuletused on ebaõnnestunud, ja ärge neid parem kirjutage. Laulud aga, mida Te varem kirjutasite, olid head. Tõeline rahvalaul ei taotle välist ilu ega vormi, vaid ta oskab rääkida kogu hingest, kõige lihtsamate ja seepärast kõige ilusamate sõnadega.

Kirjutasin Moskvasse, et Teile saadetaks kõik minu raamatud. Kiri saabus kingitusena minu nimepäevaks, sain täna kuuekümne ühe aastaseks.

Teie vennakesele ja tema seltsimeestele — tervitus. Kirjaoskust tunneb ta halvasti, seepärast kirjutab ta ka luuletusi halvasti; kuid neljateistkümne aastasel pole see õnnetus, õpib ära. Küsige temalt, kas ta ei vaja mingisuguseid raamatuid? Las kirjutab, siis saadan.

Teile aga — südamlilik tänu kirja eest, sm. Anna.

M. Gorki.

Sorrento.

27. — III — 29. a.

„Leninski Putj“ (Rjasan), 30. juunil 1936. a.

KIRI SERPUHHOVI TÖÖLISFAKULTEETLASTELE

Kallid seltsimehed.

Sain kätte teie elurõõmsa, sõbraliku kirja. Mõistagi rõõmus-tasin ma väga tema võitleva tooni üle. See just ongi see oma elu ja oma maa tõeliste peremeeste vali ja kindel hääl, mida juba ammu on oodanud meie maa.

«Pole vaja varjata, — meil on raske,» kirjutate. Seda ma tean, seltsimehed, tean, et teie «lähete õppusele pärast töö-päeva», õpite «välja magamata», tean, et teil pole aega isegi süüa.

Kuid tean ka seda, et see raske elu peab muutuma ja muutub kergemaks. Kõik, mis te teete, kogu teie töö on töö teie vabaduse heaks, mitte aga töö võõrale, meile vaenulikule klas-sile. Ja mida energilisemalt te arendate oma riigi ehitamise tööd, seda rutem ta kergendab teie elu. On tarvis kindlasti meeles pidada, et kogu teie poolt tehtud töö ei lähe teist mööda, vaid tuleb teie juurde tagasi.

Teil, töölisklassi eesrindlikul noorsool, tuleb aga meeles pidada veel seda, et te olete sooritamas eksamit uue elu ehitajate, klassideta, sotsialistliku vaba tööliste ja talupoegade riigi loojate kutsele. Te sooritate seda eksamit kogu maailma töö-rahva palge ees.

Olen kindlasti veendunud, et te selle eksami sooritate, ja kui teie energia on lõplikult vallutanud Nõukogude Liidu kogu majanduse, kui te sügavalt ja tugevasti olete kinnitanud sotsia-listliku elu alused, sel silmapilgul nimetavad kogu maailma töö-lised teid oma õpetajateks ja juhtideks. See on kodanlike riikide lõpliku pankroti, nende täieliku hävingu silmapilk.

Nad on juba hävimas ja hävivad kiiremini kui see meile näib. Füüsiline jõud, millele nad tuginevad, muutub üha eba-kindlamaks. Teadus, mis tehniliselt kaitseb, majanduslikult rikastab kodanlust, on teda nüüd hakanud kohutama. Saksa ajalehed sisendavad noortele: ärge kippuge ülikoolidesse, see ähvardab teid tööpuudusega tulevikus. Hispaanias on ülikoolid suletud kuni 30. aasta oktoobrini, et hirmutada väsimatult streikivaid üliõpilasi. Kodanluse lagunemise, hävimise tunnused ei väljendu muidugi ainult selles, et kodanlikud valitsused astuvad liitu katoliku kirikuga jne.

Reaktsioon omandab kõikjal üha rohkem sünget, keskaegset iseloomu. See avaldub eriti kodanliku elulaadi mitmesugustes pisiasjades, elulaadi, millest meil vähe kirjutatakse.

Reaktsioon — see on meeleheite reaktsioon, surmaga heitleva

ühiskonna kramp. Mulle näib, et reaktsioon ei ole minevikus veel iialgi esinenud nii andetul ja vastikul kujul, missugust ta on praegu omandamas Euroopas ja Ameerikas.

Ja näete, seltsimehed, samal ajal kui «kõrgekultuuriline» klass kutsub endale abiks katoliku pappide musta armeed, kui ta sulgeb ülikoole oma lastele, püüate teie kümnete tuhandete viisi, hoolimata kõige raskematest elutingimustest üksmeelselt omandada teadust — kodanluse viimast ja kõige tugevamat relva.

See teie püüe on ajalooliselt vajalik teie — töölisklassi — lõplikuks võiduks.

Meie ülikas maa vajab sadu tuhandeid teaduse alal töötajaid, — seda te teate. Te teate, et meie talupoeg peab suurendama maa viljakust võimaliku piirini ja et teda selles võib abistada ainult teadus. Teadus on juba hakanud suurepäraselt abistama, nagu me seda näeme põllumajanduslike katsejannade töödest.

Meie maa vajab kümneid tuhandeid insenere, arste, agroofoone, materia jõu ja omaduste teaduslikke uurijaid, meil on vaja literaate, ajakirjanikke, maalikunstnikke, sõnameistreid, kes tunneksid elu sama erksalt, nagu seda tunnete teie, seltsimehed.

Teie peategi ennast ümber kujundama selleks uueks, erksaks, võitmatuks teaduse alal töötajate, töökangelaste armeeks, selleks jõuks, mis kujundab ümber kõik elu iganenud ja pehkinud alused.

Nii see tulebki. Võidate teie.

Teie, seltsimehed, teate arvatavasti, et Moskvas annab Riiklik Kirjastus välja ajakirja «Naši Dostiženija». (Muuseas, pärast seda, kui meil hakati rääkima vajadusest teha kokkuvõtte meie saavutustest tööliste ja talupoegade tegevuse kõigil aladel ning otsustati välja anda kokkuvõtlik ajakiri, seadsid ka Itaalia ajalehed enda juures sisse «Meie saavutused».) Teie võiksite sellele ajakirjale kollektiivselt kirjutada, kuidas te end tunnete, kuidas töötate, mida saavutate.

Ajakiri saadetakse teile lähemal päevil.

Kõike head ja südamlit tervitus.

M. Gorki.

„Ütsitelskaja Gazeta“, 4. aprillil 1929. a.

BAUMANI RAJOOONI SAJANDA RÜHMA PIONEERIDELE

Lapsed! Teie juurde ma tulla ei saa. Kahetsen seda väga, kuid mul pole üldse vaba aega. Mida teile soovida? Soovin, et igäüks teist elaks samasugust huvitavat elu, missugust olen elanud ja lõpetamas mina. Eriti õnnelikult ja rõõmuküllaselt elan ma oma viimaseid aastaid, ning seda sellepärast, et maailma astute nii reipalt, julgesti, nii arukalt teie, vahetuseks vanadele. Ärge kartke, lapsed, tegelikkust, ärge painutage tema ees pead. Teie ei ole kutsutud ellu selleks, et alluda vanale, vaid selleks, et luua uut, arukat, helget. Tervist!

„Izvestija“, 9. juunil 1929. a.

Õnnitlen teid palavalt, lapsed, suviste tööde lõpetamise, kommuuni majapidamise laiendamise puhul.

Lugedes sügava erutusega sm. Zelenini kirja, mõtlesin ma sellest, kui imeilusal ajal ma elan! Tõepoolest, — suuri üritusi teostab maa peremehe — töölisklassi kontsentreeritud, sotsialistlik energia. Ärge solvuge, lapsed, kui ma veidi puudutan teie minevikku. Ma teen seda ainult selleks, et teile öelda: vana režiimi juures tsaari ja kodanluse võimu all te ei oleks võinud muutuda sotsiaalselt kasulikeks inimesteks, te oleksite hukkunud, nagu hukkusid minevikus minu silme all sajad teietaolised, nagu siin praegu minu nähes hukuvad tänavail ja urgastes sajad niisugused, missugused olite teie.

Nüüd aga, kui poliitiline võim on noore peremehe — töölisklassi käes, avas ta teile avara tee haridusele, tööle riigi kasuks, milles te olete üheväärsed kõikidega ja millel on õigus teilt oodata ausat, visa tööd, energilist osavõttu uue maailma üleschitamisest.

Te muidugi teate ajalehtedest, et töölisklassi vaenlased ei tuku ja et nad kõikjal püüavad kahjustada võrdsete riigi, maailma esimese sotsialistliku riigi ülesehitamist. Te teate, kui palju kurja on kahjurid toonud ellu ja töösse ning te olete vist isegi veidi kannatada saanud nende katsest organiseerida Nõukogude Liidus laost ja nälga.

Need vaenlased on teie vaenlased, sest teie olete ju kõik liha tööliste ja talupoegade lihast. Seepärast te peate relvastuma teadmistega enesekaitseks.

Mida edukamalt te õpite, seda kiiremini saate jalule, olles relvastatud elu tundmise ja armastusega töö vastu, seda kiiremini

tööliste ja talupoegade riik tugevneb, kasvab maailma ellu ja viib enda järel maailma kõik töörahvahulga.

Meie maa vajab miljoneid ausaid, oskuslikke võitlejaid sotsialismi eest. Te peate täiendama uue maailma ehitajate armeed — see on teie ülesanne, teie eesmärk. Saabub päev, millal igaüks teist õigustatud uhkuse ja imestusega iseene üle meelde tuletab rasket teed alt üles — sellest saab igäühele teist suure rõõmu ja õnne päev! Lähenege väsimatult sellele päevale, — mitte ainult teie, vaid ka kogu meie maa pidupäevale.

Tervitus teile, lapsed! Ja olgu tervitatud töölikklass, uue elu looja!

Kiri Kurjaži koloonia kasvandikele (1930).
Sorrento.

„Komsomolskaja Pravda“, 18. juunil 1946. a., nr. 142.

ZUBTSOVI KOOLI ÕPILASTELE

Sain kätte teie elurõõmsa ja armsa kirja, lapsed. Raamatud saadetakse teile Moskvast; õpetaja koostab teile vajalike raamatute nimestiku ja saadab selle sinna. Vastuseks saadetakse minu ja kõik need raamatud, missugused ta märgib.

Õppige, lapsed, valmistuge saama peremeesteks oma määratu suurel, ammendamatult rikkal maal. Ta vajab sadu tuhandeid tarku päid, sadu tuhandeid tugevaid käsi, ta nõuab armastust töö vastu.

Surun kõvasti vaba tööliste riigi tulevaste ehitajate kätt.

M. Gorki.

1930.

„Utšitelskaja Gazeta“, 28. aprillil 1930. a.

KIRJAVAHETUS LUGEJATEGA

«Kallis Aleksei Maksimovitš!

Mõtte kirjutada väike kiri tekitas see mulje, mis mulle jäi teie artikli «Paelussist» lugemisel.

Mul jäi teie teistest artiklitest «Pravdas» ja ka ülalmainitud artiklist selline mulje, et teid alalõpmata «pommitavad» kirjadega need, kes isiklikku, õieti öeldes tühist muret püüavad esitada kogu maailma murena, tühist pisarat — kannatusist nõrkeva

südame pärliterana, kes sisemist tühjust peab elu tühjuseks, kes isiklikule heaolule ja õnnele hellitatud lootuse hukkumist peab üldse õnneliku elu hukkamiseks, kes tunneb, et ta on põhja vajumas ja et hakkab ära kuivama tema piiratud maailma armsaksaanud soe soo, — mõtleb, et ei hukku tema, vaid kogu maailm. Tundes, et tema päevad on loetud, hakkab ta, see paeluss, kisama, kiunuma, pirisema, ja see kiunumine kostab kõikjale.

Pole midagi imestada, et see ahastav hädakisa ulatub ka teieni, lootes «sooja, südamlikku sõna».

Kas teile kirjutavad need miljonid, kes on ärganud ja ellu tõusmas? Arvan, et muidugi kirjutavad, aga vaevalt küll paljud. Vaevalt küll paljud sellepärast, et need inimesed on märksa rohkem halastamatud kriitikas kui avameelsed rõõmustamisel, enesekindlamad tegudes kui pillavad sõnades. Sealjuures aga, kui meie kuulus satiirik tundis igatsust oma lugeja järele, siis seda lähedasem ja tihedam side lugeja ja kirjaniku vahel on vajalik meie ajal.

Sellepärast ma otsustasingi mõne sõnaga avaldada arvamust ajakirjast «Naši Dostiženija» ja mõtlen, et te ei võta seda soovina omistada teile meeldivat lahkust, mida te ei vaja.

«Asunud veel ühe mittevajaliku ajakirja väljaandmisele...» — nii vist kirjutab paeluss ja see on täiesti arusaadav, sest paelussile on mittevajalik kõik see, mis ajab ta välja organismist, mis puhastab organismi parasiitidest, ühe sõnaga — iga tõeliselt kasulik arstim. Kuid ajakiri «Naši Dostiženija» on suurepärane arstim ja ta on vajalik, väga vajalik! Vajalik sellepärast, et mitte kõik parasiidid ei ole veel mürgitatud ega kõik haavad tervel ja tugeval kehal ravitud. Seda esiteks. Teiseks on ajakiri vajalik veel teistsuguseks eesmärgiks.

Meie päevil peab inimene olema nii suur (ja kujunebki suureks), et ta näeks kogu maad, et ta elu oleks osa kogu meie ääretu Liidu elust. Sealjuures aga jääme ikka veel oma kolgastesse, näeme ühtesid ja neidsamu tänavaid ja nägusid, ühtesid ja neidsamu seinu ja katuseid, näeme kogu aeg üht ja sedasama silmapiiri. Kui aga maailm kitseneb selliste seinteni, siis kasvab ülearu suureks oma «mina», tõustes valitseva seisundini. Selleks, et igaüks loobuks mõtlemast, et «maa keerleb tema ümber» ja et päike läskub tema põllule, selleks, et ta lakkaks ennast tundmast ja pidamast «maa soolaks», selleks on vaja laiali lükata maailm, milles ta elab, puruks rebida talle nähtava maailma kitsas silmapiir, tugevdada tema silmi ja kõrvu, pikendada käsi ja jalgu, suurendada aju, s. o. teha ta märksa laiema kollektiivi alaliseks elanikuks, rebides ta lahti vastiku kesta küljest, ja

tõsta inimene tõelise kollektiivi füüsilise ja vaimse tegevuse üleva jõu tunnetamiseni.

Nüüd peab inimesele võimaldama võrrelda oma loobumisi paljude inimeste loobumistega, oma häda kõikide hädaga, oma saavutusi kogu Liidu saavutustega. Ei või jääda passiivselt ootama «kõikepäastva tehnika» tulekut, ei või sellepärast, et ka tehnika on lõppude lõpuks tardunud töö, ei või ka sellepärast, et haridus ja kultuur kujutavad määratu suure tähtsusega hooba. Selleks, et toetada kõigi (mitmesugustes uskumatult kaugetes kolgastes ehitavate) uue ühiskonna ehitajate pidevat iha tegevuse järele, peab igale ehitajale võimaldama elada ja rõõmustada kogu maa töötajate saavutuste üle. Seda osa meile täidabki teie poolt toimetatav ajakiri.

Ma elan, A. M., Permis. Teie olete selles linnas käinud ja mäletate võib-olla seda väikekodanlusest rikast linnakest. Nüüd on muidugi palju muutunud: on avatud keemia-, veterinaar- ja põllumajanduslik instituut, on muudetud instituutideks end. pedagoogiline ja meditsiiniline fakultet. On kerkinud määratu suur tehas «Uralseparator», avatud trammiliin, linna lähedale ehitatakse hiiglaslikku paberitehast, samuti mitte kaugel Uralnefti jne. Ühe sõnaga, kultuuriline ja majanduslik elu on muutunud, ent kui kaugel on see elu ikkagi veel oma tempolt näiteks selliste tormiliselt arenevate linnade elust nagu Novosibirsk, Harkov, Ivanov, Moskva ja isegi Sverdlovsk!

Elades selles võrdlemisi vaikes linnakeses tunned muidugi alalist vajadust tutvuda maa hiiglasliku ülesehitustööga, et ennast sisse elada ja sisse tunda sellesse ennenägematusse kasvu ning sütitada endas uut tööhoogu. Tõsi küll, palju kirjutatakse ajalehtedes ja teistes ajakirjades, kuid neis pööratakse päris õieti rohkem tähelepanu puudustele, või nagu nüüd räägitakse lünkadele, kui saavutustele ja edusammudele. Sealjuures võib vaevalt üle hinnata sotsialistliku ülesehitustöö edusammude propaganda tähtsust. Seda suurt üritust teenivad «Naši Dostiženija» ja sama suurepärane ajakiri «SSSR na Stroike».

Täna hommikul olime mina ja mu seltsimees tublisti tujust ära. Te muidugi teate, et praegu ei ole asi toitlustamisega (ja ka tööstuskaupadega) just päris korras, eriti provintsilinnades. Nii ei saanud me täna kuni kella kaheteistkümmeni kusagil einetada: kaks sööklat olid suletud, kolmandas aga oli kohutav järjekord, söögipoolist osta polnud kusagilt. Muidugi, teised nälgivad rohkemgi, kuid meie oleme ju noored, kannatamatud inimesed. Koledasti tahaks süüa, küllap vist kõige suurema entusiasmi juures roomavad ajus «igasugused sellised» mõtted otse-

kui vihmaussid pärast vihma. Neid tuleb millegagi takistada, lämmatada, mürgitada. Siin juba ei piisa ainuüksi füüsilisest toidust, on vajalik ka vaimne «ravijook». Läksingi pärast lõunat linna raamatukokku, vaatasin ja lugesin paljusid ajakirju, sealhulgas ka «Naši Dostiženija», ning tahtmatult hakkas valus ja häbi hommikuste tüütavate mõtete pärast, need tundusid nii tühistena, väikestena võrreldes «Selmaštroi», «Traktorostroi», «Dneprostroi» ja loendamatu teiste «stroide» suurusega.

Täna on mul vaba päev ja ma otsustasin minna sadamasse. Endist sadamate elu tunnen ma peamiselt teie kirjelduste järgi, kuid hiljutist ma ikkagi veidi mäletan. Ja seal, kus varem olid arvutud puuvilja- ja toiduainetepoed, on nüüd tühi, osta pole kuraditki! Mind valdas tunne meie puudusest ja vaesusest. Kuid pööranud pilgu Kaama kaldale suurepärase Ljubimovi maja kõrvale ehitatavale määratu suurele betoonhoonele, suitsevale Motovilihhale ülal ja «Uralseparatorile» all, muutus mu meeolu. «Ei,» mõtlesin ma, «meie vaesus on elavaks tunnistajaks sellest, et me rikastume.» Kogu küsimus seisab selles, et teha kollektiivi olemus oma «mina» olemuseks, tema seadus oma seaduseks, tema kasv omaenda kasvuks, kollektiivi rõõm ja saavutused oma rõõmuks ja saavutusteks. See — ma tunnistan ausalt, A. M., — osutub raskeks ülesandeks ka meile, noortele. Mõnikord põhjustab see mitte kerget sisemist võitlust, kuid ilma võitluseta ei ole elu midagi ega ole elu õieti olemaski. On vaja näha oma jõupingutuste vilja, kaugete taotluste tulemusi, eesmärgi lähedat saavutatavust, ise veenduda selle eesmärgi saavutatavuses, et eesmärk ei oleks tundmatuks tuleviku uduks, vaid eredaks teed näitavaks täheks. Ja näete, seda ülesannet täidabki edukalt teie ajakiri. Pidevalt näidates sotsialistliku ülesehitustöö saavutusi, tuues neid meile lähedale kaugelasuvaisse kolgastesse, valgustades haaravalt nende ajaloolist mõtet, õpetab ajakiri elama ja innustuma tulevikust. Soovin teile head tervist ja edaspidist edukat tööd. Üks paljudest, üliõpilane-edutatu, päritolult talupoeg, kasvatuselt — lastekodu kasvandik.»

24. — VII — 30.

Me avaldame selle kirja sellepärast, et kirja autor on üks miljonitest, kes «on ärrganud ja ellu tõusmas». Ta läbis kahtlemata küllaltki raske tee, enne kui jõudis ülikoolini. Aastat kakskümmend tagasi ei oleks ta ülikoolini jõudnud, kuigi ta on nähta-

vasti sitke inimene. Kuid sellel mitte «heal», mitte väga «vanal» ja ometi meist juba kaugel ajal hukkusid just sitked, mehised. Ülikoolidesse viivad teed olid neile suletud. See fakt, et meie päevil võib ülikooli sattuda lastekodust, «kodutute kolooniast» ja riisuguste inimeste töökolooniast, kes varem olid «sotsiaalselt ohtlikud» ja «seaduserikkujad», see fakt on Oktoobrirevolutsiooni üheks suurimaks saavutuseks.

Kirja autor — tagasihoidlik inimene, ta ei kirjutanud alla oma nime — kirja autor küsib: kas mulle kirjutavad «need miljonid, kes on ärganud ja ellu tõusmas?» Jah, ma saan väga palju kirju erksatelt ja tagasihoidlikelt väikestelt «suurtelt» inimestelt, kes oma väsimatu tööga on loonud atmosfääri, mis ergutab inimesi «ellu tõusma». Neid kirju on nii palju, et neid pole võimalik avaldada ega ole selleks ka vajadust: nende kirjade autorid teavad hästi oma eesmärgi, ülesandeid ja teid nende lahendamiseks. Kuid nad teavad halvasti nende töö üldtulemusi ja teavad vähe sellest, kui sügavale nende töö tungib, kuidas mõnedele inimestele mõjub nende poolt loodav kangelasliku töö atmosfäär. Üliõpilane ütleb õigesti: «Meie päevil peab inimene olema nii suur, et ta näeks kogu maad, et ta elu oleks osa kogu meie ääretu Liidu elust,» ja — ütlen veel kord — kuidas ta töötades kasvatab samasuguseid mehiseid töökangelasi nagu ta ise...

Ma mõtlen, veel iialgi maailmas, kogu tema ajaloo jooksul ei ole töö nii eredalt ja veenvalt ilmutanud oma muinasjutulist jõudu, mis kujundab ümber inimesi ja elu, kui ta seda jõudu ilmutab meie päevil, meil, tööliste ja talupoegade riigis. Mõistagi ei tee see rõõmu inimestele, kes ei saa endale elu ette kujutada teisiti kui enamuse orjastamise ja eksploateerimise protsessi vähemuse poolt. Orjapidajaid ei saa rõõmustada tööliste ja talupoegade teadvuse kasv oma õigusest võimule, nende teadvuse kasv elu kõiki mõistatusi lahendavast töö jõust, ainsast jõust, mis on võimeline põhjalikult muutma häbiväärseid tingimusi.

Euroopa ja Ameerika kapitalistid saavad väga hästi aru, millega ähvardab nende «ilusat elu» uue, sotsialistliku riigi ehitajate karm ja raske töö, ja seepärast on loomulik kapitalistide metsik, kuid jõuetu viha Nõukogude Liidu vastu. See viha kasvab koos meie saavutuste kasvuga uute eluvormide organiseerimise alal, kasvab küll viha, kuid kasvab ka selle jõuetus.

Kaubitseja vihkab, kuid ta on eelkõige kaubitseja, ja vihates oma vaenlasi, relvastab ta neid, varustades neid masinate ja kõige sellega, mis üha rohkem kindlustab selle suure idee võitu, mida on ellu viimas Sotsialistlike Nõukogude Liidu töölisklass.

Sellest näitest selgub kõige paremini kapitalistide maailma anarhiline individualism.

Üliõpilase kirjas on kõige väärtuslikum tema teadvus, et «võitluseta ei ole elu», ja õiged on tema sõnad: «On vaja pidevalt näha oma jõupingutuste vilja, kaugete taotluste tulemusi... eesmärgi lähedat saavutatavust, ... et eesmärk oleks eredaks teed näitavaks täheks».

See on õige. Igal töölisel ja talupojal, igal aktiivsel võitlejal parema tuleviku eest on märksa kergem elada ja töötada, kui tema silme ette kerkib tema klassi grandioosete saavutuste pilt, kui ta kuust kuusse, aastast aastasse jälgib kogu tööliste ja talupoegade massi kollektiivse töö kasvu, edusamme ja saavutusi kõigil tööaladel.

Opetavad ja kasvatavad faktid, alati faktid, ideed käivad faktidega kaasas ega eelne neile. «Läbimurded» mitmesuguseil rindeil, mida põhjustab üksikisikute mitte küllalt selge teadvus töö riiklikust tähtsusest, ületamata väikekodanlik individualism, püüe kiiremini ja hõlpsamalt korraldada oma isiklikku elu, mineviku poolt külgepoogitud pahed: joomine, laiskus, vastutus-tunde puudumine oma klassi, kollektiivi ees, — see kõik on olemas. Kuid siinjuures peab meeles pidama, et me ei ela mineviku videvikus, vaid eredal päeval. Kõiki plekke ja varje näeme hästi. Meie igapäevane ajakirjandus valgustab neid halastamatult ja valguse eredus teeb varjud võib-olla tumedamaks kui nad tegelikult on.

Kuid nad on olemas. See on häbistav ja seda ei tohi olla. Tulevikus seda ei olegi. Mida laiemalt ja kiiremini hakkab kasvama tööliste ja talupoegade eesmise väesalkade loova energia vool, seda otsustavamalt ja halastamatumalt heidab ta endast kõrvale kõik need, kes väikekodanliku individualismi motiividel ei leia võimaliku olevat valada oma jõudu tööliklassi loova energia ja tema suure eesmärgi üldisesse tormilisse voolu.

1930.

Publitsistlikud artiklid. Leningrad, 1933, lk. 131—138.

Seltsimehed! Sain kätte teie kirja ja mõistagi olen rõõmus teie edusammude üle. Tervitan teid palavalt.

Teie ei või endale ette kujutada, kui palju rõõmu ja uhkust tekitavad sellised kirjad nagu teie oma, millist tööindu need paljud kirjad esile kutsuvad minus, inimeses, kes elab sootuks teiste, järsult vastupidiste muljete atmosfääris.

Teie teatate, et väikeses maakonnalinnas kahe aasta jooksul on kõrvuti teie töölisfakulteediga «võrsunud veel viis õppeasutust: meditsiiniline fakulteet, tekstiiltehnikum, pedagoogiline tehnikum, ehitustehnikum ja põllumajandustehnikum. Käesoleval aastal aga võrsus uus võitleja töölise tehnilise hariduse eest — õppekombinaat, mis oma mitmesuguste kursuste ja õhtuülikoolide võrguga hõlmab kuni 1 500 inimest.

Mis meil siis välja tuleb? Tuleb välja see, et kõik õppimisvõimelised õpivad.»

See, seltsimehed, on Nõukogude Liidu intellektuaalsete, loovate jõudude enneolematu kasv, ja teil on õigus kinnitada, et veel iialgi ei ole kogu inimkonna ajaloo jooksul olnud töötavate hulkade potentsiaalse energia nii kiiret ja jõulist arenemist, selle energia kineetiliseks, aktuaalseks, loovaks energiaks muutumise nii võimsat protsessi.

Kuid mida ma täheldan, mida ma näen siin?

Alles hiljuti veensid Saksamaa ajalehed oma noorsugu mitte kippuda ülikoolidesse, kuna see maa kannatab «teadlaste» ülejäägi, intelligentsi ületootmise all. Selle näilise hoolitsuse taga töötute eest on varjul teadmine hädaohust, et intelligentsi ülejääk läheb proletariaadi teenistusse, kommunistide parteisse. Kuid kodanlus ei ole teadlik mitte ainult sellest nii-öelda «osalisest» hädaohust, — kodanlus tunneb üha selgemini oma jõudude üldist nõrgenemist, energia lõppemist, mille on neelanud sajanditepikkune meeletu jaht rikkuste järele, sajanditepikkune tööliste ja talupoegade metsik ekspluateerimine.

Euroopa kodanlus tunneb, et ajaloo tormiline vool on teda haaranud ja kandmas lõplikule hukkumisele, ning ta hakkab seepärast rääkima üldse sellest, et «ülemäärane teaduse arenemine ei või kergendada inimkonna elu», et see «mehhaniseerib inimest», «tapab isiksust» ja et «inimkonna pääsemine on usulises ümbersündimises». «Inimkonna» all mõistetakse muidugi ainult kodanlust.

Sellest, et see kõik on nii, kõneleb keegi krahv Keyserling, filosoferiv jäljetonist, keda saksa väikekodanlus peab peaaegu geniuseks. Suvel pidas ta Berliinis mõned loengud, kus ta kinnitas, et «industrialiseerimine muudab inimesed sipelgateks», et elu on võtnud «patoloogilise», haiglase iseloomu ja et sellest haigusest päästmist tuleb otsida Hispaaniast ja Lõuna-Ameerika vabariikidest, kus veel on säilinud inimlik soojus. «Soojuse» all mõistab krahv religiooni, millel Hispaanias on teatavasti olnud ja ikka veel on eriti fanaatiline iseloom.

Lõuna-Ameerika vabariigid kõitsid krahvi tähelepanu arvata-

vasti sellepärast, et seal toimub kodanliku intelligenti hulgas sellesama hukkmishirmu poolt tekitatud taoline liikumine, nagu XIX sajandi 60—70-ndate aastate «narodniklus». Selle liikumise olemus on selline: linnaelanikud, käsitöölised ja töölised degenerereeruvad kultuuri rõhumise all, ja pääseda degenerereerumisest võib ainult väljaspool linna, andes end «maa võimusesse».

Üks Lõuna-Ameerika kirjanik — Hugo West — soovitab «kärpida fantaasia tiivad, hakata armastama lihtsate asjade sügavust ja võlu». Me teame väga hästi, mida tähendavad «lihtsad asjad» küla elus: naine töölooma olukorras, kirjaoskamatus, ebausk, joomine kui ainus lõbu, meheisa suguline vahekord oma miniaga, süüfilis, sunnitöö põllul, viletsus ja väljasuremine.

Veel kaugemale kui krahv Keyserling ja Hugo West läheb endine Prantsuse peaminister Caillaux. Ta ütleb otseselt: «Kui inimene tahab eksisteerida, siis peab ta aheldama uue Prometheuse — teaduse.»

Need kõik, seltsimehed, on kodanluse metsistumise selged tunnused, — metsistumine hirmust hukkmise ees. Selliseid tunnuseid võib märkida kümneid ja sadu.

Kõik need paanilised, vanad kiriklikud mõtted ärkavad ellu ja levivad nagu hallitus ning peavad muidugi mõjuma väikekodanlaste massile, soodustades tema «peast algavat roiskumisprotsessi» ja seda protsessi kiirendades.

Sugugi mitte suurendades fakti jõudu, võime öelda, et tööliste loova energia organiseerimise ja akumulierimise alal oleme juba ennetanud Euroopa kodanluse.

Me saadame oma talurahva paljumiljonilisse pimedasse massi iga aasta tuhandeid noori, kes suurepäraselt aru saavad teaduse tähtsusest, tema juhtivast osast, kes tunnetavad, et elu pimeduse ja häda täielikuks hävitamiseks on vajalik just Prometheuse teadusetuli.

Ja mitte taevast ei too te seda tuld, nagu seda tegi Prometheus, vaid te süütate selle endas, elades ja töötades enda arendamisel mitte kergetes tingimustes, kuid kaotamata mehisust ja üha sügavamalt tundes rõõmu teadmistest.

Minu palav tervitus teile, seltsimehed, ja õnnitlen teid uue elu kolmeteistkümnenda aasta, viisaastaku kolmanda aasta puhul, suure ja raske ülesande puhul, mida teie olete kutsutud lahendama ja mille te lahendate.

Kiri Serpuhhovi töölisfakultetlastele, 1931.

Publitsistlikud artiklid. Leningrad, 1933, lk. 164—167.

OLETE KOHUSTATUD TUNDMA OMA KODUMAA AARDEID

(Kiri ajakirja „*Molodoi Bolševik*“ toimetusele)

Teie, seltsimehed, olete endale täiesti õigeaegselt seadnud väga hea praktilise eesmärgi. Nõukogude Liidu noored peremehed, te olete kohustatud tundma oma kodumaa looduslikke aardeid, mis asuvad laialipillatult maa pinnal ja peituvad tema põues.

Mitte teada — tähendab mitte vallata. Valdamine õpetab kasutamisoskust, mida paremini aga inimene oskab kasutada loodusjõude, seda rikkalikumad ja täiuslikumad on tema relvad võitluses elu eest, vabaduse eest.

Teie näol kasvab maa peal uus inimene. Inimkonna inimene. Seda öeldes ei mõtle ma slaavlastele, semiitidele, türklastele, soomlastele ja üldse Sotsialistlike Nõukogude Liidu hõimudele, ei mõtle Euroopa hõimudele, — ma räägin selle suure idee lastest, mida teenisid teie isad, mille ammutasid kogu inimkonna elukogemustest Marx ja Lenin.

Kasvab tööpoolest uus inimene. Ta teatab vaieldamatult oma kasvust halastamata võitlusega mineviku pärandite vastu, oma taltsutamatu edasitungimisega suurele eesmärgile, oma imetlusväärsetl kangelasliku tööga oma maa relvastamisel uue kultuuriga. Tema energiakeris tõmbab üha otsustavamalt ja üha laialdasemalt endaga kaasa kõigi maade proletariaati.

Tema eesmärgiks on kapitalismi hävitamine ja töötava inimkonna taaselustamine. Veel iialgi ei ole maailmas olnud inimesi, keda oleks nii armastatud ja nii vihatud, nagu armastatakse ja vihatakse bolševikke. Isegi ristiusu kirik, kes tunneb kõige peenemat ja halastamatumat inimvihkamise kunsti, ei saa öelda, et ta kunagi ja kedagi oleks vihanud sügavamalt kui bolševikke.

Arvatavasti püüab kapitalistlik maailm meile anda lahingu — tema viimase. Selle ajani, juhindudes oma peamisest jõust — rikastumisihast, aitab ta meid vähehaaval relvastuda enesekaitseks tema vastu. Aitab, ja see fakt valgustab ülieredalt kaubitsejate maailma idiootsust. Kaubitsejate maailm on elanud künismi piirini, ilmse meeletuseni. Kuid ta usub ikka veel, et tal õnnestub õhutada meie vastu oma armeed, usub sellesse ja kardab seda.

Arvestades tema idiotismi ja tema hirmu, ei tohi me unustada tema vaenu meie vastu ja tema usku. Me peame meeles pidama, et me ei relvastu ainult enesekaitseks, vaid ka võitluseks kogu maailma töötava rahva vabastamiseks. Me peame väsimatult

arendama oma jõude ja neid kontsentreerima. Ja meil tuleb kindlasti meeles pidada, et kogu meie töö on töö võidu heaks.

«Molodoi Bolševik» seab endale eesmärgiks oma jõudude tunnetamise, ta teenib enesetunnetamist. Suurepärase eesmärki!

„Komsomolskaja Pravda“, 14. juulil 1931. a.

KIRI JELETSI KOLHOOSINOORTE KOOLI KIRJANDUSRINGILE

Lapsed!

Sain Teie kirja, tänan Teid väga tervituse eest ja selle eest, et valisite mu oma ringi liikmeks.

See on väga hea, et olete otsustanud koguda tšastuškasid, laule, muinasjutte, uskumusi, vanasõnu ja kõnekäände ning üldse tegelda folklooriga. See on sotsiaalselt kasulik töö. Kasulik on ta ka teile: saate teada, kuidas mõtlesid teie vanaisad ja vaarisad, kui ebausklikud nad olid, kui pime oli nende mõistus.

Kuid vaadake: selleks, et teie töö oleks tõesti kasulik, tuleb teil algul hoolitseda oma kirjaoskuse tugevdamise eest. Suulise rahvaloomingu üleskirjutamine nõuab ranget täpsust. Kui aga seda täpsust ei järgita, on folkloori materjal rikutud.

Teie, lapsed, oskate väga halvasti vene keelt. Te kirjutate: noorusliku asemel «nooroslik», presiidiumi asemel «prisiidium», «laulvad tšastuškad», — nagu laulaksid tšastuškad ennast ise.

Üldse on teie kirjaoskus väga nõrk selleks huvitavaks ja arukaks tööks, mida te olete alustamas, ja te peate järelikult kõigepealt võimalikult paremini relvastuma keeleoskusega.

Peale selle: on olemas teadlaste-folkloristide poolt välja töötatud vanasõnade, armusõnade, veresulgemise sõnade, haiguste vastu jne. lausutavate sõnade üleskirjutamise kavad ja viisid. Neid kavu te peate teadma. Kirjutage Moskvasse ajaloomuuseumi professor Juri Sokolovile, et ta teile saadaks kavad ja teid õpetaks, kuidas ja mida on vaja teha folkloori alal.

Elkõige aga teadke: selle asja jaoks on vajalik väga hea kirjaoskus! Otsustades teie kirja järgi, olete energilised lapsed, tahate palavalt õppida ja töötada ning järelikult ei valmista teile suurt raskust relvastuda kirjaoskusega.

Tegutsege!

Surun kõvasti teie käsi!

1932.

„Moskovski Komsomolets“, 18. juunil 1946. a., nr. 74.

SAHALINI LASTELE

Tervist, lapsed!

Sain kätte teie kirja. Te saatsite selle 10. jaanuaril, aga minuni jõudis see 17. märtsil — näete kui kaugel ma teist elan!

Te tegite väga hästi, et te mulle kirjutasite. Teie kiri on kingitus, millele ma olen uhke nagu ordenile.

Olen saanud kirju eurooplaste lastelt. Muidugi, ka nende kirjad rõõmustasid mind, kuid mitte nii sügavalt kui teie kiri, giljakide, tunguuste, orotšeenide lapsed. Pole ju imeks pandav, et eurooplaste lapsed on kirjaoskajad, imeks pandav ja kurb on vaid see, et nende hulgas on kirjaoskamatu. Teie aga olete niisuguste hõimude lapsed, kellel ei olnud kirjakeelt. Teie isasid peksid ja riisusid vene ja jaapani kaupmehed, kahejalgsed kiskjad, teie isasid petsid ja hoidsid pimeduses šamaanid, samasugused petised kui euroopa papid. Nüüd te õpite, mõne aasta pärast aga olete ise oma hõimude õpetajad ja juhid, avate nobile avara ja helge tee kogu maailma töörahva üldisele vennalikkusele. See on suureks rõõmuks mulle ja teile.

Mida peab eriti hästi teadma ja meeles pidama, et õigesti elada? Eelkõige on tarvis teada ja meeles pidada, et maa peal luuakse kõik tööga ning et kogu maa ja kõige selle, mis temal on tehtud, tõeliseks ja seaduslikuks peremeheks on töörahvas, töölisklass. Töölisklassile ei tohi olla ei orotšeen, ei tunguuste, ei giljakke, ei tšuktše ega jakuute, ei jaapanlasi ega ameeriklasi ja venelasi, — kogu maailma töötavad inimesed on seltsimehed, maa peremeeste määratu suur ühtne pere ja uue maailma ehitajad, kus ei ole rikkaid ega vaeseid, petiseid ega petetuid, riisujaid ega riisutavaid, mõrvareid ega mõrvatavaid.

Kes võib ehitada maailma nii, et temas kaoks rikaste inimeste vaen, kes rahaahnusest sepitsevad veriseid sõdasid ja karistamatult üksteist riisuvad, nagu jaapanlased hiinlasi?

Sellise maailma võivad üles ehitada ainult töölised, nad võivad teha lõpu kasutule tööle, mida kulutatakse püsside, suurtükkide ja sõjalaevade valmistamiseks. Nad suudavad seda teha siis, kui nad kõikjal, kogu maailmas võtavad võimu ära rikaste käest, nagu seda tegid vene töölised. Teie, lapsed, näete, et vene töölised, olles peremehed oma maal, annavad võimaluse vabalt õppida kõigile inimestele, kes kuuluvad Venemaa pinnal elavate hõimude hulka, ning õpetavad neid mitte alistuma pappide pettusele ja sajanditepikkusest harimatusest ähmastatud mõistusega raukade mõjutustele.

Vene tööliste eeskujule järgnevad kogu maailma tööliised, kes järk-järgult organiseeruvad võitluseks kapitalistide vastu. Ja teie, Sahalini hõimude noored, peate samuti viima oma lihasse ja verre selle õpetuse, mis vabastab kogu maailma töörahva.

Samuti nagu kõik, nii peate ka teie aru saama, et te ei õpi mitte ainult endale, mitte ainult selleks, et vabastada oma kaasmaalasi ja hõimukaaslasi maa halli mineviku vangistusest. Te õpite selleks, et lülitada oma vaba energia kogu maailma töörahva töösse, — maailma üle töörahva võimu kättevõitmise töösse, orjastajate, kiskjate ja parasiitide hävitamise töösse.

Soovin teile, lapsed, vaimuerksust ja väsimatust hariduse saatvatamise töös.

31. märtsil 1933. aastal. Sorrento. Itaalia.
„Znamja Pionera“. Habarovsk, 17. juunil 1937. a.

ZINAIDA MORINALE

Kõrgem kirjanduslik õppeasutus, millest Te kirjutate, eksisteerib ainult projektina, millal ta aga hakkab realselt eksisteerima, seda ma ei tea.

Soovitan väga: õppige, ootamata kõrgema kirjandusliku õppeasutuse avamist, lugege, vaielge, proovige tõlkida abhaasi keelest vene keelde, tegelge — suulise — rahvaluule tundmaõppimisega, koguge ja kirjutage üles abhaasi laule, muinasjutte, legende, kirjeldage vanu kombeid jne.

Kõike seda nimetatakse «folkloori» — rahvahulkade, eeskätt töötavate hulkade suulise loomingu tundmaõppimiseks. See võib palju anda mitte ainult Teile isiklikult, vaid ka tutvustada paljusid inimesi Abhaasia minevikuga.

Hilinesin Teile vastamisega sellepärast, et vastasin «järjekorras».

Olge terve.

M. Gorki.

3. — VIII — 33. a.

„Sovetski Pissatel' Abhazi“, 31. augustil 1933. a., nr. 9—10 (23—24).

6. KOOLI PIONEERIDE KIRJANDUSRINGILE IRKUTSKIS

Sain kätte ja lugesin läbi teie raamatukese «Nösuninade baas». Väga huvitav raamatuke, lapsed.

Mõistagi ei ole see veel kirjandus, vaid ainult lähenemine sellele ja lähenemine väga kaugelt. Ma ei hakka rääkima nende autorite võimeist kirjanduslikuks tööks, kelle nimed teie avaldasite, — sellest rääkida on enneaegne ja võib osutada teile kahjulikuks: haigestute hooplemisse üksteise ees, nagu täisealised literaadid, hakkate üksteisele rääkima:

«Mind kiitis Gorki rohkem kui sind.»

Tekib kadedus, lähete tülli, ja kas seda on tarvis? Peab õppima kirjutama inimestest ja elust nii, et iga sõna laulaks ja helenduks, et lauses ei oleks liigseid sõnu, et iga lause täiesti täpselt ja elavalt kujutaks lugejaile just seda, mida te tahate näidata. On väga tõsine erinevus näitamis- ja jutustamisoskuse vahel. See erinevus on teile esialgu veel tabamatu ja teile seda selgitada on äärmiselt raske. Teie mõistate seda siis, kui kogute rohkem mitmekesiseid muljeid ja literaatidele vajalikku sõnavara.

Sonja Životovskaja, Grinja Ljaufman, mõlemad Šarakšened, Alla Kanšina, Anja Horoših, Ada Rosenberg, Toma Gurkina, Koževina, Gundina, Ara Manželes, Rostovštšikova, Persikov, Rafa Buiğišvili, Ženja Bezuglova, — kõik kirjutavad kõnekeeles, peaaegu üldse mitte näidates isikuid, kujusid, žeste, iseloomude ja meeolelu erinevusi, tegevuskohta. Seda on vaja õppida. Ara Manželesil on vaja õppida joonistama, ma arvan, et tal on head võimed selleks tööks.

Ma räägin teiega sama tõsiselt ja nõudlikult kui täiskasvanutega. Ka mina hakkasin ju kirjutama kaheateistkümne aastaseks, kuid ma elasin teistes tingimustes, keegi mind ei õpetanud ja aegagi oli mul õppimiseks väga vähe. Kirjutasin palju küll proosat, küll luuletusi; kuid seda, et kirjandus on minu ala, mõistsin ma siis, kui olin juba peaaegu kolmekümne aastane. Teile võitsid teie isad kätte võimu kogu maa üle, teile organiseerivad Lenini partei ja nõukogude võim sotsiaalselt võrdsete inimeste klassideta ühiskonda, rikastavad pidevalt meie määratu suurt kodumaad, — teie hakkate elama kergelt ja õnnelikult. Sotsialistlike Nõukogude Liit on imeviljakas andekaist inimestest, sest kõigile tööinimestele on antud vabadus arendada oma andeid. Seal, kus töö on vaba, peab ta olema aus ja muutub kunstiks.

Te peate arusaamisele jõudma, et meie maal ei ole väikseid ja suuri asju, vaid et iga asi, iga töö on maailma esimese, enneolematu riigi, kõigi töötajate — olenemata hõimude ja keelte erinevusest — kodumaa suur ülesehitustöö.

Väga rõõmustav on näha, et teie kollektiiv on hõimude poolt nii kirju, ja tahaks väga uskuda, et teid üha rohkem ja tugevamini seob ühtseks loovaks jõuks enesekasvatuse üksmeelne töö.

Olge terved, lapsed. Elage üksmeelselt, austage üksteist.
Kirjutage mulle.

M. Gorki.

9. VIII 34. a.

„Izvestija“, 14. augustil 1934. a.

PIONEERIDELE

Kallid lapsed!

Minu küsimusele: missuguseid raamatuid te loete ja missuguseid te tahaksite lugeda, sain ma teilt vastuseks üle kahe tuhande isikliku ja kollektiivse kirja. See on väga hea. Nüüd teab «Detizdat», mida tal tuleb teha, ja te saate vist varsti huvitavaid raamatuid.

Teie nõudmistest tehakse ettekanne kirjanike kongressil; selleks aga, et teie soovid teatavaks teha kirjanikele ja vanematele, trükib minu sõber Maršak ühe osa teilt saadud ja tema poolt läbi töötatud materjalist.

Olge terved ja tublid, elage üksmeelselt, töötage rõõmsalt, õppige kõvasti.

Bolševistliku tervitusega.

M. Gorki.

1934.

„Pravda“, 18. mail 1934. a.

KIRI IRKUTSKI M. GORKI NIMELISE 15. KESK- KOOLI ÕPILASTELE

Minu juures käis sm. Bassov, kes jutustas sellest, kui häid koole ehitatakse teil Ida-Siberis; ta jutustas, kuidas te õpite ja kui palju on teie hulgas väikseid agaraid inimesi.

Eriti rõõmustav on teada, et te õpite usinasti, armastusega. Nii peabki, lapsed, teadust on vaja armastada — inimestel ei

ole võimsamat ega võidukamat jõudu kui teadus. Maailma töötav rahvas on oma kirjaoskamatus ja vähese hariduse tasunud suurte kannatustega. Hoides vägivallaga talupoegade ja tööliste lapsi harimatuses, laskmata neid minna kaugemale kaheklassilisest külakoolist, mis oli pealegi veel vaimulik kool, kus õpetajateks olid papid, või neljaklassilisest linnakoolist, hoidsid rikkad, maa peremehed teadust kõvasti oma käes. Teie isad, kiskunud võimu maailma riisujate käest, avasid teile avara tee teaduse poolt saavutatud kõrgustele, ja teile on pandud kohustus jätkata isade ülemaailmset üritust. Kaheksateist aastat nende mehiste tööd ja kangelaslikke jõupingutusi näitab teile, missuguseid imesid on võimeline teaduse abil tegema proletariaat, maa peremees. See on alles uue, enneolematu riigi loomistöö algus, sotsialistliku maailma ülesehitamise algus. Määratu suur Nõukogude Liit vajab kümneid ja sadu tuhandeid kõrge haridusega inimesi, teaduse alal töötajaid.

Meie valitsus taotleb seda, et kõik Liidu lapsed teeksid läbi seitsmeklassilise kooli ja saaksid keskhariduse. Me vajame sadu tuhandeid arste, õpetajaid, insenere, helikunstnikke, näitlejaid, luuletajaid, romaanikirjanikke jne. Vajame inimeste armeed, kes tegeleksid meie maa rüpes leiduvate aarete otsimise ja kaevandamisega. Meie riigis ei tohi olla inimese tervisele hädaohtlikke putukaid, maad kurnavaid umbrohte, metsade ja kõrsviljade kahjureid. Meie peame kogu oma maad harima nagu aeda, kuivendama sood, veega varustama veetud kõrbed, ühendama kanalitega ja süvendama jõgesid, ehitama miljoneid kilomeetreid teid, puhastama oma määratu suuri metsi. Meie maal ei tohi olla kohta vilja hävitavil rohutiirsudel, inimesi palavikuga nakatavil sääskedel, haigusi levitavil kärbestel, koduloomi piinavil putukail. Rotid ja hiired on parasiidid, kes tekitavad meile sadu miljoneid rublasid kahju samuti nagu närlised põldudel — mutid, suslikud ja põldhiired. See ei ole muidugi veel kõik, leidub veel palju mitmesugust rõõmu valmistavat tööd esimese tõeliselt kultuurse, sotsialistliku riigi ülesehitamisel. See töö ootab teid ja nõuab ulatuslikke teadusalaseid teadmisi.

Näete, millised eesmärgid seisavad teie ees, kodanluse riikides aga karjuvad fašistid — rikaste orjad ja kannupoisid: küllalt kultuurist, tagasi keskaega, usu juurde jumalasse ja kuradis, küllalt tehnikast, tagasi käsitöö juurde! Need karjed on väikekodanlaste karjed, kes on metsistunud hirmust oma paratamatu hukkamise ees. Nad on hukkumas ja tunnevad: mitte midagi ega keegi ei päästa neid hukkamisest. Veel hiljuti kiitlesid sakslased oma eeskujuliku majandusega, kuid fašistid

purustasid selle, ning samal ajal kui meil kaotati toiduainete kaardid, seab Saksamaa neid sisse. Meie oleme maa, kes teenib rahuüritust, itaalia fašistid aga ronivad päise päeva ajal riisuma abessiinlasi ja kohtamata esialgu veel aafriklaste armee vastu-panu, tapavad pommitamisega õhust nende naisi ja lapsi.

Palju mitmesuguseid jõledaid asju teevad hingevaakuvad maakera riisujad.

Lapsed, seda kõike te peate teadma. Kõik, mis oli eile ja mida tehakse täna, peab teil teada olema, sest te olete ajaloo poolt kutsutud jätkama oma isade üritust mitte ainult omal maal, vaid ka kogu maailmas.

Tervitus!

1935.

„Pravda“, 27. novembril 1935. a.

Nägin üheksateistkümne-aastast brigadiiri Irina Nikulšinat. Tema brigaadis on nelikümmend kaheksa meest ja naist. Väga armas tütarlaps, kellel ei näi isegi olevat kuigi palju füüsilist jõudu. Kuid kuuldes tema arukat, asjalikku kõnet tunnend tema sügavat veendumust kollektivismi jõus, tema õiget hinnangut teadmistele. Ta ütleb:

«Meil on kerge õppida, vägagi selgesti näed väikese seost suurega.» Naeratades lisas ta selguse mõttes:

«Osalise seost üldisega.»

„Vestlus“, 1934.

Kogumata kirjandus-kriitilised artiklid. Moskva, 1941, lk. 516—517.

Kallis seltsimees Ira, õnnitlen kõigest südamest mehelemineku puhul ja soovin teile ja teie mehele head tervist, tugevat sõprust ja üksmeelt töös, teineteise mõistmist ja edu õppimises. Ärge tülitsege tühiste asjade pärast, vaid peletage need endast eemale nagu kumalasi ja herilasi. Luuletusi kirjutada ma kahjuks ei oska, katsun aga siiski ja saadan need teile teine kord. Kordan nüüd oma soovi, et teie ja teie mees jääksite hea tervise juurde ja et te sünnitaksite tükki kuus head stalinlast, samasuguseid väsimatuid sotsialistliku elu ehitajaid nagu on nende vanemad.

Südamlik tervitus

M. Gorki.

Kiri Irina Nikulšinale, kolhoosi eesrindliku põllundusbrigaadi brigadiirile, 1935.

„Sotsialistitšeskoje Zemledelije“, 18. juunil 1939.

KIRI KRAMATORSKI KOOLIÕPILASELE

Lugupeetud Saša!

Te olete noor ja õnnelik. Teil tuleb usinasti omandada teadmisi — ainult siis kujuneb Teil avar silmaring ja inimese ise-loomu mõistmine, mis on nii vajalikud neile, kes tegelevad kirjanduse alal. Heade raamatute lugemisega avardate oma silmaringi, parandate oma maitset. Ma soovitan lugeda ja tundma õppida klassikuid: Puškinit (mitte ainult luuletusi, vaid ka proosat), Turgenevit, Tolstoid. Soovitan väga Dickensi «David Copperfieldi», «Dombey ja poega». Klassikud peavad olema eeskujuks tööle keele arendamise alal. Teadlikult omandatud kasulikud teadmised ei ole peas kunagi ülearused ega tee pead raskemaks. Selleks et kirjutada, peab teadma, aga selleks et teada, peab: õppima, õppima ja veel kord õppima, nagu ütles kogu maailma proletariaadi juht V. I. Lenin.

Kõike head.

1935.

„Sotsialistitšeski Donbass“, 24. märtsil 1938. a.

KIRI PENZA PIONEERIDELE

Lapsed, ma avaldan teie kirja ajalehtedes, kuid ei nimeta teie nimesid, sest ma ei taha, et teie seltsimehed teid valjusti välja naeraksid teie vähese kirjaoskuse pärast. Neljanda klassi õpilastele on häbistav kirjutada nii kirjaoskamatult, väga häbistav! On tarvilik, et teie ning samuti ka teietaolised hakkajad räpakad ja lohakad häbeneksite, et te ei oska selgesti väljendada oma mõtteid ja ei tunne grammatikat.

Te ei ole enam väikesed ja teil on aeg mõista, et teie isad ja emad ei tööta kangelaslikult mitte selleks, et lapsed kasvaksid harimata inimesteks. Teil on aeg mõista, et te olete suurepärase töö pärijad, maailma kõige rikkama maa tulevased peremehed, maa, mis äratab kõigi maade proletariaadi suure armastuse ja kogu maailma kodanluse metsiku viha. Kogu maailmas ei ole maad, kus lastele oleks avatud nii lai tee eneseharimisele, enesekasvatusele, ei ole maad, kus riigivõim hoolitseks laste eest nii, nagu ta nende eest hoolitseb Nõukogude Liidus.

On juba ammu aeg seda mõista, lapsed.

Selle asemel, et kirjutada kirjaoskamatuid kirju, on teile palju kasulik, kui te õpiksite mõistma selle mõtet, mis toi-

mub teie ümber, teie silme all, ja selle mõtet, mida te loetminevikust. Õpite halvasti, lapsed. Arvatavasti teid ka halvasti õpetatakse.

Häbistav on teie kooli vene keele õpetajaile, miks nad lubavad, et neljanda klassi õpilased võivad kirjutada niivõrd kirjaoskamatult.

„Pravda“, 6. oktoobril 1935. a.

URZUM, KIROVI KRAI. LENINI-NIMELINE EESKULIJKOOL. 7. KLASS, NIINA POLOTOVALOVALE JA TANJA LAPINALE

Mu kallid pioneerid. See on õige: Pjotr Andrejevitš Zalomov on elus, nägin teda hiljuti, ta on juba vana mees, selline nagu mina ja samuti veidi põdur. Ta võttis osa kodusõjast, sattus valgete kätte, kes ta tugevasti läbi peksid. Pärast seda, olles terveks saanud, töötas ta valgete juures tagalas ja avastati nende poolt. Nad tahtsid ta maha lasta, kuid ta jõudis põgeneda.

Elus on ka ta ema Anna Kirillovna. Ta pilt avaldati ajakirjas «Kolhoznik». Saadan teile ajakirja poolt välja antud raamatukese, selles on trükitud tema jutustus «Tööst revolutsiooni heaks».

Filmi «Ema» nägin ma Itaalias. Seal seda kinodes ei näidata, fašistid ei armasta revolutsioonilisi filme ja sellised filmid nagu «Potjomkin», «Ema» jne. on keelatud. Mulle näitas filmi meie saadik, kuid see oli juba ammu ja ma mäletan filmi halvasti. Kuid on siiski meeles, et režissöör ja stsenaarist olid tugevasti muutnud romaani sündmusi. Kuid see on seletav kinematograafia tehniliste tingimustega. Nõusolekut muudatuste tegemiseks minult ei küsitud, ma elasin tol ajal väljaspool Liitu.

Teie kiri meeldis mulle väga. Kirjast on näha, et te ei ole lihtsad kinokülastajad, kes vaatavad ja kohe unustavad. Ei, ilmneb, et te sellesse, mida te näete, suhtute teadlikult, nagu seda peavadki tegema Nõukogude Sotsialistlike Vabariikide Liidu lapsed, kes mõne aasta pärast saavad uue maailma ehitajaiks, sotsialismi eest võitlejaiks, proletaarse kultuuri loojaiks. Iga kord, kui kuuled ja näed, kui julgelt ja arukalt pioneerid segavad ennast vahele isade, vanemate vendade ja õdede töösse, kui teadlikult nad esinevad mitmesugustel kongressidel, siis

rõõmustad väga ja tunned uhkust: bolševikele kasvab hea vaetus. Suurepäraselt esines literaatide kongressil kaheteistkümneaastane tütarlaps-pioneer Irkutskist, pioneeride kirjandusringi liige. See ring andis juba välja raamatukese «Nösuninade baas».

Kasvate üldse eeskujulikult. Seda on näha ka sellest, kuidas suhtuvad lastesse-pioneeridesse bolševike vaenlased — külakulakud, linnakodanluse maskeeritud jäänused ja igasugused närused kaabakad. Te teate muidugi, et pioneer Pavel Morozov tapeti oma sugulaste poolt ja et kulakud hiljuti Smolenski rajoonis tapsid veel ühe pioneeri, neljateistkümneaastase Senini. Teil tuleb meeles pidada meie kangelasi, kes nii julgelt ja mehiselt astuvad lahingusse tööliklassi vaenlaste vastu. Te kasvate suure, ülemaailmse tähtsusega ürituse jaoks. Meeldiv on teada, et te õpite eeskujulikult, — järelikult hakkate ka töötama eeskujulikult. Mina, vana mees, kadestan teid: kui rõõmuküllane, avar ja huvitav elu on teile antud, kui toredaid töö- ja loomingulisi kangelastegusid te võite korda saata!

Õppige, mu kallid lapsukesed, õppige kõvasti, elage üksmeelselt, valmistage end ette suureks ürituseks — võitluseks kogu maailma töörahva vabastamise eest.

Südamlik tervitus.

M. Gorki.

30. jaanuaril 1935. a.

„Pravda“, 23. veebruaril 1935. a.

OPPIDA PALJU, TÖSISELT, AUSALT

(M. Gorki kiri polaarlinna Igarka kahele tuhandele pioneerile)

Südamlik tervitus teile, tulevased doktorid, insenerid, tankistid, poeedid, lendurid, pedagoogid, artistid, leiutajad, geoloogid!

Saatsite mulle toreda kirja. Rikkalikult särab selle lihtsates ja selgetes sõnades teie julgus ja selge teadvus teedest elu suurele eesmärgile, teedest eesmärgile, mille seadsid teie ja kogu maailma töörahva ette teie isad ja vanaisad. Vaevalt on kusagil maailmas lapsi, kes elavad sama karmides looduslikes tingimuses, milles elate teie, vaevalt on kusagil võimalikud sellised lapsed nagu teie, kuid oma tulevase tööga te teete kõik maailma lapsed samasugusteks uhketeks uljaspeadeks.

Te kirjutate: «elame praegu ajal, kus meil ei paista päike, ainult kolm tundi näeme päevavalgust, ülejäänud ajal on polaaröö, pakane, lumetorm.» Kuid näete, isegi polaaröö pimeduses põleb eredalt inimhõimuse päike, mille jõud on hävitanud skorbuudi, mis alles hiljuti oli kauge põhja tavaliseks haiguseks, mõistuse jõuga võrsuvad igavese külma käes tardunud pinnasel rikkalikult köögiviljad, areneb karjakasvatus. See kõik oleks olnud võimatu enne leninlikku revolutsiooni, tol ajal, kui õigus laialdasele kirjaoskusele ja mõistuse arengule oli mõisnike, vabrikantide ja poodnike klasside käes.

... Suured, imeväärased rõõmud ootavad teid, lapsed! Mõne aasta pärast, kui teie, karmi looduse poolt kasvatatud raudsed kommunistlikud noored, lähete ülesehitustööle ja edasi õppima, avaneb teile meie suure maa mitmekesine ilu. Saate näha Altaid, Pamiiri, Uraali, Kaukaasiat, tuhandeid hektaare suuri nisuvälju, hiiglaslikke vabrikuid, tehaseid, kolossaalseid elektrijaamu, Kesk-Aasia puuvillaistandusi, Krimmi viinamarjaaedu, suhkrupeedipõlde, suhkruvabrikuid, imetusväärseid linnu: Moskvat, Leningradi, Kiievit, Harkovit, Tiflisi, Erevani, Taškenti, väikeste vennasvabariikide, nagu näiteks Tšuvaši, pealinnu, mis enne revolutsiooni väga vähe erinesid tavalistest küladest.

Teil on lumi, pakane ja tuisk, mina aga elan Krimmis, Musta mere rannikul. Täna on kolmeteistkümmes jaanuar — esimene kord sel aastal sadas kehva, hõredat lund, mis aga kohe häbelikult sulas. Kogu detsembri jooksul ja kuni eelse päevani paistis päike kella kaheksast hommikul peaaegu poole kuueni õhtul. Talvitavad paju- ja ohakalinnud, metsvindid ja tihased, kevad algab veebruari teisel poolel, sügis oktoobri keskel.

Enne revolutsiooni elasid Krimmis tsaar oma sugulastega, õueaadel, miljonärid ja kaupmehed. Nüüd on tsaari palees «Puhkekodu» talupoegadele ja kogu Krimmi lõunarannik, kõik rikkaste paleed on muudetud puhkekodudeks ja sanatooriumideks. On olemas ka pioneerilaager Artek. Palju ilusat on Sotsialistlike Nõukogude Liidus ja see kõik kasvab. See kõik on teie majapidamine.

Ja selleks, et seda oskuslikult valitseda, et seda üha laialdasemalt arendada, lapsed, on mõistagi vaja palju, tõsiselt ja ausalt õppida. Igasugune töö meie maal on kõikide töö igaühe heaks ja igaühe töö kõikide heaks, peale selle aga ka töö eeskujuks kogu maailma töörahvale. On vaja endas kasvatada ja arendada armastust õppimise vastu, et õppimine oleks meel-

div nagu mäng. Peaaju — tunnetamise võimet — kasvatatakse harjutamise, treenimisega nagu lihaseidki. Masin kaotab järkjärgult erinevuse kehalise töö ja vaimse töö vahel. Kuid selleks, et teha häid masinaid, mis kergendavad tööd, on vaja usinasti hoolitseda mõistuse arendamise eest.

Kasutuid teadmisi ei ole olemas. Seepärast ma kiidan väga heaks teie soovi kirjutada raamatuke polaarmaa pioneeridest. Töötades selle raamatu koostamisel te õpite midagi, kui aga raamatuke hästi õnnestub, siis õpetate ka teisi. Tegutsege julgemini . . .

Kuid julgesti tegutsedes ärge unustage, et teie raamatut hakkavad lugema tuhanded Liidu lapsed ja et see isegi välismaale satub. Järelikult nõutakse teilt tõsist suhtumist selle raamatu loomisse.

Ma soovitaksin teile organiseerida asja nii: algul koolide kirjandusringidest välja valida need lapsed, kes juba on ilmutanud oma võimet hästi kirjutada proosat või luuletusi, kollektiivselt välja töötada raamatu plaan ja valida neist toimetusse 5—7 inimest.

Mulle näib, et plaan peaks olema selline: Esimene peatükk: Igarka füüsilised tingimused: maastik, pinnas, kliima, taimestik, talve, kevade, suve ja sügise iseloomustus. Sellest on vaja kirjutada, sest te elate erandlikes, Liidu lastele tundmatuis tingimustes. Kirjutada tuleb aga nii, nagu jutustaksite oma elutingimustest eriti lähedastele inimestele, näiteks oma sõpradele, seltsimees Stalinile.

Teine peatükk: elu perekonnas, töö koolides, s. o. õppimine, seltsimehelikud suhted, hea ja halb neis suhetes, võitlus halva vastu.

Kolmas: mängud, meelelahutused, kalduvused, s. o. keda mis huvitab: kas tehnika, s. o. leiundus, või muusika, joonistamine, poeesia jne.

Neljas: kangelaslikud ja naljakad juhtumid elus: naerge enda üle — ärge kartke, enesekriitika on sama vajalik nagu on vajalik ennast pesta.

Viies: linna kasv, tööde laienemine, mulje, mille teis tekitavad välismaiste laevade meeskonnad jm.

See on muidugi ainult plaani visand, mille on teinud inimene, kes teie elutingimuste mitmekesidust ei tunne, ja teie võite mõistagi selle visandiga üldse mitte arvestada.

Mulle näib, et iga peatüki peab kirjutama kindel grupp ja et kogu töö tuleb teha kollektiivselt.

Kui käsikiri on valmis, siis saatke see mulle, mina ja Maršak aga, olles selle läbi lugenud, tagastame selle teile, näidates ära, mis on hästi ja mis on halvasti ning nõuab parandamist.

Lastele Diksonilt ja Tšornaja talvituskohalt andke oma raamatus tingimata ruumi.

Noh, ma lõpetasin. Kiri tuli pikem kui teie oma.

Olge terved, armsad lapsed, olge terved, mu kallid.

„Komsomolskaja Pravda“, 20. jaanuaril 1936. a.

M. GORKI TERVITUS ÜLKNÜ X KONGRESSILE

Lenini partei kaheksateistkümne-aastane töö andis miljoni-tele pioneeridele ja kommunistlikele noortele avaraima võimaluse olla inimesed, missuguseid ei ole veel olnud maakeral. Noorsoo arenguteelt on koristatud, ära pühitud kõik see, mis teda moonutab hierarhilise, klassisüsteemiga riikides; Nõukogude Liidus pole perekonda, kes õpetaks sõna ja teoga tüssamist, pole kooli, kes hoolitseks noorte individuaalsete võimete arengu piiramise eest, pole kirikut, kes sisendaks kannatlikkuse ja vagasuse ideid, õpetaks leppima kannatamise paratamatusega, mis on tõepoolest paratamatu sajanditepikkusest kadedusest, ahnusest ja rikastumisihast mürgitatud väikekodanlaste-individualistide ühiskonnas. Metsik konkurent, lakkamatu jätk võitlus rasvase pala pärast, rubla pärast on Nõukogude Liidus asendatud vaba kangelasliku võistlusega kõikide töös igaühe heaks, töös isamaa heaks, püüdes teha Sotsialistlike Nõukogude Liit riigiks, mis on eeskujuks kõigi maade proletaarlastele.

Esimene proletariaadi riik maailmas on kooliks, kus arvukate rahvaste noorsugu kasvatatakse internatsionaalselt, kus armeenlaste, baškiiride, grusiinlaste, tatarlaste, turkmeenide ja kõigi teiste rahvaste noorsugu, kaotamata oma kultuuri rahvuslikku omapära, saavutab töötava inimkonna kultuuri kõrgeima vormi — internatsionaalse kultuuri, mis peab ühendama kogu meie planeedi töölised ja talupojad ühtseks, võimsaks, võitmatuks tervikuks.

Komsomol, partei ammendamatu reserv, on juba maailmale näidanud oma loovaid jõude sotsialistliku riigi ülesehitustöös, on näidanud ja näitab neid jõude pidevalt, päevast päeva. Ma ei hakka üles lugema kommunistlike noorte saavutusi ja teeneid töös oma rahvaste elu reorganiseerimisel, inimeste uuesti ellu äratamisel.

Tehtud on palju, teha tuleb mõõtmalt rohkem, ja eriti tungivalt on nõutav pöörata tähelepanu oma vahetusele — pioneeridele. Määratu suurt tähtsust võib omada laste- ja noorsookirjanduse kirjastuse üleandmine partei poolt komsomolile. On tarvilik, — ja see oleks täiesti loomulik, — et komsomol pööraks tähelepanu ka täiskasvanute kirjandusele, mis alles õige ähmaselt näeb oma eesmärgi. Liitu ühinenud kolm tuhat kirjanikku ei kuula ikka veel, mida neile räägib sadade miljonite lugejate olemasolu, kes iga aastaga muutuvad haritumaks ja nõudlikumaks. Sellel alal on põhjust ärevuseks.

See fakt, et rahvusvahelised lurjused tahavad meid sõtta tõmmata, ärevust tekitada ei tohi ega tekita. Oleks ebaloomulik, kui kapitalistid ei püüaks suurtükkidest tulistada inimesi, kes kõigi maade proletaarlaste ahvatluseks ja õpetuseks lõikaksid ära kapitalismi mädapaise oma maal. Ja mõistagi peab ka komsomol koguma püssirohtu ja hoidma selle kuivana. On ilmne, et enne kui organiseeruda bandiitlikuks kallaletungiks Nõukogude Liidule, peavad maailma riisujad omavahel kaklema. Neil ei ole veel otsustavust laskuda põlvili Hitleri ees ja talle öelda: «Vii meid nende vastu». Kuid varem või hiljem annavad nad oma proletariaadi kätte püssid, saadavad ta meie vastu, ja ta sureb selleks, et peremehed säilitaksid ebainimlikku võimu tema üle veel kümnekond aastat või kaks. Kapitalistlike riikide tööliste ja talupoegade olukorra idiootsus on liialt ilmne. Ta nõuab komsomolilt, Punaarmee võitlejailt oskust võidelda mitte ainult täägi, vaid ka sõnaga. Muidugi, kakluses pole aega kõnelemiseks, kuid leidub siiski aega vestlusteks tahtmatu vaenlasega. Seepärast peab komsomol oskama võõrkeeli. See kõik on muidugi teada ka ilma minu juhisteta.

Tervitan kõigest südamest Nõukogude Sotsialistlike Vabariikide Liidu komsomoli. Soovides kongressile üksmeelset ja edukat tööd usun ma, et see niisuguseks ka kujuneb. Usun vääramatult teie võidusse, kallid seltsimehed, võidusse igas asjas, mida te hakkate tegema kolhoosides, vabrikutes ja kõikjal, kuhu tungib teie kangelaslik energia. Sama vääramatult usun ma ka teie võidusse lahinguväljal, ajaloo poolt võitused saavutama määratud maailma esimese armee eesrindlikud võitlejad.

1936.

„Izvestija“, 11. aprillil 1936. a.

V. ZELENINILE, LEONID MAKLAŠINILE

Teie, lapsed, kirjutate mulle:

«Tahame olla samasugused kui Teie Konovalov, s. o. inimesed, kes igavesti otsivad õnne ja kes ei leia endale alalist kohta maa peal.» Seda te kirjutasite sellepärast, et olete «mõlemad seitsmeteistkümnne aastased» ja et teil ei ole olnud aega tõsiselt mõelda inimesele ja tema kohale maa peal. Kuna te mõlemad tahate saada literaadiks, olen ma kohustatud juhtima teie tähelepanu sellele, et olete väljendust «alaline koht» tarvitanud valesti: meie planeet Maa on just inimeste alaliseks asukohaks sündimisest surmani, seda otsida pole mõtet, see on meie jalge all. «Alalise» asemel oleks teil tulnud öelda kindlat või sobivat või väljapaistvat kohta.

Selle teie lause sisu kohta ütlen ma järgmist: teil, XX sajandi 30-ndate aastate inimestel pole mingit mõtet milleski jäljendada Aleksandr Konovalovit, XIX sajandi teise poole inimest, «loomult» mitte halba, kuid «õnnetut», haletsemisväärset, alkoholismi põdevat inimest.

Oma haiguse tõttu ta ei otsinudki elus kindlat või sobivat kohta, tundes, et tema isiklik elu ei olnud õnnestunud ja et see tal enam kunagi ei õnnestu. Oma iseloomult oli ta passiivne inimene, üks tolle aja paljudest inimestest, kes, leidmata endale kohta oma keskkonnas, muutusid hulkureiks, rändajaiks mööda «pühasid paiku» või mööda kõrtse. Kui ta oleks elanud 1905. aastani, siis oleks ta ühte viisi kergesti võinud saada nii «mustsajalaseks» kui ka revolutsionääriks, kuid mõlemal juhul mitte kauaks. Näete, missugune oli kangelane, keda te tahate jäljendada.

Tema ainsat väärtuslikku omadust te ei märganud. See omadus oli armastus töö vastu. Töötada armastas ta tööpoolest, ta töötas ausalt, puhtustarmastavalt, taignasse ei sülitanud, nagu seda tegid paljud teised pagarid, olles vihale aetud 14—16 tundi päevas kestnud raskest tööst.

Armastus töö vastu, aus suhtumine sellesse, — see on sotsiaalselt kõrgeväärtuslik omadus, ja just selles tuleks teil jäljendada Konovalovit. Seda enam, et nüüd on meil töölised oma maa ainsad seaduslikud peremehed, ja mida igäüks neist ka teeks, — ta töötab endale ja ainult endale, oma riigile. Väga paljud töölised ei mõista seda veel ning kurdavad ja nurisevad et elada on raske. Mõistagi on raske elada valmisehitamata majas, kuid seda raskem veel riigis, mida ehitatakse täiesti uutal alustel, nagu pole veel keegi kusagil ega kunagi kat sunud ehitada elu. On ainult üks viis kiiremini saavutada ker-

gemat ja mugavamat elu, see on — töötada ausalt, kohusetruult ja korralikult, mõistes, et igasugune töö on meil üldriikliku tähtsusega ja toob kasu ainult töölistele...

Teie jutustusel on üks päris kindel väärtus: ta on kirjutatud kirjaoskusega. Kui ma ei eksi, oleks teil nagu märgata võimet tööks kirjanduse alal, kuid seda ma päris kindlasti öelda ei saa, sest jutustus ei anna mulle seda õigust. Asi on selles, et te olete «mõlemad kaheksateistkümne aastased», selles vanuses aga murdub alaealistel hääl ja on raske kindlaks määrata, kas nad kolme, viie aasta pärast laulavad baritoni või bassi... Püüdke kirjutada võimalikult lihtsalt, südis ja lõbusas vaimus; kui tuleb tahtmine enda üle naerda, siis naerge. Kirjeldage ise-loomustavamaid kohtumisi, vestlusi, maastikke. Kirjutage nii, nagu kirjutaksite oma headele sõpradele...

Tervitus, rändurid!

„Vperjod“, 18. juunil 1937. a., Zagorsk, Moskva oblast.

II

M. GORKI KAPITALISTLIKE MAADE NOORSOOST

Proletaarne töölisnoorsugu, kes nii kangelaslikult ehitab sotsialistlikku ühiskonda, kus isiksus saab täieliku vabaduse kõigi oma väärtuste arendamiseks, — proletaarne, töölisnoorsugu peab hästi mõistma erinevust uue, sotsialistliku individuaalsuse kasvatamise vajalikkuse ja inimest moonutava väikekodanlaste elajaliku, kiskjaliku individualismi vahel.

*„Noore inimese ajalugu“, 1931.
Publitsistlikud artiklid. Leningrad, 1933, lk. 304—305.*

Sotsialistlik riik peab, on kohustatud võtma oma rahvahulkade kultuurilise kasvatamise plaani võitluse „minasuse“ ja „isesuse“ loomuvastase laiakspaisumise vastu, selle olemuselt parasiitliku „mina“ vastu, mille on üles kasvatanud kodanlik ühiskond ja mis on harjunud oma „hinge eramajanduse“ huve seadma kõrgemale maailma huvidest, töötavate hulkade huvidest.

*„Oskamatust, hoolimatust, lohakast jne. tööst“, 1931.
„Kirjandusest“, Moskva, 1932, lk. 86.*

[EDMOND ESTAUNIÉ ROMAANIST]

Noor prantsuse kirjanik Estaunié kirjutas väikese, kuid väga tähelepanuvääriva raamatu, milles ta teravate joontega kujutas prantsuse diplomeeritud noorsugu, seda noorsugu, kellest tehakse tegelasi tööstuse ja poliitika alal.

Kunsteosena ei kannata see raamat välja ranget kriitikat: ta on kirjutatud jõuliselt, kuid rutates, eredalt, kuid visandlikult; ta tekitab nii mõõdetelt kui ka mõttelt väga suure pildi mulje, kuid näib olevat maalitud õpilase poolt. Loomistuhinas, innustatud raamatu aluseks olevast ideest, on Estaunié maalinud paraku liiga ühetooniliste värvidega, kuid see ei võta tema raamatult sügavat ühiskondlikku tähtsust, ei sega erutamast lugeja mõtteid ja tundeid. Estaunié raamatus on ilmselt tunda autori kirglikku suhtumist ellu, raamatus kõlab suur sisemine tõde; välised puudused vahel nagu isegi kriipsutaksid alla raamatu sisemist tähtsust, sest näib, et autor ise on üks neist tema poolt kujutatud kangelastest ja paljuski nendega veresugulane.

Raamatu peamine kuju Julien Dartot, talumehe poeg, lõpetas äsja polütehnilise kooli ja otsib endale romaani esimestel lehekülgedel kohta. Sellel tublil noormehel on tugev tahe, mis aga ei ole veel distsiplineeritud, ja hästiarenenud eneseväärtuse tunne. Ta on talumees, terve, praktiline, tahab kirglikult elada, tahab rikkust, võimu, naudingut, kuid tal ei ole veel oma võimete väärilist kohta elus ja ta elab esialgu tundide andmisest. Ta isa vaatab temale kui «äritehingule», millesse isa on paigutanud kindla kapitali, mis peab juba andma kindlaid protsente. Ja Julien ise vaatab endale samuti: «Viisteist aastat me nõrkisime ülejõukäivaist pingutusist,» ütleb ta oma seltsimeestele Chenu'le ja Gradouen'le, kes on vähem otsesed oma püüetes kui tema ja nõrgemad kui tema. — «Pärast seda kolleegium, baccalaureuse eksam, seejärel veel kaks aastat tuupimist; lõpuks konkurss, s. o. sorteerimine. Konkursile tuli meid kahek-

sasada, ühe päeva pärast aga kadus viissada. Jäid järele väljavalitud, nende hulgas ka meie. Kuid vähe sellest: meid valitakse uuesti välja, antakse lõpudiplomid. Sel korral jäid järele parimad parimaist... Need väljavalitud kehastasid vaimset kapitali. Kapitali sõna peenemas tähenduses: igapäevast meist on kehastatud kulutused viisteist aastat kestnud õppimisele ja sama kaua teenistuseteta elule. Kehtib reegel, et kapital peab andma tulu... Mul on õigus protsentidele oma ajalt, oma rahalt.»

Vana Dartot arvas, et see õigus on ainult temal, ühiskond on veendunud, et just tema peab saama protsendid tema poolt kasvatatud isiksusele, riik esitab oma arve. Kuid noorel Dartot'il on oma seisukoht, isiksuse seisukoht, kes loeb end täiesti vabaks igasugustest teistest kohustustest peale nende, mida talle sisendavad tema isiklikud soovid ja püüded.

«See on mingi ajude riisumine ilma igasuguse tähelepanuta üksikisikuile ja nende kalduvustele! Ühel ilusal päeval võtavad lapse ja müüri ta kinni kolleegiumi: ta ei tea, mida temalt tahetakse, kuhu teda viiakse. Kui operatsioon on lõppenud, teostab ühiskond sorteerimise ja viskab jäätmed solgiauku! Tema ongi ekspluataator! Tema ongi tõeline süüdlane, kes tapab halastuseta, oma lõbuks!»

«Ja oma kasuks,» oleks pidanud juurde lisama Chenu, sest seda räägib juba teine Dartot, hädavares.

Nagu näete, kõlab tema sõnades midagi, millega me kogu oma silmakirjalikkuse juures peame nõustuma.

Ka meie — vene ühiskond — peame selle üle järele mõtlema, ehkki karjub prantslane Dartot. On ju väga võimalik, et homme hakkab karjuma Vassili Petrov — inimene, kes kaheksa aastat istus klassikalises gümnaasiumis ja neli aastat nälgis ülikoolis.

«Teie mürgitasite mu ladina keelega, rikkusite mu aju kooliõpikute rumalusega, te ei aidanud mind, kui ma nälgin, kui mind aeti minema ülikoolist õppemaksu mittemaksmise pärast... Te ei tohi minult midagi nõuda, — ma ei ole võlg!»

Kuuldes selliseid sõnu Vassili Petrovi suust me muidugi karistame teda, peksame ta läbi moraalsete sententside nuudiga... kuid Vaska ei kuula meid, vaid hakkab isuga ja aplalt sööma ühiskondlikku pirukat ja rüütab võib-olla isegi peale teise klassiku, oma ligimese verd.

«Ma ei taha olla ainult tööriistaks,» ütleb isiksus kaasaegsele ühiskonnale, kes ehitab vabrikuid, teeb masinaid, püüab vähehaaval inimest muuta masinaks, inimest üha vähem hindab ega tahta juba teisi ideaale peale miljoni.

Kuid senikaua kui Vassili Petrov, Chenu, Gradouen ja teised protesteerivad ainult sõnadega, ei häirigi nad kedagi. Väga kahju, sest nende mässajate hulgast neid ühiskonna poolt orjastamise vastu ilmuvad sellised inimesed nagu Dartot.

Dartot ei ole Zola poolt kujutatud Saccard, olemuselt piiratud, nüri inimene, kes armastas asja omaette, innustus tööst, selle protsessist ja kellele raha meeldis samuti omaette, nagu metslasele sätendavad klaashelmed. Dartot ei ole Daudet' külmavereline Paul Astier, inimene, kes seadis endale sisse sooja ja mugava elu ja pidas siiski vajalikuks leida ka eneseõigustust Darwini teoorias võitlusest elu eest.

Dartot on elutingimustest vigastatud, nälginud, oma väärikuses solvatud inimene, kes kellelegi midagi ei saa andestada ning võib nautida ja hakkab nautima kättemaksu, purustades selle, mis on rikkunud tema kui isiksuse.

Ta on ühiskonna teadlik vaenlane. Tema eesmärgiks on võim, tema peaülesandeks kättemaks. Teel sellele eesmärgile hakkab ta külmavereliselt maha suruma inimesi ja mõnutundega vaatama nende langemisele, nende õnnetusele. Temas ei ole midagi demonlikku, nagu ei ole demonlikku masinas, nagu ei ole demonlikkust dünaamiitpadrunis. Temas on purustamisiha, ta on selle eneses kasvatanud, kuid see on temas keenud peaaegu instinktiks.

Tema sõber Chenu kõneleb:

«Solgiauku kõik keigarid kes... on raamatute taga ära kivanud, jõuetuks jäänud, oma ajust raskeks muutunud! Sõnnikuhunnikusse nendega kõlbmatuse pärast! Kuid ei! Seda ei saa olla ega olegi! Lähedal on tund, millal sellel sõnnikul võrsub ootamatu lõikus. Tööline — see on ainult käed, siin on ajud! Tema on taigen, mis on kõlblik ükskõik mille tegemiseks, siin aga on pärm, see nähtamatu käärollus, mis oma olemasolu kaitsmiseks peab laostama ümbritsevat keskkonda... Jah, selline ta on, see pärm! Need on kõik õpetatud, ületöötanud, ülekurnatud, petetud, kellele enam ei eksisteeri mingeid arusaamisi kõlblusest, kes on kaotanud usu taevalikku kohtumõistmisesse ja nõuavad maailmalt seda, mida ta võib neile anda. Nad segavad seda hapnema läinud taignat, mis kujundab ümber maailma! Mis nad siis on? Kas elu või surma käärollus — ei tea!»

Chenu räägib õigesti. Jah, kõik need inimesed hävitavad vähehaaval ühiskonda nagu Kochi pisikud elavat organismi. Jah, nad peavad seda loogilise paratamatusega tegema. Ja-jah, ühiskond areneb, surub maha inimesi ja temas kasvab see mürk, millest ta hukub. «Meie kodanike mõistus ja tunne hapneb ja määr-

dub meie linnade mädasoos,» ütleb Tennisson. Las hapneb! See on hape, mis söövitab kapitali poolt loodud raudset elu, masinlikku elu! «Midagi ei kao looduses jäljetult!» Ja isegi laipade lehk, tehnilise progressi raskete ratastega puruksmuljutud inimeste lehk — ka sellel lehal on oma loov jõud! Ta mitte ainult ei mürgita kapitali rasvast keha, ta hõljub õhus, toidab inimesearmastuse ideede õisi, ja need kasvavad, need õitsevad, — kaunistavad elu ja äratavad inimeses viha selle vastu, mis orjastab tema vaimu, tema loovat vaimu, vaba vaimu!

Kuid Chenu võtab ainult passiivselt osa ühiskonna laostamisprotsessist. Sõnad tema suus on ainult sõnad. Tegusid teeb Dartot. Ta vaidleb Chenu'le vastu:

«Paradiisi oodates teete hästi, kui tegelete olevikuga. Kas roiskunud või mitte, kuid ühiskond on olemas ja me oleme sunnitud selles elama. Teie kinnitate, et ei ole õiglust. Seda parem! Las iga isiksus seab ennast sisse nagu ta oskab, kuid asuda inimkonna päästmisele on rumalus.»

Siin räägib Dartot veel kui pime, ebateadlik purustamise tööriist. Kuid raamatu lõpus, seistes kindlalt oma eesmärgi esimesel astmel, karjub ta kirglikult Gradouen'ile, kes teda just oli tulistanud revolvrüst:

«Tappa õigluse ettekäändel — milline rumalus! Sinu õiglus on otsene kadedus, tighedus nende vastu, kellel elus veab. Kui sulle kukuks sülle varandus, siis leiaksid sa homme, et maailm on imeilus . . .

Seni kui ma allusin ühiskonna seadustele, jättis ta mind vaesusesse; sel päeval kui ma nad ära põlgasin ja läksin teist teed, hakkas ühiskond mulle tegema igasuguseid takistusi. Ma vihkan teda samuti nagu sinagi. Viha on meil ühesugune, kuid me läheme erinevaid teid mööda . . . Sa räägid, et võim on pettus ja vägivald, et õigusemõistmine on äraostetav, et religioon valetab; see kõik on ainult sõnad, mida keegi ei kuula, mida ei usuta. Võim, õigusemõistmine, religioon — ma ostan kõik ära! Ma olen elavaks näiteks sellest, kuidas võib irvitada valitsuse üle, kuidas võib varastada seaduste kaitse all ja salaja patustada! Juba üksnes minu lähenemisel on rikkus hädaohus, muutub inimese südametunnistus kõlvatuks. Ühe tunniga põhjustan ma rohkem häda kui sina iga päev tappes. Seal, kus olen mina, seal pole au, headust, seisuste eeliseid. Nõustu ometi, et selle kõigega võrreldes on sinu anarhia naeruväärt! Meist kahest olen mina anarhist, mina olen tegelinski, aferist, ettetükkija, kes püüab elult võtta kõiki naudinguid!»

Selline on Dartot! Te näete, et see on uus inimene ja mitte

Saccard ega Paul Astier. Tema sõnad on tõde, otsene ja jäme nagu ta ise. Ta ei õigusta ennast, ta ainult määratleb iseennast. Ühiskond tahtis temast teha ühiskonda teenivat tööriista ja rikkus tema hinge. Ta hakkas vastu ja muutus purustajaks. Ta on peaaegu sümboliks.

Ta hukkub, see Dartot, ja nagu öeldakse — kurat temaga! Ta tõugatakse kõrgendikult, tema käest kisub võimu osavam, tugevam ja otsesem teine Dartot. Ja see hukkub omakorda. Kuid nende inimeste iga langemine jätab mõra sellesse müüri, millega ühed inimesed on ennast eraldanud teistest. Iga langemine äratab kellegi teadvuse, häirib kellegi inimväärikust.

Elus valitseb õiglus, kõrgem kui see, mida püüavad jalule seada teoreetikud. Kas seda nimetada saatuseks või faktide loogikaks või veel millekski — see on ükskõik. Õiglus on olemas, — see on tõde.

Ja kõik see, mis alandab inimest, paisates teda porisse ja moonutades teda kui orja, ja kõik see, mis segab inimesel elada vastavalt oma hinge soovidele, — see kõik langeb õigluse jõu ees, mis tegutseb elus aeglaselt, nagu kõrgeid mägesid hävitav vihm ja tuul, — kuid õigus tegutseb ja — pääseb võidule!

1900.

Kogumata artiklid. Moskva, 1941, lk. 259—263.

Riiklik kirjastus peab organiseerima XIX sajandi noorele inimesele pühendatud raamatute sarja väljaandmise. Need raamatud näitavad meie noortele «minasust» põdevaile inimestele, mida elasid läbi nende eelkäijad ja missugusesse soosse nad uppusid, näitavad selgesti, kuidas isegi andekad inimesed, kaitstes oma hinge eramajanduse puutumatumust, elasid viljatult, hukkusid mõtetult.

„Oskamatust, hoolimatust, lohakast jne. tööst“, 1931.

„Kirjandusest“, 1937, lk. 87 (v. k.).

«NOORE INIMESE AJALUGU»

1932. aastal annab Ajakirjade-Ajalehtede Liit lisadena ajakirjade «Ogonjok» ja «Rost» juurde rea romaane, millel on ühine teema — XIX sajandi noore inimese ajalugu.

Mis on väljaande eesmärgiks?

Missugusest XIX sajandi noorest inimesest on jutt ja miks meie noorsugu peab tutvuma tema ajalooga?

See noor inimene on kõige tähelepanuväärsem kuju XIX sajandi kirjanduses. Ta pole kadunud ka XX sajandil, ta eksisteerib meie päevil ja seepärast on täiesti õigeaegne valgustada tema sündimise ajalugu, tema tähtsust elus, on kohane mõelda sellele, missugust osa ta etendab maal, kus ehitatakse maailma esimest sotsialistlikku ühiskonda.

Selle noore inimese ajaloolist tähtsust kinnitab see fakt, et peaaegu saja viiekümne aasta kestel on temast, tema elu draamadest kirjutatud raamatuid kõik suuremad Euroopa ja Venemaa literaadid, — on kirjutatud ja jätkavad ikka veel kirjutamist. Ei ole liialdamine, kui ütleme, et selle inimese elu oli XIX sajandi kirjanduse peamiseks teemaks. Teatavasti eelnes sellele sajandile «suure» Prantsuse revolutsiooni tragöödia ja toimusid selle jooksul 30. ja 48. aasta draamad ning suurim neist, 71. aasta draama. Sellel sajandil astus ajaloo näitelavale uus kangelane — proletariaat, astus sinna kui jõud, kes on teadlik oma ajaloolisest tähtsusest ja oma õigusest võitlusele võimu eest kodanluse vastu, kes Prantsusmaal proletariaadi käte ja jõuga kiskus võimu feodaaladli käest. XIX sajandil toimus ka veel palju selliseid määratu suure, otsustava tähtsusega sündmusi nagu näiteks eksperimentaalteaduste ja tehnika kasv.

Kuid ilukirjandus ei pööranud vajalikku tähelepanu klassidraamade tormidele, sotsiaalse olemise probleemidele, vaid eelistas pühendada oma haruldaselt võimsad jõud isikliku, individuaalse elu draamade kujutamisele. Seejuures tuleb märkida, et ta ei kasutanud oma loomingu materjalidena ajastu kõige suuremate ja iseloomustavamate inimeste elulugusid. Ta peaaegu ei pööranud oma tähelepanu Prantsuse revolutsiooni tegelastele või Napoleoni sõdade värvirikastele «kangelastele». Romaanikirjanike loomingulise jõu, nende nii-öelda käsitööstusliku sümpaatia oleksid pidanud endale tõmbama sellised eredad kujud nagu näiteks krahv Mirabeau või Danton, Robert Owen, Saint-Simon või Gracchus Babeuf, nagu kuulus revolutsionäär teaduse alal keemik Lavoisier või töölisklassi hulgast pärinev sama kuulus füüsik Faraday, nagu Mihhail Lomonossov ja teised inimesed sellest reast, inimesed, kes oma olemasolu ja oma loomingu faktiga kõnelesid sellest, missugused võimsad jõud peituvad tööraha pimedas massis. Literaatide tähelepanust on kõrvale jäänud ka sellised kujud nagu kõrtsmiku poeg Joachim Murat, kes hiljem oli Napoli kuningaks; aamissepa poeg ja lihtne sõdur marssal Augereau; turunaise poeg marssal ja hertsog Ney. Kirjanduslikult huvitav oli ka Napoleon ise, «viimne kondotjeer» ja «kangelaste» vabrikant kahekümne sõja-aasta jooksul. XIX

sajandi kirjandus ei näidanud maailmale tööstureid ega pankureid kogu nende vastikus ja fantastilises suuruses.

Sõnakunstnikud pühendasid oma meisterlikkuse peamiselt mingi noore inimese isikliku elu kujutamisele, kes ei paistnud silma eriliste vaimuannetega ega tahtejõuga, olemuselt õige «keskpäraste omadustega» inimesele. Millega võiks siis seletada seda mitmesuguste kangelaste ajastu literaatide huvi «keskpäraste võimete» noore inimese vastu? Arvatavasti ainult sellega, et literaadid ise, vaatamata oma harukordsele andekusele, mõningail juhtudel aga koguni geniaalsusele, olid sotsiaalselt — verelt ja vaimselt — nende armsaima kangelase sugulasteks.

Kõne all oleva noore inimese vaimseks esiisaks võib pidada Jean Jacques Rousseau'd — XVIII sajandi püha Augustinust. Rousseau elas «valgustusajastul», sel sajandil, mil uuriv mõistus käskivalt teatas oma õigusest kriitikale ja otsustavalt astus lahingusse katoliikluse kavaluste vastu, usutunde vastu, kiriku müstika vastu. Rousseau oli Voltaire'i, d'Alembert'i ja Diderot' kaastööliseks kuulsa «Entsüklopeedia» koostamisel, kuid ta asetas tunded otsustavalt kõrgemale mõistusest. Ta oli palju rohkem katoliiklane kui «vabamõtteleja», ja tema teoses «Arutlused inimeste ebavõrdsuse põhjustest» näivad peamised sotsialistlikud viited olevat maha kirjutatud IV sajandi kirikumehele Lactantiusele, tema kaasaegse — Rousseau' sotsiaalse korra paljastamised aga jäävad jõuliselt maha Hypponi piiskopi paljastamistest, kes samuti pidas riiki «patuseks jõuks». Ta ei öelnud Augustinuse sõnadega: «Usun sellepärast, et on uskumatu», kuid tema «Arutlused teadusest» on müstiku, kirikumehe arutlused, kes on veendunud teaduse kahjulikkuses. Selles teoses on öeldud, et «teaduse mõtles välja üks jumalatest — inimeste hingerahu vaenlane». Rousseau' õpilased nimetavad seda jumalat Saatanaks. Traktaadis inimeste ebavõrdsusest on muuseas antud selline hinnang raamatutrükkimisele: «Kui heita pilk hirmsaile rahutustele, mida Euroopas on juba esile kutsunud raamatutrükkimine, ja kui hinnata tulevikku selle järgi, kuidas see pahe päevast päeva levib, siis on kerge ette näha, et valitsejad ei viivita rakendamast sama palju püüdeid selleks, et välja kihutada seda hirmsat kunsti oma valdustest, kui palju nad varem rakensid püüdeid selle sisseviimiseks.»

Psühholoogiline sugulus IV—V sajandil elanud Aurelius

Augustinuse ja XVIII sajandi inimese Jean Rousseau' vahel on hästi märgatav nii ühe kui teise poolt kirjutatud «Pihtimustes».

Rousseau oli eelkõige usklik inimene, uurija aga sedavõrd, kui-võrd see oli nõutav tema usutunde kindlustamiseks. Ta uskus, nagu on öeldud tema «Pihtimustes», sellesse, mis on täiesti erandlik olend, isegi kuidagi teistsugusem, parem kui kõik teised looduse poolt loodud inimesed. Veendumus oma isiklikus erandlikkuses ja originaalsuses sisendas talle mõtte, et üldse ainult isiksus, püüdes täiustada oma tunnete rajatud omadusi, et ainult isiksus, üksikisik loob uusi eluvorme ja viib enda järel tavalisi lihtsaid inimesi. Ta oskas seda öelda küllalt veenvalt, ülimalt selgesti. See õpetus annabki meile õiguse pidada Rousseau'd esimeseks, kõige andekamaks individualismi apostliks. Tema mõju kaasaegseile oli määratu suur ja ulatuslik. Immanuel Kant, individualismi rajaja filosoofias, võttis arvesse tema «Arutlused teadusest». Schiller pöördus Rousseau' poole selliste sõnadega: «Las meeletus juhib maailma! Pöördu tagasi koju, oma vendade-inglite juurde, kelle juurest sa tulid alla meie juurde.» Pesunaise poeg, hiljem aga Vene väeteenistuse kindralleitnant ja «Fausti» autor Friedrich Klingler leidis, et loodus oli avanud Rousseau'le oma kõige pühamad ja salajasemad saladused. Eriti tugev oli Rousseau' mõju XVIII sajandi teise poole saksa kirjanduslikule noorusele. Raamatu «Jakob Lenz, tormi ja tungi ajajärgu poet» autor prof. M. Rozanov märgib kolme tendentsi, missugused selle perioodi romantikud on kahtlemata laenanud Rousseau'lt: isikukultus, tunde-kultus ja loodusekultus. Jakob Lenz, üks tolle aja kirjanikke, õpetas, et tõelised teadmised on kättesaadavad ainult geenius-isiksusele, «ainult geeniused on suutelised tungima kõigi nähtuste sügavasse mõttesse ja kõigi olendite olemusse. Geenius ei vaja kogemusi, ta tunnetab intuitsiooni jõul ning tõelisemalt ja sügavamalt kui tavaline inimene tunnetab mõistuse jõupingutustega.»

Väideti, et tundmus on alati ja valjult individuaalne ning olevat täiesti sõltumatu olemise välistest muljetest, ajastu tingimustest ja klassi mõjudest. Goethe romaani kangeline Werther ütleb: «Seda, mida ma tean ja mõtlen, võivad teada ka teised, minu süda aga kuulub ainult mulle.» Tunnustati, et südame hääl on jumala hääl: andudes südametungile, astus inimene justkui sidemesse maailma salajõududega. See kõik sarnaneb väga sonimisele, kuid sellesse usuti kui «pühasse tõesse».

Võib-olla väikestes, majanduslikult mittevõimsates Saksa riikides, kus isiksuse tähtsus oli eriti tühine, romantikute ohjeldamatu fantaasia soodustas tolle aja noore inimese endaväärtusetunde

kasvu. Kuid samal ajal pidi veendumus oma «erandlikkuses» üksikisikus välja kutsuma sotsiaalse üksinduse tunde, pidi kasvata vaenutunnet ühiskonna ja riigi vastu, üksikisikule külge pookima veidra haiguse, mida võib nimetada sotsiaalseks pimeduseks. Kujutades end geeniusena, jõuna, mis on võimeline üksi lahendada kõik «elumõistatused» ja rahvaste saatuse, ei leidnud noor inimene endale kohta elus ja tal polnud kuhugi mujale minna, kui ainult «sulgeda oma hing iseendasse», põgeneda viljatute, romantiliste unistuste kõrbesse, egotsentrismi ja müstika Teebaisse, kuhu — kristluse esimestel sajanditel — läksid patuse maailma eest peitu mungad. Täpselt samuti nagu pidasid kannatusi tõelise ristiinimese saatuseks mungad, tunnistavad Chateaubriand ja paljud teised romantikud kannatusi iga välja- paistva isiksuse saatuseks.

Vikont François Chateaubriand, vikont Louis Bonald, krahv Joseph de Maistre ja teised reaktionärid — «revolutsiooni hauakaevajad» tunnistasid kannatused oma olemise osaks mitte sellepärast, et nad tunnustasid «kannatava jumala» — Kristuse usundit, vaid sellepärast, et nad olid purustatud, süüdimõistetud klassi killud. On täiesti mõeldav, et nemad, aristokraadid; töö- pooldest kannatasid, luues «ideoloogia» poodnikele, inimestele, kes olid maha raiunud pea nende kuningal ja sadadel nende klassi inimestel. Kuid koos nendega töötasid samas suunas juba poodnike lapsed, nagu näiteks raamatukaupmehe poeg Ballaiche ja teised kodanluse noored inimesed, revolutsiooni ja selle juhi — «valgustussajandi» kriitilise mõistuse poolt ärahirmutatud inimesed. Kriitika juba segas poodnike riigi — töörahva verest ja ihust kulla väljapigistamise raudse pressi ehitamist. Oli vaja kustutada, maha hõõruda revolutsiooni poolt välja kuulutatud «vabaduse, võrdsuse, vendluse» loosungid, ja seda üritust ei võinud keegi teenida paremini kui teenis kiriku müstiline ideoloogia.

Kuid iga usund, eriti aga ristiusk hoolitseb agaralt selle eest, et töörahvas kuulekalt alluks valitseva vähemuse tahtele, et ori peaks käskijat «jumalast antud võimuks». Iga usund peab paratamatult kasvatama käskijaid ja kõik usundid on nii või teisiti sunnitud kinnitama isiksuse, üksikisiku tähtsust, seadma ta masside vastu kui isevalitseja, prohveti, juhi, kangelase ja lõpuks kui «päästja».

Dialektika seaduse kohaselt pidi see elupraktikasse juurdunud õpetus muutuma ja muutuski oma vastandiks: XIX sajand, kodanlase piiramatute võimude sajand, sai anarhismi arenemise sajandiks. Kodanliku riigi raudne press ei halastanud isegi oma lastele, ja paljud neist, kujutades end kõrgete positsioonide vää-

rilistena, ei leidnud endale elus teist kohta kui müüjana poes või teenistujana kontoris. Chateaubriand aga õpetas neid: «Inimene peab püüdma ainult isiklikule sõltumatusel.» Naerame rahvahulkade hädakisa üle ja rahuldume teadmiselega, et seni kui me ei pöördu tagasi metslaste elu juurde, jääme alati ühe või teise inimese orjadeks, ütles Chateaubriand. Rousseau' teine järelkäija Sénancour paneb oma romaani «Obermann» kangelase ütleva: «Ma ekslen rahvahulkade keskel kui inimene, kes on ootamatult jäänud kurdiks.» «See on kunstlik kurtus, selle kasvatas täielik põlgus kõigi inimlike kavatsuste vastu,» nagu päris õigesti märkis de la Bart oma loengutes «Kirjanduslikust voolust Läänes XIX sajandi esimesel kolmandikul». Seda sotsiaalset kurtust ja pimedust põdesid üsna paljud vene kirjanduse kangelased, ja «erandlike» inimeste peamisi mõtteid tundis suurepäraselt inimene, keda Dostojevski kujutas teoses «Märkmed põrandaalt». Põlgus «massi» elu vastu, ja soov põgeneda tegelikkuse eest on viinud ka meie «erandlikeni». Ja 1905. aastal, kui meie «mass», ajendatuna teadmise, et tal on õigus võidelda tema töö riisujate klassi vastu, võimsalt liikuma hakkas, laulis Valeri Brjusov, olles veidi hämmeldunud sellest «malmisest müdinast»:

Poetid ja targad, me kätes
 On saladus õilis ja kõrge.
 Viigem valgust lootuselätest
 Katakombesse, koopaisse, kõrbe.

Chateaubriand'i ja tema eelkäijate — XVIII sajandi saksa romantikute egotsentrismi kujutas 1845. aastal täielikult ja selgesti Rousseau' vaimne poeg Max Stirner raamatus «Ainus ja tema omand». Võib öelda, et XIX sajandi algul ilmus kodanluse kehale mingisugune esialgu mitte väga valus kasvaja, hakkas arenema midagi «liigliha» taolist. Järk-järgult kasvades hakkas ta tegutsema purustavalt. Kuid uuesti, nagu XVIII sajandil, veidi purustades kiriklikke, konservatiivseid ja üldse kodanliku ühiskonna kitsendavaid ideid, olid ja jäid «erandlikud isiksused», need kodanluse «üleliigsed inimesed» ometi määratu suures enamuses kodanluse lihasteks lasteks. Luues kirjanduse valdkonnas palju õpetlikku, ajalooliselt vaieldamatult väärtuslikku, üksikasjaliselt kujutades oma isade «hinge» ja elu, näitasid nad meile täie, ammendava selgusega kodanluse jõuetust loomiseks ja jutustasid individualismi järkjärgulise pankrotiseerumise kogu dramaatilisest protsessist, mis tekkis peaaegu järgmisel päeval pärast kodanlase võitu feodaali üle ja mis nii vastikult lõpeb meie päevil.

Mõttetu rikastumisiha on nõrgendanud kodanluse intellektuaalseid võimeid ning teinud ta lühinägelikuks ja vastikult konservatiivseks.

Taotledes meelisi naudinguid ja sellega kiiresti kulutades oma jõudu, pakub XIX sajandi kodanlus intellektuaalse energia lõppemise pilti. XVIII sajandil oli ta targem, energilisem, andekam, siis oskas ta hinnata oma voltaire, feodaalkorra ideoloogiliste aluste purustajaid. XIX sajandil hakkasid tema lapsed purustama tema korra, tema elu aluseid.

On väga iseloomustav, et XIX sajand kirjanduses palju kordi taastas ja välja töötas keskaegse kirikulegendi inimesest, kes kuulsuse- ja naudinguihas müüs oma hinge saatanale. Seda legendi viljelesid Goethe, Klinger, Lenau, Paul Musset romaanis «PanTwardowski», mis kirjutati Kraszewski arvele; meil kannatas ta välja lõputu hulga alaväärtuslikke väljaandeid.

Selle legendi tõeliseks kangelaseks ei ole sisuliselt mitte Faust, vaid Saatan, sellesama mõistuse sümbol, kelle töö XVIII sajandil purustas aadlike riigi kiriklik-feodaalse ideoloogia. Kõigis «Faustides» jutustatakse, et lepingust, liidust Saatanaga — mõistusega ei ole inimene mingisugust kasu saanud, vaid et ta satus ainult enneaegselt põrgusse. See on täiesti õige, kui pidada põrguks seda elu, mille nii mõttetult ja ebainimlikult on korraldanud Euroopa ja Ameerika väikekodanlus.

Kui lugeda Rousseau'd, Kanti, Fichtet, Schellingit, Thomas Carlyle'i, Macaulay'd, Max Stirnerit, Proudhoni, Bakuninit, Kropotkinit, Friedrich Nietzschet, Lavrovit, Mihhailovskit, Konstantin Leontjevit, — kui lugeda ainult neid autoreid kümnete nendega samalaadsete hulgast, siis me saame väga võimsa koori mulje, mis lakkamatult ja kogu maailmale kuuldavalt laulab isiksuse hümni, individualismi hümni.

XIX sajandi kümned suured mõtlejad pühendasid oma anded isiksuse relvastamisele võitluseks tema «õnne» eest, tema heaolu eest, tema «prioriteedi», ülevõimu eest elus ja ajaloos.

Kodanlus ehitas oma nurjatut riiki ägedaimale konkurentsile, talle oli vaja tugevaid, jultunud inimesi. Ma ei mäleta kes, kas Treitschke või Mommsen ütles: «Sakslane peab olema kõige tugevam inimene Euroopas.» Seda võis öelda ükskõik kumb, seda rääkisid Bismarck ja poole aruga Wilhelm II. Seda ei rääkinud arvatavasti nii lihtsalt inglased ega prantslased, kuid nagu kogu Euroopa kodanlus, nii püüdsid ka nemad kasvatada «jõu-

lisi», tugevaid inimesi. Seejuures hakkas ennast liigutama «mass» ja talle oli vaja «kangelasi», juhte. Ka neid oli vaja kasvatada nii, et nad ei viiks «massi» kuhugi pahemale poole sellest teest, mida mööda käis kodanlus.

«Ma otsin kangelast... kas see pole imelik, kui meil on iga kuu uus kangelane,» hüüdis 1821. aastal irooniliselt Byron, üks suurimaid «üleliigseid inimesi» XIX sajandi algul. Byron ironiseeris, kuid vikont de Bonald urises tusaselt: «Meenutad paavst Pius XI sõnu: «Meil võib iga ori saada kuningaks.»» Bonald, üks revolutsiooni hauakaevajaid, jutlustas tema poolt välja mõeldud «kolmainsuse seadust». Selle seaduse järgi on jumal põhjus, maailm — tulemus, Kristus — vahend, jumala ja maailma vahel; inimeses on hing põhjus, liikmed — vahend, tulemus — elu taastamine. Bonald nõustus Rousseau'ga selles, et inimkond käib väärast teed ja et kogu uue aja kultuur on võlts kultuur. Kõik teaduslikud avastused ja leiutised kas ei ole kellelegi vajalikud või on otse kahjulikud; kõik see, mida vajab inimene, on talle avatud kirikuõpetuses. Peale Bonaldi jutlustasid samasuguseid reaktsioonilisi ideid rojalist Ballaiche, krahv Joseph de Maistre ja paljud teised. Neile kõigile on väga iseloomustav eitav suhtumine teadusse ja tehnikasse, suhtumine, mis hakkab uuesti tekkima meie päevade kodanlike «mõtlejate» ajudes.

Paavst Pius XI sõnu meenutas Bonald Napoleoni sõdade aastail, kui kõrtsmike, aamisseppade, turunaiste ja pesunaiste lapsed said kuningateks, hertsogiteks ja kindraliteks, tõelised kuningad aga hakkasid teenima kodanlust müüjate ja teenritena, kui parlamentides pidasid istungeid poodnikud, advokaadid ja avanõustajad, «juhtides rahvaste saatust». «Rahvaste saatuse juhtimine» seisis «rahvaste» poolt vastastikuse paljaksriisumise plaanide ja töölishulkade töö kõige julmema ekspluateerimise meetodite väljamõtlemises.

Eespool on öeldud, et XIX sajandi kirjandus ei märganud otsustavat kujude ümberpaigutust, ei pööranud oma tähelepanu rahvahulkadest esilekerkinuile, ei tunnistanud neid romaanide jaoks küllalt huvitavaiks kangelasteks. Juhtus nii, et kirjanikud, olles justkui haigestunud sotsiaalsesse kurtusesse, millest kõneles Obermann, ei kuulnud hümni kangelasele, hümni, mis pidi kasvatama kangelasi. Nad pöörasid oma tähelepanu keskpäraste omadustega noorele inimesele ja kujutasid terve sajandi kestel erinevate ees- ja perekonnanimede all üht ja sedasama isikut. Nad maalid nii tihti tema portreesid, et ta sadu kordi korratuna hakkas uskuma «isiksuse kordumatusesse». Mõistagi,

Tšatski, Byroni kangelased, Alfred Musset' «Sajandi poeg» ja Petšorin ei ole väliselt kuigi sarnased selliste mühakatega nagu Oblomov, Nehljudov, Obermann, Adolf, kuid ometi on nad ühe ema lapsed. Julien Sorel, Raskolnikov, Grelou on nende lihased vennad, kuid mõistagi julgemad ja aktiivsemad; need kolm, kontrollides oma «erandlikkust», ei peatunud isegi tapmise ees. Vanematel vendadel Karamazovitel oli vaimseid vendi XVIII sajandi saksa noorsoo hulgas, ja kui isa Karamazov oleks tähelepanelikult lugenud Schilleri näidendeid «Don Carlos» ja «Röövlid», siis oleks ta lapsi paremini mõistnud.

Ühine ja vaieldamatu, mis teeb sugulasteks peaaegu kõik XIX sajandi euroopa ja vene kirjanduse kangelased, on see, et neil peale oma sotsiaalse pimeduse ja kurtuse on kirglik kalduvus viljatuks mõtisklemiseks täieliku tegevusetuse tingimustes. Rousseau' austajad ja järelkäijad Läänes, kujutledes, et nad elavad tundega, hukkusid mürgitatuna mõttest, mille jõudu nad kulutasid oma isikliku «mina» saladuslike sügavuste uurimiseks.

«Tunnetamatu tunnetamine» — täpsemalt tunnetamata tunnetamine — on üheks väga armsaks meelelahutuseks, kuid praktilisi tulemusi annab see võib-olla ainult siis, kui see ei ole üksikisikute meelelahutuseks, vaid paljude tuhandete inimeste töiseks tegevuseks. Nagu kõik maailmas, nii väärib isegi seebimull tundmaõppimist, kuid kasutu on kirjutada inimese elulugu, kes on alles loote staadiumis.

Individualistid on olemas, kuid harmooniline individuaalsus on võimalik ainult siis, kui isiksuse intellektuaalset ja emotsionaalset arengut ei piira ega moonuta rahvuse, klassi ja kiriku ideed, kõikide lakkamatu ja halastamatu võitluse tingimused kõikide vastu, kapitalistliku korra kaasaegsete orjade elutingimused.

Teatavasti oli Venemaa nagu iga kodanlik, klassidega riik ehitatud loomaia taoliselt. Kodanlikus riigis, kordan veel kord, elab inimene oma ligimeste vastu isikliku enesekaitse eest pidevalt hoolitsemise pingelises seisundis, alalises püüdes ennast relvastada ja rahaliselt kaitsta, hoolitsuses oma koha säilitamise eest, soovis vahetada see teise, kõrgema koha vastu, teravaks ihuda «isiksuse õigust» kaitsvad ideekesed ja täägid, individualismi teravnemises.

Venemaal olid inimesed veel kindlamini suletud «seisuslikkuse» kitsastesse puuridesse.

Rahval puudusid täiesti igasugused õigused.

Selle rahva «elu pildi» maalis eredalt ajaloolane Kljuštševski... Väga palju andis töörahva elu mõistmiseks kõstri ja talunaise poeg professor Afanassi Štšapov, üks kodanluse suurepäraseid «üleliigseid inimesi». Tema aususes ja andekuses leidis tsaarivõim põhjust tema saatmiseks Siberisse, kus ta neljakümne kuue aastasena viletsuses hukkus. Ta tõstis sisuliselt esimesena selgesti ja kindlalt üles küsimuse töörahva kohast ja tähtsusest Venemaa ajaloos. Ta rääkis: «Kui ma õppisin Ustrjalovi ja Karamzini ajalugu, tundus mulle veidrana: miks selles ajaloos ei ole rahvahulkade ajalugu, nõndanimetatud liht-rahva, alama rahva ajalugu? Kas sellel määratu suurel enamusel ei olnud tähtsust meie maa arengule?» Kuid Štšapovi vaateis oli midagi kirikudogmaatikast, ja tema maailmavaate sellele puudusele juhtis õigesti tähelepanu teine «üleliigne» ja samuti enneaegselt hukkunud inimene — N. A. Dobroljubov.

Väga raske on loendada «üleliigsete inimeste» arvu, kes sündisid vene aadli ja väikekodanluse keskkonnas ning keda aadlikud ja väikekodanlased enda hulgast välja tõrjusid ja välja surusid ning isevalitsus hävitas.

Kodanlik, väikekodanlik individualism on isiksuse püüe ennast kaitsta igakülgse rõhumise vastu konkurentsile rajaneva kodanliku klassiriigi poolt, üksikisikute võitlusele sobiva, valitseva koha eest elus. Klassikorra poolt ellu kutsutud individualism peab paratamatult piirama isiksuse vaba, igakülgset arenemist, ei saa luua seda individuaalsust, mis paratamatult sünnib võrdsete sotsialistlikus riigis. Sõjas pole aega puhastada küüsi ja samal põhjusel pole võimalik tegelda «enesetäiendamisega» seal, kus üksikisiku kogu jõud kulutatakse enesekaitmisele.

Vene intelligents kasvas ja arenes täiesti metsikuis tingimustes, — see on vaieldamatu. Euroopa kodanlus ei rõhunud ega solvanud oma haritlasi nii jõledalt ja jämedalt kui Romanovite isevalitsuslik võim ja poolmetsik vene kodanlane. Vene intelligentsil on õigus olla uhke oma talentide rohkusele ja mitmekeisusele, ta võib öelda, et ta oli XIX sajandi kõige vabaltmõtlevamaks jõuks.

Ja ometi sööbis klassipsühholoogia märk, väikekodanliku zooloogilise individualismi sügav tätoveering sügavalt tema ihusse. Tunduv osa temast osutus orgaaniliselt võimetuks mõistma Oktoobrirevolutsiooni ülemaailmset tähtsust, osutus

orgaaniliselt vaenulikuks Lenini revolutsioonilisele sotsialismile. Ta püüdis müüa oma maad, oma rahvast Euroopa kodanlusele, ta soodustas sadade tuhandete tööliste ja talupoegade hävitamist kodusõjas.

Nüüd me näeme, kuidas see osa intelligentsist on emigratsioonis raevunud ja tülpunud, ennast häbistab ilge laimuga oma rahva kohta, hundina ulgudes kutsub oma rahva peale kõiki hädasid ja õnnetusi, kõiki «egiptuse nuhtlusi». Vaevalt küll leidub inimkonna ajaloos häbistavat käitumist kui Prahas, Pariisis ja Euroopa kodanluse teistes räpastes pesades elutsevate vene «haritlaste» käitumine.

Võiduka väikekodanluse usuõpetajad hakkasid XIX sajandi algul ja kogu selle kestel ülistama individualismi, kasvatama jõulisi, tugevaid inimesi. Kuid samal ajal oli XIX sajand teaduse, tehnika, tööstuse ja rahakaubanduse võimsa arengu sajand, kogu maailma valgete ja värviliste tööliste ebainimliku, küünilise ekspluateerimise sajand. See sajand oli pessimismi laialdase arengu, elu mõttetust propageeriva õpetuse sajand. Filosoofias väljendasid seda sellised eredad kujud nagu Schopenhauer, Hartmann, Leopardi, luules — Byron, Lenau, Musset, Lermontov, Baudelaire, Sologub, — nimetan ainult kõige suuremaid pessimismi väljendajaid. See lootusetuse meeolu ei olnud võõras Goethele «Faustis» ega Schillerile «Don Carloses» ja «Wallensteinis». Ka proosas oli pessimismil kümneid andekaid väljendajaid.

Kõik siin märgitud vastuolud, kogu kaemuslike mõtiskluste segadus, kõik väikekodanliku individualismi degenerereerumise ja pankrotistumise sotsiaal-majanduslikud põhjused märgitakse «XIX sajandi noore inimese ajaloo» köidete eessõnas. Arvatavasti pole enam vaja rääkida sellest, miks meie noorsugu peab tutvuma selle ajalooaga. Kuid ometi ütlen paari sõnaga — miks nimelt? Kõnelemata sellest, et igapähe meist elab ikka veel väikekodanluse vana Aadam ja et igapähe on — enam või vähem — tung isikliku heaolu korraldamiseks võõra jõu arvel, s. o. sajandeid kasvatatud hundiindividualism ei ole veel kärvanud, on meie kaasaegsetes rekonstrueerimisajajärgu tingimustes veel olemas mõningad võimalused individualismi arenemiseks. Seda on vaja teada ja kindlasti meeles pidada. Proletaarne töölisnoorsugu, kes nii kangelaslikult ehitab sotsialistlikku ühiskonda, kus isiksus saab täieliku vabaduse kõigi oma

väärtuste arendamiseks, — proletaarne, töölisnoorsugu peab hästi mõistma erinevust uue, sotsialistliku individuaalsuse kasvatamise vajalikkuse ja inimest moonutava väikekodanlaste elajaliku, kiskjaliku individualismi vahel. Ta peab selle järele valvama, et tema tervele, võimsale kehale ei kasvaks see liigliha, õigemini see vähk-kasvaja, mis tegi jõuetuks väikekodanliku maailma, põhjustas selle sisemise roiskumise ja mis seda lõplikult laostab. Meie noortel tuleb aru saada väga lihtsast asjast: lapsed peavad olema oma isadest targemad ja tugevamad; nad saavad sellisteks, kui nad hästi tutvuvad mineviku vigadega ja sügavalt omandavad kõik parema, elule kasuliku, mille on välja mõelnud isad, mida nad on alustanud, mis ajalooliselt, ideoloogiliselt paratamatult tuleneb nende karmidest, revolutsioonilistest kogemustest.

On saanud hetk, kus isegi pimedatele ja kurtidele peab olema täiesti selge, et vastutustundetu käputäis võõra töö riisujaid, inimkonna parasitide organisatsioon ähvardab hävitada kultuuri, mis loodi mitte ainult tööliste füüsilise tööga, vaid ka töölishulkadest kõigile loomingualadele esile kerkinud üliandekate inimeste poolt. Meie ajal pole vaja Faradaysid ja Lomonossoveid meenutada kui õnnelikke erandeid, — Nõukogude Liidu proletariaat teeb sellised erandid tavaliseks nähtuseks...

Nõukogude Liidu töölisklass — ...eesmine väesalk, mis on õigusega esimene, kes saavutas võidu maailma paljaksriisujate üle, peab olema ja on nende miljonite õpetajaks, kes klassikuuluvuselt ja meelsuselt on tema vendadeks.

Kuid halb on see õpetaja, kes ei õpi või õpib vähe. Pole teravamalt relva kui tööprotsessidele, inimkonna mineviku tundmaõppimisele rajatud teadmised. Selleks, et vaenlast surmavalt lüüa, peab vaenlast hästi tundma.

1931.

Publitsistlikud artiklid. Leningrad, 1933, lk. 294—305.

VEEL KORD «XIX SAJANDI NOORE INIMESE AJALOOST»

Mulle on tulnud mõned kriitilised märkused «XIX sajandi noore inimese ajaloo» kohta. Nende märkuste sisu seisab peamiselt järgnevas:

«Hädavarese» tüüpi noor inimene, kellest on juttu «Noore inimese ajaloo» raamatutes, oli XIX sajandi kirjanduse

peamiseks teemaks. Kuid tegelikkuses, elus, oli olemas ka teine kodanluse noor inimene — eredalt väljenduva klassitahte ja -moraaliga, oma ajastu, oma klassi õitsengu vääriline inimene. Seda tüüpi noor inimene, kes oli liha oma klassi lihast ning veri tema verest ja tema tugi, seisis kodanluse huvide valvel, tegutsedes tule ja rauaga võitluses töölistega ja asumaade rõhutatud rahvastega. Ühtede tahtejõuetus ja jõuetus ühenduses teiste kiskjaliku hammastenäitamisega — selline on kodanliku noorsoo täielik portree. Kirjandus jättis varju teise grupi, pühendades oma peatahelepanu esimesele. Kuid meie, olles oma eesmärgiks seadnud töötava noorsoo kommunistliku kasvatus, peame kõrvuti selle tüübiga, kellele on pühendatud «Noore inimese ajalugu», näitama ka teist tüüpi.

Need «Märkused» nõuavad üksikasjalisi seletusi, missuguseid ma püüangi anda.

«Märkustest» võib aru saada nii: kahtlustatakse kuidagi «Ajaloo» toimetust tüüpide kunstlikus valikus ja mitte küllalt objektiivses suhtumises «Ajaloo» ülesandesse. Kodanlik kirjandus ja kriitika mõistavad objektivismi kui sotsiaalse elu lepitamatult vastuoluliste nähtuste üheväärselt täpset ja eredat kujutamist. Kui oletada, et klassiühiskonnas on selline objektivism võimalik, siis tekib küsimus: mis peitub objektivismi aluses? Sellele küsimusele me võime vastata ainult nii: selle objektivismi aluses peitub püüe selle «ajaloolise tõe» vaiksesse valdkonda, mis kinnitab, et kõik maailmas toimub jumalate tahtel, saatuse tahtel ja on seepärast igaveseks antud ning et töötavate hulkade mõistuslik tahe, mille on organiseerinud sotsialismi idee, ei ole võimeline muutma tegelikkust. Või see objektivism lähtub vajadusest esteetilise «tõe» järele, soovist puhata «sotsiaalse harmoonia» pildi ees, mis on loodud kunstniku kujutlusega, kuid ei ole kooskõlas tegelikkuse tõelise, karmi ja alanava tõega. Arusaadavalt ei kahtlusta ma sellist tüüpi kalduvuses objektivismile, ma ainult tuletan meelde, et see eksisteerib.

Kuid on veel üks küsimus: mil määral on objektivism kasulik ja kohane meie sotsiaalsete võitluste ajastul? «Eredalt väljenduva klassitahte ja -moraaliga, oma ajastu, oma klassi õitsengu väärilist inimest» võib kujutada niivõrd tugevana, arukana ja võluvana, et ta koos esteetilise naudinguga on oma kujuga võimeline äratama ka kadedustunnet tema kui vaenlase vastu, soovi jäljendada tema kelmi- ja riisujapraktikat. Kümneid miljoneid inimesi on kasvanud just see praktika. Ta on nülginud ja nülüb neilt seitse nahka ja paljude paljaksriisutute

salasooviks on seesama soov nülgida oma klassikaaslaselt kas või ühe naha. Kodanluse maailmas on nahanülgimine teatavasti ainsaks väljapääsuks heale, s. o. külluslikule elule. Ma mõis- tagi naljatan. Kuid kõneldes tõsiselt mõtlen ma, et algul tuleb vaenlane hävitada ja alles hiljem «imetleda tema ilu». Inglise- sed kui arukad inimesed ja kirglikud sportlased vaimustusi- sakslaste vahvusest mitte imperialistliku tapatalgu ajal, vaid pärast seda kui tapatalgud olid lõppenud ja Saksamaa miljonid proletaarlased hävitatud kapitalistide verises mängus. Ma olen isiklikult väga rahul, et elan ajastul, kus «eredalt väljenda- tud klassitahtega» inimesed mööduvad minust avantüristidena nagu Hugo Stinnes, Kreuger, Deterding, Hitler ja Poincaré, Hoover ja Tardieu... ja Churchill, olen rahul ka sellega, et säärase geeniuste lapsed on veel halvemad, nõrgamõistusliku- mad ja jõuetumad kui XIX sajandi kapitalistide lapsed. Võib- olla on need inimesed lastetud. Seda parem.

Mõned väikekodanluse kodused filosoofid väidavad, et «objektivism — see on tõde». On võimalik, et ma nagu paljud teisedki suhtun «tõesse» valesti, mitte küllalt filosoofiliselt. See võib-olla liialt subjektiivne suhtumine tõesse on temaga isiklikult ja väga lähedalt tutvumise tulemuseks. Asi on selles, et mind nagu paljusid teisigi tegi juba lapsepõlves mõnevõrra kurdiks Kleštši ahastav ja samuti väga subjektiivne hüüe näidendis «Põhjas»: «Milline tõde? Kus on tõde? Elada ei saa — säh sulle tõde.» Pärast seda kosis see hüüe mitukümmend aastat üha valjemini, üha ahastavamalt, ja kavalate vanakeste ülitargad lohutused ei suutnud seda summutada. Lenin ja tema seltsimehed organiseerisid Kleštšiga sotsiaalselt lähedasi inimesi — kuid mitte temataolisi hüsteerikuid — parteisse, kes suurepäraselt purustab kõigi põliste tõdede kaost, missugused on loodud ja kinnitatud väikekodanlaste poolt, kapitalismi ebajumala kum- mardajate poolt. Kuid Kleštš elab ja kisendab ikka veel. Ta on vana tõe läbi küllalt tugevasti kannatada saanud, see on teda vägistanud ja selle jõud on teda üdini mürgitanud. Uut tõde ta ei tunne ega mõista, ehkki see väga lihtne ja tugev tõde luuakse tema klassi tahtega ja isegi tema jõu osavõtul, mis aga ei ole valgustatud klassiteadvusest. Ta tahab, et bolševikud korraldak- sid talle juba homme kõige parema ja kergema elu, ta peab ennast täielikult sellise elu vääriliseks. Ta kirjutab mulle 5. mail:

«Kasvavad korpused ja hiiglased ei pane minu pead pööri- tama: oh, kuidas mind näiteks Dneprostroi vaimustab, kuigi ka see ei pane pead pööritama, mitte midagi erakorralist ma selles ei näe.»

Ta ei näe paljugi, kuid mitte ainult sellepärast, et ta ise on pime, vaid ka sellepärast, et meie ei oska temataolistele inimestele küllalt selgesti näidata kõike seda, mida tehakse meie määratu suurel maal, ja jutustada, milleks ja kellele seda kõike tehakse. Pole sugugi vaja, et pea pööratakse, on vaid nõutav, et see töötaks. Tema tüüpi inimesi on veel rohkesti ja nad ei ole suutelised mõistma, millise fantastilise kiirusega ja ka nende osavõtul muutub laostunud, vaene ja kirjaoskamatu maa rikkaks, kirjaoskajaks, tugevaks ja kapitalistide ahnusest sõltumatuks maaks. Inimene, kellel pea «ei pöörata» ja ei tööta, kes mulle kirjutas kirja varjunime «Alfa» all ja soperdas kokku 14 lehekülge kirjaoskamatut lora, ütles muuseas välja ka peamise, mis teda ergutas lora kokku soperdama. See peamine on: «Riik ei pea tegelema ei kaubanduse ega tööstusega kui omanik või osanik.»

Sellele inimesele ja temataolistele meeldivad muidugi väga peremeeste, vabrikantide ja mõisnike, «eredalt väljenduva klassitahte ja -moraaliga» inimeste kirjanduslikud kujud. Ma arvan, et seda tüüpi inimeste vastu sümpaatiat tundes ei pane teda oma veendumustest loobuma isegi Sombarti hea raamat «Kodanlane», raamat, mida meil vähe tuntakse, kuigi ta seda väärrib, et teda hästi tuntaks.

Mulle öeldakse: «Ühtede tahtejõuetus ja jõuetus ühenduses teiste kiskjaliku hammastenäitamisega, — selline on kodanliku noorsoo täielik portree. Kirjandus jättis varju teise grupi, pühendades oma peatähelepanu esimesele.»

See on päris õige ja seda märkisin ma oma eessõnas «XIX sajandi noore inimese ajaloo». Selle «ajaloo» väljaandmise eesmärgiks on näidata meie noorsoole, kui üksluiselt mängis kodanlik noorsugu individualismi — kodanluse maailmatunnetuse ja maailmavaate draamat, kuidas paratamatult alanes individualisti tüüp, laskudes Chateaubriand'i Renést ja Goethe Wertherist kahejalgsete elajateni, mis on kujutatud Artsõbaševi poolt romaanis «Sanin», laskudes Stendhali Julien Sorelist ja Bourget' Greloust kuni Maupassant'i «Ilusa sõbrani» ja teiste meie kaasaegsete väikeste petisteni kodanlikus poliitikas, kirjanduses ja ajakirjanduses. Seda protsessi kujutasid kümnetes romaanides üsna veenvalt ja kunstiliselt üsna andekad literaadid, Euroopa ja Venemaa aadlike ja väikekodanlaste lapsed. Kuid neid arvatavasti ei vaimustanud ja isegi ei huvitanud isade argi-

päevane praktika, sest XIX sajandi kõige andekamad ja suuremad literaadid ei andnud ühtegi küllalt eredat portreed oma sugulastest, sellistest nagu näiteks Creusot, Krupp, Singer, Nobel ega teistest «ajastu kangelastest», sõjatööstuse, meretranspordi, rasketööstuse, masinaehituse jne. organiseerijaist. Nende «kangelaste», kahtlemata tugeva tahtejõuga inimeste, elu tõeliste peremeeste hulgas oli muidugi «oma ala poeete». Ka meil oli pärisorjuslikust külast tulnud andekaid: konovalovid, morozovid, žuravljoivid, bugrovid, mamontovid ja veel paljud teised, kuid ka meie literaadid ei kujutanud neid inimesi oma raamatutes. Kui huvitav aga oleks olnud kujutada orja, kes on muutunud orjapidajaks.

Neil päevil lugesin ma kodu-uurija Sokolnikovi brošüürist «Ivanovo-Voznessenski piirkonna kirjandus» midagi mulle juba ammu väga tuttavat, ja nimelt: «Rajooni esimesed vabrikandid olid rõhuvas enamuses talupojad, tavaliselt pärisorjad, paljud neist ostsid end vabaks palju hiljem,» kui nad olid muutunud vabrikantideks. XIX sajandi 50-ndatel aastatel maksid nad kangrutele 14—15-tunnilise tööpäeva eest 10 rubla kuus. Kujutan endale elavalt ette, kuidas töölised, üheküla inimesed peremehevabrikandiga, püüdsid teda manitseda:

«Ivan Matveitš, vähe maksad, paneksid ehk juurde!»

Tema aga vastab:

«Oh, vennad! Kellelt te tahate nahka nülvida? Härrale, mõisnikule töötasite tasuta, minult, oma inimeselt aga nõuate rohkem töö väärtusest. Oh, vennad, olete jumalakartmatud!»

Nad püüdsid teda manitseda, tema aga veenis neid jääma rumalateks või kihutas nad vabrikust mõisniku orjusse ning — rikastus ja ehitas Moskvas kivimaju, jõi metsikult Nižni Novgorodi aastalaadal, puhates oma õiglasest tööst.

Kaupmeeskonda kujutas Ostrovski, kuid tema näidendite kangelasteks olid väikesed kaubitsejad, isemeelsed, joodikud, parimal juhul veidrikud. Muidugi ei olnud nemad need inimesed, kes organiseerisid Vene tööstuse.

Omal ajal märkis kriitika möödaminnes imelikku tõsiasja: kui vene kirjanik tahtis kujutada tugeva tahtega inimest, võttis ta kas bulgaarlase, nagu Turgenev «Eelõhtus», või sakslase, nagu Gontšarov romaanis «Oblomov», nagu Tšehhov novellis «Duell». Tunti vajadust tahteinimese järele, kuid vene literaat oli ise nähtavasti inimene, kellel tahtejõud ei olnud kuigi tugevasti arenenud, ja on isegi võimalik, et tahtejõud teda ei ahvatlenud, kuna see kohutas; kohutas aga sellepärast, et ta taht nägi kehastatuna isevalitsuses, nägi selle reaktsioonilisust, selle

rumalust ja andetust. Viis tsaari, kolm Aleksandrit ja kaks Nikolaid, näitasid sajandi jooksul küllalt selgesti ja veenvalt, mida tähendab tahe, kui see on lihtsalt füüsiline, mehaaniline jõud, mis on sellisel määral andetetu, et ta oma elupäevade lõpuni ei osanud enesekaitseks välja mõelda ühtki teist viisi peale täakide ning kangekaelselt tagasi lükkas kodanluse abi, mõistagi omakasupüüdliku, kuid siiski abi.

Sellele tuleb juurde lisada, — ma olen päris jahmunud oma häbematuses, kuid tuleb juurde lisada, et XIX sajandi vene kirjanik, aadlik, ei olnud minu arvates eriti juurdlev inimene ega tundnud teda ümbritsevat tegelikkust nii hästi, nagu ta seda oleks pidanud tundma. Aadlike kirjandus põlgas «kaupmeest», kirjanikud-«raznotšinetsid» nägid temas ainult inimest, kes solvas nende poolt pühaks peetud ja armastatud talumeest. Seejuures oli kirjanik oma klassi inimene, see aga kohustab. Gogol, olles kirjutanud «Revidendi» ja «Surnud hinged», tundis, et ta on teinud suure patu oma klassi vastu: ta püüdis pattu parandada, kujutada ideaalselt täiuslikku ja tahtejõulist kreeklast, kuid see ei õnnestunud ja ta mitte ainult kahetses pattu, vaid tegi endale patukahetsemisega liiga ja hukkus. Dostojevski alustas kirjaniku elu sümpaatiaga sotsialismi vastu, Butaševitš-Petraševski «elavas majas», sattus aga hiljem «Surnud majja», «tuli mõistusele» ja kahetses samuti tagedalt pattu ja kirjutas «Märkmed põrandaalt», raamatukese, mida individualistid võivad pidada oma evangeeliumiks. Selles raamatus on antud visandlikult tema järgnevate teoste kõik ideed, kuni salvava tageduse poolest tähelepanuväärse romaanini «Sortsid». See ei ole öeldud etteheitena Dostojevskile, kuna see on individualismi üks loomulikest ja paratamatuid draamadest. XIX sajandil ei veerenud ainuüksi Dostojevski ja mitte ainult meil, vaid veeresid õige suured inimesed kõikjal Euroopas XVIII sajandi materialistide ja XIX sajandi sotsialistide juurest metafüüsika, müstika ja katoolikluse valdkonda, nagu Dostojevski veeres Fourier' ja Considérant'i juurest aupaklikku sõprusesse kuulsa usumäratseja Konstantin Pobedonostseviaga.

See teatavast intellektuaalsest kõrgusest langemise protsess juba ületatud väikekodanliku labasuse tasapinnale on mõnede juures seletatav sellega, et «elada ei saa, hingata ei saal», on seletatav hirmuga karmi tegelikkuse ees, sooviga selle eest peitu pugada kuhugi pimedasse, pimedasse nurka. Kapitalistliku riigi poolt ehitatud elu, vastik oma silmakirjalikkuses, mis pole võimeline varjama selle elu lepitamatute vastuolude künismi, on kohutav nõrga tahtega inimestele; kodanluse suurte kiskjate met-

sik konkurents aga on võimeline kasvatama ainult väikekodanluse šaakalite ja huntide tahet.

Tuleb silmas pidada veel üht fakti: emotsionaalselt andekas, elu nähtusi teraselt jälgida ja ajalooliselt mõelda suutev literaat, selline literaat, ehkki olles oma klassi poeg ning oma klassi õiguses võimule ja töörahva jõudude ekspluateerimisele veendunud inimene, kujutas kodanluse elu siiski kriitiliselt, teravalt negatiivses valguses, kujutas lootusetuna. Nii ei toiminud ainuüksi Balzac, kelle tööde sotsiaalpedagoogilise tähtsuse märkis ära Engels oma kirjas, mis avaldati ajakirja «Literaturnoje Nasledstvo» teises raamatus. Rääkimata targast Stendhalist toimisid nii Zola, Maupassant, Adam ja paljud teised kirjanikud kõigis Euroopa maades. Toimisid küll nii, kuid, nagu ülal öeldud, ei näidanud keegi neist seda kodanlast, kes Inglismaal muutus lordiks, tugevdades oma maa aristokraatiat, oli Saksamaal sageli kuningate sõber, nõuandja ja juhtija, mängib Prantsusmaal riigipea osa. Selliste pankurite tüübid nagu rothschildid ja bleichröderid, nagu ameerika «tööstuskuningate» tüübid, — sellele kõigele ei pööranud ilukirjandus tähelepanu. Kodanluse, peamiselt väike- ja keskkodanluse ülistamisega tegelesid innukalt teise ja kolmanda sordi literaadid, mitte niivõrd andekad kui osavad inimesed. Selliste kirjanike tüüpiliseks esindajaks on raamatu «Perekond Buchholz» autor Julius Stinde, raamatu, misugust kõrgelt hindas Bismarck. Stinde nimi ja tema raamat on unustatud, samuti nagu on unustatud kõigi temaga ühte rivisse kuuluvate kirjanike nimed ja raamatud: Paul Féval, Ohnet, Marie Corelli, Humphry Ward ja sadu samasuguseid väikekodanluse lõbustajaid ja lohutajaid.

«XIX sajandi noore inimese ajaloo» kirjutasid aga kodanluse andekamad lapsed, kelle raamatuid veel kaua moonutavad kodanlikud kirjandusajaloolased ja kriitikud, — moonutavad selleks, et varjata nende raamatute tõelist, karmi ja väikekodanlusele vaenulikku tõde. Kodanluse laste seda gruppi ei vaimustanud ja isegi ei huvitanud nende isade praktika. Nagu juba öeldud, ei kujutanud neist keegi «tule ja rauaga võitluses tööliste ja asumaade rahvastega» tegutsevat kapitalisti kogu tema künismi «ilus ja jõus», tema mõttetut rikastumisiha, tema maniaakaalset joovastust võimust. Seda «isamaa tugisammast» ning tööliste, talupoja ja haritlase poolt tema jaoks loodud kultuuri vürtside ahnet tarbijat ei ole kirjandus puudutanud isegi selles valdkonnas, kus ta on kõige «värvirikkam», — koloniaalpoliitika valdkonnas. Temale ei pööranud tähelepanu andekas inglise imperialismi propageerija Rudyard Kipling, ei pööranud saja-

protsendiline ameeriklane Jack London ja kõik teised literaadid, kes armastasid kujutada keskmise väärtusega «tahteinimesi». Buuride hävitava lüüasaamise organiseerija Cecil Rhodes jäeti varju, kujutati ainult väikseid avantüriste, mõnikord misjonäre, inimesi, kes tegid «inimkonna ühendamise» musta tööd ühe ja sellesama labase kodanliku kultuuri rangide alla.

Millised motiivid on isade ja nende laste vahel tekkinud lõhe aluseks, millest jutustab «Noore inimese ajalugu»?

Isad olid tõepoolest tugevad «tahteinimesed», nad olid «monistid», kogu nende tahe oli suunatud ühele eesmärgile. See eesmärk oli — võimu laiendamine ja kindlustamine maailma üle. Neile oli tuttav tegelikkusega täieliku ühtesulamise tunne, nad pühendusid tervenisti tegelikkuse vormide muutmisele enda kasuks. Töö rahuldab täiesti nende «hinge» — nende võimu- ja naudingu- iha, iseteadvust ja uhkust. Muutes tegelikkust vastavalt oma klassi- huvidele jutlustasid nad mitmesuguste terminitega enam või vähem kunstipäraselt vajadust alistuda tegelikkusele, mille nad olid loonud ja mida nad loovad. Kuid see jutlus ei tulenenud usust ega moraalist, vaid klassipraktikast, ja nad ei olnud sisuli- selt sugugi nii silmakirjalikud, nagu neid on kombeks kujutada. Silmakirjalikkus on olnud ja muidugi ka jääb selle intellektua- listide kihi praktika lahutamatuks omaduseks, kes tootsid valit- seva klassi poliitiliste vajaduste rahuldamiseks tema elu ja tege- vust õigustavaid teooriaid. Kõik need teooriad, kes neid ka oleks jutlustanud: Maltze või Nietzsche, Carlyle või Konstantin Leontjev jne., on väitnud ja väidavad, et inimene peab «täitma selle taht, kes saatsid ta» maapealsesse ellu. See «saatja» aga on isade maapealne jumal, ja lõpuks on ju kõige reaalsemaks, lähemaks, kõige mõistetavamaks jumalaks kodune isa, kes nõuab, et poeg alandlikult jätkaks vanemate poolt alustatud üri- tust. Selle õpetuse põhialus on antud juba vanades müütides. Poja mäss isa poolt loodava tegelikkuse vastu toob alati endaga kaasa kas karistuse või leppimise isa tahtega. Kui Prometheus maapealses pimeduses elavate inimeste eest hoolitsedes röövis tae- vast tule, siis needis kõigi surelike isa Zeus ta ahelatega ühe mäe külge Kaukaasias ja käskis kotkast nokkida Prometheuse maksa. See müüt peitub moonutatud kujul Kristuse loos, kes oli ka elus «üleliigne» noor inimene, keda peetakse mitte just väga vaimuka, kuid kodanlusele iseloomuliku mõistujutu autoriks

«talentidest». See müüt on olnud isade ja laste kõigi eludraamide aluseks kogu ajaloo kestel.

Isad olid «monistid», tervikliku «hingega» inimesed; lapsed, kellest me räägime, olid dualistid, kaksikhingega inimesed. Lapsi kasvatati isade usus, mille õpetuse järgi isad ei käinud ega võinudki käia. Saanud noorukiteks, märkasid lapsed, et isade usk ja moraal ei ühti kuidagi papade ja mammade elupraktikaga. Ja sedamööda, kuidas nad üha tähelepanelikumalt silmitsesid elu kaost, paistsid neile järjest teravamalt silma elu lepitamatud klassivastuolud. Nende vastuolude sügavast vaatlemisest tekkis piinlikkuse, ebamugavuse, elu raskuse tunne, seejärel aga teadvus jõuetusest muuta elutingimusi, sellest omakorda skeptitsism, pessimism ja muud individualismi haigused. Isad ehtasid ja enamus lapsi muidugi aitas neid, jätkas nende tööd. Kuid laste hulgas hakkas üha sagedamini ja üha rohkem elust ära langema, lahku lööma, «poppi tegema» noori, kes ei osanud või «ei söandanud» ega tahtnud kohaneda isade kaubandus-tööstusliku, alasti-kiskjaliku, täiesti moraali- ja esteetikalageda tööga.

Selle lastegrupi maailmatunnetamises etendas esteetika õige tähtsat osa, paljudele oli ta sotsiaalse kriitika lähtepunktiks. Oma põhiolult on esteetika orgaanilisele maailmale bioloogiliselt omane püüe vormide täiuslikkusele. Inimesed lisasid sellele «looduse esteetikale» veel püüde täiustada sotsiaalse elu vorme, luua selliseid tingimusi, milles inimorganism areneks harmooniliselt, kõige väiksema arvu takistustega tema normaalseks ja igakülgses kasvuks. Kodanlus on juba ammu unustanud esteetika selle bioloogilise tähtsuse, muutnud esteetika tabamatuks, kapriisselt-muutuvaks «iluduse» mõisteks. Lapsed, kellest me vestleme, nägid hästi, et vaatamata isade välise kultuuri «ilule» on nende elu ja tegevus rohkem kui inetu. «Esteetilist suhtumist tegelikkusesse» sisendati lastele kiriku ja kooli poolt, kusjuures esteetika paratamatult ühendati eetikaga. Ühiskonnas, kus «inimene on inimesele hunt», mõõdeti ja hinnati sotsiaalset käitumist siiski «kristliku moraali» ja mis keelas kasuahnust, vargust, tapmist, liiderlikkust.

Selle ehkki mehaaniliselt omandatud moraali valguses tulid elu vastuolud veelgi teravamalt esile. Mida tähelepanelikumalt vaatlesid väikekodanluse andekamad lapsed tegelikkust, seda jultunumalt paljastas see oma paiseid, seda teravamaks muutus ühtede krititsism ja seda sügavamaks teiste teadvus oma jõuetusest, sisemisest lõhestatusest ja üksindusest klassis, maailmas. Hakati igatsema püsivat tasakaalu, «sisemist harmooniat», «oma mina sõltumatust», hakati otsima teist «elu mõtet», «mina» sõl-

tumatust. Piinlikkuse, ebamugavuse, elu häbiväärsuse rusuv tunne nimetati «südametunnistuse haiguseks». XIX sajandi 70-ndail aastail, kui isad, kasutades «vabastatud» talurahva viletsust ja käitsetust, hakkasid arendama tööstust, tekkisid meil «pattukahetseva aadliku», «üleliigsete inimeste», «Štšigrõ maakonna Hamletite» tüübid, tekkis arvutu hulk lobisejaid ja virisejaid, ning paljud neist olid Euroopa kirjanduses loodud tüüpide peaaegu täiesti täpsed reproduktsioonid elus. See ei kõnele niivõrd kirjanduse mõjust, kui ajaloolise protsessi ühtsusest, antud juhul — kodanluse kihinemise protsessist, tema hulgas tema «klassitervisele» vaenulike ideede ja meeolude tärkamise paratamatusest.

Mulle kirjutatakse, et «autor ja teose kangelane on mõnikord identsed». Selles romaanide grupis on autor ja kangelane peaaegu alati identsed. Nii see peabki olema, sest need romaanid on enamuses autobiograafilised, neis jutustavad autorid oma isiklikust lahkkelide draamast tegelikkusega, lõhest oma klassiga. See on XIX sajandi kirjanduse peamine ja kõige andekamalt käsitletud teema, see on üle kandunud XX sajandisse, ning erutab ja laostab kodanluse noorsugu ka meie päevil. Ta on veel elav ka meil, kus isaks jääb bolševike parteisse organiseerunud proletariaat, kes kangelaslikult loob sotsiaalse elu uusi vorme, ja kus tema laste hulgas esineb väikekodanliku individualismi retsidiivi nähteid, esineb kalduvust neile haigustele, missuguseid põdes väikekodanluse noorsugu. Kui me tähelepanelikult läbi vaatame kõik meie kirjanduslikud vaidlused möödunud kümne aasta jooksul, siis me leiame neis kõik vanad kodanliku, anarho-individualistliku maailmatunnetamise haigused, leiame tuntud hoolitsused meie «minale» tegelikkusest kõrgemal või selle kõrval «sõltumatu» ja sobiva positsiooni loomise eest. Oma kirjanduslikes tülides me avastame selle väikekodanliku subjektivismi väljendusi, mis isiklike sümpaatiate ja antipaatiade alusel, väiklase, haiglaselt-närvilise enesearmastuse alusel loob kirjandusrühmi ja, varjates isiklikud nääklemsed halvastimõistetud ideedega, loob kirjanduse valdkonnas sõnade kaose ja tohuvabohu, mis äärmiselt kahjulikult mõjub kunstilise loomingu normaalsele kasvule.

Nõukogude Liidus tegutseb uus isa — proletaarlane, tööline-sotsialist. Veel hiljuti oli ta kultuuri ehitamise alal ainult mustatööline, nüüd on ta oma maa täielik peremees, loob uut tege-

likkust ja tunneb end täiesti seaduslikult maailma loojana. Töö, mida ta teeb, on piiritult grandioosne. Suures töös esineb alati palju väikseid vigu ja on võimalikud ka suured vead. Mida suurem on ehitus, seda rohkem prahti: seda koguneb eriti palju sel juhul, kui ehitatakse vanal, risustatud kohal, kus enne uue ehitamist on vaja lammutada määratu suurel hulgal vanu pehkinud esemeid. Individualisti tajumisaparaat sarnaneb väga sõelale: sõeludes tegelikkust nagu jahu, jätab individualisti «mina» endasse ainult kliid. Vene intelligentsi intellektuaalse ja moraalse jõuetuse, hiljem aga ka tema poliitilise häbiteo üheks põhjuseks kui ta nii näruselt kahvatas hirmust sotsiaalse, proletaarse revolutsiooni ees, — selle haiguse ja selle kodumaa ees sooritatud kuriteo üheks põhjuseks oli just harjumus välja sõeluda kliid ja ennast nendega toita. Kriitiline suhtumine tegelikkusesse on üks kõige meeldivamaid ja kergemaid elukutseid. Mõistagi ei ole ma kriitika vastu, ei, ma olen enesekriitika poolt, kriitika poolt, mis ei ole suunatud ainult naabritele, vaid ka iseendale, olen kriitika poolt, mis nõuab äärmiselt laialdasi teadmisi elust ning positiivsete ja negatiivsete faktide ausat kõrvutamist. Kuid ma tean, et inimene armastab olla kohtunikuks ka siis, kui ta ise on petis, riisuja, mõrvar. Ma mäletan, et pärast aastaid 1905—6, pärast seda, kui proletariaat oli intelligentsile näidanud oma karmi nägu, hakkas üks osa sellest intelligentsist eesotsas elukutselise tuulelipu Peeter Struvega kogumikus «Vehhi» ulguma: «Miks me ometi nii palju kritiseerisime, miks kritiseerisime kirikut, usku?» Kurioosne näide, kuid ometi õpetlik ja mitte ainus selletaoline. Olles alustanud kodanliku tegelikkuse kritiseerimisega lõpetasid Euroopa intelligendid juba ammu enne «vehhiste» kiriku kui inimeste «hingekarjase» ja monarhismi kui nende füüsilise karjase tunnustamisega. Romaani «Elu mõte» autor Edouard Rod leidis selle mõtte kirikus üksinda palvetava eidekese juures. Huysmans, üks esimestest võitlevaist dekadentidest, esteet, lõpetas kloostriiga. Selliseid näiteid võiks esitada väga palju, kuid see on igav ja kasutu: nende hulka kuulub ka «võimutüüri juurde» sattunud sotsiaaldemokraatide ülimalt alatu käitumine.

Neis raamatuis, mida on esitanud lugejaile kirjastus «Ogonjok», ei ammenda «Noore inimese ajalugu» kaugeltki teemat — tootmise anarhia poolt anarhiseeritud kodanluse sisemise laostumise protsessi. Kodanluse elu ja eriti naiste olukorda kujutasid ägedalt ja vihaselt sellised kirjanikud — «sajaprotsendilised» kodanlased, nagu näiteks Léon Daudet romaanis «Kamštátka», Marcel Prévost «Poolneitsides» ja kümned teised XIX

ja XX sajandi kirjanikud. Protsessi põhjusi nad kas ei mõistnud või kui nad neid mõistsid, siis varjasid neid lugeja eest, võib-olla aga ka iseenda eest. Neid põhjusi võidakse meie noorsoole täielikult avastada ja esitada raamatus, mis peab näitama «Euroopa kirjanduse ajalugu» seoses Euroopa poliitilismajandusliku arengu ajalooa. Kodanlus on enda hulgast andnud ka revolutsionääre, kuid kodanluse kirjandus ei võtnud neid kuigi meelsasti kangelasteks. Spielhageni romaan «Üks sõjaväljal ei ole veel sõjamees» kangelane on ainus enam-vähem korralikult kujutatud kuju ja sedagi arvatavasti sellepärast, et kangelase algkujuks oli võetud Ferdinand Lassalle. Veel vähem huvitas kodanlikku kirjandust «töölisklassi kuuluv noor inimene».

Mõistagi peame lugejale andma «Euroopa ja Venemaa töösuri ajaloo», kuid nagu öeldud ei anna ilukirjandus sellele teemale materjali, mis oleks küllalt ere ja nii rikkalik, nagu seda nõuab teema. Siin tuleb uurida tööstuse ja töösturite ajalugu alates keskajast. Sellele teemale annavad suurepäraselt materjali Marx ja linnade ajalugu käsitlevad teosed.

On vaja anda «Talupoja ajalugu», «Naise ajalugu», on vaja anda väga palju selleks, et meie noorsugu hästi tutvuks minevikuga, omaks täpset ettekujutust selle pärandi väärtusest, mida talle pakub minevik, ja et ta koos sellega tunneks vastikust mineviku vastu.

1932.

Publitsistlikud artiklid. Leningrad, 1933, lk. 362—372.

... aastat tagasi avaldasid mõned suured saksa ajalehed artikleid, milles tungivalt soovitati noorsoole mitte kippuda ülikoolidesse, kuna Saksamaal olevat haritud inimesi üleliia, neil ei olevat midagi teha ja kapitalistide riik pidavat nende arvu suurendamist kahjulikuks. Sellest kahjulikust haritlaste liigrohkusest räägib meile «madalalaubaliste», s. o. väikekodanlaste, keskkodanluse võitlus «kõrgelaubaliste», s. o. haritlaste vastu Põhja-Ameerika Ühendriikides, võitlus, mis avaldub sellistes keskaegse metsluse nähtudes, nagu näiteks kuulus «ahviprotsess» ja mõnede osariikide koolides darvinismi õpetamise keelamine. Veelgi veenvamalt kõneleb sellest «fašism», mis, võideldes kõigi jõududega töölisklassi vastu ja maha surudes igasuguse püüdluse kultuurile, pidurdab sellega intellektuaalse energia arengut.

Kapitalism kardab, et intellektuaalne energia, mida ta enam ei suuda vastu võtta ega enda kasuks eksploateerida, võib üle minna temale vaenuliku töölisklassi poolele ja hakkab teenima proletariaadi suurt eesmärki niisama «ausameelselt», nagu teenisid haritlased kapitalistliku riigi raudpuuri ehitamist. Takerdunud omaenda võrkudesse, on kapitalism muutunud vördjaslikult konservatiivseks ja kõik tema püüded ahenevad näruselt tema ikka veel valitsevate, kuid juba kõikuvate positsioonide kaitseks. Ta ei vaja enam loovat, leiutavat haritlast, kui ta ei leiuta uue konstruktsiooniga suurtükke ja kuulipildujaid, mürkgaase ja kõike muud, mis on tarvilik tulevaseks sõjaks proletariaadi vastu, sest igasugune sõda, missugune kapitalistlik riik seda ka alustaks, kujuneb paratamatult proletaarlaste massiliseks hävitamiseks. Kõigi maade proletaarlased peavad kindlasti teadma: neid relvastatakse üksteise hävitamiseks ja igasugune kapitalistide sõda, eriti aga nende sõda Sotsialistlike Nõukogude Liidu vastu, ei ole midagi muud, kui nende katse kas või lühikeseks ajaks kindlustada oma võimu tööliste üle. Kapitalismile piisab täiesti neist haritlastest, kes tõestavad, et kõik eksisteeriv ei või olla teistsugune kui ta on, et kapitalism on kultuuri allikas ja seepärast inimkonna heategija, et töörahva elu ja saatus ei ole kapitali käes, vaid jumala võimuses, et naine on eelkõige ema, emaloom ja alamat liiki olend kui mees. Kapitalismile on haritlane vajalik ainult kui alandlik teener, kui selle klassi käskude nurisemata täitja, kes annab talle enam või vähem rammusa palukese. Kapitalistile on haritlane-proletaarlane ohtlik, ja seda ohtlikum, mida andekam ta on. Kahjuks mõistab proletaarlane-haritlane ikka veel halvasti oma osa kapitalistlikus riigis ega näe teed sinna, kus teda vastu võetakse kui seltsimeest.

Sotsialistlike Nõukogude Liidu töölisklass ja talurahvas vajavad äärmiselt intellektuaalset energiat. Tema suure ajaloolise ülesande täitmiseks on talle tarvilik mõõtmatu hulk seda energiat. Aasta tagasi, just sel ajal, kui Saksamaa ajakirjandus veenis noori mitte kippuma ülikoolidesse, võtsid partei XVI kongress ja Keskkomitee vastu otsuse teostada üldine algharidus...

Kapitalism ei vaja intellektuaalseid jõude, — ta ei suuda neid vastu võtta, ei suuda kasutada kogu nende rohkust. Kuid peale selle kardab kapitalism mõistust, sest ta hakkab häma-

ralt tundma: tema olemasolek ei ole enam ajalooliselt vajalik ega mõistlik. Takistades oma noorsoo püüet kõrgele intellektuaalsele kvalifikatsioonile, kapitalism otsekui eitaks noorsoo õigust mõistuse arendamisele üle selle piiri, mis on vajalik kapitali võimu õigustamiseks. See on alatu, kuid ettenägelik. Töötu haritlane on proletaarlane, ja võitluses elu eest peab ta minema käsi-käes proletariaadiga. Ja mida targem, seda ohtlikum ta on.

Nõukogude võim astus suure, revolutsiooniliselt tarviliku sammu kogu Nõukogude Liidu paljumiljonilise noorsoo intellektuaalse relvastamise teel. «Seitsmeklassiline haridus kõikidele» — see on kogu noorsoo võrdseks tegemine mõistuse arendamise õiguse suhtes. Seitsmeklassilise hariduse teostamine — see on ühe eeltingimuse loomine liikumiseks kõrge eesmärgi poole, mida kapitalistide alandlikud teenrid nimetavad «sotsiaalseks utoopiaks», fantaasiaks, väljamõeldiseks. See on liikumine inimeste ühiselu sellisele vormile, kus «igäüks töötab oma võimete kohaselt, igäüks saab oma vajaduste järgi», kus kõik on sotsiaalselt nii arukad, et keegi ei vaja sundimist, ja kus seepärast riik kui sundimisorganisatsioon täiesti kaob. «Seitsmeklassiline haridus kõikidele» — see on sügava ajaloolise tähtsusega üritus.

On iseenesest mõistetav, et me ei või peatuma jääda seitsmeklassilise hariduse juurde. Meie maa saja kuuekümne miljoni elanikkond vajab sadu tuhandeid kõrgeltkvalifitseeritud töötajaid teaduse, tehnika ja kunsti alal. Meil on mida õppida, me alles hakkame tundma õppima oma maad, avastama ja uurima tema toorainete rikkusi. Kapitalistlike riikide maad on läbi tuhnitud, tundma õpitud ja juba tublisti kurnatud. Meie rikkused on kapitalistide kadeduse põhjuseks, meie riiklik kord — nende viha põhjuseks meie vastu, — seda teab iga pioneer. Nad tahaksid teha meie maa oma lüpsilehmaks, tahavad välja pigistada kulda Nõukogude Liidu töörahva verest. Ja sel ajal, kui meil iga tööga loodud rubla kulutatakse vabrikute ja koolide ehitamiseks, talurahva vabastamiseks tema igapäevasest sunnitööst, igasuguse erinevuse kaotamiseks linna ja maa vahel, riisuvad kapitalistid oma töölisi ja talupoegi, et ennast relvastada meie vastu. Kapitalistlike maade sõjalised kulutused kasvavad tohutult. Allpool arvud nende kulutuste kasvust, mis on määratud selleks, et korraldada miljone töötavate inimeste uut hävitamist, purustada linnu, laostada majandust.

Sõjalised kulutused (miljonites dollarites):

	1914. a.	1923. a.	1930.—31. a.
Prantsusmaa	280	258	457
Inglismaa	385,3	520	537
Põhja-Ameerika Ühend- riigid	288,5	680,8	847
Jaapan	197,2	234,5	234,4

Neist arvudest võib teha ainult ühe järelduse: kapitalism — see on kiskjate organisatsioon, kes avalikult ja jultunult valmistuvad uueks veriseks kuriteoks kõigi maade proletariaadi vastu, sest — nagu juba öeldud — igasugune kapitalistide sõda on sõda töörahva vastu.

Kas kapitalistid julgevad alustada seda uut tapatalgut? Pole kahtlust, et nad on seda juba otsustanud, et nad ainult sellele mõtlevadki, kui nad lakkamatult relvastudes räägivad silmakirjalikult desarmeerimisest. Kas neil õnnestub organiseerida proletariaadi paljumiljoniliste hulkade uut hävitamist? Sellele küsimusele võib vastata ainult Euroopa ja Ameerika proletariaat, kasarmute, vabrikute ja põldude proletariaat. On juba ammugi aeg anda see vastus, see lihtne ja selge vastus, mida soovitab kogu maailma töörahvale kommunistide partei. Kõigi maade proletaarlased peavad aru saama, et nad töötades kapitalistidele töötavad enesetapmise suunas. Nad peavad aru saama, et ainus lubatav ja isegi ajalooliselt paratamatu sõda — see on kogu maailma töölisklassi sõda kogu maailma kapitalistide vastu, väikesearvulise inimeste grupi vastu, kes viib töötajate maailma mandumisele ja hukkumisele. Nad peavad aru saama, et Nõukogude Liidu töölisklass, oma maa täieõiguslik valitseja, näitab neile teed töötava inimkonna uuestisünniks.

„Ajaloolise otsuse aastapäev“, 1931.

Publitsistlikud artiklid. Leningrad, 1933, lk. 276—281.

Kodanlik riik, tehes panuse individualismile, kasvatab noorusugu innukalt oma huvide ja traditsioonide vaimus. See on muidugi loomulik. Kuid me näeme, et just kodanliku ühiskonna noorsoo hulgas on kõige sagedamini tekkinud ja tekivad anar-

hismi ideed ja teooriad, see aga on juba ebaloomulik ja viitab selle keskkonna ebanormaalsele, ebatervele seisukorrale, milles inimesed hakkavad lämbudes unistama ühiskonna täielikust purustamisest piiramatu isikuvabaduse huvides. Te teate, et teie noorsugu mitte ainult ei unista, vaid ka vastavalt tegutseb, — Euroopa ajakirjandus teatab üha sagedamini teie ja oma kodanliku noorsoo «vallatustest», millel on kuriteo iseloom. Neid kuritegusid ei põhjusta ainealine puudus, vaid seda põhjustavad «elu igavus», uudishimu, «tugevate» aistingute otsingud. Ja kõigi niisuguste kuritegude aluseks on isiku ja tema elu äärmiselt madal hindamine. Tõmmates enda hulka kõige andekamaid töolistest ja talupoegadest pärinevaid inimesi, sundides neid teenima tema huve, kiitleb kodanlus «vabadusega», millega inimene on suutnud saavutada «teatava isikliku heaolu» — mõnusa koopa, mugava uru. Kuid te muidugi ei eita, et teie ühiskonnas hukub tuhandeid andekaid inimesi teel labasele heaolule, olles võimetud ületama tõkkeid, mis nende ette seavad kodanliku elu olustikulised tingimused. Euroopa ja Ameerika kirjandus kubiseb andekate inimeste asjatu hukkumise kirjeldustest. Kodanluse ajalugu on tema vaimse vaesumise ajalugu. Missuguste talentide üle võib ta meie ajal uhke olla? Tal pole millegagi uhkustada peale mitmesuguste hitlerite, peale suurusehullustust põdevate kääbuste.

„Kelle poolt olete teie, „kultuurimeistrid“?“, 1932.

Publitsistlikud artiklid. Leningrad, 1933, lk. 343—344.

Fašism — see on mandunud kodanliku ühiskonna füüsiliselt ja moraalselt haiglaste kihtide mobiliseerimine ja organiseerimine kapitali poolt, alkoholikute ja süfiliitikute noorte järeltulijate mobiliseerimine, 1914.—1918. a. sõja muljete läbi kannatada saanud hüsteeriliste laste, väikekodanluse laste mobiliseerimine, kaotuste ja võitude eest «tasujate» mobiliseerimine, võitude eest, mis osutusid kodanlusele niisama purustavaks kui kaotused. Nende alaealiste mõttelaadi iseloomustavad sellist liiki faktid: käesoleva aasta maikuu esimestel päevadel tappis neljateistkümne-aastane alaealine Heinz Christen Essenis, Saksamaal, oma sõbra Fritz Valkenhorsti, kolmeteistkümne-aastase poisi. Mõrvar jutustas külmavereliselt, et ta oli oma sõbrale juba varem kaevanud haua, visanud ta siis sinna elavana ja hoidnud ta nägu niikaua liivas, kuni Valkenhorst lämbus. Ta motiveeris mõrva sellega, et tahtis väga omandada Valkenhorstile kuuluvat hitlerliku löögirühmlase vormi...

Relvastades alaealisi ja noori peale revolvrите veel ajast ja arust läinud natsionalismi ja rassismi ideedega, kasvatades noorsoos sotsiaalset künismi, sadistlikku iha tapmiseks ja purustamiseks, organiseerivad kapitalistid sellest noorsoost mitte ainult politsei abilisi viimase võitluses revolutsioonilise proletariaadi vastu, vaid töötavad ta ka ümber mürgiks, mida hakatakse süstima tööliste ja talupoegade armee verre, kes on relvastatud kaasaegse mehaanilise inimeste hävitamise tehnikaga. Kapitalistid mäletavad hästi, et julma kasarmu poolt distsiplineeritud töölised ja talupojad näitasid aastail 1918—1920, et nende mõttetul, enesetapjalikul klassivaenlase automaatsel teenimisel on piir ja et selle piiri taga — pärast seda kui miljonid töölised ja talupojad on üksteist hävitanud ja vigaseks teinud, — lakkavad täägid ja suurtükid teenimast kapitali huve. Muidugi, «parem hilja kui mitte kunagi», kuid sel juhul tuleks õppida klassivaenlaselt: kapitalist hävitab töölise enne, kui tööline jõuab tema vastu seaduslikult tõsta oma ausa käe.

Mitte kümned, vaid sajad faktid kõnelevad fašismi purustavast ja laostavast mõjust Euroopa noorsoole. Loetleda fakte on vastik ja mäluugi keeldub end koormamast sopaga, mida üha usinamalt ja ohtramalt vabritseerib kodanlus.

„Proletaarne humanism“, 1934.

„Pravda“, 23. mail 1934. a., nr. 140.

III

M. GORKI OMA NOORUSAASTAIST

Kui Euroopas oleks oldud lähemalt tuttav vene rahvaga, siis oleks teatud, et Gorki elukäik pole üksikjuhtum ega kujuta endast mingit erandit...

Sajad vene noored liiguvad kiiresti loodava uue kultuuri poole, ja ma ei liialda põrmugi, kui kinnitan, et Gorki elukäik on nüüd igapäevaseks nähtuseks.

*„Saksa kirjanikele“.
„Izvestija“, 6. juulil 1928. a.*

Sündisin 14. märtsil 1869.* aastal Nižni Novgorodis. Isa oli sõduri poeg, ema — väikekodanlane. Isa poolt vanaisa oli olnud ohvitser, kelle Nikolai I oli degradeerinud toore käitumise pärast alamväelastega. Ta oli olnud niivõrd äkiline inimene, et mu isa kümnenda ja seitsmeteistkümnenda eluaasta vahel tema juurest viis korda põgenes. Viimasel korral õnnestus isal oma perekonnast jäädavalt põgeneda. Ta tuli jalgsi Tobolskist Nižnisse ja hakkas siin drapeerija õpilaseks. Nähtavasti oli tal võimeid ja kirjaoskust, sest Koltšini (praegune Karpovi) laevandus määras ta juba kahekümne kahe aastasena oma kontori juhatajaks Astrahanis, kus ta 1873. aastal suri koleerasse, olles nakatunud minust. Vanaema jutustuse järgi olnud isa arukas, hea ja väga rõõmsameelne inimene.

Ema poolt vanaisa oli alustanud oma karjääri burlakina Volgal, olnud pärast kolmandat teekonda juba müüjaks Balahna kaupmehe Zajevi karavanis, tegelnud hiljem lõngade värvimisega, saanud jõukaks ja avanud Nižnis ulatusliku värvimisettevõtte. Peagi oli tal linnas juba mitu maja ning kolm riide trükkimise ja värvimise töökoda, ta valiti tsunftivanemaks, teenis sellel ametikohal üheksa aastat, misjärel sellest loobus, olles solvunud, et teda ei valitud käsitöövalitsuse ülemaks. Ta oli olnud väga usklik, julmuseni despootlik ja haiglaselt ihnus. Ta elas üheksakümne kahe aastaseks ja kaotas üks aasta enne surma 1888. aastal mõistuse.

Isa ja ema abiellusid salaja, sest vanaisa ei võinud muidugi oma armastatud tüdriku anda sugulasteta, kahtlase tulevikuga inimesele. Emal minu elule mingit mõju ei avaldanud, sest ta pidas mind isa surma põhjuseks ja seepärast mind ei armastanud. Olles varsti teistkordselt abiellunud, andis ta mu päriseks vana-

* 1868. aastal.

isa hoolde, kes alustas minu kasvatamist psaltrist ja palveraamatust. Hiljem, seitsme aastasena, pandi mind kooli, kus ma õppisin viis kuud. Õppisin halvasti, kooli korda ei sallinud, seltsimehi samuti, sest olin alati armastanud üksindust. Nakatunud koolis rõugeisse, lõpetasin õppimise ja seda enam uuesti ei alustanud. Sel ajal suri mu ema õitsvasse tiisikusse, vanaisa aga laostus. Tema perekonnas, mis oli väga suur, kuna temaga koos elasid ta kaks poega oma naiste ja lastega, ei armastanud mind keegi peale vanaema, kes oli imetlusväärset hea ja ennast-salgav vanake ja keda ma kogu oma eluaja mäletan armastustunde ja austusega. Mu onud armastasid elada laialt, s. o. palju ja hästi juua ja süüa. Joobnuina nad harilikult kaklesid kas omavahel või külalistega, keda meil käis alati palju, või peksid oma naisi. Üks onu peksis hauda kaks naist, teine ühe. Mõnikord peksti ka mind. Säärastes oludes ei saa mingisugusest vaimsest mõjust olla juttugi, seda enam, et kõik minu sugulased olid poolkirjaoskamatud inimesed.

Kaheksa aastaselt anti mind jalanõude kauplusse «poisiks», kuid kahe kuu pärast kõrvetasin ma oma käed keeva kapsasupiga ja peremees saatis mu uuesti vanaisa juurde. Pärast tervenemist anti mind õpilaseks joonestajale, kaugele sugulasele, kuid väga raskete elutingimuste tõttu põgenesin ma aasta pärast tema juurest ja asusin aurikule koka õpipoisiks. See oli kaardiväe eru-allohvitser, Mihhail Antonovitš Smurõi, muinasjutulise füüsilise jõuga, jäme ja väga palju lugenud inimene; ta äratas minus huvi raamatute lugemiseks. Raamatuid ja igasugust trükitud paberit ei olnud ma tolle ajani sallinud, kuid peksu ja meelitamisega pani mu õpetaja mind veenduma raamatute suures tähtsuses ja neisse armuma. Esimene mulle pööraselt meeldinud raamat oli «Legend sellest, kuidas soldat päästis Peeter Suure». Smurõil oli terve kastitais peamiselt väikseid nahkköites raamatuid ja see oli kõige veidram raamatukogu maailmas. Eckart-hausen lebas kõrvuti Nekrassoviga, Ann Radcliffe «Sovremenniku» köitega, samas oli «Iskra» 1864. aastast, «Usukivi» ja raamatuid väikevene keeles.

Sellest hetkest minu elus hakkasin ma lugema kõike, mis aga kätte sattus; kümne aastasena hakkasin ma pidama päevikut, kuhu kandsin elust ja raamatuist saadud muljeid. Edaspidine elu on väga kirju ja keerukas: kokapoiisi ametist pöördusin ma uuesti tagasi joonestaja juurde, seejärel kauplesin ikoonidega, teenisin Grjazi—Tsaritsõni raudteel vahina, olin kringlipagar, leivategija, juhtus, et tuli elada mülgastes, mitu korda rändasin jalgsi mööda Venemaad. 1888. aastal, elades Kaasanis, tutvusin esmakordselt üliõpilastega, võtsin osa enesearendamise ringidest;

1890. aastal tundsin end intelligentsi hulgas ebasobivana ja läksin rändama. Käisin ära Nižnist Tsaritšõnini, Doni oblastis, Ukrainas, astusin sisse Bessaraabiassse, sealt suundusin piki Krimmi lõunarannikut Kubani, Musta mere äärde. 1892. aastal elasin Tiflisis, kus ajalehes «Kavkaz» avaldasin oma esimese olukirjelduse «Makar Tšudra».

Autobiograafia, 1897.

Kogumata artiklid, Moskva, 1941, lk. 9—11.

KUIDAS MA ÕPPISIN

(Katkend)

Teadlikult lugema õppisin ma neljateistkümne aastaselt. Neis aastais ei kõitnud mind enam mitte ainult raamatu faabula, — kujutatud sündmuste enam-vähem huvitav arendus, — vaid ma hakkasin mõistma kirjelduste ilu, järele mõtlema tegelaste iseloomude üle, hämaralt aimama raamatu autori eesmärke ja tajusin ärevusega erinevust raamatus jutustatud sisu ja selle vahel, mida sisendas elu.

Tol ajal oli mu elu raske, — minu peremeesteks olid paadunud väikekodanlased, inimesed, kelle peamiseks naudinguks oli rikkalik söök ja ainsaks meelelahutuseks kirik, kus nad käisid toredais ehteis, nagu ehitakse end teatrisse või vabaõhu-pidustusele minnes. Ma töötasin palju, peaaegu tülpimuseni, töö- ja pühapäevad olid ühteviisi üle koormatud väiklasest, mõttetust, viljatust tööst.

Maja, milles elas mu pererahvas, kuulus «mulla- ning prügitustööde ettevõtjale», väikesele rässakale Kljazma talumehel. Ta oli terava habemega, hallisilmne, oli õel, jõhker ja kuidagi eriliselt rahulik-julm. Tal oli umbes kolmkümmend töölist, kõik Vladimiri talumehed; need elasid hämaras, tsementpõranda ja allpool maa-tasapinda olevate väikeste akendega keldris. Õhtuti need tööga kurnatud inimesed, söönud haisevaist hapukapsaist ja päidikuist suppi või soolaliha, mis lehkas salpeetrist, ronisid välja porisele õuele ja logelesid seal — niiskes keldris oli õhk sumbunud ja täis tohutu suurest ahjust levivat vingu. Ettevõtja ilmus oma toa aknale ja karjus:

«Ah te saatanad, jälle ronisite välja õuele? Ja muudkui sirukil maas, sead! Minu majas elavad korralikud inimesed — kas neil on mõnus teid vahtida!»

Töölised läksid alandlikult keldrisse tagasi. Need kõik

olid kurvad inimesed, nad naersid harva, peaaegu iialgi ei laulnud, nad rääkisid lühidalt, vastu tahtmist, mullaga alati määrduvutena näisid nad mulle kooljatena, keda oli üles äratatud vastu nende tahtmist selleks, et neid piinata veel kogu eluaeg.

«Korralikud inimesed» — need olid ohvitserid, kaardimängijad ja joomarid, nad peksid oma tentsikuid veriseks, peksid armukesi, kirjult rõivastunud naisi, kes suitsetasid paberosse. Naised jõid end samuti purju ja löid tentsikutele mööda põski. Jõid ka tentsikud, jõid palju, jõid end poolsurnuks.

Pühapäeval ilmus ettevõtja verandale ja istus trepiastmele, ühes käes pikk kitsas raamatuke, teises — pliitsijupp; tema juurde tulid üksteise järel hanereas mullatöölised nagu kerjused. Nad rääkisid tasandatud häälega, kummardudes, end vahetevahel sügades, ja ettevõtja karjus üle kogu õue:

«Hea küll, aitab. Võta rubla! Mis? Kas tahad vastu lõugu saada? Küllalt teist! Kasi minema! ... Noh!»

Ma teadsin, et mullatööliste hulgas polnud vähe ühekülamehi ettevõtjaga, oli ka tema sugulasi, kuid kõigi vastu oli ta ühteviisi julm ning toores. Ja mullatöölised olid samuti julmad ning toored üksteise, aga eriti tentsikute vastu. Peaaegu igal pühapäeval puhkesid õuel valla verised kaklused, põrises räpane, ohtrasõnaline sõim. Mullatöölised kaklesid tigiduseta, otseku tädaksid nad neid ära tüüdanud kohustust; verisekspekstu läks või ronis eemale ja silmitses seal vaikides oma kriimustusi, haavu, katsus määrduvut sõrmedega logisevaid hambaid. Pekstud nägu, paistetanud silmad ei kutsunud iialgi esile seltsimeeste kaastunnet, aga kui särk oli lõhki käristatud, siis kõik kahjatesid seda ja särki läbipekstud omanik oli mornilt vihane, mõnikord nuttiski.

Need stseenid kutsusid minus esile kirjeldamatult raske tunde. Mul oli kahju inimestest, kuid ma kahetsesin neid külma kaastundega, minus ei tekkinud iialgi soovi öelda kellelegi neist lahket sõna, pekstut kuidagi aidata — kas või vettki anda, et nad maha peseksid vastiku, tolmu ja poriga segatud tardunud vere. Õieti öeldes ma ei armastanud neid, veidi kartsingi ja ma laususin sõna «mužik» samuti nagu mu peremehed, ohvitserid, polgu-preester, naaber kokk ja isegi tentsikud — kõik need inimesed kõnelesid mužikkidest põlastavalt.

Inimestest kahju tunda — see on raske, ikka tahad rõõmsalt kedagi armastada, aga polnud, keda armastada. Seda palavamalt hakkasin ma armastama raamatuid.

Oli veel palju räpast, julma, mis kutsus esile teravat vastikus-

tunnet, — ma ei hakka sellest kõnelema, te teate ise seda põrgu-
elu, seda alatist inimese mõnitamist teise inimese poolt, seda
haiglast kirge üksteist piinata — orjade naudingut. Ja just sää-
rases neetud olukorras hakkasin ma esmakordselt lugema välis-
maiste kirjanike häid, tõsiseid raamatuid.

Ma tõenäoliselt ei oska küllalt eredalt ning veenvalt edasi
anda, kui suur oli mu imestus, kui ma tundsin, et peaaegu iga
raamat otsekui avab mulle akna uude, tundmatusse maailma,
jutustades mulle inimestest, tunnetest, mõtteist ning suhetest,
mida ma ei tundnud, polnud näinud. Mulle näis isegi, et mind
ümbritsev elu, et kõik see karmus, räpasus ning julmus, mis iga
päev mu ees avanes, et kõik see pole tõeline, pole vajalik, et
tõeline ning vajalik on ainult raamatuis, kus kõik on arukam,
kaunim ning humaansem. Raamatuis kõneldi küll ka inimeste
jämedusest, rumalusest, nende kannatustest, kujutati samuti
õelaid ning alatuid, aga kõrvuti nendega olid teised inimesed,
milliseid ma polnud näinud, millistest ma polnud isegi
kuulnud, — ausad, tugeva hingega, tõearmastajad inimesed,
kes alati on valmis kas või surma minema tõe võidu, ilusa
vägiteo pärast.

Esiailgu hakkasin ma raamatuid nende poolt mulle avatud
maailma uudsusest ning vaimsest tähtsusest joovastatuna pidama
inimestest paremaiks, huvitavamaiks, lähedasemaiks, ja ma olin
justkui pisut pimestunud, kui vaatlesin raamatute kaudu tege-
likku elu. Kuid karm elu oma tarkuses hoolitses minu terveks-
ravimise eest sellest veetlevast sõgedusest.

Pühapäeviti, kui peremehed olid külla või jalutama läinud,
ronisin ma umbse, rasvahõngulise köögi aknast välja katusele ja
lugesin seal. Õuel ujusid nagu sägad pooljoobnud või unised
mullatöölised; toatüdrukud, pesunaised ning köögitüdrukud kiu-
nusid tentsikute jämedaist õrnusavaldustest. Mina vaatasin üle-
valt kõrgelt õue ja vihkasin üleolevalt seda sopast, joobnud, lii-
derlikku elu.

Üks mullatöölisest oli kümnik ehk «narjätsik», nagu nad
teda kutsusid, nurgeline, peenikestest kontidest ja sinistest soon-
test ebakorrapäraselt kokku pandud taadike Stepan Lešin, ini-
mene näljase kõutsi silmadega ja üsna halli, naljakalt harali
habemekesega pruunil näol, soonelisel kaelal ja kõrvades. Räba-
lais, räpane, viletsam kõigist mullatöölisest, oli ta nende hulgas
kõige seltskondlikum, kuid nad ilmsesti kartsid teda, ja isegi
ettevõtja rääkis temaga oma karjuvat, alati ärritatud häält tasan-
dades. Mitu korda kuulsin, kui töölised sõimasid seljataga
Lešini:

«Ihnus kurat! Juudas! Tallalakkuja!»

Vanake Lešin oli väga liikuv, kuid mitte kärsitu, ta ilmus kuidagi vaikselt, märkamatult kord õue ühte, kord teise nurka, kõikjale, kus kogunes kaks-kolm inimest: läheneb, naeratab kassi-silmadega ja oma laia ninaga nuuskides küsib:

«Noh, mis on, ah?»

Mulle näis, et ta alati midagi otsib, ootab mingisugust sõna.

Kord, kui ma istusin kuuri katusel, ronis Lešin kägisedes minu juurde treppi mööda üles, istus mu kõrvale ja ütles õhku nuusutades:

«Lõhnab heinakese järgi... Oled leidnud hea koha — on puhas ja ka inimestest eemal... Mida loed?»

Ta vaatas mu otsa sõbralikult ja mina jutustasin temale meel-
sasti sellest, mida lugesin.

«Nõnda,» ütles ta pead kiigutades. «Nõnda, nõnda!»

Siis vaikis ta kaua, krõhvitses määrdunud sõrmega vasaku jala katkise varbaküüne kallal ja äkki, vaadanud kõõrdi mulle otsa, hakkas kõnelema, tasakesi ning laulvalt, otsekui jutustades:

«Vladimiris elas õpetatud härra Sabanejev, suur inimene, ja tal oli poeg Petruša, või kuidas ta nimi oli. Olen unustanud. See luges ka alati raamatuid ja meelitas ka teisi neid lugema, — niisiis ta vangistatigi.»

«Mille eest?» küsisin ma.

«Ikka sellesama eest! Ära loe, aga kui loed, siis pea suu!»

Ta naeratas, pilgutas mulle salaja silmi ja ütles:

«Vaatlen sind — oled tõsine, ei tee ulakusi. Noh, pole viga, ela aga...»

Ja istunud veel vähe aega katusel, laskus ta õue. Pärast seda märkasin ma, et Lešin vaatleb mind tähelepanelikult, valvab mu järele. Ikka sagedamini lähenes ta mulle oma tavalise küsi-
musega:

«Noh, mis on, ah?»

Kord jutustasin ma talle mingisuguse mind väga erutanud loo hea ja aruka põhimõtte võidust kurja üle. Ta kuulas mind väga tähelepanelikult ja ütles pead noogutades:

«Seda tuleb ette.»

«Kas tuleb?» küsisin ma rõõmsalt.

«Eks ikka, aga kuidas siis? Kõike tuleb ette!» kinnitas vana-
mees. «Ma jutustan sulle...»

Ja ta jutustas mulle ilusa loo elavaist, mitte raamatulistest inimestest, ja lõppeks ütles, nagu seda mäletan:

«Muidugi ei või sina neid asju täielikult mõista, siiski saa aru peasjast: tühiasju on palju, tühiasjadesse on takerdunud rah-

vas, tal pole pääsu, tähendab, pole pääsu jumala juurde! Suur kitsikus on tühiasjadest, kas mõistad?»

Need sõnad tungisid mu südamesse elustava tõukena, pärast neid oleksin justkui nägijaks muutunud. Eks olnud ju elu mu ümber tõepoolest tühine kõigi oma kaklustega, liiderlikkusega, väikeste vargustega ja rõveda sõimuga, mida võib-olla oli sellepärast nii rikkalikult, et inimestel puudusid head, puhtad sõnad.

Vanamees oli elanud maailmas viis korda kauem kui mina, ta teadis palju ja kui ta kõneles, et elus tõesti «tuleb ette» head, siis oli vaja teda uskuda. Oli tahtmine uskuda, sest raamatud olid juba sisendanud minusse usu inimesse. Ma hakkasin aimama, et need siiski kujutavad tõelist elu, et need on nii öelda kopeeritud tegelikust elust, tähendab siis — arvasin ma — peab ka tegelikus elus olema häid inimesi, kes erinevad metsikust ettevõtjast, minu peremeestest, joobnud ohvitseridest ja üldse kõigist mulle tuntud inimestest.

See avastus oli minule tohtu suureks rõõmuks, ma hakkasin vaatama kõigele rõõmsamalt ja kuidagi paremini, tähelepanelikumalt suhtuma inimestesse, ja kui ma olin lugenud midagi head, pidulikku, püüdsin sellest jutustada mullatöölistele, tentsikutele. Nad kuulasid mind võrdlemisi vastumeelselt ja näis, et nad ei uskunud mind, kuid Stepan Lešin ütles alati:

«Seda tuleb ette. Kõike tuleb ette, vennas!»

Imetusväärset suur tähtsus oli sellel lühikesel targal sõnal minu jaoks! Mida sagedamini ma seda kuulsin, seda enam äratas see minus erksust ning visadust, teravat soovi «taotlema oma». Sest kui «kõike ette tuleb», siis see ju tähendab, et sünnib ka seda, mida mina soovin? Ma olen tähele pannud, et suurimate solvangute ning meelehärmide päevil, mida elu mulle on toonud, raskeil päevil, milliseid olen tunda saanud liiga palju, et just selliseil päevil eriti kõrgeneb minus erksuse ja visaduse tunne oma eesmärgi taotlemisel ja neil päevil haarab mind suurima jõuga noor herkuleslik soov puhastada elu Augiase talle. See on jäänud minus püsima ka nüüd, mil olen viiekümne aastane, jääb püsima surmani, ja selle omaduse eest võlgnen tänu inimvaimu pühakirjale — raamatuile, milles peegelduvad inimese kasvava vaimu suured vaevad ning piinad, teadusele — mõistuse poeesiale, ja kunstile — tunnete poeesiale.

Raamatud jätkasid mulle uue avastamist; eriti palju andsid mulle kaks illustreeritud ajakirja: «Vsemirnaja Illjustratsija» ja «Živopisnoje Obozrenije». Nende pildikesed, mis kujutasid linnu, inimesi ja välismaise elu sündmusi, avardasid ikka enam

ja enam maailma minu ees, ja ma tundsin, kuidas kasvab see tohutu suur, huvitav, täis suuri tegusid maailm.

Templid ja paleed, mis polnud meie kirikute ja majade sarnased, teisiti riidetatud inimesed, inimese poolt teisiti kaunistatud maa, imepärased masinad, imetusväärased tooted, — see kõik sisendas minusse mingisugust arusaamatut erksust ja kutsus esile soovi samuti midagi teha, ehitada.

Kõik oli erisugune, ebatavaline, kuid ometi tundsin ma hämaralt, et kõik on küllastatud ühest ning samast jõust — inimese loovast jõust. Ja minu tähelepanu ning austustunne inimeste vastu kasvas.

Olin päris vapustatud, kui nägin mingis ajakirjas kuulsa õpetlase Faraday näopilti, lugesin läbi mulle arusaamatu artikli tema üle ja sain sellest teada, et Faraday oli olnud lihtne tööline. See lõi mulle tugevasti pähe, näis mulle muinasjutuna.

«Kuidas see siis on?» mõtlesin ma umbusklikult. «Tähendab siis, et keegi mullatöolistest võib samuti saada õpetlaseks? Ja ka mina võin?»

Raske oli seda uskuda. Ma hakkasin uurima — kas pole veel mingisuguseid tähtsaid inimesi, kes oleksid algul olnud töölised? Ajakirjades ma ei leidnud kedagi; tuttav gümnasiast ütles mulle, et väga paljud kuulsad inimesed on enne olnud töölised, ja nimetas mulle mõned nimed, muuseas ka Stephensoni, aga ma ei uskunud gümnasiasti.

Mida enam ma lugesin, seda enam lähendasid raamatud mulle maailma, seda eredamaks, imponeerivamaks sai mulle elu. Ma nägin, et on inimesi, kelle elu on halvem, raskem minu elust, ja see lohutas pisut, lepitamata solvava tegelikkusega; ma nägin samuti, et on inimesi, kes oskavad elada huvitavalt ning pidupäevaselt, nagu seda ei oska keegi minu läheduses. Ja peaaegu igas raamatus helises vaikselt kõlal miski erutav, mis kiskus kaasa tundmatu poole, mis riivas südant. Kõik inimesed kannatasid nii või teisiti, polnud eluga rahul, otsisid midagi paremat ja kõik nad said lähedasemaiks, mõistetavamaiks. Raamatud mähkisid kogu maa, kogu maailma igatsusse parema järele ja igaüks neist oli hingeiks, kinnitatud paberile märkide ning sõnadega, mis elustusid, niipea kui minu silmad, minu mõistus nendega kokku puutus.

Sageli ma nutsin lugedes — nii hästi oli jutustatud inimestest, nii armsaiks ning lähedasteks said nad. Ja tuimast tööst vintsutatud, rumalast sõimust solvatud poisikesena andsin ma endale pühaliku töotuse aidata inimesi, ausalt teenida neid, kui kasvan suureks.

Justkui mingisugused imeväärsed muinasjutulinnud laulsid ja kõnelesid raamatud mulle nagu vangikongi suletud vangile sellest, kui mitmekesine ning rikas on elu, kui visa on inimene oma püüdluses headuse ja ilu poole. Ja mida kaugemale, seda enam täitus süda terve ning erksa vaimuga. Ma muutusin rahulikumaks, enesekindlamaks, töötasin arukamalt ja pöörasin ikka vähem tähelepanu elu lugematuile solvanguile.

Iga raamat oli väikeseks astmeks, mille kaudu ma tõusin elajalikkusest inimsuse poole, kujutluse poole paremast elust ja selle raamatu ihaldamisele. Ja küllastatud sellest, mis olin lugenud, tundes end anumana, mis on ääreni täis elustavat jooki, läksin ma tentsikute ja mullatöölaliste juurde ja jutustasin neile, kujutasin neile isikuis mitmesuguseid lugusid.

See tegi neile nalja.

«Vaata mul vigurivänta!» rääkisid nad. «Päris komejant! Peaksid minema palagani, laadale!»

Muidugi ei oodanud ma seda, vaid midagi muud, kuid ma olin rahul sellegagi.

Siiski õnnestus mul vahel — mõistagi mitte sageli — sundida Vladimiri talumehi mind pineva tähelepanuga kuulama ja mitu korda mõnd vaimustusse ja isegi pisaraini viia; need efektid veensid mind veel rohkem raamatu elavas äratavas jõus.

Vassili Rõbakov, tusane noormees, atleet, kes armastas sõnatult õlaga tõugata inimesi nõnda, et nad lendasid temast kummipallidena eemale, see jutukehv võrukael viis mu kord talli taha nurka ja esitas mulle ettepaneku:

«Leksei, õpeta mind raamatut lugema, annan sulle poolrubla, aga kui sa ei õpeta, hakkam peksma, teen sulle otsa peale, jumala eest, näe — lõõn endale risti ette!»

Ja ta löigi endale laiakaarelise risti ette.

Ma kartsin ta sünet ulakust ja hakkasin hirmuga noorukit õpetama, aga asi läks kohe hästi. Rõbakov osutus harjumatus töös visaks ja väga täplikuks. Nädalat viis hiljem kutsus ta töölt tagasi tulles mu salapäraselt enda juurde ja, tõmmanud mütsist välja kortsus paberi, pomises erutunult.

«Vaata! Selle ma rebisin plangult. Mis siin on kirjutatud, ah? Oota — müüakse maja — kas on õige? Noh — kas müüakse?»

«Õige.»

Rõbakov ajas silmad koledasti pungi, ta laup kattus higiga; ta vaikis pisut, haaras mu õlast kinni ja lausus üsna tasakesi mind sakutades:

«Kas mõistad — ma vaatan planku, ja mulle justkui keegi sosistaks: «müüakse maja!» Issand halasta... Otse nagu sosistaks, jumala eest! Kuula, Leksei, kas ma tõesti olen lugema õppinud — noh?»

«Sa loe edasi!»

Ta pistis nina paberisse ja posises:

«Kahe — kas on õige? — korruseline, kivist...»

Tema koon sulas avaraimas muheluses, ta noogutas pead, käratas ränga sõimusõna ja hakkas naerdes paberilipakat korralikult kokku panema.

«Selle jätan mälestuseks — on ju see esimene... Oh sa issand küll!... Kas mõistad? Justkui sosistaks, eh! Lausa ime, vennas. Ah sina...»

Mina naersin hullusti tema tihket, ränka rõõmu nähes, tema lapselikult armsat hämmastust saladuse ees, mis talle oli avanenud, — saladuse ees väikeste mustade märkide abil omandada võorast mõtet ning kõnet, võorast vaimu.

Võiksin palju jutustada sellest, kuidas raamatute lugemine — see meile tuntud, tavaline, kuid oma olemuselt inimese ja kõigi aegade ning rahvaste suurvaimude vaimse ühtumise salapärase protsess — kuidas see lugemise protsess äkki valgustab inimesele elu mõtte ja inimese koha selles, tean palju selliseid imetaolisi nähtusi, mis on täis otse muinasjutulist ilu.

... raamatud sosistasid minule teisest elust, inimlikumast kui see, mida ma tundsin... näitasid mulle mu koha elus. Mõistust ning südant tiivustades aitasid raamatud mind tõusta kõrgemale roiskunud soost, millesse ma ilma nendeta oleksin uppunud, lämbunud rumalusse ning labasusse. Maailma piire minu ees ikka rohkem avardades jutustasid raamatud mulle sellest, kui suur ja ilus on inimene püüdluses parema poole, kui palju on ta korda saatnud maailmas ja milliseid uskumatuid kannatusi on see talle maksnud.

Ja mu hinges võrsus kiindumus inimesse — olgu ta ükskõik kes, kasvas austus tema töö, armastus tema rahutu vaimu vastu. Elamine muutus kergemaks, rõõmsamaks: elu täitis suurest mõttest.

... raamatud kasvatasid minus isiklikku vastutustunnet kõige kurja suhtes elus ja kutsusid minus esile sügava austuse inim-mõistuse loova jõu ees.

Ja sügava usuga oma veendumuse tõesse kõnelen ma kõigile: armastage raamatut, ta kergendab teile elu, aitab heasoovlikult orienteeruda mõtete, tunnete, sündmuste kirevas ning tormises segaduses, ta õpetab teid austama inimest ja iseendid,

ta tiivustab mõistust ning südant armastuse tundega maailma vastu, inimese vastu.

Olgu ta küll vaenulik teie tõekspidamistele, ent kui ta on kirjutatud ausalt, armastuse vaimus inimeste vastu, neile head soovides, siis on see tore raamat!

Igasugused teadmised on kasulikud ja kasulik on ka teadmine mõistuse eksiteele sattumisest, tunnete vigadest.

Armastage raamatut — teadmiste lätet, ainult teadmised on päästvad, ainult need võivad meid teha vaimselt tugevaks, ausaiks, mõistlikeks inimesteks, kes on võimelised siiralt armastama inimest, austama tema tööd ja tundma südamest head meelt tema pideva suure töö kaunite viljade üle.

Kõiges, mis on tehtud ja tehakse inimese poolt, igas asjas kätkeb inimese vaim; kõige rohkem on seda puhast ning õilsat vaimu teaduses, kunstis, kõige ilmekamalt ning arusaadavamalt kõneleb see — raamatuis.

1918.

Kogumata artiklid. Moskva, 1941, lk. 471—479, 481.

SELLEST, KUIDAS MA ÕPPISIN KIRJUTAMA

(Katkendid)

Ma ei mäleta, et ma nooruses oleksin kaevanud elu üle. Inimesed, kelle hulgas ma hakkasin elama, armastasid väga kaevata, kuid märganud, et nad teevad seda kavalusest, selleks, et kaevetesse peita oma soovimatust üksteist aidata, püüdsin ma neid mitte matkida. Siis veendusin ma võrdlemisi ruttu, et kõige rohkem armastavad kaevata inimesed, kes ei ole suuteliised vastu panema, kes ei oska või ei soovi töötada, ja üldse inimesed, kellele on meelepärane «kerge elu» ligimeste arvel.

Hirmu elu ees sain ma hästi tunda. Nüüd nimetan ma seda hirmu pimedada hirmuks. Elades — nagu ma sellest olen jutustanud — väga raskes olukorras, nägin ma lapseeas saadik inimeste mõttetut julmust ja minule arusaamatut vaenu, olin hämmastunud ühtede töö raskusest ja teiste loomalikust heolust. Mõistsin varakult, et mida «lähemal jumalale» peavad ennast usuinimesed, seda kaugemal on nad neist, kes nende jaoks töötavad, seda halastamatum on nende nõudlikkus tööinimeste vastu. Üldse nägin ma igasugust argielu jälkust palju rohkem kui teie seda näete. Pealegi nägin ma seda vastikumal kujul, sest teie ees tolkneb väikekoodanlane, kelle revolutsioon on ära

hirmutanud ja kes ei ole enam väga veendunud oma õiguses olla säärane, nagu ta on oma loomult. Mina aga nägin väikekodanlust, kes oli täielikult veendunud selles, et ta elab hästi ja et see tema hea, rahulik elu on püsiv, igavene.

Tollal lugesin ma juba välismaiste romaanide tõlkeid, mille hulgas mulle sattusid kätte ka selliste suurepärase kirjanike raamatud, nagu Dickens ja Balzac, samuti Ensworth'i, Bulwer-Lyttoni ja Dumas' ajaloolised romaanid. Need raamatud jutustasid mulle tugeva tahtega, teravalt väljajoonistatud iseloomuga inimestest; inimestest, kes elavad teistsugustele röömudele, kes kannatavad teisiti, vaenutsevad suurte lahkarvamuste pärast. Minu ümber aga ahnitsesid, kadetsesid, riidlesid, kaklesid ja käisid kohut pisi-inimesed sellepärast, et naabri poeg purustas kiviga kana jala või lõi akna sisse; sellepärast, et pirukas läks kõrbema, liha kapsasupis liiga ära kees või piim hapuks läks. Nad võisid tundide kaupa kurta selle üle, et poodnik pani suhkrunaela hinnale veel ühe kopika juurde või riidekaupmees sitsiarssina hinnale. Naabrite väikesed õnnetused tekitasid neis siirast rõõmu, mida nad varjasid võltsi kaastunde taha. Ma nägin väga hästi, et just kopikas on päikeseks väikekodanluse taevas ja et just see õhutab inimestes väiklast ning räpast vaenu. Keedupotid, teemasinad, porgandid, kanad, pliinid, jumalateenistused, nimepäevad, matused, kõrini täissöömine ja seaks, oksendamiseni joomine, — see oli nende inimeste elu sisu, kelle hulgas ma hakkasin elama. See vastik elu tekitas minus uinutavat, nüristavat igavust, soovi ulakusi teha, et end virgutada. Küllap niisamasuguse igavuse kohta kirjutaski mulle hiljuti üks minu kirjasaatjaist, üheksateistkümne-aastane inimene:

«Kõigest hingest vihkan seda igavust priimuste, klatši ja koerte ulgumisega.»

Ja taoti lõi see igavus välja pöörase ulakusena. Öösel ronisin katusele, toppisin korstnad täis kaltse ja prahti, puistasin keevasse suppi soola, puhusin tolmu läbi paberist toru seinakella mehhanismi, tegin üldse palju säärast, mida nimetatakse huligaansuseks. Tegin seda sellepärast, et, soovides tunda end elava inimesena, ma ei teadnud, ei leidnud teisi viise selles veendumiseks. Tundus, et olin ära eksinud metsa, tuulemurdu, mis on tihedalt läbi põimitud võsaga, olin kinni jäänud mudas, kuhu jalg vajub põlvest saadik.

Mäletan säärast juhtumit: seda tänavat mööda, kus ma elasin, viidi vange laevale, mis Volgat ja Kaamat mööda viis nad Siberisse. Need hallid inimesed tõmbasid mind alati kuidagi imelikult endi poole. Võib-olla tundsin ma kadedust selle üle,

et ehkki nad on valve all, mõned koguni ahelas, lähevad nad siiski kuhugi, kuna mina pean elama justkui üksik rott keldris, rāpases telliskivipõrandaga köögis. Kord läks mööda suur rühm. Kõlistades ahelatega, sammusid sunnitöölised. Äärel, kõnnitee kõrval, läks kaks meest, aheldatud käest ja jalast. Üks neist, suur, musta habemega, hobuse silmadega, sügava punase armiga laubal, vigase kõrvaga, oli õudne. Teda vaadates sammusin ma kõnniteedpidi, tema aga hõikas mulle äkki lõbusalt ja valjusti:

«Hõi, poiss, tule kaasa meiega!»

Nende sõnadega võttis ta mu justkui käekõrvale.

Ma jooksin otsemaid tema juurde, kust vangivaht mu sõimates kõrvale tõukas. Kui ta aga poleks tõuganud, oleksin ma läinud nagu unes tolle hirmsa inimesega, oleksin läinud just sellepärast, et ta oli ebatavaline, polnud nende inimeste taoline, keda ma tundsin. Olgugi ta hirmus ja ahelais, kui vaid saaksin minna teistsugusesse ellu. Mul oli see inimene ja ta lõbus, lahke hääl kaua meeles. Tema kujuga on mul seotud veel teine, ka väga tugev mulje: mu kätte sattus paks raamat, mille algus oli ära rebitud. Hakkasin seda lugema ega saanud midagi aru, peale ühel leheküljel leiduva jutu kuningast, kes pakkus lihtsale laskurile aadlitiitlit, mille peale laskur vastas kuningale värssidega:

Ma tahan olla talupoeg ja sellena ka surra.

Mu isa adra taga käis — ka poega töö ei murra.

Sest on ju palju austavam, kui härrasmehest ees

Käib oma töös ja toiminguis üks lihtsa rahva mees.

Ma kirjutasin need rasked värssid vihikusse ja nad olid mulle hulk aastaid midagi taolist, kui rändurile kepp, võib-olla ka kilp, mis kaitses mind väikekodanlaste — tolleaegsete «härrasmeeste» — ahvatluste ja halbade õpetuste eest. Küllap paljude noorte meeste elus tuleb ette sõnu, mis täidavad noore kujutluse liikumapaneva jõuga, nagu tuuleil täidab purje.

Aasta kümne pärast sain ma teada, et need värssid on pärit «Komöödiast lõbusast kütist George Greene'ist ja Robin Hoodist», komöödiast, mille kirjutas XVI sajandil Shakespeare'i eelkäija Robert Greene. Olin väga rõõmus seda teada saades ja hakkasin veel rohkem armastama kirjandust, mis vanast ajast saadik on tööinimeste truu sõber ja abimees nende elus.

Jah, seltsimehed, hirmu elu labasuse ja julmuse ees kogesin ma väga hästi. Jõudsin ka enesetapmiskatseni, ja hiljem, paljude aastate vältel, meenutades seda rumalust, tundsin põletavat häbi ja põlgust enda vastu.

Vabanesin sellest hirmust pärast seda, kui olin aru saanud, et inimesed ei ole niivõrd kurjad kui harimatud, ja et mitte nemad ja mitte elu ei kohuta mind, vaid mind hirmutab minu sotsiaalne ja igasugune muu vähene haridus, minu kaitsetus, relvastamatus elu ees. Just nõnda. Ja mulle tundub, et teil tuleks eriti hästi selle üle järele mõelda, sest mõnel teie hulgast ei ole hirm, oiged ja kaebed samuti midagi muud kui kaeblejate poolt tajutud relvastamatus elu ees ja nende uskumatus oma võimesse kõige selle vastu võidelda, millega väljastpoolt — ja ka seestpoolt — rõhub inimest «vana maailm».

Te peate teadma, et minutaolised inimesed olid üksikud ja «ühiskonna» võõraslapsed, teid aga on juba sadu ja teie olete töötava klassi lihased lapsed, klassi, kes on teadlik oma jõust, kelle käes on võim ja kes kiiresti õpib teenete järgi hindama üksikute kasulikku tööd. Tööliste ja talupoegade võimu näol on teil võim, kes peab teid aitama ja võib aidata oma võimete arendamisel täiuslikuks, mida ta järk-järgult teebki. Ja ta teeks seda palju edukamalt, kui teda ei takistaks elamast ja töötamast kodanlus, tema ja teie verivaenlane.

Teil tuleb varuda usku enesesse, oma jõusse, ja seda usku saavutatakse takistuste ületamisega, tahte kasvatamisega, tema «treenimisega». On vaja õppida võitma endas ja väljaspool ennast mineviku räbalat pärandit, sest kuidas te muidu «ütlete lahti vanast maailmast»? Seda laulu ei maksa laulda, kui ei ole jõudu, ei ole tahtmist teha seda, mida ta õpetab. Juba väikegi võit enda üle teeb inimese palju tugevamaks. Te teate, et oma keha trennides muutub inimene terveks, vastupidavaks, osavaks. Nii tuleb trennida ka oma mõistust, oma tahtet.

Üks näide sellise treeningu väljapaistvast saavutusest: hiljuti demonstreeriti Berliinis naist, kes, hoides kummaski käes kaht pliiaitsit ja viiendat hambus, võis üheaegselt kirjutada viis eri sõna, viies eri keeles. See tundub täiesti uskumatuna, ja seda mitte sellepärast, et see on füüsiliselt raske, vaid sellepärast, et nõuab mõtte ebaloomulikku killustamist, kuid see on fakt. Teiselt poolt näitab see fakt, kuidas inimene tegelikult viljatult raiskab oma hiilgavaid võimeid kaootilises kodanlikus ühiskonnas, kus selleks, et endale tähelepanu juhtida, tuleb käia tänaval jalad ülespidi, püstitada — praktiliselt vaevalt kasulikke — liikumiskiiruse rekordeid, mängida malet üheaegselt kahekümne vastasega, teha uskumatuid «trikke» akrobaatikas ja värssides, ja üldse kangelaslikult ning kaelamurdvalt vigurdada täissöönud inimeste igavuse peletamiseks.

Teil, noorte¹, on tarvis teada, et kõik tõeliselt väärtuslik, ala-

tiseks kasulik ja kaunis, mis inimkond on saavutanud teaduse, kunsti ja tehnika alal, on loodud üksikute poolt, kes töötasid kirjeldamatult rasketes tingimustes, «ühiskonna» sügava võhikluse, kiriku vaenuliku vastupanu, kapitalistide omakasupüüdlikkuse tingimustes, «mätseenide» — «teaduse ja kunsti kaitsjate» — tujukate nõudmiste juures. Tuleb mees pidada ka seda, et kultuuri loojate hulgas on olnud palju lihttöölisi, nagu seda oli kuulus füüsik Faraday, nagu seda on Edison; et ketrusmasina leiutas habemeajaja Arkwright, üks parimaid kunstnikke-pottseppi oli sepp Bernhard Palissy; maailma suurim näitekirjanik Shakespeare oli lihtne näitleja, samuti suur Molière. Võib tuua sadu selliseid näiteid, kus inimesed edukalt «treenisid» oma võimeid.

See kõik osutus võimalikuks üksikisikuil, kes töötasid, ilma et neil oleks olnud seda teadmiste tohutut tagavara ja tehnilisi mugavusi, mis on meie kaasajal. Mõelge ainult, kui võrd kergendatud on kultuuritöö ülesanded meil, riigis, kus on seatud eesmärgiks inimeste täielik vabastamine mõttetüü töö orjusest, tööjõu küünilisest ekspluateerimisest, ekspluateerimisest, mis loob kiiresti manduvaid rahamehi ja ähvardab mandumisega töötavat klassi.

Teie ees on täiesti selge ja suur ülesanne — «öelda lahti vanast maailmast» ja luua uus. Seda tööd on alustatud. Ja meie töölisklassi eeskujul kasvab see kõikjal. Milliseid takistusi vana maailm sellele tööle ka seaks, — see töö areneb. Selleks valmistub järk-järgult kogu maakera töölisklass. Luuakse üksikisikute tööle kaasatundmise õhkkond, üksikisikute, kes nüüd ei ole enam kollektiivi killud, vaid tema loova tahte eesrindlikud väljendajad.

Sellise eesmärgi ees, mis on esmakordselt julgelt üles seatud kogu oma avaruses, ei tohiks küsimusele: «Mis teha?» olla kohta. «Elu on raske»? On see siis nii raske? Ja kas see ei ole raske sellepärast, et nõuded on kasvanud, et tahetakse palju niisugust, millest teie isad ei mõelnudki, mida nad ei näinudki? Ja kas te pole muutunud liialt nõudlikuks?

Ma tean muidugi, et teie hulgas on juba rohkesti selliseid, kellele on arusaadav kollektiivse töö rõõm ja poesia, töö, mis ei taotle miljonite kopikate kogumist, vaid seda, et hävitada kopika vastik võim inimese üle, kes on suurim ime maa peal ja kõigi imede looja maailmas...

Mingit süsteemi ega järjekindlust minu lugemises muidugi polnud, kõik toimus juhuslikult. Minu peremehe vend Viktor Sergejev armastas lugeda Xavier de Montepin'i, Gaboriau,

Zaconnais', Bouvier' prantsuse «bulvari»-romaane. Need autorid läbi lugenud, sattus ta vene raamatuile, milles naeruvääristavalt ja vaenulikult kirjeldati «nihiliste»-revolutsionääre. Ka mina lugesin läbi Vs. Krestovski «Panurgi karja», Stebnitski-Leskovi «Ei kuhugi» ja «Nugadel», Kljušnikovi «Kangastuse», Pissemski «Tormise mere». Huvitav oli lugeda inimestest, kes peaaegu millegagi ei sarnlenud nende inimestega, kelle hulgas ma elasin... Nende inimeste «revolutsioonilisusest» ma muidugi aru ei saanud, mis oligi autorite ülesandeks, kes maalisid «revolutsionääre» ainult tahmaga.

Juhuslikult sattusid mu kätte Pomjalovski novellid «Molotov» ja «Väikekodanlase õnn». Ja siis, kui Pomjalovski näitas mulle väikekodanluse elu «tüütavat vaesust», väikekodanlase õnne armetust, tundsin ma, kuigi ähmaselt, et sünged «nihilistid» on millegi poolest paremad õnnelikust Molotovist. Ja varsti pärast Pomjalovskit lugesin ma läbi Zarubini ääretult igava raamatu «Vene elu tumedad ja heledad küljed». Heledaid külgi ma selles ei leidnud, tumedad küljed said mulle arusaadavaks ja vastikuks.

Halbu raamatuid lugesin ma läbi arvutu hulga, kuid ka need olid mulle kasulikud. Elus esinevat halba tuleb teada niisama hästi ja täpselt kui head. On vaja teada võimalikult rohkem. Mida mitmekülgsemad on kogemused, seda kõrgemale nad inimese tõstavad, seda avaramaks muutub vaateväli.

Välismaine kirjandus, andes mulle rikkalikku materjali võrdlemiseks, hämmastas mind oma suurepärase meisterlikkusega. Ta joonistas inimesi nii elavalt, plastiliselt, et nad näisid mulle füüsiliselt tajutavaina, ja seejuures nägin ma neid alati aktiivsemaina kui venelasi. Nad rääkisid vähem ja tegid rohkem.

Tõelist ja sügavat kasvatavat mõju avaldas minule kui kirjanikule «suur» prantsuse kirjandus — Stendhal, Balzac, Flaubert. Neid autoreid soovitaksin ma väga lugeda «algajail». Nad on tõeliselt geniaalsed kunstnikud, suurimad vormimeistrid...

Ma lugesin neid vene keeles, kuid see ei takista mind tundmast prantslaste sõnakunsti jõudu. Pärast paljusid «bulvari»-romaane, pärast Mayne Read'i, Cooperit, Gustave Aimard'i, Ponson du Terrail'i jätsid suurte kunstnike jutustused mulle ime mulje.

Mäletan, Flaubert'i «Lihtsat südant» lugesin ma nelipühade ajal, õhtul, istudes kuuri katusel, kuhu olin roninud peitu pühademeeleolus inimeste eest. Ma olin jutustusest täiesti hämmastunud, olin lausa kurt ja pime. Kõige tavalisema naise, köögi-

tüdrukku kuju, kes ei sooritanud mingeid vägitegusid, mingeid roimi, jättis varju kärarikka kevadise püha. Raske oli mõista, miks lihtsad, minule tuttavad sõnad, missugused oli inimene pannud novelli köögitudraku «ebahuvitavast» elust, mind nii erutasid. Selles oli peidetud tabamatu kunsttükk, ja, — ma ei mõtle seda välja, — ma vaatasin mitu korda, masinlikult ja justkui metslane, raamatulehti vastu valget, nagu püüdes ridade vahelt leida kunsttüki lahendust.

Mulle olid teada kümned raamatud, milles kirjeldati saladuslikke ja veriseid roimi. Loen Stendhali «Itaalia kroonikat», ja jälle ei saa aru — kuidas see on tehtud? Inimene kirjeldab julmi inimesi, kättemaksuhimulisi mõrvareid, mina aga loen tema jutte nagu «pühakute elulugusid» või kuulen «Jumalaema unenägu» — lugu tema teekonnast mööda põrgusolevate inimeste «kannatuste rada».

Päris rabatud aga olin ma siis, kui lugesin Balzac'i romaanis «Šagräänahk» neid lehekülgi, kus on kirjeldatud pidu pankuri juures ja kus üheaegselt räägib paarkümmend inimest, tekitades kaootilist kära, mille polüfooniat ma justkui kuulen. Ent peamine on selles, et ma mitte ainult ei kuule, vaid ka näen, kuidas keegi räägib, näen inimeste silmi, naeratusi, žeste, kuigi Balzac ei ole kirjeldanud pankuri külaliste nägusid ega kujusid.

Üldse hämmastas mind Balzac'i ja prantslaste juures alati sõnadega inimeste kujutamise kunst, kunst teha nende kõne elavaks ja kuuldavaks, dialoogi kõige täiuslikum meisterlikkus. Balzac'i raamatud on otsekui õlivärvidega maalitud, ja kui ma esmakordselt nägin Rubensi maale, meenus mulle just Balzac. Dostojevski meeletuid raamatuid lugedes mõtlen ma alati, et ta väga paljus on tänu võlgu just sellele suurele romaanimestriile. Mulle meeldisid ka Goncourt'ide raamatud — kuivad ja täpsed nagu sullejoonised, ning Zola morn, tumedate värvidega maalikunst. Hugo romaanid mind ei köitnud, isegi «93. aastat» lugesin ma ükskõikselt. Selle ükskõiksuse põhjus sai mulle selgeks pärast seda, kui olin tutvunud Anatole France'i romaania «Jumalad janunevad». Stendhali romaane lugesin ma alles pärast seda, kui olin õppinud paljut vihkama, ja tema rahulik kõneviis, skeptiline muie kinnitasid väga minu vihkamist...

«Suurt» vene kirjandust — Gogolit, Tolstoid, Turgenevit, Gontšarovi, Dostojevskit, Leskovi lugesin ma tunduvalt hiljem. Leskov mõjutas mind imetlusväärsete teadmistega ja keele rikkusega. Ta on üldse suurepärane kirjanik ja vene olude tundja,

kirjanik, keda ei ole ikka veel hinnatud tema teenete järgi meie kirjanduse ees. A. P. Tšehhov ütles, et ta on Leskovile väga palju tänu võlgu . . .

Ma juhin neile vastastikustele sidemetele ja mõjudele tähelepanu sellepärast, et korrata: välismaa ja vene kirjanduse arengu ajaloo tundmine on kirjanikule vajalik.

Kahekümnenda eluaasta ümber hakkasin ma aru saama, et olen näinud, läbi elanud ja kuulnud palju niisugust, millest tuleb ja on isegi vaja inimestele jutustada. Mulle tundus, et ma tean ja tunnen kuidagi teisiti kui muud inimesed; see ajas mind segadusse ja tegi mind rahutuks, jutukaks. Isegi selliste meistrite nagu Turgenevi raamatuid lugedes mõtlesin ma vahel, et näiteks «Jahimehe kirjade» kangelastest võiks jutustada vist teisiti, mitte nii, nagu seda tegi Turgenev. Noil aastail peeti mind juba huvitavaks jutustajaks, mind kuulasid tähelepanelikult laadijad, pagarid, «paljasjalgsed», puusepad, raudteetöölised, «pühadesse paikadesse rändajad» ja üldse inimesed, kelle hulgas ma elasin. Loetud raamatuist jutustades tabasin ma ennast üha sagedamini sellelt, et ma jutustasin ebaõigelt, moonutades loetut, lisades sellele omalt poolt oma kogemustest üht-teist juurde. See toimus sellepärast, et elu faktid ja kirjandus sulasid minus üheks tervikuks. Raamat on niisamasugune elunähtus nagu inimenegi, ta on ka elav, kõnelev fakt, ja ta on vähem «asi» kui kõik teised asjad, mis inimene on loonud ja loob.

„Kirjandusest“, 1930, lk. 209—217 (v. k.).

Hakkasin elama tol ajal, kui väikekoodanlik maailm oli tugev ja kindel, rasvus intensiivselt «vabastatud» talurahva verest, talurahvas aga täiendas ohtralt oma keskkonnast väikekoodanlaste armeed. Väikekoodanlane rasvus ja hoidis oma noori kõvasti kinni «traditsioonide» — sajandeid kestnud eelarvamuste ja ebaisu paksus kõnstsas. Isevalitsuse kahe peaga kotkas ei olnud ainult riigivapp, vaid väga elav ja õelalt tegutsev linnuke . . .

. . . Niipea kui tolleaja noormehel ärkas tõsine huvi eluküsimuste vastu ja avaldus loomulik püüe raske, tumeda elulaadi kritiseerimise poole, kujunes «kriitiliselt mõtleva isiksuse» ümber isade vaenuliku valveloleku õhkkond, tekkisid kahtlused «endisaaja reetmises», siis järgnes «tõe sisendamine» rusika, kepi, ohjade ja vitstega. See «sisendamine» lõppes enamasti sellega, et inimene peksti «ürgseisundisse», s. o. isad tegid temast «enda-taolise» väikekoodanlase. Kui aga noor kriitik osutus kangekael-

seks, visati ta perekonnast välja avarusse, kus ta väga harva leidis kohta ja aega tegelikkusesse kriitilise suhtumise edasiarendamiseks ja kus tal ei olnud kaitsjat, mis tal oleks nüüd töölisklassi näol.

Kriitika teed jätkasid üksikud. Teatavasti täienes revolutsiooniline liikumine väga napilt provintsi väikekodanluse perekonnast taganejatega. Oma enamuses muutusid «kadunud pojad» vargaiks, paljasjalgseiks, hulkureiks. Need kõik olid tegelased, kelle väikekodanlik individualism, kinnitatud «vastu lõugu andmisega» ja peksuga, võttis äärmiselt pöörase iseloomu. Kõige andekamad neist ilmutasid eriti taltsutamatu ja isegi haiglast püüdu despotismile, nõrkade küünilisele mõnitamisele.

„Vestlusi kutsetööst“, 1930.

„Kirjandusest“, 1930, lk. 279—281 (v. k.).

SISUKORD

Seltsimees V. M. Molotovi kõne Punasel väljakul 20. juunil 1936. a.	3
--	---

I

M. GORKI NÕUKOGUDE NOORSOOST	7
1. M. Gorki publitsistlikest artiklitest ja kirjadest	9
2. M. Gorki kõned	82
3. Nõukogude noorsugu M. Gorki olukirjeldustes	92
4. M. Gorki kirjad noortele	126

II

M. GORKI KAPITALISTLIKE MAADE NOORSOOST	161
---	-----

III

M. GORKI OMA NOORUSAASTAIST	195
---------------------------------------	-----

Toimetaja H. Klement

Tehniline toimetaja V. Alev

Korrektorid L. Golberg ja J. Hansen

Ladumisele antud 5. IV 1952. Trükkimisele antud 24. V 1952. Trükiarv 5000.
Paber 54:84, 1/16. Trükipoognaid 13,5. Formaadile 60:92 kohaldatud trüki-
poognaid 11,07. Arvutuspoognaid 13,37. MB-00418. Tellimise nr. 2041.
Trükikoda „Kommunist“, Tallinn, Pikk tän. 2.

На эстонском языке.

Hind rbl. 4.35.

Rbl. 4.35

A-19391

TÜ RAAMATUKOGU

1 0300 00384228 5